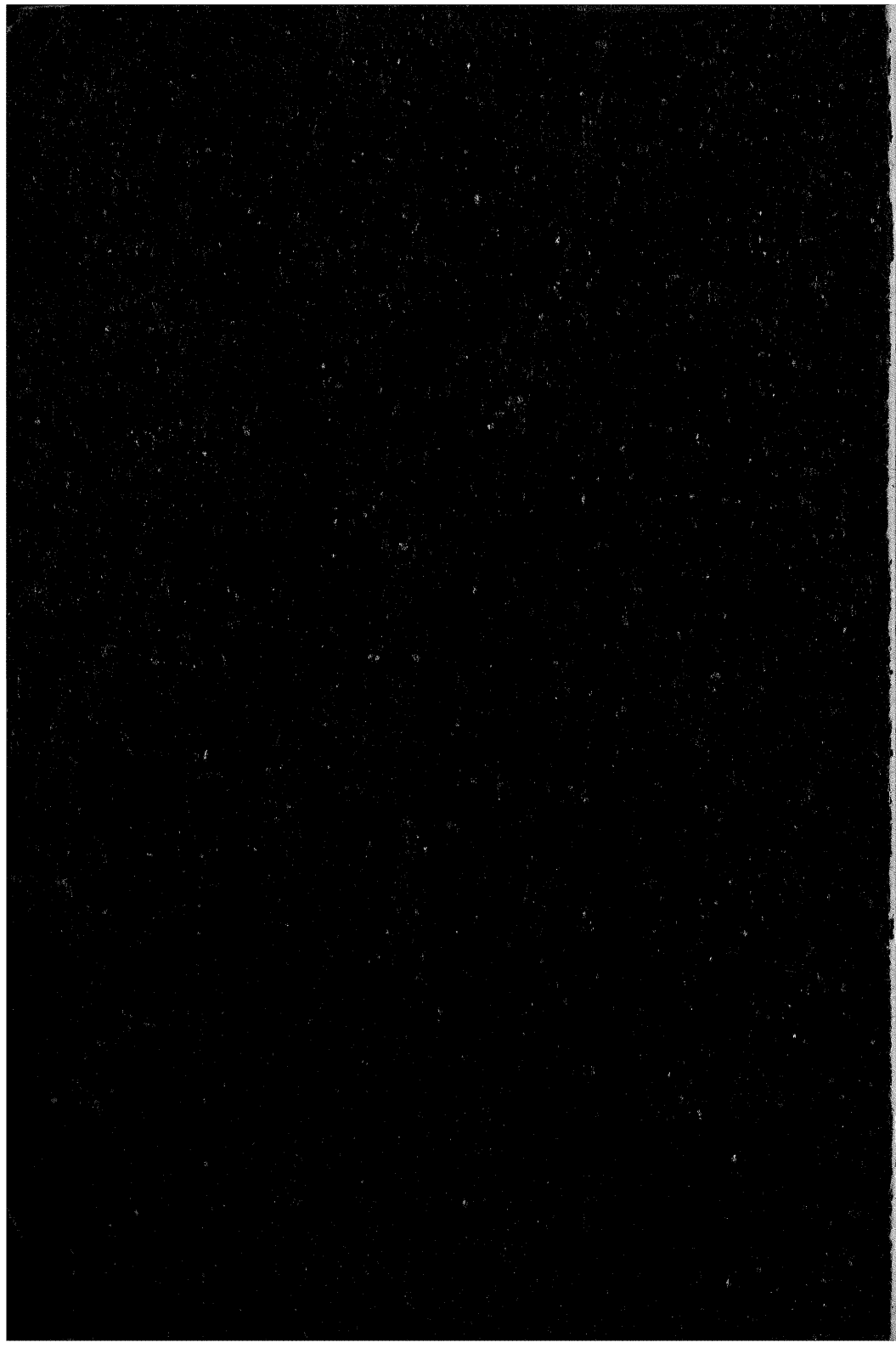

И-О-28 СЕВИЈЕ ПАМФИЛ

ИСТОРИЈА ЦРКВЕ

ШИБЕНИК
2003.

Јевсевије Памфил

ИСТОРИЈА ЦРКВЕ

СА БЛАГОСЛОВОМ ЊЕГОВОГ ПРЕОСВЕШТЕНСТВА

ГОСПОДИНА ФОТИЈА

ЕПИСКОПА ДАЛМАТИНСКОГ

ИСТИНА

ЧАСОПИС ПРАВОСЛАВНЕ ЕПАРХИЈЕ ДАЛМАТИНСКЕ

ЕДИЦИЈА ПОСЕБНИХ ИЗДАЊА

Наслов изворника:

Јевсевије Памфил

ИСТОРИЈА ЦРКВЕ

Москва, 2001.

Превео са руског:

Слободан Продић

Рецензија:

свештеник Јован Д. Петковић

КЊИГА ПРВА

1. глава

Стивар о којој ће се говори́ти¹

Поставио сам себи у задатак да опишем следеће догађаје: о томе ко су били прејемници светих апостола, затим да казујем о ономе шта се дешавало од времена Спаситеља па до наших дана, која и колико важних дела је, по казивањима, учињено у Цркви, затим ко је управљао најпознатијим црквама и славно њима руководио, затим ко је у сваком од поколења, усмено или писмено, штитио реч Божију; имена, нарав (карактер) и време оних који су, жудећи за новотаријама, дошли на пределе заблуда и, уводећи лажно учење (знање, гносу)², попут љутих вукова, беспоштедно су нападали на стадо Христово. Говорићу такође и о томе шта се дешавало са јудејским племеном непосредно након њихове уроте против Спаситеља нашег, затим о томе када су и на који начин незнабошци подигли рат против речи Божије, а такође и о томе какву су велику борбу, у своје време, за веру водили свети мученици, претрпевши страдања и проливајући своју крв; такође ћу говорити и о нама савременим сведочанствима милосрђа Спаситеља нашега. Почећу не другачије, него са излагањем о Божанском Домостроју, чија је основа положена Господом нашим Исусом Христом. Молим добронамерне људе да буду снисходљиви према овом делу. Свестан сам да остварити обећано у целости ипак стоји изнад мојих

¹ Наслови поглавља у свакој од десет књига „Црквене историје” преузети су из издања које је објављено 1871. године у Београду (у преводу еп. Гаврила). У наш превод уврстићемо такође и напомене епископа Гаврила, с тим што ће оне бити штампане курсивом.

² Гностицизам - општи назив за више јеретичких праваца II-IV века. Основни представници: Сатурнин, Василид, Кердон, Маркион, Карпократ и Валентин. За учење гностика карактеристичан је дуализам (представа о добром божанству и његовој независности од зле матерје) и докетизам (учење о призрачности тела у телесном животу Исуса Христа). Против гностицизма често иступају свети оци Цркве. Свети Иринеј Лионски, у свом делу „Против јереси” подробно излаже историју гностицизма, почев од Симона Врачара (Волхва), а особито подробно анализира ставове Валентина и Маркиона /свети Иринеј Лионски, „Сабрана дела”, Петроград, 1900. г. (на руском)/. Оповргавању гностицизма посвећени су и радови Тертулијама /„Против гностика”, „Против Маркиона”, „Против валентинијеваца”- Patrologiae cursus completus. Series latina / Ed. J-P. Migne, Paris, 1844-1864 - у наставку текста: MPL, t.I-II. Руски превод: Тертулијан, „Дела”, Кијев, 1900 (на руском). Учење гностика веома подробно, са историјске тачке гледишта, анализира проф. Л. И. Писарев у делу „Фрагменти из историје хришћанског вероучења у патристичком периоду”, Казањ, 1915, том први, стр. 163-288 (на руском).

способности, јер се ја, ето, први прихватам таквог дела, и ступам као на неки пут којим до сада још нико није ишао. Молим Бога да ми буде путеводитељ, и силу Христа да ми садејствује у овом труду, јер ја нисам могао наћи никаквих људских трагова које би оставили они што су пре мене ишли овим путем, ако изузмемо неке приче, у којима је свако по мало оставио казивање о ономе о чему ја желим да говорим. Ти трагови су попут гласова у ноћи или попут стражарских ватри које долазе до нас и казују нам којим путем треба да идемо, а да се на том путу не спотакнемо и паднемо. Све што је речено у тим казивањима која су расејана на разним странама, покушаћу да сјединим јер их сматрам за корисна у остварењу циља који сам пред себе поставио. Као у неком духовном лугу, узео те цветове који су остали од древних писаца, јер су ми од користи, и настојаћу да их представим кроз историјско казивање као нешто што има своју вредност. Рад сам да сачувам казивање о прејемству ако не свих, оно најпознатијих апостола Спаситеља нашег, сачуваних у славним Црквама и до сада не заборављеним.

Ово своје дело сматрам важним и потребним трудом зато што, колико је мени познато, ни један од црквених писаца, није се око тога оволико потрудио. Такође се надам да ће моје дело бити од користи онима који су са пажњом слушали поучна предавања из историје. Ја сам већ раније у својој „Хроници“¹ дао кратак осврт на догађаје, а њихов подробнији опис намеравам дати тек у овом делу.

Започећу своје казивање, како сам већ нагласио, са Домостројем Христовим и објашњењем Његове природе, а она је по дубини и сили далеко изнад људских схватања. Започињући да пишем историју Цркве, обавезан сам да започнем од оног тренутка када је Христос, а од Кога смо ми и удостојени да носимо ово (хришћанско) име, положио основе свом Домостроју, потпуно Божанском, него што се то многим чини.

¹ „Хроника“ - једно од четири Јевсевијева дела која нису сачувана. „Хроника“ представља кратку историју света од стварања па до средине IV века (била је састављена у две књиге). Осим овог дела, које је настављено од стране блаж. Јеронима до 378. године и „Историје цркве“, до данас је сачуван и Јевсевијев апологетски рад „Живот Константина Великог“ (у четири књиге) и део књиге „О палестинским мученицима“ као део „Зборника древних мученика“. О животу Јевсевија и о његовим делима погл. А.П.Лебедев „Црквена историографија кроз њене главне представнике од IV до XX века“, II издање, Петроград, 1903, стр. 11-110 /на руском/.

2. Глава

О превечности и божанству Сјаса и Господа нашег Исуса Христа

Природа Христова је двојака: једна је попут главе тела, и у њој ми признајемо Бога; а другу је могуће упоредити са ногама (удовима). Он (Христос) узео је ту природу ради нашег спасења, и постао је човек, исти као што смо и ми. Излагање догађаја који следе било би безпримерно ако прво не би изложили читаву историју Логоса (Речи), почев од највишег и најважнијег; на тај начин онима, који сматрају да хришћанство није старије него ли од јучерашњег дана, биће показано да оно има древност и божанственост.

Происхођење, достојанство, суштину и природу Христа није у могућности да искаже до краја ни једна реч, како то и каже Дух Божји кроз пророштво о Христу: „Род Његов ко ће изрећи” (Ис. 53, 8). Јер нико не зна Оца, осим Сина; и нико не зна Сина по достојанству Његовом, осим Оца који га је родио - Светог и Пресветог, предвечну Мудрост, предвечну и која постоји у Оца - Бога Логоса. Ко, осим Оца, може у потпуности да схвати Њега, до стварања свега видљивог и невидљивог, првога и јединороднога (Сина), Архистратига разумнога и бесмртнога небеског војства, Анђела немерљиве Заједнице, Испунитеља помисли Очевиx; речима неисказано, са Оцем Саздатеља свега; Узрока, заједно са Оцем, свецелог, истинитог и јединородног Сина Божијег, Владику, Бога и Цара свега створенога, који је од Оца добио господство и силу, а такође и божанство, моћ и част. Јер по тајанственом богословљу (Светог) Писма: „У почетку беше Логос, и Логос беше у Бога, и Логос беше Бог. Он беше у почетку у Бога. Све кроз њега постаде, и без њега ништа не постаде што је постало” (Јн. 1, 1-3). Тако и велики Мојсије, најстарији од свих пророка, пишући, надахнут Духом Божјим, о томе како је саздана и устројена васељена, учи да је њен Творац и Саздатељ, не неко други до Христос, управо прворођени Логос, коме је Отац одредио саздање ниже твари, те он (Мојсије) пише следеће: „И рече Господ: створимо човека по образу и подобију Нашем...” (Постање 1, 26). О тим речима казује и други пророк, који у својим стиховима овако расуђује о Богу: „Јер Он рече, и постадоше; Он заповеди, и саздаше се” (Пс. 32, 9). Он казује о Оцу и Творцу као о врховном Владици, (Који) царским покретом (руке или главе) заповеда, а Логос Божји, испуњава Очеву заповест.

Од самог стварања човека све, о чему и казују људи нарочите побожности: велики слуга Божији - Мојсије и они са њиме, а још пре - Авраам, његова деца и они који себе пројавише као праведнике и пророке, созерцавали су Њега чистим очима ума; имали су Богопознање и знали су како је потребно поштовати и Сина Божијег. Авраам, седећи под дубом (Мавријским), видео је, по речима (Светог) Писма, Господа у образу

обичног човека (тројице младића), али се одмах поклони пред Њим мада је (телесним) очима гледао у творевину (човека, младиће). Он (Авраам), моли га као Господа: „Еда ли судија цијеле земље неће судити право?“ (Постање 18, 25). Ако и претпоставимо да то виђење може обманути очи посматрача виђењем саздане твари, ако све то сматрамо само измишљотином, али ко би други у овим речима могао бити назват Богом и Владиком који суди читавом свету и твари, ако не предвечно постојећи Логос, кога Авраам види у обличју човека? О њему је речено у псалмима: „Посла Реч Своју и исцели их, и избави их из трулежи њихових“ (Пс. 106, 20). Мојсије јасно казује о томе да Он (Логос) стоји одмах после Оца и када казује о страдању Содоме и Гомора (Постање 19, 24). Такође, Логос се (у облику човека) јавља и Јакову, и у Светом Писму назива се Богом, који говори Јакову: „Отселе се нећеш звати Јаков, него Израил; јер си се јуначки борио и с Богом и с људима, и одолио си...“ (Постање 32, 28-30).

Нема основе сумњама да се у поменутим речима Светог Писма казује о неким од анђела - слугу Божјих, јер Свето Писмо није прећутало ни један случај када су се (људима) јављали анђели, јасно их именујући.

Прејемник Мојсијев - Исус (Навин), назива Реч (Логоса) Предводником небеских сила, предвечно постојећом Силом и Премудрошћу којој је поверено да је одмах иза Оца у управљању свиме. Он Њега назива Архистратигом војинства Господњег, онда када га види такође у обличју човека, јер написано је: „И кад Исус бејаше код Јерихона, подиже очи своје и погледа, а то човек стоји према њему с голим мачем у руци. И приступи к њему Исус и рече му: јеси ли наш или наших непријатеља? А он рече: нисам, него сам војсковођа војске Господње, сада дођох. А Исус паде ничице на земљу и поклони се, и рече му: Шта заповеда Господар мој слуги своме? А војсковођа војске Господње рече Исусу: Изуј обућу с ногу твојих, јер место где стојиш свето је. И учини Исус тако“ (Књига Исуса Навина 5, 13-15). Из тих речи можеш разумети да то није нико други до Онај ко је причао и са Мојсијем, јер у (Светом) Писму речено је: „А Господ када га виде где иде да види, викну га из купине, и рече: Мојсије! Мојсије! А он одговори: Ево ме! А Бог рече: Не иди овамо. Изуј обућу своју с ногу својих, јер је место где стојиш света земља. И опет рече Бог Мојсију: Овако кажи синовима Израилевим: Господ Бог отаца ваших, Бог Авраамов, Исаков и Јаковљев посла ме к вама“ (Излазак 3, 4-6). А шта је Суштина, која је постојала и пре стварања света, жива и постојећа, која је помагала Оцу и Богу у саздању читаве твари, именована (названа) Словом Божјим и Премудрошћу, о томе, осим већ наведених доказа, могуће је чути и из самих уста Премудрости, која кроз Соломона веома конкретно казује о својим тајнама: „Ја мудрост боравим са разборитошћу, и разумно знање налазим“ (Прем. Сол. 8, 12); „Мном цареви царују, и владоци постављају правду“ (Прем. Сол. 8, 15); „Господ ме је имао у почетку пута својега, прије дела својих, прије свакога времена. Прије векова

постављена сам, прије почетка, прије постања земље. Кад још не беше бездана, родила сам се, кад још не беше извора обилатих водом. Прије него се горе основаше, прије хумова ја сам се родила. Још не беше начинио замље ни поља ни почетка праху васељенском” (Прем. Сол. 8, 22-26); „Тада бијех код њега хранјеница, бијех му милина сваки дан, и весељах се пред њим свагда” (Прем. Сол. 8, 30).

И тако, да је Логос Божији постојао и јављао (се), ако не свима, то само неким, о томе је сада укратко речено. Зашто се Он, и ако раније проповедан свим људима и народима, јави тек сада? Нека и то постане јасно свима. Људи древних времена нису били у стању да схвате премудро и свесавршено учење Христово; јер, убрзо после првобитног блаженог живота, први човек, пренебрегнувши заповест Бога, пао је у смртни и пролазни живот, и добио је, уместо ранијег Божанског наслађивања, ову проклетством обложену земљу. Његови потомци испунише земљу и учинише, са изузетком неколицине, све још лошијим; њихово звероподобно живљење било је све само не и живот. Градови, друштвени живот, умственост, наука - они о свему томе нису размишљали. Закони, правда, добротељ, философија - то њима није било познато ни по имену. Они су скитали по пустињама попут дивљих, свирепих звери. Разум који су имали у себи као семе дато им од Творца, они су уништавали у добровољно изабраном порочном живљењу; у целости су се одавали најразноврснијим гнусостима, разврату, убиствима; неретко јели су и људско месо и онда се осмелише на борбу са Богом. То је онај рат дивова о којем се зна. Замислише да изграде кулу до неба, и у дивљем безумљу сабраше се да би кренули у рат на Свевишњег. На те људе, који су ходили тим путем, Господ који види и надзире све, посла силан потоп и огањ те уништи све; Он их је искорењивао великом глађу, болестима, ратовима, катаклизмама и скоро да је тим тешким казнама зауставио ту страшну и мучну душевну болест. И када су готово сви били у некој врсти дубоког пијанства, у том широко разливеном мору порока, и када су душе људи биле обухваћене дубоким мраком, тада је Премудрост Божија, прворођени, предвечни Логос, у преобиљу љубави према човеку, поче се јављати онима у поднебесју, у виду анђела, а у неколико наврата, двојици пријатеља Божијих и непосредно, колико је то било могуће за нас, управо у образу човека.

Када се у души већине људи прими бачено семе побожности, и на земљи кроз народ који је происходио од древних Јевреја, поче обраћање к вери, то њима као људима који су се у већини својих навика руководили по благочешћу, Бог је кроз пророка Мојсија дао образе и симболе некакве тајанствене суботе, посвећење кроз обрезане и умно созерцавање али без конкретног разоткривања самог смисла тих истих тајни. Када је закон који беше дат Јудејима постао познат, и попут миомириса се раширио међу људима, када у већини народа кроз тамошње законодавце и философе образ мишљења постаде човечан, и нарав уместо некадашње, дивље

и свирепе постаде кротка, пријатељство и узајамно заједничарење изродише дубоки мир; када су сви људи и народи васељене били припремљени и способни да познају Оца, тада се поново Учитељ добродетељи - Логос Очев, јави у почетку Римске империје као (Бого)човек, учини дивна дела, научивши све народе вери у Оца; казују људи о Његовом чудесном рођењу, о Његовом новом учењу, Његовим дивним делима, о образу смрти Његове, Васкрсењу из мртвих и, на крају, о Његовом Божанственом враћању на небо. Пророк Данило, испуњен Духом Божјим, видео је Царство Његово, и овако описује своје виђење: „Гледах докле се поставише престоли, и старац седе, на којем беше одело бело као снег, и коса на глави као чиста вуна, престо му беше као пламен огњени, точкови му као огањ разгорио. Река огњена излазаше и тецаше испред њега, тисућа тисућа служаше му, и десет тисућа по десет тисућа стајаху пред њим; суд седе, и књиге се отворише” (Дан. 7, 9-10); „Видех у утварама ноћним, и гле, као син човечији иђаше с облацима небеским, и дође до старца и стаде пред њим. И даде му се власт и слава и царство да му служе сви народи и племена и језици; власт је његова власт вечна, која неће проћи, и царство се његово неће расути” (Дан. 7, 13-14).

Јасно је да се све то не односи ни према чему другоме него управо к Спаситељу нашем, Логосу Божијем, Који у почетку би у Бога; Сином Човечијим он назива Себе јер се имао јавити у телу (оваплотити се). Али пошто су изабрана пророштва о Спаситељу нашем Исусу Христу сабрана у посебне записе, и сведочанства о Њему убедљиво изложена у другим књигама, мислим да је овом приликом довољно речено.

3. глава

О томе да је још у древна времена било познато име и Исус и Христос, и да је то име било часно за пророке.

Сада је тренутак да се каже о томе да је име Исус и име Христос било поштовано и од стране древних пророка, тих богољубивих мужева. Мојсије је први схватио како је величанствено и славно име Христос. Дајући образе, симболе и тајанствена изображења небеских јављања, сагласно речи Господњој: „И гледај, те начини све ово по слици која ти је показана на гори” (Изл. 25, 40), он, да би поштовао првосвештенство, као највиши човеку дати образ, назива га „Христос”. Првосвештенички чин, по мисли Мојсија, надвисује достојанством свако човечије звање, и зато, име Христос, даје њему (човеку) велику славу и част. Значи, Мојсије је разумео да реч „Христос” означава нешто што је Божанско; Он је, по надахнућу Духа Божијег, предвидео и име „Исус”, сматрајући га достојним особитог одличја. И док га Мојсије још није знао, оно је прозвучало међу људима, те га Мојсије даје јединственом човеку, у коме, по неком образу и симболу, он препознаје свога наследника, јер после његовог (Мојсијевог)

упокојења, примио је он (Исус Навин) власт над читавим народом. Премајник Мојсијев, који је од Мојсија добио име Исус, раније се звао Осија (Авсије), а то име му беше дато од родитеља. Мојсије, назвавши га именом Исус, дарује га тиме као неким даром, даром који је драгоценији од царске круне јер Исус, син Навинов, био је образ Спаситеља нашега и једини после Мојсија, окончавши службу која му је дата, исповедајући веру истиниту и чисту, доби власт као наследство. И тако, Мојсије је двојници људи, који се издвојише између читавог народа својом добродетељи и славом: првосвештенику и ономе ко ће после њега (Мојсија) бити вођа народа, дао је је, ради поштовања због великих почести, име Спаситеља нашег Исуса Христа.

Пророци који су касније долазили, називали су Христа по имену, сведочећи истовремено и о будућој завери Јудеја али и о призивању незнабожаца. Јеремија овако казује о томе: „Дисање ноздара наших, помазаник Господњи, за којега говорасмо: да ћемо живети под сјеном његовом међу народима, ухвати се у јаме њихове” (Плач Јерем. 4, 20). Давид, размишљајући о тим речима, овако казује: „Зашто се узбунеше народи и племена смислише залудне ствари? Сабраше се цареви земаљски, и кнезови се окупише заједно на Господа и на Помазаника Његова... Господ рече мени: Син Мој јеси Ти, Ја Те данас родих. Тражи од Мене и даћу Ти народе у наследство Твоје, и у посед Твој крајеве земље” (Пс. 2, 1-2; 7-8).

Не само оне које су поштовали због првосвештеничког чина и које су због симболике помазивали припремљеним јелејем, име Христос је код Јевреја красило и царева, који су, по указу Божијем пророци помазивали управо зарад изображења Христа пошто су они (цареви) били праобраз царске власти јединог истинитог Христа, Речи Божије, Која царује над свима. Знамо да су неки пророци кроз помазање сами постали праобрази Христа јер су сви они заиста били слуге јединог, истинитог Христа, Првосвештеника и врховног Пророка. Као доказ тога рецимо да нико од оних ко је у древности помазан на симболички начин, нико од свештеника, царева, пророка, нико од њих није овладао таквом силом Божанске добродетељи какву је пројавио управо Спаситељ и Господ наш Исус, једини и истинити Христос. Нико од њих, познатих по своме достојанству и својој части небројеним поколењима људи није омогућио својим сународницима да се назове хришћанским именом. Нико од њима потчињених нису давале Божанске почести, ни за ким од њих, након упокојења, нису били спремни на страдање и смрт њихови следбеници; нико од њих није изазивао такве потресе унутар друштва јер у њиховој праобразитељној сили ипак није било те реалне (стварне) силе која је била и јесте само у једном Исусу Христу. Он ни од кога није добио симболе и знаке Свог првосвештеничког чина; Он Своје Првосвештенство, Своје Царско достојанство, Своје Пророштво не води по људском наслеђу. Он од Јевреја није добио ни поштовање, ни место у прочељу, али је од Оца био

украшен свим почастима, и то не симболичним него реалним и стварним. Не имајући ништа од онога што смо набројали, Он ипак има највише права да носи име Христос него било ко други; Он је јединствени, истинити Христос Божији. Благодарећи Њему свет је испуњен хришћанима који носе Његово уистину величанствено и свето име. Он им није предао образ и подобје него добродетељ у њеном најчистијем виду и небески живот; Својим ученицима га је саопштио. Он није помазан јелејем приготовљеним рукама човека, већ, како то и приличи Божанству - Духом Божјим. О томе нас учи Исаија, говорећи: „Дух је Господа Бога на мени, јер ме Господ помаза да јављам добре гласове кротким...” (Ис. 61, 1). И не само Исаија, него и Давид говори, обраћајући се Христу: „Престо је Твој, Боже, у век века, скиптар је правде скиптар Царства Твога. Заволео си правду и омрзнуо безакоње; ради тога помаза Те, Боже, Бог Твој...” (Пс. 44, 7-8). Ту, у тим стиховима о Христу се казује управо као о Богу, Помазанику, Христу који није помазан обичним јелејем, него Божанским јелејем радости; тиме се указује на Његово изабрање, на све оно чиме се Он разликује од оних (људи) који су у древности били помазивани уљем и који су на тај начин били праобрази истинског Христа. На другом месту, Давид, објашњавајући ко је Христос, казује следеће: „Рече Господ Господу моме: Седи Мени с десне стране, док положим непријатеље Твоје за подножје ногама Твојим” (Пс. 109, 1) и: „Из утробе пре зорњаче родих Те. Закле се Господ и неће се раскајати: Ти си Свештеник до века, по чину Мелхиседекову” (Пс. 109, 3-4). О Мелхиседеку Свето Писмо казује да је свештеник Бога Вишњега; Свето Писмо не казује да је он помазан уљем које је начинио човек, нити да потиче од свештеничког рода, као ни то да је од Јевреја добио свештенство. Због тога када се казује о Спаситељу нашем, казује се да је Он свештеник по роду Мелхиседекову, а не по реду других који су по наследству добијали свештенство. Историја говори да је Он од Оца постојао „пре зорњаче”, тј. пре стварања света, те да Њему у векове векова припада непролазно и бесмртно свештенство. Велики и свима јасно видљив доказ Његовог Божанског помазања је то што од свих људи који су живели и живе у овом свету, само Њега називају Христос; исповедају и проповедају Га као таквог; под тим именом Њега помињу и Јелини и варвари; о томе сведочи и то да и сада, по читавој васељени, ученици Његови поштују Га као Цара, као Пророка, прослављају Га као јединог Првосвештеника Божијег, и више од тога - као Реч Божију, која предвечно постоји и која је од Оца удостојена највиших почести; о томе такође сведочи и то да му се данас људи клањају као Богу. И што је најдивније: ми, који верујемо у Њега, поштујемо Га не само устима (речима) и говором, него целокупним нашим бићем, пројављујући нашу веру у Њега нашим животом.

4. глава

*О томе да начин како треба славити Бога, по учењу Христа
Сјаса, није био ни нов, нији сјан*

Сматрам за неопходно да пре него што започнем своје казивање, саопштим и о томе, а да нико не би помислио имајући у виду време Његовог живота у телу, да Господ и Спаситељ наш Исус Христос јесте некаква недавна личност. Да се учење Његово не би показало као ново и страно, учињено од стране неког новог човека који се ни чим не разликује од других људи, укратко ћемо рећи неколико речи и о томе.

Долазак Спаситељ нашега Исуса Христа засијао је не тако давно. Гле, по неизрецивом одређењу један заиста нови народ, не мали, не слаб и не некакав који живи у неком забитом делу света, него већи од свих народа, заиста многобројан и благочестив, неуништив и непобедив народ јер Бог му је свагда у помоћи. Тај народ је од свих поштован због свога имена које производи од имена Христовог. Један од пророка, опчињен виђењем и провидевши будуће време даром Духа Божијег, узвикује: „Ко би слушао то што казује Он? Земља једнога дана беше у порођајним мукама и ето, роди се народ” (упоредити са Ис. 66, 8). Он наглашава и на будуће име тога народа: „Слуге Моје назваће се именом новим које ће бити благословено по читавој земљи”.

Мада, очевидно, ми заиста јесмо нови народ и име хришћанско није тако прадавно, и тек што се упознаше народи са нама, наш живот је ипак обрз понашања сагласан са догматима благочешћа који ипак нису у нама одскора него су постојано чувани од самог настанка човековог. Древни, богољубиви људи, по природној побуди живели су управо тако, а ја ћу то доказати кроз следеће речи: постоји народ који није одскора, народ који је познат због своје древности. То су Јевреји. Њихове приче и њихове књиге казују о људима, истина ретким и малобројним, који се ничим нису разликовали у благочешћу, праведности и свим осталим добродетељима. Једни од њих живели су до потопа, други после њега, као на пример деца и потомци Ноја; а такође и Авраам, чији синови провозглашавају њега (Авраама) својим вођом и прародитељем. Онај ко би све те људе назвао праведнима, а посведочено од самог Авраама па до првога човека, и хришћанима, ако не директно по имену тад по њиховим делима, заиста не би погрешно против истине. То име означава следеће: хришћанин, познавши Христа и учење Његово, разликује се благоразумношћу, праведношћу, трпљењем, добродетељима, храброшћу и благочешћем у исповедању јединог Бога Сведржитеља. И све то (ти древни људи) нису чинили ништа мање од нас. Они, као и ми, нису придавали значај обрезању; такође, као ни ми, нису давали значај суботи; исто, као ни ми, нису имали тако изражене забране по питању хране. Тек касније, Мојсије одређује да се све то чува зарад тога што је реч о симболима, а за хришћане

то више нема значај. Али, без сумње, они су знали за Христа Божијег, јер Њега је видео Авраам. Он је дао предсказања Исааку, говорио је са Израиљем, беседио је са Мојсијем и многим другим пророцима. Надам се да ће ми свако дати за право, да су ови Богу заиста драги људи, достојни имена Христовог, по речима које се односе на њих: „Не дирајте помазанике моје, и пророцима мојим не чините зла” (Пс. 105, 15). Јасно је да као најстарију, треба сматрати ону веру коју је имао (чувао) Авраам и они који су живели као богоугодници, а да је та вера поново пројављена свим народима управо кроз учење Христово. И ако кажу да је Авраам тек касније добио заповест о обрезашу, то је ипак много пре тога посведочена његова праведност управо кроз веру, јер тако о њему говори реч Божија: „И поверова Аврам Богу, а он му то прими у правду” (Пост. 15, 6. - Рим. 4, 3). Том човеку, још пре обрезаша, јавио се Бог - а то беше Христос, Реч Божија, и кроз ове речи потврдио веру Авраама: „Благосиљаћу оне који тебе узблагосиљају, и проклећу оне који тебе успроклињу; и у теби ће бити благословена сва племена на земљи” (Пост. 12, 3), и: „Од Аврама ће постати велик и силан народ, и у њему ће се благословити сви народи на земљи” (Пост. 18, 18). Наравно да се то и догодило са нама. Вером у Христа који се јавио, оправда се Авраам који одбаци сујеверја предака и заблуде ранијег живота, и поче исповедати (веру) јединог Бога Сведржитеља и служити Њему добрим делима, а не чувањем Закона. Управо таквом човеку (Аврааму) речено је да је на њему благослов за сва племена и све народе. Авраамову веру, потврђену делима, а она су важнија од речи, данас по читавом свету чувају хришћани. И ето, ништа нас не спутава да кажемо да је наша вера и живот, нас који живимо после Христа, и вера и живот древних угодника Божјих иста је; да то није никаква нова или страна вера, него, како смо то и показали, да је то прва и једина и права вера, која нам је предата кроз учење Христово. Мислим да је довољно речено о овоме.

5. глава

О времену у коме се јави Христос међу људима

И сад, после овог увода, који је неопходан за историју Цркве (а коју ми желимо написати), започињем, попут неког странствовања (путовања), од времена оваплоћења Спаситеља нашег. Призовимо Бога Оца и Самога Исуса Христа, Спаситеља и Владику нашег, Небесног Логоса, да нам помогне и садејствује у излагању истине.

Била је четрдесета година царавања Августа и двадесет и осма (година) од покоравана Египта и смрти Антонија и Клеопатре, на којој се завршила египатска династија Птоломеја, када је, сагласно пророштву о Њему, у Витлејему Јудејском, у време првог пописа током управе Кви-

ринија Сиријом, рођен Спаситељ и Владика наш Исус Христос¹. О том попису у време Квиринаја казује и Јосиф Флавије, најпознатији међу јеврејским историчарима². Ту Флавије казује о ономе шта се догодило у време устанка у Галилеји, о коме у Делима апостолским Лука каже следеће: „После овога устаде Јуда Галилејац у дане пописа и одвуче доста народа са собом; он такође погибе и сви који га слушаху растурише се” (Дела ап. 5, 37). У XVIII књизи „Древности”, поменути писац, у сагласју са тим, казује ово: „Квиринаје, један од сенатора, прошавши кроз све магистратуре и на крају поставши конзул, човек веома уважен, дошао је у Сирију у пратњи невеликог броја људи; кесар га је послао у својству судије за народ и цензора који је требао да процењује иметак...”.

Нешто касније Флавије каже: „Јуда Гавлонит, из града Гамале, заједно са фарисејем Садоком, позивао је народ на устанак, говорећи да процена имовине није ништа друго до пут ка ропству; и позвао је народ да

¹ 43. године пре Христа, као последица битке код Мутине, армија републиканаца доводи на власт у Риму Октавијана, Антонија, Лепида. Од тог времена Јевсевије сматра да започиње управа Октавијана, будућег августа. 40 година Римска империја је била подељена међу тријумфаторима, при чему је Јудеја била призната као полу-независно царство. 35. године Октавијан је завладао облашћу Лепида, а 31. године дошло је до рата између Октавијана и Антонија. Антоније доживљава пораз у битци код Акциума, и затим извршује самоубиство. На тај начин, 30. године, Октавијановим областима присаједињена је и област којом је управљао Антоније, тј. Египат. 31. године Октавијан добија титулу август, а 27. године постаје трибун. На тај начин, рођење Спаситеља, по Јевсевију, било је 3 или 2. године пре хришћанске ере.

Потребно је нагласити, да по хришћанском рачунању времена, чији је утемељитељ веома учени Дионисије Мали (крај V и почетак VI века), година рођења Христа (1. година нове ере), јесте 754. година од оснивања Рима. Већина савремених извора претпоставља да је датум рођења Исуса 4. година (749-750. година од оснивања Рима), јер је те године умро цар Ирод Велики.

Династија Птоломеја управљала је Египтом од 305. године пре Христа.

² Питање о времену пописа вршеном у време Сулпија Кварина представља једно од најсложенијих када је реч о излагању хронологије земног живота Спаситеља. По сведочанству Јосифа Флавија, то се догодило после смрти цара Архелаја, Иродовог сина (6. година после Христа), у време када је Сиријом управљао Сулпиције Кварин (760-765. године од оснивања Рима, тј. 6-12. година после Христовог рођења). Постоје различита објашњења неслагања времена у јеванђеоској повести (погл. Лк. 2, 1-2), а на којој се заснива казивање Јевсевија Кесаријског и сведочење Јосифа Флавија, али можда је највероватније следеће: Кварин је два пута био управитељ Сирије (први пут 750-753. године од оснивања Рима, тј. од 3. године пре па до 1. године после рођења Христа), и почетком своје прве управе наставио је попис започет од стране његовог претходника Вара (6-4. година пре Христовог рођења). Такво објашњење потпуно одговара речи „прво” која се среће код Луке, тада када Јосиф Флавије говори о попису из времена друге управе Кварина.

заштити своју слободу...”¹. У другој књизи историје јудејског рата, он (Флавије), овако каже: „Тада Галилејац, по имену Јуда, поче да сазива своје сународнике на борбу, прекоревајући их због њихове сагласности да се плати данак Римљанима...”² Тако казује Јосиф.

6. глава

О томе да је нестало владара у јудејском народу по наследном реду од предака, као што је то предсказано, и да је први јудејски цар из шуђеџ народа (илемена) био Ирод

Тада је над Јудејима царску власт добио странац. Испунило се оно шта је написано од стране Мојсија: „Палица владалачка неће се одвојити од Јуде нити од ногу његових онај који поставља закон, докле не дође онај коме припада, и њему ће се покоравати народи” (Пост. 49, 10). То пророштво беше неиспуњено док су Јевреји живели под управом својих истоплеменика, почев од самог Мојсија и све до царства Августа, када је власт над Јеврејима дата странцу - римљанину Ироду³. Јосиф Флавије казује о њему да је по оцу био Идумејац, а Арапин по мајци; али, Африкан (не неко други, него познати историчар)⁴, казује да по тим речима, онај ко би се темељно позабавио његовим пореклом, Антипатар (Иродов отац)⁵, беше син неког Ирода из Аскалона, једног од *јеродула* у Аполоновом храму. Тај Антипатар је још као дете ухваћен од Идумејца (разбојника), и остао је код њих пошто његов отац, као сиромашан човек, није имао новца за откуп, те од њих беше васпитан. Затим се он допаде Гиркану (или Хир-

¹ Јосиф Флавије, „Јудејске древности” XVIII, 1, 1 - руски превод: Јосиф Флавије, „Јудејске древности” II том, Петроград, 1900. Код Јосифа Флавија говори се о 4. години после Христовог рођења, када је Јуда Галилејац био ухваћен од Римљана и кажњен.

² Јосиф Флавије, „Јудејски рат” - руско издање: Минск, 1991. године; српско издање: Београд, 2001. године.

³ Ирод I (Велики) - цар Јудеја (37-4. година пре Христа). Био је Идумејац, тј. потицао је из народа који је имао порекло од Исава (Едома), а који је продао своје првородство Јакову (Пост. 25, 28-34). Израил своје порекло води од Јакова (Пост. 32, 28). Идумеја се налазила јужно од Јудеје. Као резултат ратова Јоханана Гирсана (135-104. година пре Христа), Идумејци су били јудеизирани и прихватили су јеврејске религиозне законе.

⁴ Јулије Африканац (+ 237) - учени хришћанин. Рођен је у Северној Африци, живео у Палестини. Аутор два велика дела: „*Pentahiblos*” (хроника света од стварања) и „*Cestus*” (својеврсна енциклопедија постојања), која су сачувана само у одломцима које је навео Јевсевије у својим списима.

⁵ О Антипатру погл. - Јосиф Флавије, „Јудејски рат” I, 6, 2-4.

кану)¹, првосвештенику Јудеја, и од тог Антипатра, у време Спаситеља нашег, роди се Ирод. Ето, таквом човеку припаде власт над Јеврејима када, сагласно пророштву, велико беше очекивање народа пошто код њих несташе управитеља и вођа из народа, који су тада прејемствено наслеђивали један другог од времена Мојсија. До ропства и пресељења у Вавилон, њима су управљали цареви, почев од Саула а затим Давида. До царева њима су управљале судије; они се појавише после Мојсија и његовог наследника Исуса (Навина). После повратка из Вавилона, управа међу Јеврејима беше аристократско-олигархијска (свиме су управљали првосвештеници), док Птоломеј, римски војсковођа, није опседнуо Јерусалим и освоји га на силу; он је оскрнавио свето место, ушавши у Светињу над Светињама. Аристовул, који је у то време по прејемству од предака, био цар и првосвештеник, у оковима заједно са децом беше послат у Рим; првосвештенство тада преузе његов брат Гиркан, и сав јеврејски народ постаде поданик Рима². Гиркан, на коме се заврши прејемствена предаја првосвештеничког чина, био је заробљен од Партана, а народ библијски, вољом римског Сената и императора Августа, као што рекох, беше предат у руке странца Ирода. Тад, у то време, сагласно пророштву, долазак Месије постаде очевидан. Верни сведок тог времена нека за тебе буде Јосиф, који казује да је Ирод, добивши од Рима власт, прекину некадашње прејемствено задобијање царске власти и првосвештенства јер Ирод постави за свештеника Архелаја³, а после њега Римљани покрише

¹ Гиркан (Хиркан) II - син јудејског цара Александра Јанеја (104-78. година пре Христа), унук Јоханана Г(Х)иркана I; цар и првосвештеник Јудеја (63-40. година пре Христа).

² Аристовул - млађи син цара Александра Јанеја и Александре. 70. године пре Христа, принудио је свог старијег брата Гиркана II да одступи од власти и првосвештенства у његову корист. Гиркан је бежао током владавине цара Арвијског Арета, који је започео напад на Јудеју, и 65. године опсео Јерусалим. Аристовул је са војском прогнао Арету уз помоћ Римљана, али није направио споразум са својим савезницима. Римски војсковођа Гиеј Помпеј (106-48. година пре Христа) осваја Јерусалим 63. године и депортује окованог Аристовула у Рим. Аристовул недуго затим успева да побегне у Јудеју, и подиже устанак против Римљана. Бива побеђен од стране Габила (Помпејевог помоћника), и поново је са заробљеницима послат у Рим, 49. године ослобађа га Јулије Цезар, те се Аристовул поново враћа у Јудеју, али на том путу и умире отрован од стране Помпејевих шпијуна.

³ Архелај - син Ирода Великог. Пред крај живота, Ирод је њега назначио као свог наследника. Архелај је на почетку своје управе изазвао велика незадовољства у народу па је дошло до побуне (помиње се број од око 3000 страдалих), што је такође створило и велику мржњу народа према њему. Када је кренуо у Рим да би утврдио своја права на престо, тамо беше упућена и делегација избрана од народа, са молбом да се Јудеја присаједини Риму као провинција тако да би се онемогућило Архелају да и даље влада њоме (погл. Лк. 19, 12-14). Август је

Јудеје. Он казује да је Ирод под кључем и својим печатом држао одећу првосвештеника, не дајући првосвештенство никоме. Тако је поступао и Архелај, а после њега и Римљани. Да те речи послуже као потврда и другом пророштву о јављању (доласку) Спаситеља нашег Исуса Христа. У књизи (пророка) Даника, након одређивања о броју седмица до јављања Христа (а о томе смо ми расуђивали), следи пророштво: „Седмдесет је недеља одређено твоме народу и твоме граду светом да се сврши преступ и да нестане греха и да се очисти безаконје и да се доведе вечна правда, и да се запечати утвара и пророштво, и да се помаже свети над светима. Зато знај и разуми: отада изиде реч да се Јерусалим опет сазида до помазаника војводе биће седам недеља, и шездесет и две недеље да се опет пограде улице и зидови, и то у тешко време. А после те шездесет и две недеље погубљен ће бити помазаник и ништа неће остати; народ ће војводин доћи и разорити град и светињу; и крај ће му бити са потопом, и одређено ће пустошење бити до свршетка рата” (Дан. 9, 24-27). То се и испуни у време рођења Спаситеља нашег Исуса Христа. То је било неопходно нагласити да би се утврдила тачност датума.

7. глава

О томе да је неистина да се не слажу Јеванђеља о имену Исуса Христа

Јеванђелисти Матеј и Лука дају нам родослов Христа на различите начине, те не мали број верујућих сматра да они противрече један другом; и многи, не знајући истину, из све снаге настоје да разумеју та места. Навешћемо казивање о томе које је до нас дошло кроз писање Аристид¹, где већ поменути Африкан пише о сагласју јеванђеоских родослова. Оповргнувши мишљења других као погрешна, он овим речима казује о историји за коју је чуо: „Имена поколења у Израиљу наведена су или по природи или по закону; по природи - када је постојало прејемство законитих синова, а по закону - када по смрти бездетног брата, његов брат своје детету даје име умрлога оца. Тада још не беше јасне наде у васкрсење, и будуће обећање сматрали су изводљивим ако би име умрлога давали детету, сматрајући да ће то име на тај начин бити сачувано заувек. Зато међу онима који су поменути у родослову, неки су били законити наследници својих очева по природи, док су други били рођени од једних отаца, а

потврдио Иродово завештање и дао је Архелају власт у Јудеји, али без титуле цара, тј. прогласивши га за етнарха - „управитеља народа”. Честе смутње током његове управе принудиле су Августа да Архелаја позове у Рим, и 6. године после Христовог рођења, он беше послат у Галију (Беч), где Архелај и умире (погл. Јосиф Флавије, „Јудејски рат”, II, 1-7).

¹ Аристид (II век) - грчки ритор, апологета и исповедник хришћанства.

носили су имена других. Такође помињу и стварне очеве и оне који им беху као очеви, и на тај начин, ни једно ни друго Јеванђеље не греше, наводећи имена и по природи и по закону. Потомци Соломона и Натана преплећу се међу собом управо због постојања бездетних људи као и других бракова, те је и једне и друге могуће сматрати за децу наведених родитеља (очева). Обе повести су потпуно правилне, и долазе до Јосифа правим путем мада он понекад изгледа веома кривудавао.

Да би речено било још јасније, поменућу и о томе како је настала та збрка. Набрајајући од Давида преко Соломона, на трећем месту од краја помиње се Матан, који је родио Јакова, оца Јосифовог. Сагласно Луки, после Натана, сина Давидовог, трећи од краја беше Мелхије, чији је син Илија, отац Јосифов. Пошто смо ми себи за циљ поставили да изложимо Јосифов родослов, то је потребно указати зашто се његовим оцем називају два човека: Јаков, потомак Соломона, и Илија - потомак Натана; на који начин они, Јаков и Илија, беху браћа, и очеви њихови Матан и Мелхије, потичући из различитих родова, јесу Јосифове деде. Матан и Мелхиј женили су се један за другим женом, и родише једноутробну браћу, јер закон није забрањивао неодатој жени, било да је она удова или разведена, да се удаје за другог. Од Есфе (а тако се по предању звала та жена) прво је Матан, који је потицао из рода Соломоновог, с њоме родио Јакова. Када је Матан умро, тада је Мелхије, који је био из рода Натановог, оженио ту удовицу и са њоме доби сина Илију. На тај начин показали смо да су Јаков и Илија, и ако припадају различитом роду, ипак једноутробна браћа (браћа по мајци). Илија је умро немајући деце, а Јаков се ожени његовом удовицом, и са њоме доби сина Јосифа (а то је већ треће поколење), који је био његов син по природи (и по Писму: „Јаков роди Јосифа”), а по закону - Илијин син, јер је Јаков, брат његов, наста-вио његову лозу (породицу). Због тога се не може одбацивати родослов који њега помиње. Јеванђелиста Матеј наглашава: „Јаков роди Јосифа”, а Лука казује да је он био син Јосифов, Илије, Мелхије. Немогуће је јасније назначити рођење по закону, и Лука, говорећи о подобним рођењима, ипак избегава реч „родио”, мада у свом набрајању долази до Адама и Бога.

Све то није без доказа и није произвољно. Родственици Спаситеља по телу саопштише нам, да ли ради прослављања себе или ради поуке, али у сваком случају истиниту историју: када су идумејски разбојници ушли у Аскалон, град у Палестини, они заједно са осталим пленом из Аполоновог храма (који беше близу градских зидина), поведоше и Антипатра, сина неког јероула Ирода; и пошто жрец није могао дати одређени откуп за сина, то је Антипатар остао са разбојницима и био васпитан по обичајима Идумејаца. Касније се он допао Хиркану, првосвештенику Јудеје. Послат неким послом у Помпеју од Хиркана, он је измолио за њега царску власт коју је имао његов брат Аристовул. Антипатар је имао среће јер га про-

гласише за епимелета¹ Палестине. После његове смрти (а њега су лукаво убили из зависти због положаја који је наследио његов син Ирод, кога су касније, по декрету Сената, Антоније и Август поставили за цара Јудеје), синови његови, Ирод и остали, посташе тетрарси. То су догађаји о којима се говори и у историји Грка.

До тада су и архиве чувале родослове, како оне јеврејске, тако и прозелита, као на пример Ахиора Амонићанина и Руте Моавћанке², а такође и оних који су дошли из Египта и сродили се са Јеврејима. Ирод, који није имао ништа заједничко са Израиљцима, због свога ниског порекла, наредио је да буду спаљени сви родослови, мислећи да ће на тај начин успети да покаже како је познат; али, никаквом наредбом се не може свој род приписати патријарсима, прозелитима или *хиорима* - странцима који су се помешали са Јеврејима. И само је неколицина, који су сачували спомен о своме роду, имали сећање о свом пореклу, поново записавши и запамтивши имена предака. Они су се често гордили тиме што су сачували спомен на своје порекло, а међу њима био је и већ поменути деспосин, кога тако називају због рода са Спаситељем. Урођеници јудејских места Назарета и Кохобе, и ако расути по осталим крајевима, саставили су родослове и то на основу „Књиге Дана”, онако како су могли.

Овако или некако другачије, али боље објашњење, како по мени, тако и по мишљењу сваког благоразумног човека, не може да се нађе. Управо тога треба и ми да се држимо, мада оно није потврђено сведочанствима јер нема бољег нити вернијег. Јеванђеље, ипак је то истина, најверније је казивање о свему...”

На крају тог писма Африкан додаје: „Матан, потомак Соломона, родио је Јакова. По смрти Матана, Мелхије, потомак Натана, родио је од те жене Илију; значи, Илија и Јаков беху једноутробна браћа. Илија је умро без деце; Јаков је наставио његову породицу, и родио је Јосифа, који је био његов син по природи и син Илије, по закону. На так начин, Јосиф беше син и једнога и другогa”.³

¹ Епимелет (ἐπιμελητής) - управитељ. Претпоставља се да се та дужност састојала у управљању финансијама.

² Ахиор Амонићанин - предводник амонита у војсци Олоферина, цара Асирије. Примео је јудејство (Јуд. 5, 5-6; 5, 21).

Рута Моавћанка - жена Махлона, снаха Елимелеха и Ноемине. После смрти Махлона право на брак са Рутом прешло је не сасвим обичним путем на Воза, рођака Елимелеха. Из тог брака је рођен Овид, Давидов деда (погл. Књига о Рути). На тај начин је незнабошкиња Рут постала један од предака Господа Исуса Христа (погл. Мт. 1, 5).

³ Објашњења родослова Исуса Христа које износи Јулије Африканац прихваћено је и од стране неких савремених библиста. То објашњење, са неким изменама, уврштено је и у Тумачење Лукиног јеванђеља које је сачинио свети Амвросије Милански.

Тако казује Африкан. Ако је такав родослов Јосифа, тада је и Марија требала происходити из истог колена као и он јер, по закону Мојсијевом, није допуштено да се у брак ступа са лицима из других колена. Брат је морао узимати жену из тог града и из тог рода да наследство не би прелазило с једног колена (рода) на друго. На томе ћу завршити о овоме.

8. глава

О томе шта је учинио Ирод, и како је скончао

Када се родио Христос, сагласно пророчанствима, у Витлејему Јудејском, и времену на које смо указали, Ирод, због гласова који дођоше до њега преко мудраца са Истока (погл. Мт. 2, 1-2), веома се ражести због тога. Сматрајући да је његова власт у опасности, он упита учитеље Закона где се очекује рођење Христа. Сазнавши да у пророштву Михеја постоји казивање да ће се то збити у Витлејему, он издаде наредбу да се у том месту и његовој околини побију деца млађа од две године. Ирод је сматрао да ће на тај начин страдати и Христос, али Богомладенац тада није пострадао: Његови родитељи сазнали су о томе шта се има догодити, те отиђоше са Њим у Египат. Тако нас учи свето Јеванђеље. Потребно је знати и то каква је казна стигла Ирода због преступа пред Христом и Његовим сународницима. Недуго затим, без и најмањег оклевања, Ирода је још за живота стигао суд Божји, да би се свима показало оно што је и заслужио. Држава је тобож била у благостању, али он (Ирод) дом свој омрачи великим нечашћем: убиством жене, деце, рођака - најближих по крви и најдражих. Немогуће је исписати све те догађаје јер казивање о њима превазишло би и најгоре трагедије. О њима подробно казује Јосиф у својој „Историји“, када говори о Ироду. У XVII књизи „Јудејских древности“ он овим речима описује Иродов крај: „Његова се болест погоршавала јер га Бог казни због безакоња које је починио. То беше слаб огањ који је тињао у њему, и стално се ишчекивало да се тај огањ распламти... У Ироду беше велика жеља да поједе нешто, али му се није могло помоћи у томе; ране на њему, а нарочито оне на десној страни утробе, и упаљене ноге препуне некакве прозачне течности, изазивале су страشان бол. Смрад беше велики; његов мушки орган трулио је јер у њему беху црви. Могao је дисати само када би га усправили у постељи, а тада се од њега ширио свуда снажан смрад по соби. Све његове удове мучили су јаки грчеви. Људи, надахнути Богом, који даје да се све може прозрети, казивали су да Бог кажњава цара због грехова које је починио...”¹.

Ето шта казује поменути писац у своме делу. А у II књизи „Историје“ он такође даје слична сведочанства о њему: „Читаво Иродово тело беше захватила болест која га је разарала на различите начине. Имао је некакву

¹ Јосиф Флавије, „Јудејске древности“, XVII, 6, 5.

сакривену грозницу, неподношљив свраб по читавом телу, непрестане болове на десној страни трбуха. Ноге су му биле отечене као код болесника који пате од водене болести. Сав је смрдео на упалу јер беше мноштво загнојених рана на његовим удовима које су биле препуне црва. Осим тога имао је и тешко, асматично дисање и грчеве по свим деловима тела. Људи, који беху надахнути, видели су у тој болести казну. Ирод се борио са тим мукама, жељан да живи; надајући се оздрављењу, тражио је начине да буде исцељен. Наредио је да га пренесу кроз Јордан, да би дошао до извора са топлем водом Калира¹, које се затим уливају у Асфалтово језеро; ту истиче слатка вода која је добра за пиће. Лекари су одлучили да његово тело потопе у неку лековиту купку начињену од лековитог биља и уља, али када су то учинили, њега обузе несвестица. Слуге, видећи то, повикаше и он од те буке дође к свести. Пошто му беше боље, са вером у оздрављење, наредио је да се обичним војницима да по педесет драхми, а началницима (официрима) и својим пријатељима много веће суме.

Тада се вратио у Јерихон, лошег расположења. И поред тога што је смрт већ била близу њега, он науми још преступније дело: позва виђеније људе из свих места Јудеја и нареди да буду затворени на хиподрому. Тада позва своју сестру Саломеју и њенога мужа Александра, те им рече: „Знам да ће Јевреји празновати моју смрт, али ја још имам власти да их приморам да ме оплакују и да ридају када буде моја сахрана. То ће се десити ако испуните моју жељу: све оне који су затворени и који се налазе под стражом, онога трена када умрем, наредите стражи да их све побију, и нека читава Јудеја, сваки њен дом, плаче и тугује...”. Затим, нешто ниже у тексту, Јосиф пише: „Поново мучен жељом да једе, између два напада кашља, он је одлучио да предухитри судбину: узео је јабуку, а од слугу затражи нож да би исекао воће на комаде, а онда, окренувши се да га нико не би видео шта ради, пресече вене на десној руци...”.

Јосиф такође казује да је он, пред саму смрт, наредио да убију његовог сина (а то је био трећи, после двојице који су убијени још раније), и тај син је скончао у тешким мукама. Такав је био крај цара Ирода, који је добио праведну казну због убиства деце у Витлејему и околини, и због зле помисли против Спаситеља нашег. После Иродове смрти, анђеоски Господњи се јави у сну Јосифу, који тада беше у Египту, и заповеди да заједно са Младенцем и Мајком Његовом поново дође у Јудеју. И к томе јеванђелиста додаје: „Али чувши да Архелај царује у Јудеји уместо Ирода, оца својега, побоја се онамо ићи, примивши у сну заповест, отиде у крајеве галилејске” (Мт. 2, 22).

¹ Калир - место са лековитим извором топле воде.

9. глава О времену Пилаџа

Сагласно са Јеванђељем, поменути историчар говори о Архелајевој владавини после Ирода, и казује како је по завештању његовог оца Ирода, и одлуци кесара Августа, царску власт над Јудејима добио по наследству, и како је кроз десет година лишен власт, а његова браћа: Филип и Ирод Млађи, заједно са Лисанијем, добише своје тетрархије¹.

Тај Јосиф, у XVIII књизи своје „Древности“ казује да је дванаесте године владавине Тиверија² (а он је наследио власт од Августа, који је управљао 57 година), власт у Јудеји дата Понтију Пилату³. Он је управљао читавих десет година, готово до смрти Тиверија. Тиме он јавно изобличава лажност записа⁴, која су сачињена сасвим недавно са циљем да блате Спаситеља нашег. Само време, назначено у заглављу, пројављује лажност те измишљотине. Они време страдања Спаситеља нашег, коме Га предадоше преступни Јевреји, ставља у време четвртог конзулства Тиверија, када је била седма година његове власти; али, ако је веровати Јосифу, Пилат тада још увек није управљао Јудејом. Јосиф у поменутом делу директно указује да је Тиверије назначио Пилата за прокуратора Јудеје у дваестог години своје владавине.

¹ Још за живота Ирода Великог, тројица од његових синова: Аристовул, Александар и Антипатар, беху кажњени по очевој наредби. После Иродове смрти, у Јудеји, по одлуци императора Августа, са титулом етнарха на власт долази Архелај, син Ирода Великог. Август је за тетрархе - тј. управитеље четири дела, одредио Ирода - Филипа и Ирода - Антипу, синове Ирода Великог од Мариаме, кћери првосвештеника Симона (погл. Јосиф Флавије, „Јудејски рат“, II, 6).

Лисаније, највероватније Грк, није припадао Иродовој породици.

² Тиверије - римски император (14-37. година).

³ Јосиф Флавије, „Јудејске древности“, XVIII, 2, 2.

⁴ Мисли се на тзв. „Акта Pilati“- дело непознатог аутора, који је био веома непријатељски настројен према хришћанима. О томе еп. Гаврило даје овакву напомену: *Ова акџа љознаџа су љод именоу „Пилаџова акџа“ и љосџаше веома љознаџа за владавине Максимина који је љроџањао Цркву. Та акџа измислили су злоџвори Хришћансџива куд и камо раније, и Максимин је издао наредбу да се она обнародују; да се чиџају у школама и разнесу љо свим крајевима, само да би на ружан џлас изашло Хришћансџиво. Поџл. Јевсевијеу Исџорију, 9. књџга, 5. џлава.*

10. глава

*О јудејским првосвештеницима у чије је време Христос
проповедао своју науку*

Када је, по јеванђелистима, Спаситељ у Својој тридесетој години дошао на Јордан да би био крштен, и тако поставио почетак благовести, текла је петнаеста година владавине кесара Тиверија и четврта година управе Пилата Јудејом. Тетрарси су тада били Ирод, Лисаније и Филип.

По речима Светог Писма, време Његове проповеди било је у доба када су првосвештеници Ана и Кајафа¹. Христова проповед започела је у време првосвештеника Ане и настављена је у време првосвештеника Кајафе, а то је време нешто мање од четири године. Од тог времена беху нарушене установе закона које се тичу служења Богу, а које је посмртно прелазило, прејемствено од оца на сина. Римске власти постављале су првосвештенике једног за другим, а нико на том месту није остао дуже од године. Јосиф казује да после Ане и Кајафе беху још четири првосвештеника. У свом делу „Древности“, он овако пише: „Валерије Грат² свргао је Акака и за првосвештеника је објавио Измаила, сина Фабе. Али то беше на кратко време јер и овога свргну, па за првосвештеника постави Елеазара, сина првосвештеника Анана. Након годину дана сменио је и њега, па је првосвештенички чин дао Симону, сину Камита. И он на том месту не оста дуже од годину дана; његов наследник беше Јосиф, прозвани Кајафа...“³

У време проповеди Спаситеља нашег, која је трајала непуне четири године, променише се и четири првосвештеника Јудејска. Да је Кајафа заиста био првосвештеник у години када је страдао Христос, о томе сведочи и Јеванђеље. Оно (Јеванђеље) такође потврђује и све оно што смо ми навели. Спаситељ и Владика наш убрзо по почетку Своје проповеди, призива и дванаест Апостола; и само је њих, између осталих Својих ученика, нарочито поштовао називом „апостол“. Затим је изабрао још седамдесеторицу, које је затим, све по двојицу заједно, послао у сваки град и свако место да провозгласе Његово учење, а где је Он намеравао доћи.

¹ Анна (Анан) - првосвештеник, син Сифа. Био је првосвештеник у време пописа Сулпиција Квирина. Низложен од стране прокуратора Валерија Грата (погл. Јосиф Флавије, „Јудејске древности“, XVIII, 2, 1-2). Представљао је једног од духовних вођа Јевреја.

Кајафа - зет Анне. Постао је првосвештеник после два наследника Анне: Фабе, сина Измаила и Елеазара, сина Анне. Кајафа се налазио под јаким утицајем првосвештеника Анне.

² Валерије Грат - прокуратор Јудеје (15-26. година).

³ Јосиф Флавије, „Јудејске древности“, XVIII, 2, 2.

Свето Јеванђеље саопштава да је недуго потом Ирод Млађи¹ наредио да одрубе главу Јовану Крститељу. Јосиф такође казује о томе, називајући по имену - Иродијада². Њом, женом брата, оженио се Ирод, разведевши се од своје прве и законите жене (она је била кћи Арете, цара Петреје)³. То је значило да је Ирод преотео Иродијаду од њеног живог мужа. Управо је она крива и за смрт Јована (Крститеља) и за рат са Аретом, који је сматрао да је његова кћи увређена. У том рату, у једној од битака, погибе много војника Иродових. То му беше казна због убиства Јована. Поменути Јосиф признаје да је Јован био праведан човек и да је крштавао људе. Његово сведочење сагласно је са оним што говоре Јеванђеља. Он такође говори да је Ирод после битке био лишен царства, и заједно са Иродијадом послат у прогонство, осуђен да живи у граду Виен⁴. О томе је написано и у XVIII књизи „Древности“, где је о Јовану речено ово: „Неки од Јудеја мисле да је Бог погубио Иродову војску по праведној казни због смрти Јована, званог и Крститељ. Ирод је њега, човека достојног, убио; њега (Јована), који је Јеврејима казивао да живе праведно и да буду побожни. Он је такође говорио да их крштава ради тога да би им били отпуштени грехови, да би их очистио од телесне нечистоће... Око њега се окупљало мноштво људи, одушевљених његовим речима. Ирод, плашећи се тога, као и метежи, посаветован од неких људи, решио је да ухвати Јована и да га убије... Ухваћен од стране Ирода, њега (Јована) шаљу у Махерунт⁵ - о тој тамници ми смо већ говорили, и тамо је убијен...”⁶.

Казивање о Јовану, Јосиф у том свом спису овако наставља, говорећи и о Спаситељу нашем: „У то време живео је и Исус, човек мудар, ако је Њега и могуће назвати човеком. Он је чинио многа задивљујућа дела и учио је људе да прихвате истину. К себи је привукао многе Јевреје и мно-

¹ Мисли се на тетрарха Ирода-Антипу (4. година пре Христа - 39. година после Христовог рођења).

² Иродијада - унука Ирода Великог и сестра Ирода-Антипе I. Још за живота свог мужа, она је ступила у незакониту везу са Иродом-Антипом. Виновница је смрти светог Јована Крститеља (погл. Мк. 6, 17-29).

³ Арета - цар Сирије (Арабија). Оружјем се осветио Ироду-Антипи због своје кћери, наневши му дефинитивни пораз. Антипа се због тога жалио свом покровитељу - императору Тиверију, који затим наређује римском намеснику Сирије - Вителију да Арета буде кажњен.

⁴ Јосиф Флавије, „Јудејски рат“, II, 9, 6.

⁵ Махерунт је веома утврђен град на једној сцени у близини са границом Арабије, на шри сајта од Мртвог мора.

⁶ Јосиф Флавије, „Јудејске древности“, XVIII, 5, 2.

ге Јелине. То је био Христос. Према казивању наших првака, Пилат га је осудио на распеће, али они, који су му били верни од почетка, осташе му верни и касније. Трећега дана (по смрти на крсту), Он им се јавио жив: пророци Божји предсказивали су то, као и мноштво Његових чуда. Род хришћански ни до сада није нестао, а они себе тако називају због Његовог имена..."¹ Ето шта нам казује писац који је и сам Јеврејин.

12. глава

О ученицима Сјасишџеља нашега

Имена апостола Спаситељевих позната су свакоме из Јеванђеља. Списак од седамдесет Његових ученика нигде није сачуван². Један од њих је и Варнава, кога помињу и Дела апостолска а такође и (апостол) Павле у својој посланици Галатима. Међу њима је био, како говоре, и Состен, који је заједно са Павлом писао онима у Коринту. Климент³ у петој књизи својих „Хипотипоса“ („Hypotyposes“), говори да Кифа, кога помиње и Павле (погл. Гал. 2, 9-11), беше имењак апостола Петра а такође и један од Седамдесеторице. По предању, и Матеј који је прибројан апостолима уместо Јуде, као и онај ко је заједно са њим био у избору, да су такође били у броју Седамдесеторице. Казују да је један од њих био и Тадеј, а његову историју, која је дошла до нас, ја ћу ускоро и саопштити.

Ако размислиш о свему овоме, видећеш да је уз Христа било више од седамдесет ученика. Павле сведочи да се по васкрсењу Христовом, Он прво јавио Кифи, затим дванаесторици, а после њих браћи која су, у време када је Павле писао своју Посланицу, још била жива. Затим, по његовим речима, Он се јавио Јакову, једном од оних који се називају браћа Го-

¹ Јосиф Флавије, „Јудејске древности“, XVIII, 3, 3.

² Тај списак начињен је тек после Јевсевија, тј. око 500. године већ је био широко распрострањен. Погледати списак Седамдесет апостола на дан њиховог заједничког спомена - 4. јануар.

³ Климент Александријски (+ око 217.) - велики хришћански учитељ. 190. године био је изабран за началника Александријске Катихуменске школе. У време прогона императора Септимија Севера, који је почео 201. године, Климент се преселио у Кападокију.

Сачувани су следећи радови светог Климента: „Опомена незнабошцима“, „Педагог“, „Стромате“, „Који ће се богаташ спасти?“ У делу архиепископа Филарета - „Историјско учење о светим Оцима“, читамо: „Климент је написао Ипотипозе или Примери. Али са увереношћу треба да претпоставимо да је ово дело, које је видео Фотије, заправо дело које није написао Климент, него да је то некаква прерада која је под јаким утицајем аријанаца или неких других јеретика... На крају, и сам Фотије је сумњао да су Ипотипозе, које је видео, дело Климента Александријског. Уосталом, од тог списка, са изузетком онога што наводи Јевсевије, до нас није дошло много..." (Петроград, 1882, 1. том, стр. 175-176 /на руском/).

сподња¹. Такође, да је осим дванаесторице, било још много апостола, а међу њима се налази и Павле, он додаје: „А затим се јавио свим апостолима”.

13. глава *О владару Едесе*

Сад ћемо говорити и о Тадеју². Божанство Владике и Спаситеља нашег Исуса Христа, прослављено међу свима, привукло је мноштво људи, чак и странаца, са простора далеко од Јудеје. Они су се такође надали исцељењима од болести и разних страдања. Због тога је и цар Авгар, који је славно управљао народима са оне стране Еуфрата, мучен болешћу чије је исцељење превазилазило силу човека, сазнавши за Христа Исуса, с молбом и писмом позивао Га је к себи. Спаситељ није услишио његову молбу да дође, али га је удостојио писма у коме је обећао да ће послати једног од Својих ученика, да он исцели његову болест, те да спасе и њега и његове ближње. То обећање убрзо беше и испуњено. После Христовог васкрсења из мртвих и вазнесења, апостол Тома, један од дванаесторице, по речи Божијој посла Тадеја, који је био међу седамдесеторицом ученика Христових, у Едесу да тамо благовести учење Христово. Он је испунио све што је обећао Спаситељ наш. Постоји писмено сведочанство о томе, узето из архиве у Едеси, која је тада била престони град. Међу државним документима која казују о древним догађајима из времена Авгара, сачувано је до данас и ово:

¹ Апостол Јаков, брат Господњи - један од Дванаесторице апостола. Син праведног Јосифа Обручника. Био је изабран за првог епископа Јерусалима. Председавао је на Сабору апостола. Мученички пострадао 62/63. године.

² Апостол Тадеј - један од Седамдесеторице. Рођен је у јеврејској породици, у граду Едеса (Сирија). Крстио га је свети Јован Крститељ, затим се среће са Христом и постаје Његов ученик. Проповедао је у Сирији и Месопотамији, Био је у Едеси где је, по предању, обратио у хришћанство цара Авгара V (Црног), који је владао од 4. године пре Христа до 7. године после Христа а такође и од 13 до 15. године после Христа. Питање о прихватању хришћанства становника Едесе као последице проповеди апостола Тадеја и градње хришћанске цркве у том граду, до данас је још увек отворено. Познато је да је просветитељ Едесе - Адаја, историјски потврђена личност (друга половина II века). Најранији податци о цркви у Едеси датирају из времена Авгара VII (176-179.). Познато је и име тадашњег епископа Едесе - Палут. Веома обимна хришћјанизација Едесе била је у време цара Авгара IX (179-216.).

По неким источницима, дошавши са проповедањем хришћанства до финијског града Вирита (Бејрут), Тадеј се мирно упокојио 44. године. По другима, он се упокојио у Едеси. Древно јерменско предање казује да је он мученички пострадао на просторима Јерменије.

*Койија ѿсма најисаноѡ од сѣране ѿойарха,
а уѣућеноѡ Исусу у Јерусалимѣреко ѣласника Ананеја*

„Авгар, син Ухаме, топарх, шаље поздраве Исусу, Спаситељу благом, Који се појави у пределима Јерусалимским.

Дође до мене глас о Теби и о исцељењима која чиниш без примене лекова и трава. Казују да Ти слепима враћаш вид, да хроме опорављаш те да поново ходају, да очишћујеш проказане (губом), да изгониш нечисте духове и демоне. Ти лечиш оне који страдавају дуготрајним болестима и васкраваш оне који су умрли. Слушао сам све то о Теби, и разумом прихватих да си Ти или Бог, који дође с неба јер чиниш таква чудеса, или да си Ти Син Божји. Због тога и пишем Теби: потруди се, дођи к мени и болест моју исцели. Такође сам слушао како Јевреји ропћу на Тебе и кују некакве завере. Мој град је мали, али је поштован и биће нам довољан за обојицу.”

Ето како је писао Авгар, када га је озарила Божанствена светлост. Али, потребно је чути и писмо Исуса које Он посла Авгару преко истог гласника. У том писму нема много речи али је заиста силно, а ево како оно гласи:

Одговор Исуса ѿойарху. (Авѣару) ѣреко ѣласника Ананије

„Блажен си ти јер поверова у Мене и ако ме ниси видео. О Мени је казано: они који ме виде, они не верују у Мене, а они који ме не видеше, повероваше и оживеше. Ти ме позиваш к себи али Мени је потребно да овде испуним оно због чега сам послат. Када то учиним бићу поново узнет к Оцу моме који ме посла. Када се то догоди, послаћу к теби једног од ученика Мојих да исцели твоју болест и да ти дарује живот, теби и онима који су са тобом.”

К тим писмима присаједињено је и ово које је написано на сиријском:

„После вазнесења Исуса, Јуда, прозван Тома, посла (Авгару) апостола Тадеја, једнога од Седамдесеторице. Када је дошао, он изађе пред Товијевог сина, Товију. О њему су чули и рекоше (Авгару) да је дошао апостол Христов, онако како је и обећано. И поче Тадеј, силом Божијом, исцељивати сваку болест и сваку немоћ, тако да су се сви томе чудили. Када је Авгар чуо о великим и чудесним делима његовим, дође њему у мисао оно шта му је Исус писао: да ће му послати једног од Својих ученика да би исцелио болест његови. Тада он позва Товију, код кога је био Тадеј, и рече: „Слушао сам о човеку који живи код тебе. Доведи га к мени.” Товија, вративши се к Тадеју, и рече: „Топарх (Авгар) позва ме к себи и нареди да те доведем к њему да би га исцелио”. Тадеј му рече: „Хајдемо к њему јер знам да сам послат ради тога”. Другога дана, ујутро, Товија поведе Тадеја и дођоше до Авгара. Када уђоше, Авгар пред којим су стајали први људи државе, виде велико знамење на лицу апостола Тадеја. Видевши то,

Авгар му се поклони до земље, па упита Тадеја: „Да ли си ти заиста ученик Исуса, Сина Божијег, Који ми рече да ће послати једног од ученика Својих да би ме исцелио и подарио ми живот?” Тадеј му одговори: „Јер си тако силно поверовао у Онога ко ме посла, ја заиста испуњавам Његову вољу. И ако будеш веровао у Њега, онако како верујеш, тада ће се испунити жеља твога срца”. На то Авгар рече: „Ја тако верујем у Њега да сам спреман покренути сву војску и побити Јевреје који Га распеше ако ме не би омела Римска држава”. Тадеј рече: „Господ мој испунио је вољу Оца Свога; и испунивши је, вазнесе се к Оцу”. На то му одговори Авгар: „Ја сам поверовао у Њега и у Оца Његовог”. Тада рече апостол: „Зато, у име Његово, стављам руку на тебе.” И само што је то рекао, Авгар беше исцељен од болести и страдања. Силно се изненади Авгар јер све оно о чему је слушао то се тада на њему испуни: да се кроз Тадеја, ученика Христовог, догоди исцељење без лекова и трава, и не само њега, него и сина његовог Авда, који је боловао од костобоље. Тај Авд, дошавши пред Тадеја, паде пред ноге апостола и беше исцељен молитвом и полагањем руку. Тадеј је исцелио и много њихових суграђана, чинећи велика чудеса и проповедао је реч Божију. Затим Авгар рече: „Ти Тадеју, све то чиниш силом Божијом, и ми смо силно задивљени. Зато, молим те, реци ми о доласку Христовом, како се то догодило; реци ми о сили Његовој и о свему ономе о чему смо слушали”. Тадеј му одговори: „Ја ти сада ништа нећу рећи јер сам послат да проповедам Реч да би је сви чули. Зато сутра позови све суграђане, и ја ћу им проповедати, и посејаћу у њима Реч живота. Рећи ћу им о доласку Христовом, како се оно догодило; о Његовом послању од Оца, и зашто је то било; о сили, и о делима Његовим; о тајнама које је Он рекао свету; о томе како су Га исмевали и потцењивали; о томе како се Он понизи пред свима, како беше распет, како сиђе у ад и уништи бедеме од века неуништивне; о томе како васкрсну из мртвих и отиде к Оцу Своме са великим мноштвом душа”. Авгар заиста заповеди својим суграђанима да се окупе изјутра и да чују проповед апостола Тадеја. Затим изнесе пред њега злата и кованог новца, али то апостол не узе, рекавши: „Ако сам оставио све своје, како да узмем оно што није моје?” То се догодило у 340. години¹.

Сматрам да је уместо и да није без користи ово што је,
од речи до речи, преведено са сиријског.

¹ Датум који наводи Јевсевије Памфил је по тзв. ери Селевкида, која је започела 311. године пре рођења Христовог; према хришћанском рачунању времена, то је било 29. године после рођења Спаситеља.

КЊИГА ДРУГА

Предговор

Уместо предговора за историју Цркве ја сам казивао о Божанству Слова - Спаситеља, о древности догмата наше вере и јеванђеоско-хришћанском начину живота. Такође сам казивао о не тако давном Његовом јављању, о догађајима који су претходили Спаситељевом страдању, о изабрању апостола. О свему томе, уз навођење кратких доказа, казивано је у претходној књизи. Сада ћу говорити о томе шта се дешавало после Христовог вазнесења, заснивајући реч на Светом Писму и напоменама световних историчара, онда када се за тим укаже потреба.

1. глава

О делима айосѿола након Христѿовоѿ вазнесења (Тиверије Кесар, 33 - 37. година)

Пре свега, рецимо о томе да је жребом за апостола (уместо издајника Јуде), изабран Матеј, који је, како смо већ рекли, био ученик Господњи. Након тога поставише њих седморицу (људе испитане у вери), молитвом и полагањем руку, за ђаконе да би служили заједници. Међу њима је био и Стефан. Он је први, после Господа, недуго након постављења за ђакон, пострадао каменовањем од убица Христових - Јевреја. Први међу победоносним мученицима Христовим доби венац, а његово име управо то и значи¹. Тада Јаков, брат Господњи (јер њега су звали сином Јосифовим², обручника Превете Дјеве која је пре него се срела са Јосифом, већ у утроби носила Богомладенца - како нас учи свето Јеванђеље), који је још пре добио назив „Праведни” због његове велике добродетељи, он је први (како казују), добио епископство у јерусалимској цркви. Климент у VI књизи својих „Примера” потврђује то казивање, и каже: „Петар, Јаков и Јован, и поред тога што су били нарочито поштовани од Спаситеља, ипак после Његовог вазнесења нису један другога оспоравали ту част, те за епископа у Јерусалиму изабраше Јакова Праведног...” У VII књизи он пише ово: „Јакову Праведном, Јовану и Петру, Господ после васкрсења предаде знање које они предадоше осталим апостолима, а ови то исто Седамдесеторици апостола, међу којима је био и Варнава... Била су двојица Јакова: један по имену Праведни, кога су бацили са крова (зграде) и за-

¹ Стефан (στέφανος) - венац /грч./

² По речима Јевсевија, Јаков је био син Јосифов од прве жене, коју је имао пре обручења са Маријом.

тим га до смрти тукли штаповима за ваљање сукна, и други коме су одрубали главу...". Јакова Праведног помиње и апостол Павле: „А другога од апостола не видех, осим Јакова брата Господњег” (Гал. 1, 19).

У то време испунило се обећање Спаситеља нашег које је дато цару Осроније¹. Тома, по надахнућу Божијем, послао је у Едесу апостола Тадеја да проповеда Христово јеванђеље, како је речено у претходној књизи (на основу тамо нађених докумената). Тадеј, дошавши тамо, исцелио је Авгара речју Христовом, а све тамошње људе придоби задивљујућим чудима. Придобивши их својим делима и руководећи их ка поштовању силе Господње, он их поче учити истинама хришћанства. И до сада је сва Едеса освећена именом Христовим. Она убедљиво сведочи о милости коју је према њој (Едеси) имао Спаситељ наш. Реч о томе преузета је из древних казивања.

Пређимо сада на Свето Писмо. После мученичке смрти Стефана, Јевреји су подигли прво велико гоњење на јерусалимску цркву, и сви ученици, осим оних дванаест, разиђоше се по Јудеји и Самарији. Неки су, како казује Свето Писмо, отишли до Финикије, Кипра и Антиохије. Али тада још нису проповедали Реч незнабошцима, него је казиваше само Јеврејима.

Тада је и Павле гонио Цркву. Он је упадао у домове верујућих, хватао их и слао у затвор. Филип, један од оних који су постављени заједно са Стефаном међу ђаконе, дође у Самарију. Испунивши се силом Божијом, он је тамо проповедао о Христу. Уз њега је била велика благодат Божија, те он својим речима привуче и Симона Врачара² као и многе са њим. Симон је тада био познат због могућности да обмањује људе, и многи су мислили да он у себи има велику силу Божију. Тада је он (Симон), поражен оним што је Филип чинио заиста уз помоћ Божију, дошао к њему, рекавши да верује у Христа и да жели да буде крштен. Заиста је чудно понашање

¹ Реч је о цару Авгару V.

² Симон Врачар био је, према мишљењу древних хришћанских писаца (св. Иринеј Лионски, св. Јустин Философ, св. Теодорит Кирски...), родоначелник гностичке јереси. Још увек нису пронађени историјски податци о његовом животу. Зна се да је био из Самарије, да је примио крштење у време прве апостолске проповеди у свом родном крају. Ту долази до првих несугласица са апостолом Петром. Предање казује о Симону да је био непокајани и непомирљиви непријатељ апостола, пре свих апостола Петра. Закључни чин препирке Симона и апостола Петра био је у Риму. Предање казује да је Симон желео да покаже силу својих мађионичарских вештина, те да се подигао у ваздух пред мноштвом људи па чак и пред самим императором. Тада је апостол Петар проузнео молитву Господу да јеретик буде посрамљен, те да је тада Симон пао на земљу и тако је погинуо.

Учење Симона Врачара до нас је дошло у крајње замршеном и противречном излагању. Можда најбоље излагање његовог учења имамо у „Философуменама” светог Иполита Римског (MPGr. t. XVI).

данашњих следбеника његове гнусне јереси. По примеру свог родоначалника, они улазе у Цркву, попут куге, и наносе тешке ране људима које успеју да придобију уз себе. Уосталом, многе од њих, као што је то препео и Симон, сустигла је заслужена казна.¹

Проповед спасења ширила се из дана у дан. Промисао Божија доведе из Етиопије неке од придворника тамошње царице. По обичају од предака, тим народом и сада управљају жене. Тог Етиопљанина, првог међу незнабошцима, Филип је упознао са тајнама Христовим, те он постаде први верујући (Етиопљанин) у свету. Постоји предање о томе да је он, вративши се у своју отаџбину, ревносно ширио реч о Христу, казујући о вери у Њега, тако да се на делу испуни древно пророштво: „Етиопија ће пружити руку своју Богу” (Пс. 67, 32).

У то време Павле, сасуд изабрани, објављен је за апостола не од људи него по откривењу Самог Исуса Христа и Бога Оца. Он беше удостојен тог звања виђењем и гласу са неба који је потврдио то откривење.

2. глава

О томе како је реаговао Тиберије Кесар када је од Пилата сазнао за Исуса Христa

Васкрсење и вазнесење Исуса Христа постаде познато многима. По обичају који постоји од најстаријих времена, обласне старешине су имале обавезу да о свему извештавају оне који су имали врховну власт, тако да ништа не би било скривено од очију императора. Због тога је Пилат обавестио императора Тиберија да се по Палестини шири глас о васкрсењу Спаситеља нашег Исуса Христа, и да су њему (Пилату) позната и друга Христова чуда, те да у Христа већ многи верују као у Бога. Тиберије је о свему томе обавестио и Сенат, али Сенат одбацује тај извештај са образложењем да међу Римљанима нико није могао бити поштован као бог ако то није одлучено гласањем и декретом Сената. Али спаситељном учењу Христовом није било потребно одобрење људи и њихово покровитељство. И мада је Сенат одбацио извештај који је казивао о Спаситељу, Тиберије је остао уз своје раније мишљење те против учења Христовог није предузимао ништа противно.

Тертулијан, велики познавалац римских закона, и уопште веома учен и познат човек, у својој апологији у одбрану хришћана, написаној на латинском и преведеној на грчки, казује дословно:

„Рећи ћемо о происхођењу таквих закона: по древном декрету, император не може ни једног бога признати пре него што о томе одлуку не

¹ На овоме месту еп. Гаврило говори о ономе шта се догодило са Симоном у Риму, с тим што каже да је то казивање забележио Арнобије у својој другој књизи.

донесе Сенат. Марко Емилије тако је поступио у вези са некаквим идолом Алзурином. Сама околност да се код вас (Римљана) божије достојанство дарује некаквим људским декретом, то је нама од користи јер ако се бог не свиђа човеку, он тада неће постати бог. То значи да је човек тај који има власт над богом. Тиберије, у чије време се име хришћанско раширило по свету, дође вест из Палестине (а то је била његова отаџбина) о Христовом учењу и он о томе извести Сенат уз напомену да му је то учење по вољи. Сенат то ипак одбацује због тога што он о томе није први обавештен. И поред тога, Тиберије је остао при свом мишљењу и претио је смрћу онима који би се усудили да нападају на хришћане...¹.

Небеска промисао даде му ту помисао са нарочитим циљем да би се реч Јеванђеља у почетку без препрека могла ширити свуда по земљи.

3. Глава

*О томе како се хришћанско учење
за крајко време рашчупало свуда по свету
(Калигула кесар, 37 - 42. година)*

Сила небеска и спаситељно учење вере, попут сунца, озарило је светлост читаву васељену, као што о томе казује и Писмо: „По свој земљи отиде глас његов, и до крајева васељене речи њихове” (Рим. 10, 19).

И заиста, у сваком граду и сваком селу (попут житних поља) појавише се цркве које су биле препуне хришћана. Људи чије су душе биле оковане сујеверјем према идолима (том древном болешћу наслеђеној од предака), сада оживеше силом Христовом, коју су проповедали ученици Његови чинећи чудеса, избављајући тако душе тих људи од страшних господара. Људи су одлазили од незнабожачког многобоштва, исповедајући да постоји и јесте само један Бог, Творац свега што постоји; и почели су следити заповести Његове, живети истинским благочешћем по надахнућу Духом Светим.

Милост Божија излила се и на друге народе. У Кесарији Палестинској, први је примио веру Христову, заједно са својим домом, Корнелије². У Антиохији веру прихватише многи Грци, којима су проповедали хришћанство ученици који беху расејани после убиства Стефана (погл. Дела ап.

¹ Тертулијан, „Апологија”, V, 1-2 /руски превод: „Богосл. рад.”, Москва, 1984. 25, стр. 176-202/.

² О Корнелију и његовом прихватању хришћанства казује апостол Лука (Дела апостолска 1, 1-48). Корнелије је пратио апостола Петра на његовој служби. Затим је био послат на проповед у град Скепсиј, где се под покровитељством кнеза Димитрија нарочито раширило идолопоклонство. Тамо је Корнелије учинио мноштво чуда те је и кнеза и његову породицу обратио у хришћанство. Упокојио се у дубокој старости.

7, 54 - 8, 4). Антиохијска црква ускоро постаде многобројна. У то време тамо се налазила већина пророка из Јерусалима, а са њима и Варнава, и Павле и још много браће. Тамо је по први пут, као из преобилног источника, протекло име хришћанско. Један од пророка који су тамо били (по имену Агав), предсказао је велику глад, те због тога Павле и Варнава одоше у Јерусалим, да тамо буду од помоћи браћи (погл. Дела ап. 11, 28-30)¹.

4. глава

*О томе, како је њо смрти Тиберија, Калигула Гај њосставио
Агрипу за цара Јудеје, а Ирода заувек њрогнао*

Тиберије је владао двадесет и две године. После њега власт је добио Гај². Он је одмах наредио да се за владара Јудеје постави Агрипу³, који је био над тетрарсима Филипом и Лисанијем⁴, а недуго затим и над тетрархом Ирода⁵. Тог Ирода (у чије је време страдао Спаситељ), он је казнио заједно са Иродијадом због мноштва престапа која учинише. О томе казује и Јосиф.

За време Гаја постао је познат и Филон⁶, човек веома вешт не само међу нашим, него и међу онима који су добили грчко образовање. Потicao је

¹ Апостол Агав - један од Седмдесет апостола. Имао је дар пророштва. Напоменуо је о глади која је била у време императора Клаудија (41-54. година) и предсказао је страдање апостола Петра у Јерусалиму (Дела ап. 21, 11).

² Гај Калигула- римски император (37-41. година).

³ Ирод Агрипа I - син Аристовула и Веронике, унук Ирода Великог. 38. године добија од Калигуле област Филипа и област Лисанија са титулом цара, а 40. године завадао је читавом Палестином. 44. године сустиже га страшна смрт (погл. Дела ап. 12, 23). Након његове смрти Јудејом поново почињу да управљају прокуратори.

То је онај Ирод Агрипа који је предао смрти апостола Јакова, а апостола Петра бацио у тамницу (Дела ап. 12. глава)

⁴ Трахонийску област и Авилинију. Лк.3, 1. Joseph Flav.- Antiquit. XVIII

⁵ Галилеју. Овај је био деда Агрипин.

⁶ Филон Александријски (око 20. године пре Христа - око 40. године после Христа) - јудејски научник и филозоф (неоплатоничар). Један од оснивача Александријске егзегетске школе. Основни предмет његових анализа било је Мојсијево Петољњжје. Доктринарна јудаистичка мисао карактерише дела Филона Александријског као мисли које настају под снажним утицајем јелинизма. Егзегетски метод Филона искоришћен је и у делима Оригена, блаж. Августина, светог Амвросија Миланског и неких других ранохришћанских писаца. Његови радови објављени су: „Philonis Opera quae supersunt”, Berlin, 1896-1930; 1962-1963. Руски превод: Филон Јудејац, „О контемплативном животу” - /Смирнов, „Терапеути и Филонови радови”, Кијев, 1909. Такође и у делу: „Текст Кумрана”, Москва, 1971. година, 1. део/

из древног јеврејског рода, и ни у чему није заостојао иза оних који били познати по образовању у Александрији. Колико је труда уложио у изучавање наука које се тичу вере и отаџбине, може се видети у сваком његовом делу. Како је био силан у философији и у слободним уметностима - оне шта захтева грчко васпитање, о томе не треба ни говорити. Са нарочитим одушевљењем је изучавао Платона и Питагору. Казују да је у томе превазишао све своје савременике.

5. Глава

О томе да је Филон њослаи у Рим, ѡред Гаја, да би ѡсередовао за Јудеје

Он у пет књига¹ казује о томе шта се догодило са Јеврејима у време Гаја, подробно излажући његово безумље, те да је он (Гај) себе прогласио за бога и да се у своме царству непрекидно исмевао над људима. Он казује и о страдању Јевреја, и о свом путу у Рим, где је послат да би заступао интересе својих истонародника из Александрије². Такође пише и о томе како је, штитећи пред Гајем древне законе предака, он као одговор добио само злобно исмевање. О тим догађајима пише и Јосиф у својој XVIII књизи „Древности“: „У Александрији се појави раздор међу тамошњим Јеврејима и Грцима. Од сваке стране изабрана су по три посланика који изађоше пред Гаја. Од александријских посланика један беше и Апион³. Он је вређао Јевреје и између осталог говорио је да они не желе да дају дужну почаст кесару: сви поданици Рима подижу Гају олтаре и храмове и обраћају се њему као и другим боговима, а само Јевреји одбијају да му подигну статуе и да се поклоне његовом имену⁴. Апион је изнео много

Филон је био Јеврејин из свештеничког рода, и живео је до око 40. године ѡсле Христѡа. Учио се у Александријској школи и ѡвео се ѡ духу Плаѡнове науке. Због ѡвога је и увео алеџоријски смисао ѡри ѡумачењу Свѡјоџ Писма. Phot. Cod. 103.

¹ Оно ѡто је дошло до нас не садржи више од две књѡге. Фоѡије (Biblot.) каже да се Филонова књѡга ѡроишв Флака ѡреба смаѡраиш као насѡавак ѓоре ѡменуѡџ дела.

² У јесен 38. године Грци су у Александрији покренули масован прогон Јевреја.

³ Апион - египатски учењак, познат по негативним ставовима према Јеврејима. Предводио је александријско изасланство императору Калигули које је имало за циљ да појача подозривост Рима према Јеврејима. Јосиф Флавије је написао књигу против Апиона (руски превод: Јосиф Флавије, „О древности јудејских народа - Против Апиона“, Петроград, 1895.).

⁴ *Задаѡшак јеврејских одборника био је: да се ѡжалe цару на сѡановнике Александрије јер они скрнавe јудејске боџомоље, сѡављајући цареve ликове у њих; да одбране своје ѡраво ѓрађансѡва у Александрији, које су им ѡчели ускраћиваиш - Phil. pag. 1019, 1020.*

тешких оптужби, надајући се (не без основе) да ће се Гај разбеснети. Филон, вођа јудејског посланства, човек у свему знаменит, брат алаварха¹ Александра, добро упознат са философијом, хтео је иступити и оповргнути те оптужбе, али му Гај запрети и нареди да оде; он је био у силном гневу и јавно је рекао да ће жестоко поступити са посланством. Филон је изашао, обасипан увредама, и посаветовао је Јудеје који беху са њим, да буду храбри јер Гај, гневeћи се на њих, призива на себе казну Божију...”².

Тако говори Јосиф. И сам Филон, у књизи коју је насловио „Посланство”, подробно описује све шта се тада догодило. Пропустићу већи део његовог казивања, и навешћу само толико да би читаоци могли видети шта се убрзо затим догоди са Јеврејима, и тада и после, и шта их је стигло због преступа који урадише против Христа.

Филон у почетку говори да је у време Тиверија, извесни Сејан, веома важан човек међу онима који су око императора, настојао на томе да у Риму буду уништени сви Јевреји. У Јудеји је Пилат (у време кога беше учињен преступ против Христа) настојао да уништи храм (који је тада још постојао), а кроз то је устао на јеврејске законе и изазвао негодовање међу Јеврејима.

6. глава

О томе шта је сусишло Јевреје због онога што учинише Христу

После смрти Тиберија, власт је добио Гај. Он је учинио многа зла, али највеће патње је нанео Јеврејима. О томе се може сазнати од Филона, који овако говори о томе:

„Нешто нечовечно и страшно било је у односу Гаја према другим људима, а нарочито према Јеврејима. Он је силно мрзео тај народ. Оскрнавио је домове молитве по свим градовима, почев од Александрије, тиме што је наредио да се у њих ставе статуе са његовим ликом... Храм у светом граду, који је био неприкосновен и користио своје право уточишта, он је својим указом претворио у лично светилиште, назвавши га храмом Зевса Новојављеног - Гаја”³.

¹ Алаварх - предводник јеврејске општине у Александрији.

Јудеји у Александрији имали су право да за своју општинску администрацију изабере, који ће управљати општином, и то старешинство се звало алавархија, а прво лице - алаварх.

² Јосиф Флавије, „Јудејске древности”, XVIII, 8, 1.

³ Калигула је себи наденоу име Гај Млађи за разлику од Јулија Цезара, који се ипак звао Гај, и коме је дајто име бога.

У издању „Историје Цркве” из 1871. године (1. том, стр. 73) имамо податак да је храму дато име: Јупитера, Гаја Млађег - прим. прев.

Тај писац, у другој књизи свог дела, под заглављем „О добродетељима” говори о небројеним, тешким, неописивим страдањима која су трпели Јевреји у Александрији у време Гаја. Њега понавља и Јосиф, напомињући да је бешчашће било и над читавим народом у време Пилата, када је учињен преступ против Спаситеља нашег.

Послушајмо шта говори Флавије: „У Јудеју је Тиберије послао Пилата за државног управитеља. Он је наредио да се ноћу донесу у Јерусалим покривене слике Цезара, које Римљани зову *знамења*¹. Чим је свануло, то изазва међу Јудејцима највеће узбуђење, јер ко је год дошао близу², на њихов поглед узбудио се као на велику повреду закона, који су забрањивали свако постављање ликова у граду. Постепено је огорчење градског становништва захватило у великим масама и оне у унутрашњости, па сви одоше у Кесарију Пилату и замолише га да уклони знакове са Јерусалима, и поштује њихове отачке прописе. Када је Пилат одбио ту молбу бацише се на земљу и остадоше пет дана и ноћи лежећи а да се и не помакоше...”³. Ако упоредите то казивање са Јеванђељем, видећете како се убрзо обрати против њих (Јевреја) врисак којим они повикаше пред Пилатом: „Немамо цара осим ћесара” (Јн. 19, 15). Затим Флавије казује о несрећи која их је сустигла: „После тога изазвао је (Пилат) и друге немире тиме што је употребио храмовни новац звани *корбан* за прављење водовода који је требао бити дугачак 400 стадија. Народ се због тога узрујао, па када је Пилат дошао у Јерусалим окружише његову судачку столицу, галамећи. Но он је био раније обавештаван о намеравању немиру, па је у масу потајно увукао војнике обучене у грађанско одело, наредивши им да не употребљавају мачеве против галамција, него да их нападну бичевима. Када је био дат знак са судачке столице, многи Јудејци изгибоше под ударцима војника, а неке изгазише њихови суграђани кад нагрнуше у бег. Уплашено жалосном судбином побијених, мноштво је ућутало...”⁴. Он казује о многим смутњама и превратима у самом Јерусалиму. По његовом казивању, од тог времена и Јерусалим и сва Јудеја нису знали за мир: устанци, ратови, злочинења смењиваше једни друге, и на

¹ „Сигна” државна и бојна знамења (као заставе или грбови), које су све легије и државни представници имали. То су били орлови на копљима, често са словима SPQR (Senatus populusque Romanus - сенат и народ римски). У то време били су на њима и мали ликови Цезара.

Тако се зваше *и*е *и*о*з*лаћене слике Кесара, и носене су биле свагда у време *ра*и*а*, а *мес*и*о* им је било код *зас*и*а*ва.

² Близу преторија, где су се налазили ти знаци државне власти.

³ Јосиф Флавије, „Јудејски рат”, II, 9, 2

⁴ Јосиф Флавије, „Јудејски рат”, II, 9, 4

крају, опсада Веспасијана, која је погубила град¹. Тако је казнио Јевреје суд Божји због преступа против Христа.

7. глава *О самоубиству Пилаја*

Потребно је рећи и о томе да је Пилат, који је живео у време Спаситеља, толико запао у зло да је, према предању, извршио самоубиство у време императора Гаја². Суд Божији, како видимо, није закаснио над њим. То казују грчки писци, који означавају *олимпијаде*, и догађаје који су били у свакој од њих.

8. глава *О глади која је била у време Клаудија (Клаудије кесар, 42-52. година)*

После Гаја, који је био на власти непуне четири године, за императора је изабран Клаудије³. У његово време земља је страдала од глади (о томе говоре и писци који су далеко од хришћанског учења). Испунило се оно што је записано у Делима апостолским - предсказање пророка Агава о глади која ће бити у читавој земљи. Лука у Делима апостолским казује о тој глади у време императора Клаудија, говорећи да су браћа из Антиохије послала, преко Павла и Варнаве, оно шта су могла, да би се помогло онима у Јудеји, и додаје:

9. глава *О томе како је мучен апостол Јаков*

„А у оно време (говори се о времену Клаудија), подиже цар Ирод руке да мучи неке од Цркве. И погуби Јакова брата Јовановог мечем” (Дела ап. 12, 1-2). Климент, у VII књизи својих „Примера” наводи казивање о том Јакову које је достојно спомена. Он казује да човек, који је довео Јакова на суд, видећи како овај сведочи о својој вери, беше потресен и да

¹ Устанак Јевреја био је 66-70. године. После опсаде, Јерусалим је био заузет и разрушен. Римски војсковођа Веспасијан, који је начинио велики погром Јевреја, 67. године постаје император, дајући почетак династије Флавија. Војне операције у Јудеји наставља његов син - Тит Флавије, који је 79. године постао император.

² Казују да је Пилај до толике мере злостављао Јудеје, да су ови били принуђени да се шкуже ујравнотељу Сирије, Вителију, а овај га посла у Рим на одговор. Тада је на пресјолу седео Калигула. Пошто је саслушао шкузбу прошив Пилаја, пошаље га у зашочење где је и усмртио себе. Други казују да га је Нерон бацио у тамницу, а после и осудио на смрт зашто је допустио да буде убијен Христос, а претходно није нишао Кесара ниша и како да чини.

³ Клаудије - римски император (41-54. година)

је за себе назвао хришћанином. Тада обојицу изведоше на погубљење, и на путу до губилишта, онај човек затражи опроштај од Јакова. Тада је Јаков, не премишљајући се много, рекао: „Мир теби!”, и пољуби га. Обојица су истовремено страдала.

Тада, како говори Свето Писмо, Ирод видећи да је кажњавање Јакова мило Јеврејима, узе и (апостола) Петра те га затвори у тамницу. И Ирод би га веома брзо убио да се не догоди чудо Божије: анђео Господњи дође ноћу и ослободи Петра из окова, тако да је апостол наставио своју проповед (погл. Дела ап. 12, 3-17). Таква би Промисао Божија о апостолу Петру.

10. глава

Како је прошао Ирод Агрипа због прогањања апостола

Зломишљење које је цар имао против апостола довело је догађаје који се нису могли одложити, те њега започе да кара суд Божји. Недуго после насртаја на апостоле Ирод, по речима Дела апостолских, отиде у Кесарију; у време празника, оденут у сјајну царску одежду, он се са свог уздигнутог престола обрати народу. Сав окупљени народ поздравио је ту реч, као да је речена од неког бога а не од човека; и одједном, како казује Писмо, анђео Господњи порази га и он умре изједен од црва (погл. Дела ап. 12, 19-32). Поред повести о том чуду, која је изложена у Светом Писму, о томе говори и Јосиф. Он о томе пише у XIX књизи „Древности”:

„Наврши се трећа година његове владавине над читавом Јудејом, те он дође у град Кесарију, раније зван Стратонова тврђава (кула). Тамо је организовао игре у част кесара, знајући да је то празник за његово здравље и благостање¹; ту се сабрало много људи који су по провинцијама вршили различите дужности и људи високог положаја. Другог дана празника, изјутра, он дође у театар у плашту који као да је био начињен од сребра, задивљујућег ткања. Када на плашт падоше зраци сунца, сребро је засијало, заслепљујући очи посматрача. Ласкавци, сваки на свој начин, обратише му се похвалним речима, поздрављајући га као бога, уједно га молећи да буде милостив према њима јер су га се до тада плашили као човека, а да га сада поштују више него ли смртника. Цар их због тих речи није прекорео, и није одбацио њихово ласкање. Недуго затим, он подиже поглед према небу и виде да анђео стоји изнад његове главе. Истога тренутка је помислио да му тај анђео доноси зло, и поче туговати. Тада наступише болови у стомаку, и то веома јаки. Он погледа на све присутне, па рече: „Назвасте ме богом, а ево, треба да се растанем са животом. Судбина је изобличила сва ваша ласкања. Назвасте ме бесмртником, а ето, одлазим у смрт. Треба ми да примим оно што је по вољи Божијој. У

¹ Овај празник увео је Ирод, деда Агрипе, и то у часи кесару. У ње дане одржавале су се игре и позоришне представе. - Jozeph. 1. Antiquit. 16. 4.

осталом, проживех дуго времена у срећи!" То беху његове речи онда када га спопадаху јаки болови. Брзо су га пренели у царске одаје, а посвуда се прочу глас о томе да је цар на самрти. Народ, не искључујући ту жене и децу, седео је (по древном обичају), на простретим хаљинама и молио се за цара. Свуда се чуо плач и јецај. Цар, лежећи на постељи, погледао је на људе и није могао задржати сузе. Након пет дана проведеним у боловима стомака, он је умро у 54 години живота, у седмој години владавине. Четири године он беше на власти у време Гаја, а три године је управљао тетрархијама Филипа. Четврте године доби и тетрархију Ирода. Три године владао је у време кесара Клаудија..."¹.

Дивим се томе што се поклапа казивање Јосифа и оно шта говори Писмо. Ако неки мисле да постоји разногласје поводом имена цара, то и дела и записи казују да је реч о истој особи². Може бити да је неко од преписивача погрешно приликом преписа, а може бити да је та особа имала два имена, како се то често и дешава³.

11. глава

О варалици Тевди и његовим другарима

Лука у Делима апостолским наводи речи Гамалила које је изговорио када су се Јевреји договарали шта да раде са апостолима. У тој беседи Гамалил помиње и неког Тевду, који се представљао као велики човек, те да је он подигао устанак. Тевда је убијен а они који су били са њим, разбежаше се (погл. Дела ап. 5, 34-36). Навешћемо Јосифово казивање о њему: „Када је Тад (Фад) био прокиратор Јудеје⁴, појавио се неки врачар (варалица) по имену Тевда. Он је наговарао масу народа да узму своју имовину и да иду за њим на реку Јордан, рекавши им да је он пророк, те да ће зауздати реку и омогућити им лак прелазак. Он је многе обмануо својим речима. Али прокуратор му није допустио да пожање плодове свог безумља. Он је послао одред коњаника који их изненада нападе; многе је побио, а многе заробио. Тевду су ухватили и одрубише му главу, а затим је послаше у Јерусалим..."⁵. Затим се казује о глади која је била у време Клаудија:

¹ Јосиф Флавије, „Јудејске древности”, XIX, 8, 2.

² Јосиф казује да је цару било име Агрипа, а свети Лука га назива Иродом; али сивар сведочи да се оба имена односе на једно исто лице.

³ Разлика се објашњава тиме да је тај цар заиста имао два имена: Ирод - Агрипа.

⁴ Куспије Тад (Фад) - прокуратор Јудеје (44-47. година).

⁵ Јосиф Флавије, „Јудејске древности”, XX, 5, 2.

12. Глава О Јелени, Осројској царици

„У то време у Јудеји беше велика глад, и царица Јелена¹ купи у Египту жито, и давала га је оним у невољи...”².

Можеш се уверити да је и то у сагласју са Делима апостолским, у којима је речено како су се хришћани у Антиохији договорили да свако да онолико колико може, и да се то пошаље онима који су живели у Јудеји преко Павла и Варнаве. Још и данас се у Елији (Јелији)³, предграђу Јерусалима, могу видети споменици који су подигнути у част Јелене. Говоре да је она била Адиавћанка (део Асирије, касније назван Осројена).

13. Глава О Симону Врчару

Вера у Спаситеља нашег и Господа Исуса Христа већ се по свуда ширила када је непријатељ човековог спасења, помисливши да заузме царски град (Рим), довео тамо већ поменутог Симона. Помажући му у његовим вештинама и враџбинама, он доведе у заблуду многе становнике Рима. О томе казује и Јустин⁴, који је живео недуго после апостола, човек веома искусан (упознат) са науком Христовом. Ја ћу у своје време рећи о њему шта је потребно. У првој апологији⁵, упућеној Антонину у заштиту хришћанске вере, он овако пише: „После вазнесења Господњег, демони

¹ Јелена - царица, мати адиавина Изатиса. Читава царска породица обраћена у јудејство. Имала је дворца у Јерусалиму. У том граду је и сахрањена.

Јелена је била жена Монобазе, кнеза једне области у Сирији, по имену Осројена, на граници са Месопотамијом. По смрти мужа прешла је у јудејску веру, и по наговору неког јерџовца Ананије дошла је у Јерусалим да се поклати тамошњем храму. У то време настала је глад. Косици Јелене и њеног сина и цара сахрањене су у Јерусалиму, испод три пирамиде. Joseph. Flav. Antiqui. 1, 10.

² Јосиф Флавије, „Јудејски древности”, XX, 5, 2.

³ Елија - назив града устројеног по одлуци императора Адријана на месту Јерусалима, 130. године.

⁴ Свети Јустин Философ (II век) - богослов и апологет. Њему приписују две апологије хришћанства. Прва, која настаје око 155. године, била је упућена императору Антонину Пију; друга, која је написана 161. године, упућена је императору Марку Аурелију. Он је такође аутор и „Дијалога са Трифоном Јудејем”. До нас су дошли само наслови важнијих богословских радова светог Јустина: „Против Маркиона”, „О души”, „Против јереси”. Такође су сачувани и фрагменти радова: „О васкрсењу”, „Посланица Диогенету”, „Реч Јелинима”. Свети Јустин је мучнички пострадао око 166. године.

⁵ У садашњем издању Јустинијових дела поменуто место налази се у његовој другој Апологији.

потакнуше неке од људи да себе пројаве као богове, и ви не само да сте ишли за њима, него сте им и почастии одавали. Неки Симон, Самарјанин из древног Хитона, који у време кесара Клаудија уз помоћ демона који беше у њему, дође у Рим, у ваш царски град; ту је чинио чудеса својом мађионичарском вештином, и беше признат за бога и поставише статуу на обали реке Тибар, између два моста. На њој је био латински натпис: „Simoni deo sancto” („Симону, богу светоме”)¹. Готово сви Самарјани, и неки из иноплеменика, исповедали су га као првог бога и клањали су му се. Неку Јелену², која је у то време свуда са њим путовала, а раније је живела у Тиру Финикијском у некој порочној кући, називају његовом првом следбеницом...³. Тако казује Јустин, а са њиме је сагласан и Иринеј⁴, који у првој књизи свог дела „Против јереси” описује злоупотребу тог човека.

¹ Та статуа није имала никакве везе са Симоном Волхом. 1547. године, на поманутом месту (невелико острво на реци Тибар), случајно је откривен цео пиједестал статуе. Из натписа на њему јасно је да је она била посвећена древном сабинском божанству Semo Sancus - чувар верности. Натпис који је светог Јустина довео у заблуду гласио је: „Semoni Deo Sancto”. Данас се тај пиједестал чува у Ватиканском музеју.

Доњи део истог ситије пронађен је 1574. године, баш на истом месту о коме казује Јустин, дакле на острву Тибра који је састављен са градом кроз два моста. Камен је начињен од гранита, а на њему ситији запис: „Simoni sango Deo Fidio sacrum”.

² Неки писци је не зову Јелена него Селена, од грчке речи селини, тј. луна (месец). Као што казује Епифаније, Симон је не разним местима за њу говорио да је Дух Свети, а себе је тада називао оцем или сином. Говорио је и о себи душа и тврдио је да је Јелена некада била царица Арђиве. Учио је да овим светом управљају зли духови, а да је он владар тих духова. Ситари Завет је прогласио као неопребран.

³ Свети Јустин Философ, „Апологија”, I, 26 /руски превод: „Дела светог Јустина, философа и мученика”, Москва, 1863./.

⁴ Свети Иринеј, епископ Лиона. Грађанин Смирне; слушао је светог Поликарпа, апостолског ученика. Иринеј одлази у Галију средином II века; тамо је удостојен свештеничког чина. 177. године постаје епископ. Научио је језик Келта којима је проповедао веру. Пише на грчком. Од радова светог Иринеја познати су: „Посланица Флорину” („О томе да Бог није творца зла”), „О осморици” (о првих осам еона, које гностик Валент признаје за источник свега што постоји), „Посланица папи Виктору” (поводом Валентијанове јереси), „О времену празновања Пасхе”, „Против Јелина”, „О познању”, „Изложење апостолске проповеди”. Сви ти радови су изгубљени. Сачуване су само напомене о њима и одломци које су навели поједини црквени писци. У целости је сачуван спис „Против јереси” (у пет књига), у древном латинском преводу за који је знао и Тертулијан. Прво издање је из 1526. године и приредио га је Еразмо Ротердамски. О светом Иринеју Лионском као противнику јереси погл. А. М. Иванцов-Платонов, „Јерси прва три века хришћанства”, Москва, 1885 /на руском/.

О Симону Врачару - „Против јереси”, I, 23, 1-3.

Данас је о томе излишно говорити; они који желе да се подробније упознају са јересијарсима који су били после Симона, тј. са њиховим делима, њиховим лажним учењима, о свему томе подробно излагање могу наћи у Иринејевом делу. Ми смо одатле сазнали да је Симон био први зачетник јереси. Почев од њега па надаље, сви следбеници његове јереси се претварају да су тобож у хришћанском учењу и да су чистог живота, али се лако увиђа да су они у власти идолског сујеверја јер се клањају делима и ликовима (статуама) Симона и Јелени, његовој сапутници, и творе им службу са тамјаном и жртвама. Што се тиче њиховог учења, то од самог помена човека спада у ужас јер све то је препуно свирепости и безумља. О томе не само да се не може писати, него људи који здраво размишљају, о томе не могу ни говорити јер све је заиста препуно најразличитијих гнусности.

Њихова одвратна јерес превазишла је све што је могуће представити као грозно и мрско. Они се понајвише баве са несрећним женама које су погазиле образ и поштење и које су огрезле у сваковрсном грехочињењу.

14. глава

О проповеди апостола Петра у Риму

Тог Симона, родоначалника и саздаатеља поменутог зла, лукава сила - непријатељска према добру, која мрзи спасење људи, пројавила је тада као великога противника великих и дивних апостола Спаситеља нашег. Божанствена и пренебесна благодат помогла је својим служитељима у брзом гашењу пламена зла, уништавајући свако узношење које устаје на богопознање. Због тога ни Симоново лукавство не беше дугог века јер све победи и просветли Светлост истине - Логос Божији, Који не тако давно обасја светлошћу читаву земљу и Који обитава у Својим апостолима. Злочинење о коме казујемо поражено је Божанском светлошћу чудесно просијалом у Јудеји, а коју је апостол Петар пројавио и далеко одатле, онда када је ишао са истока на запад. Симон је у Риму имао велику помоћ од власти, и за кратко време силно је унапредовао у својим делима да су га тамошњи житељи поштовали и подизали му статуете као богу. Али то није дуго трајало. У време цара Клаудија, свеблаг и човекољубиви Промисао, доведе у Рим великог борца - храброг апостола Петра, који је управо због своје храбрости и наименован као први међу апостолима. Он је, оденут у благодат Божију, житељима запада донео драгоцену духовну светлост - проповед о Царству Небеском.

15. глава

О Марковом јеванђељу

И тако, реч Божија нађе пристаниште и у Риму; истога трена клонуше чаролије Симонове и пропадоше заједно са њим. Светлост вере озарила је разум оних који су слушали Петра; а онда неки постадоше жељни не само усмене речи па почеше наговарати Марка, сапутника Петровог, да напише Јеванђеље. И нису одустали од те молбе све док их не послуша и тако је настало Јеванђеље по његовом (Марковом) имену. Апостол, видевши да је то све по вољи Духа Божијег, обрадова се ревности Римљана и допустио је да се Јеванђеље чита по црквама. Климент о томе казује у VI књизи својих „Примера”. Са њим је сагласан и Папије¹, епископ Јерапоља. Петар казује о Марку у својој првој Посланици, за коју казују да је настала у Риму. Он тај град назива и Вавилон, говорећи: „Поздравља вас Црква у Вавилону, изабрана као и ви, и Марко син мој” (1 Петр. 5, 19).

16. глава

О томе да је Марко први проповедао (хришћанство) Мисирцима (Еџипћанима)

Казују да је Марко био први који је послат у Египат, да тамо проповеда Јеванђеље, њим написано, и да је основао цркву у Александрији². Његова проповед привукла је велики број људи, који су затим живели у истинској љубави, те је то потакло Филона да пише о њиховим сабрањима, заједничким трпезама и уопште о свему што се тицало њиховог живота³.

17. глава

Шта Филон казује о покретницима у Мисиру

Постоји казивање да се Филон (у време Клаудија) састао са Петром у Риму, који је проповедао тамошњим житељима. То је веома вероватно,

¹ Папије - епископ Јерапоља. По сведочењу светог Иринеја Лионског („Против јереси”, V, 33, 4), Папије је слушао проповед светог Јована Богослова.

² Јевсевије, највероватније то сведочење преузима од Јулија Африканца. То казивање прихваћено је као истинито. Александријска црква веома рано заузима важно место међу другим хришћанским црквама, а у V веку Александријски Патријархат признат је као трећи по части, после Римског и Константинопољског, што потврђује и 36. правило Шестог Васељенског сабора.

По сведочењу Евџихија, александријског патријарха, Марко је у Александрију дошао девети године Клаудијеве владавине, а по Јевсевију, већ је друже године основао цркве.

³ Филон Александријски, „О контемплативном животу”, IX, 2.

тим пре што дело о коме ми казујемо, бива написано нешто касније и јасно говори о правилима који се и данас придржавамо. Он описује живот наших подвижника веома тачно; јасно је не само то да је знао, него и то да је поштовао апостолске мужеве, своје савременике. Али, како видимо, већина њих потиче из јудејства те су због тога и сачували већи део дрвених јудејских обичаја. У свом делу које је назвао „О контемплативном животу” или „О животу молитвеника”, Филон говори да су се они сабрали ради истине и да својим речима неће додавати ништа него ће само говорити онако како заиста и јесте. Он казује да их зову *тѣрапѣуѣи*, а жене које са њима живе: *тѣрапѣвѣице*¹. Тај назив је дат, или због тога што су они, попут лекара, лечили и исцељивали од страдања проузрокованих пороцима душе оних који су долазили к њима, или због тога што они поштују Бога и служе му у савршеној чистоћи. Не зна се ко им је дао то име, али тада име хришћанско још није било опште познато. Он (Филон), међу првима казује о томе да су се они одрицали свог иметка. Чим су ступали на поприште мудрољубља, они су иметак давали рођацима, а затим, отишавши од сваке животне бриге, излазили су из градских зидина и настањивали су се по шумама и усамљеним местима, избегавајући да имају додир са људима изван њихове заједнице. Живећи у то време таквим животом, искрено су настојали да буду далеко од сваког порока. И Црквом прихваћена Дела апостолска² казују да су апостолски ученици продавали своје имање и да су добијено делили међу својима, гледајући на потребе свакога, тако да међу њима није било оних који су бедствовали.

¹ Неки су мислили да се *тѣрапѣуѣи* ничим не разликују од јудејских есена који су *и*акође *с*трого живели. Међу њима, *и*реба знаћи да сам Филон разликује једне од других, и да *з*е *е*сене каже да су живели само у Палестини (*Apolog. pro Judeis cit. Euseb. in praepar. ev. I, 6, 8*), а *тѣрапѣуѣи* су, *и*о њему, живели *и*о грчким областима, нарочито *и*о Мисиру. *Тѣрапѣуѣи*, *и*о сведочењу Филона, имају са собом и жене - *тѣрапѣвѣице*, а есени нису имали жена у својој заједници. *тѣрапѣуѣи* су се склањали у *и*усѣињу, *и*рећходно *и*оделивши свој *и*мећак сродницима и *и*ријатељима, а есени, *и*о речима Јосифа Флавија, нису *о*ставаљали свој *и*мећак другима, него су *џ*а давали заједници, *и*ри чему је све код њих било брајско и заједничко.

² Тј. које је Црква *и*ризнала да су ван сваке сумње бољонадахнућа. Јевсевије дели свешћене књиге на оне, о којима нема сумње да су од Божа, и на оне, које су у *и*о време још биле *и*од сумњом. Ово колебање у *и*рихватању неких новозавјетних књига за Божије, ни мало не *и*обија њихову важност, него најпошћив сведочи, с каквом је и коликом *и*ажњом Христова Црква *и*римила књиге у састав свешћог канона. Скоро је *и*природна *с*твар била, да су се *и*о некој свешћој књизи *и*ојавиле сумње, јер *и*исање и *и*ућивање беху на *и*оједина лица и заједнице, *и*а нису одмах могле бити *и*ознаће *и*о чииавој Цркви. Нишћа мање оне су ушле у *с*писак и *и*осћале *и*ознаће *и*о другим крајевима васељенске Цркве, али *о*ишћ нису *и*ре *и*ризнаће за нејосредно Божије, док *џ*од се није *и*ошћуно дознали да су *и*ризнаће од неког *и*иосћола.

Они који су имали дом или земљу, продавали су то, следејући речима Писма: „Нико међу њима не беше у оскудици, пошто сви који су имали њиве или куће продаваху и доносише новац од продатог. И полагаху га пред ноге апостолима; и даваше се свакоме према потреби коју је имао” (Дела ап. 4, 34-35). Рекавши то о терапеутима, Филон овако наставља: „Ти људи живе по многим местима. Било би добро да Јелини и варвари буду у таквој заједници. Највише их је у Египту, у тзв. *номовима*, којих нарочито има у околини Александрије. Најбољи од терапеута сабирају се одасвуд, као у неку отаџбину, у најбоље место за њих које се налази иза Мареотидског језера¹. Тамо су благи брежуљци и здрав је вазух...”.

Затим, описавши каква су њихова станишта, Филон говори о тамошњим црквама: „У сваком дому постоји свештено место које називају светилиштем или манастир. Тамо, издвојивши се, они врше тајне које означавају побожан живот; тамо не уносе пиће, ни храну, нити било шта друго што је потребно за телесно, него писма закона и пророка, химне и остале књиге, захваљујући којим се вера умножава и усавршава...”.

Даље он пише: „Време од јутра (зоре) па до вечери, то је време за духовне подвиге. Читају Писмо, расуђују о мудрости предака и тумачењу онога шта су говорили; по њиховом мишљењу, речи означавају скривено и оно што је достигнуто умом. Код њих постоје рукописи древних мужева, оснивача њиховог друштва (заједнице), који су оставили мноштво алеорија о свом учењу. Ту они налазе обрасце које су затим следили својим животом...”. Овако је могао говорити човек који је слушао тумачења Писма. Вероватно, књиге древних мужева, за које говори да постоје код њих, јесу Јеванђеље и апостолски записи и тумачења на древне пророке, каква постоје у Посланици Јеврејима и многим другим Посланицама апостола Павла. Затим Филон пише о томе да су они састављали песме и химне, славећи Бога и да се користе разним мелодијама и (ритмичким) мерама, веома свечаним.

Филон саопштава у том делу и многе подробности о терапеутима, али се мени учинило неопходним да изаберем оно шта указује на њихов црквени живот. Ако се неке учини да је све речено слично животу по Јеванђељу и да је применљиво и за друге људе, то нека чује и следеће Филонове речи: „Терапеути, желећи да се душевно усаврше, положише себи основу која се састоји у издржљивости, а на њој касније надограђују све остале добродетељи. Нико од њих не прилази храни и пићу пре заласка сунца јер по њиховом схватању светлост дана треба употребити за просвећивање а вече одговара телесним потребама... Неки који су нарочито жељни сазнања, не једу по три дана, па се и онда хране тек онолико колико је најмање потребно...”.

¹ То језеро налази се јужно од Александрије.

Мислим да се ове речи односе к нашим подвижницима. Ако је неко окорео у несагласју, сада јасно може да зна да само у хришћанској вери имамо живот по Јеванђељу. Филон затим казује да заједно са мушкарцима тамо живе и жене, од којих су већина девственице које целомудреност чувају без принуде, те да нису као неке од јелинских жрециња (које то раде против воље), него то чине из искрене ревности у жељи за мудрошћу. Оне избегавају свако телесно задовољство и желе да имају не смртне, него бесмртне потомке, које рађа само богољубива душа.

Нешто ниже он пише и ово: „Они тумаче Писмо кроз алегорије. Читав закон тим људима представља нешто налик на живо биће: оно што је изложено кроз поредак речи - то је тело; душа - то је невидљива мисао која је скривена под речима; жеља да се проникне у њу - то и јесте главна жеља те заједнице...”.

Треба ли говорити о њиховим сабрањима; о томе чиме се занимају мушкарци, а чиме жене? Треба ли говорити о њиховим подвизима (попут наших): посту, нарочито у дане Страдања Спаситеља, свеноћним бденијима, пажљивом читању речи Божије? Поменути писац веома тачно саопштава о тим обичајима. А они се и данас чувају код нас: свеноћно бдење пред велике празнике, химне које један пева у благозвучности а остали слушају па прихвате (певање) само последњих речи (Химне), спавање на земљи простртом сламом, не узимање вина и масне хране...

Осим тога, Филон пише и о јерархији, тј. о лицима која обављају обавезе ђакона, такође казује и о предстојатељству епископа који је изнад свих. Они који се подробније желе упознати са оним што казује Филон, нека узму у руке његову књигу, а да је он (Филон) све то писао имајући пред собом прве проповеднике јеванђеоске науке и установе предате од самих апостола, то је очевидна истина за свакога.

18. глава

О томе која су Филонови сјиси дошли до нас

Богат у речима, широк у својим расуђивањима, узвишен у созерцавању Светог Писма, Филон је оставио мноштво различитих тумачења (дела). Пре свега, изложивши у делу под насловом „Алегорије светих закона” доследно оно о чему се казује у књизи Постања, он затим, у одвојеним поглављима даје одговоре на разна питања, и том делу даје наслов „Недоумице и одговори на њих у књигама Постање и Излазак”. Такође постоји још његових дела посвећених разним питањима: „О земљоделању” (у две књиге), „О пијанству”, „Шта жели и од чега се одвраћа здрав разум?”, „О мешању језика”, „О бегству и проналажењу”, „О сабрањима ради васпитања”, „Ко је наследник Божанственог или о једнакој и неједнакој деоби”, „О три добродетељи које заједно са осталима описује Мојсије”, „О промени имена и разлогу за то” (у том делу, по ре-

чима самог Филона, реч је о првом и другом завету). Такође постоји и његова књига „О сеобама и животу мудраца по истини, или о неписаним законима”, а такође и „О дивовима или о неизменљивости Божанства”, „О томе да су они, по мишљењу Мојсија, послати од Бога”. То је оно што је дошло до нас, а тиче се књиге Постања. О књизи Излазак постоје: „Недоумице и њихова решења” (у пет књига), „О скинији”, „О десет заповести”, „О законима који се односе к Декалогу” (у четири књиге), „О жртвованим животињама и о жртвама”, „О наградама, обећаним добрима по закону и о казнама и проклетству злих”. Осим тога, о његовим делима се говори и у спису „О промисли”. Такође је саставио „О Јудејима”, „Грађанин (Политик)”, „Александар, или о томе да бесловесне животиње размишљају”, „О томе да је сваки грешник роб”, „О томе да је сваки добродетељан човек слободан”, а после тих дела, написао је „О контемплативном животу или о молитвеницима”, дело које смо ми користили говорећи о апостолским мужевима. Дело „Објашњење јеврејских имена у Закону и кој пророка” такође сматрају за његов рад. Филон је дошао у Рим за владавине Гаја, и своје запажање о злонамерности тог императора изложио је у пародији „О добродетељима”. Говоре да су његови списи читани пред Сенатом, и да су за владавине Клаудија његове књиге нашле место у државној библиотеци.

У то време када је Павле завршио своје путовање од Јерусалима до Илирика, Клаудије је изгнао Јевреје из Рима¹. Акила и Прискила, одлазећи заједно са другим Јеврејима из Рима, настанише се у Азији, и живели су заједно са апостолом Павлом, који је утврђивао у вери новоазијске цркве. О томе нам говоре и Дела апостолска (18. глава).

19. глава

О томе какво је зло снашло Јудеје у Јерусалиму на дан Пасхе

Клаудије је још управљао државом када је у Јерусалиму, на Пасху, дошло до буне и великих немира, тако да је тада, на изласку из храма погинуло тридесет хиљада људи. Празник се претворио у тугу читавог народа и у плач свакога дома. Тако о томе казује и Јосиф². Клаудије је за

¹ Прогон Јевреја догодио се 50. године. О томе сведочи и Светоније: „Јевреји, постојано узбуњивани Хрестом, беху тада изгнани из Рима...” /Гај Светоније Транквил, „12 римских царева”, Москва, 1990, стр. 143 (на руском)/

² То се збило у време прокуратора Вентидија Кумана (48-52. године). Број жртава, без сумње, преувеличан је. Према казивању Јосифа Флавија помиње се број од око десет хиљада („Јудејски рат”, II, 12, 1-2) или око двадесет хиљада („Јудејске древности” XX, 5, 3).

цара Јудеје поставио Агрипу, сина Агриповог¹, а Феликса² одређује за прокуратора читаве Самарије, Галилеје и тзв. Переје. Он је управљао тринаест година и осам месеци, оставивши Нерона³ за наследника.

20. глава

О томе шта се дешавало у Јерусалиму у време Неронове владавине (Нерон, 52-66. година)

У време Нерона, када је Феликс био прокуратор Јудеје, дошло је до раздора међу свештеницима. О томе казује Јосиф у XX књизи „Древности”: „Првосвештеници су устали на свештенике и прве људе у Јерусалиму. Сваки од њих сабрао је око себе дрске људе, желећи преврат. Када су сретали једни друге, обасипали су се каменицама. Није било никога да томе стане на крај; самовоља је владала у граду. Бестидност и самовоља првосвештеника отишла је дотле да су они слали слуге по њима ради сабирања десетка који је припадао свештеницима. Могли су се видети свештеници који су тих дана умирали од глади...”⁴.

Исти писац казује да се тих дана у Јерусалиму појавише некакви разбојници у Јерусалиму који су у сред дана, у центру града убијали људе. У дане празника они би се помешали са светином и, држећи испод одеће кратке мачеве, прилазили онима који нису били уз њих. Када су жртве падале, убице су се хитро помешале са негодујућом масом народа, а њихов спољашњи изглед чинио их је непрепознатљивим. Прво су убили првосвештеника Јонатана, а затим су свакодневно убијали многе. Тада је владао велики страх и сви бежу као да су у рату, непрекидно ишчекујући смрт⁵.

¹ Ирод Агрипа II - син Ирода Агрипе I. 52. године добио је титулу цара. У време устанка у Јудеји (66-70. година), био је на страни Римљана. 70. године заједно са Титом Флавијем напада Јерусалим.

² Антоније Феликс - прокуратор Јудеје (52-60. година).

³ Нерон - римски император (54-68. година).

⁴ Јосиф Флавије, „Јудејске древности”, XX, 8, 8.

⁵ Флавије говори о извесним сикарима - радикалној политичкој партији која је, по свему судећи, првобитно састављала део покрета зилота. Они су били против владавине Рима. Одликовали су се крајњом нетрпељивошћу, често прибегавајући масовним оружаним иступима и терору (погл. „Јосиф Флавије, „Јудејски рат”).

21. глава

О Мисирицу (Еџићанину) о коме се казује и у Делима аџосџолским

Након тога, Јосиф казује следеће: „Још једна гора беда за Јудејце беше лажни пророк из Египта. Био је, наиме, дошао у земљу неки варалица који је стекао углед пророка и око себе сакупио око тридесет хиљада преварених. Са овима дође из пустиње на такозвану Маслинову гору и одагле је мислио да силом продре у Јерусалим. Даље је намеравао да савлада римску посаду и да се наметне за владара народу, при чему је хтео да употреби другове свога подухвата као телесну гарду. Но Феликс осујети план изашавши против варалице с тешким оружаницима, при чему му је сав народ помагао учествујући у противнападу. Још пре почетка сукоба побеже Египћанин с неколико пратилаца, док је већина његових пристилица била побијена или заробљена. Преостали се распршише, па је сваки настојао да се сакрије у свом завичају”.¹

Тако говори Јосиф у свом делу. Потребно је том казивању о Египћанину додати и оно шта говоре Дела апостолска. Трибун, који би у време Феликса у Јерусалиму, када се на Павла подиже маса, говори: „Ниси ли ти онај Египћанин који се пре ових дана побуни и изведе у пустињу четири хиљаде одметника” (Дела ап. 21, 38). Али доста о ономе шта се дешавало у време Феликса.

22. глава

*О џоме како је Павле везан џослајџ у Рим,
како се џамо ојравдао и био џрођлашен за невиноџ*

Уместо Феликса, Нерон је у Јудеју послао Феста². Са њиме (Павлом) тада беше и Аристрах³, кога он помиње у једној од својих Посланица као верног пратиоца. И Лука, који је написао Дела апостолска, закључује своје казивање тиме да је Павле у Риму провео две године, непрекидно проповедајући реч Божију (погл. Дела ап. 28, 30-31). Затим, оправдавши се пред судом, апостол је, како казују, отишао на свој подвиг проповедања, а онда, по други пут дође у Рим, када је мученички пострадао. Налазећи се у тамници, он је написао посланицу Тимотеју, где говори о својој првој одбрани и о страдању које је требало ускоро уследити.

¹ Јосиф Флавије, „Јудејски рат”, II, 13, 5.

² Порције Фест - прокуратор Јудеје (60-62. година). Пред њиме је апостол Павле износио своју одбрану а онда у оковима послат у Рим (Дела ап. гл. 25-27).

³ Апостол Аристрах - један од Седамдесет апостола, сатрудник апостола Павла. Родом је из Солуна. Пратио је апостола Павла на његовом последњем путовању у Јерусалим. Претрпео заједно са њим и заточење у Кесарији (погл. Кол. 4, 10), као и опасну пловидбу бродом у Рим. По предању, био је епископ сиријског града Апамеје, и мученички је пострадао у Риму заједно са апостолом Павлом.

Послушајте шта он каже: „При мојој првој одбрани нико не оста са мном, него ме сви оставише. Нека им се не урачуна. Али Господ би са мном и оснажи ме, да се кроз мене рашири проповед и да чују сви незнабошци; и бих избављен из уста лавових” (II Тим. 4, 16-17). Тим речима он јасно указује да се први пут избавио од лава (Нерона), да би у потпуности била завршена његова проповед. И ако он казује да је тада избављен из уста лава, он је у духу видео да је његов крај близу, и додаје: „И избави ме Господ од сваког зла дела и спаси за Царство своје небеско” (стих 18), указујући на блиско мучеништво.

Још јасније апостол то предсказује кроз речи: „Јер ја се већ приносим на жртву, и време мога одласка настаде” (II Тим. 4, 6). Он говори да када је писао посланицу Тимотеју са њиме беше само Лука, а да при првој одбрани са њим никога не беше. Вероватно је да је Лука окончао Дела апостолска онда када се налазио са Павлом. Павлово мученичко страдање беше касније од времена које описује Лука. Вероватно је на почетку своје владавине Нерон био расположен према Павловим речима казиваним у заштиту вере. Када је ушао у дрске и незаконите поступке, тада је подигао руку и на апостоле.

23. глава

О томе како је њосйрадао Јаков, браћѣ Госйодњи

Када је Павле затражио да му се суди у Риму, и када га је Фест отпратио пред кесара, Јудеји, изгубивши наду на остварење својих замисли против апостола, окренуше се на Јакова, брата Господњег, кога су апостоли поставили за епископа у Јерусалиму. Они (Јевреји), у своме безумљу, доведоше га на своје сабрање и тражили су да се пред свима одрекне вере у Христа. А Јаков, насупрот очекивању Јевреја, проузнесе пред народом смелу и слободну реч, исповедајући да Спаситељ и Владика наш јесте Исус, Син Божји. Јевреји, нису могли да оповргну казивање тог човека кога су сви, због његовог савршеног живота, мудрости и побожности, сматрали за праведника. Видећи анархију која је настала тих дана (јер тада је умро Фест, и Јудеја беше у беспоретку), Јевреји мучки убише Јакова.

О томе како је скончао Јаков постоји сведочење и у поменутом Климентовом спису: њега су бацили са врха неке куће а онда тукли до смрти. О Јакову такође казује и Егезип¹, који припада првом послеапостолском поколењу. У VI књизи својих „Сећања”, он казује следеће: „Брат Госпо-

¹ Егезип (II век) - хришћанин који потиче из јеврејског рода. Аутор дела „Достојно спомена (Сећања)” (у пет књига) које није сачувано до данас. После 155. године кренуо је у Рим и тамо остаје дуже времена. Сусретао се са многим епископима и водио је разговоре са њима по питању догматских тема. Његовим списима се Јевсевије користи у више наврата.

дњи, Јаков, добио је управу над Црквом заједно са апостолима. Сви, од времена Господа па до сада, њега називају Праведни. Име Јаков тада су многи имали, а овај је био свет још од мајчине утробе. Није пио вина ни пива, није јео масну храну, бријач се није дотакао његове главе, није се украшавао уљем и није одлазио у бање. Њему је било допуштено да уђе у Светињу над светињама. Носио је најобичнију, ланену одећу. У храм је улазио сам, и видели су га како клечи над коленима и моли се за отпуштење грехова народа. Колена му беху препуна рана и личила су на колена каква имају камиле. Због таквог живота беше прозван Праведни и Овлије¹, а то значи „заштитник народа“, а тако су о њему казивали и пророци (погл. Ис. гл. 3 и 10). Неки из секти које су постојале у народу, и о којима сам већ говорио у своме делу, упиташе Јакова шта су то „двери (врата) Исусова“, а он им рече да је Исус - Спаситељ. Неки од њих повероваше и исповедише да је Исус заиста Христос. Те секте о којима говорим, нису веровале ни у васкрсење Христово нити да ће Он поново доћи и свакоме дати по делима његовим; а који су поверовали, то су учинили захваљујући Јакову. Када су многи поверовали (у Христа), Јевреји се узмутише. Књижевници и фарисеји почеше да говоре да ако се тако настави, читав народ ће почети да верује у Исуса. Тада сви заједно кренуше ка Јакову, и рекоше: „Молимо те, обуздај народ. Он (народ) је у заблуди и верује да је Исус заиста Христос. Погледај шта је народа дошло ради Пасхе. Ми и сав народ, поштујемо те и сведочимо о твојој праведности. Убеди народ да не буде у заблуди о Исусу; и сви ће те послушати. Попни се на врх храма да те сви виде и да чују твоје речи“. А заиста је истина да се на дан Пасхе сакупи велико мноштво народа, а такође и да је тада и било пуно незнабожаца. Ти књижевници и фарисеји одведоше Јакова на врх храма, а онда повикаше: „Праведниче! Обавезни смо да ти верујемо. Народ је у забуну због распетог Исуса. Објасни нам шта су то двери Исусове?“ Тада он рече јаким гласом: „Зашто мене питате о Сину Човечијем? Он седи на небу с десне стране Оца, и поново ће доћи у небеским облацима!“ Овим речима се многи убедише и прославише сведочење Јаковљево, говорећи: „Осана Сину Давидовом!“ Тада се узбунеше књижевници и фарисеји, те један другом почеше да говоре: „Лоше смо поступили допустивши Јакову да овако казује о Исусу. Попнимо се горе и бацимо га; тиме ћемо заплашити народ и неће му више веровати.“ Тако се договоривши, они повикаше: „О! И праведник је у заблуди!“ Тада се испуни оно што је рекао пророк Исаија (погл. Ис. 3, 9-10). Тада се они попеше на храм и бацише праведника. Онда позваше масу народа да каменује Јакова, а он, павши са висине, само је успео да клекне, па рече:

¹ Неки философи сматрају да је реч Овлије (Овлијас) погрешно забележена због незнања онога који је преписивао, и сматрају да ова реч треба да значи: одбрана народа и правда. Уосталом, ова реч налази се и код Ейифанија.

„Господе Боже! Оче, молим Те, опрости им јер не знају шта раде”. Док су бацали камење на њега, један од синова Рехава (о ком је казивао пророк Јеремија - погл. Јер. гл. 35), повика: „Станите! Шта то чините? Зар не видите да се праведник моли за вас”. Тада се приближи један од оних који су ваљали сукно, и јако удари дрвеним штапом праведника по глави. Јаков од тога умре. Сахранили су га на том месту поред храма. Он је истински сведочио Јеврејима и Јелинима да Исус заиста јесте Христос. Недуго затим Веспасијан је умирио Јевреје...”

То је Егезипово казивање, које је опширно и у сагласности са оним што говори Климент. Јаков је заиста био велики човек, и његова праведност је свима била добро позната; разумнији међу Јеврејима сматрали су за ужасно дело и преступ оно шта учинише са Јаковом, видећи у томе један од разлога за опсаду Јерусалима, која се догоди недуго након његове мученичке погибије. Јосиф такође сведочи о томе, говорећи: „... све то догоди се Јеврејима као казна због Јакова Праведног, брата Исусовог кога су звали и Христос; њега (Јакова), човека заиста праведног, убише Јевреји...”. У XX књизи својих „Древности”, Јосиф казује следеће: „Кесар, сазнавши о смрти Феста, посла Албина¹ за прокуратора Јудеје. Анан (Млађи), о коме смо говорили, добио је првосвештенство. Он беше човек веома смео и храбар. Припадао је садукеевима, чији је суд био најжешћи међу Јеврејима. Тај Анан помисли да је тада дошао добар трен јер Фест беше мртав, а Албин је још био на путу, те сазва Синедрион, исприча о Јакову, брату Исусовом, те њега и још неке са њим оптужи за нарушавање закона. Тада је одређено да они буду каменовани. Међу онима који су били уздржанији и који с боље познавали Закон, тешко прихватише те оптужбе, те тајно послаше поруку императору, тражећи да се Анану запрети и да се укаже на његов преступ. Неки тада изађоше у сусрет Албину, који је кренуо из Александрије, и објаснише му да Анан нема право да сазива Синедрион без допуштења прокуратора. Албин, убеђен њиховим речима, посла писмо Анану са прекором, претећи му и тамницом. Цар Агрипа лишио га је првосвештеничког чина, који је он носио три месеца, а уместо њега постави Исуса, сина Дамеховог (Дамејевог)”². Толико о Јакову, коме припада прва од саборних Посланица. Потребно је такође знати и то да многи од фалсификата њега не помињу, као ни Јудину Посланицу, једну од седам које су међу Саборним. Ми знамо да их заједно са осталима, свенародно читају у многим црквама.

¹ Албин - прокуратор Јудеје (62-64. година).

² Јосиф Флавије, „Јудејске древности”, XX, 9, 1.

24. глава

О томе да је после Марка за епископа Александрије постављен Анијан

Осме године владавине Нерона, на катедру цркве у Александрији ступио је Анијан¹, први после јеванђелисте Марка. Анијан бејаше човек бољубив и досиђојан да му се дивимо у сваком погледу².

25. глава

О прогону који је покренуо Нерон, за чије су владавине у Риму мученички пострадали аписколи Пејтар и Павле

Када је Неронова власт ојачала, он се окрену нечастивим делима и устаде на веру у Бога Сведржитеља. Наш задатак није да подробно говоримо о свим тим гадостима тада учињеним. Кога то интересује, може се подробније упознати са његовим неделима и грубошћу, са смрћу великог броја људи, међу којима су били и његови (Неронови) рођаци и пријатељи, кроз извештаје којих има поприлично. Он је убио своју мајку, браћу, жену, називајући их својим непријатељима. Једино што му је недостајало јесте да буде први император који ће прогонити хришћане. Римљанин Тертулијан овако говори о томе: „Узмите записе о вашој прошлости. Тамо ћете наћи да је Нерон био први ко је почео прогонити наше учење. То је започело онда када је покорио Исток и када је почео са свирепостима у Риму. Поносни смо на то што је тај човек започео такво кажњавање јер ко год зна за њега (Нерона), знаће да је само он био у стању да нападне на оно што је толико драгоцено...”³.

Тај први владар-богоборац, гордо је подигао руку на апостоле. Казују да је Павле тада пострадао (одрубљивањем главе) у самом Риму, а да је Петар распет. То казивање потврђује се и натписима који су сачувани на гробовима који се налазе у Риму. То потврђује и клирик по имену Гај, који је живео у време римског епископа Зефирина⁴. У преписци са Проклом, вођом катафригијске секте⁵, он казује о местима где се налазе свете мошти поменутих апостола: „Могу ти показати победничка зна-

¹ Анијан - епископ Александрије (62-84. година). Погл. - архиеп. Сергије (Спаски), „Пуни месецослов Истока”, Владимир, 1901. 1. том, стр. 255 /на руском/.

² Преузето из превода еп. Гаврила - прим. прев.

³ Тертулијан, „Апологија”, V, 3.

⁴ Гај (II век) - римски презвитер и црквени учитељ. О њему готово да и нема веродостојних сведочења.

⁵ О катафригијској секти - „Црквена историја”, V, 14-18.

мења апостола. Ако пођеш у Ватикан или по Остијском путу¹, ту ћеш наћи знамења (трофеје) оних који су ту (у Риму) основали цркву...².

Да су оба апостола мученички пострадали у исто време, то потврђује и Дионисије, епископ Коринта³, у свом писму Римљанима, каже: „Кроз ваше казивање сједињујете младице које су засађене Петром и Павлом у Риму и Коринту⁴. Као што њих двојица засадише (веру) код нас у Коринту, исто су учинили и у Италији. И као што су заједно учили, заједно су и пострадали...”. Ово је наведено да би се још јаче потврдило моје казивање.

26. глава

*О томе како су Јевреје сусијили бројне невоље,
и о томе како су се на крају ујусијили у райи проишав Римљана*

Јосиф пружа мноштво подробности о невољама које су задесиле Јевреје. Између осталог, он казује да је Флор⁵ побио многе од виђенијих људи у Јерусалиму, а затим их распео. Он је био прокуратор Јудеје када је у дванаестој (у преводу еп. Гаврила: двадесетом) години Неронове владавине започео рат. Он казује да је после устанка Јевреја пометња захватила читаву Сирију, да су људи, попут демона, уништавали градове и села, да су посвуда била несахрањена тела погинулих и да је у сваком крају било неизрецивих страдања⁶.

То је Јосифово сведочење о ономе
у чему беху Јевреји.

¹ Смајра се да је Пејтар сахрањен на Ватиканском брежуљку, а Павле на Остијском друму.

² Гробница апостола откривена је 1950. године.

³ Дионисије, епископ Коринта (170-202. година), аутор осам посланица: Римљанима, Лакедемонјанима, Атињанима, Никомидијцима, Гносејцима, Гортинској и Амасијанској цркви, а такође и Христофори, коју он назива „верном сестром”. Посланице су у своје време биле изузетно цењене, нарочито од стране блаж. Јеронима. Временом су све изгубљене, а неки одломци сачувани су до данас само у Јевсевијем делима (погл. „Црквена историја”, IV, 23).

⁴ Дионисије се овим писмом одзива Римској цркви која је пре тога писала цркви у Коринту. Погл. - Јевсевије, Историја Цркве, 4, 22.

⁵ Гесије Флор - прокуратор Јудеје (64-66. година). О његовој управи погл. Јосиф Флавије, „Јудејски рат”, II, 14. 9.

⁶ погл. Јосиф Флавије, „Јудејски рат” X, 11, 1.

КЊИГА ТРЕБА

1. глава

*По којим њределима светиа су њројоведали Хрисиови ајосџоли
(Нерон, 67. година)*

То беху догађаји у Јудеји. Свети апостоли и ученици Спаситеља нашег разиђоше се по читавом свету. Тома, како казује предање, по жребу оти-де у Партију¹, Андреј у Скитију², Јован у Азију³, у Едесу где је живео и где је скончао. Петар, како видимо, благовестио је Јеврејима расејаним по Понту, Галатији, Витинији, Кападокији и Азији. Пред крај живота отишао је у Рим, где је био распет, главе окренуте на доле, тражећи да казна буде извршена на тај начин⁴. Треба ли говорити о Павлу који је Христову веру благовестио од Јерусалима до Илирика, и који је пострадао у Риму, током Неронове владавине. У потпуности тако казује и Ориген⁵, у трећем тому његовог тумачења књиге Постања.

¹ О џоме казује и Клименџ, у деветиој књизи џоменуџиоџ дела.

² Парџиџа се џраничила са некадашњом Персиџом, а Скиџиџа је у сџаро време означавала онај џросџор између Црноџ и Касџиџскоџ мора.

³ Мисли се на Малу Азију.

⁴ Говори се да је ајосџол џо својој смерносџи одредио себи џакву смрџ, држећи да није досџојан да сџрада на начин којим је сџрадао Сџасиџељ.

⁵ Ориген (око 182-254. година) - философ и богослов, аутор мноштва библијско-критичких, егзегетских, догматских, апологетских и поучних дела, а такође и проповеди и писама. Основним догматским радовима Оригена сматрају се „Против Целса“ (у осам књига) и „О начелима“, где је снажно изражен апологетски карактер. У основна дела Оригена из библистике и егзегезе потребно је поминути тумачење на књигу Постања, Песму над Песмама, на Јованово и Лукино јеванђеље, посланицу Римљанима. Оригенова дела се налазе у PGr. XI-XVII. Јевсевије Памфил му посвећује VI књигу своје Историје.

Оригеново учење ушло је у основе многих богословских система, како православних тако и јеретичких. Особито Оригену стављају у кривицу честу апелацију јеретика Арија према његовим делима и ауторитету. Аријево усмеравање према Оригену било је, по напомени уваженог научника, „не у том смислу да је Арије злоупотребио многе Оригенове изразе“ (еп. Јован, „Историја Васељенских Сабора“, Новочеркасск, 1893, стр. 4 /на руском/). Оригеново богословље осуђено је као јерес на Петом Васељенском Сабору (553. године), по иницијативи императора Јустинијана, када је анализирао његово учење и затим упутио посланицу Мини, патријарху Константинопоља. У тој посланици изложено је десет анатематизама. Закључна тачка гласи: „Анатома и Оригену, прозваноме Адамант, који је изложио то нечасно и преступно учење, као и свакоме ко прихвати те мисли, или их штити или на неки начин ради на томе да се оне понове...” (пом. дело, стр. 279). Како Оци на Петом

2. глава

Ко је био први сшарешина цркве у Риму

После мученичке смрти Петра и Павла, за првог епископа Рима, по жребу, постављен је Лин. О њему казује Павле, шаљући му поздраве на крају посланице Тимотеју из Рима (погл. 2. Тим. 4, 21)¹.

3. глава

О посланицама аџосџола

Петрова посланица, која се назива и прва, признаје се као истинита и њоме се користе у својим делима многи од древних светитеља. Друга посланица (Петрова), не наводи се, како смо чули, међу књигама Новог Завета, али је многи сматрају као корисну и напомињу да се чува са другим рукописима. „Дела”, „Јеванђеље”, „Проповед” и „Откривење” (Апокалипсис), названи његовим (Петровим) именом, потпуно, колико знам, нису уврштени у дела католичке (Цркве), нити се њима користе древни нити савремени црквени писци. Даље, говорећи о прејемствености епископа, узгред ћу поменути ко је од тадашњих црквених писаца користио оспораване књиге, шта се казује у тим списима о канонским књигама, тј. оним које су признате. Из дела названих Петровим именом, ја признајем оно што је прихваћено и од древних светитеља. Четрнаест Павлових посланица, познате су и припадају, без сумње, управо њему. Такође је потребно знати и то да неки изузимају Посланицу Јеврејима, позивајући се на Римску цркву, која сматра да она није Павлова. Павлова „Дела” не сматрам као његова. Сам апостол, закључујући поздравима Посланицу Римљанима, помиње и Јерму, који је, како казују, аутор књиге „Пастир”².

Васељенском Сабору нису установили особена правила, ми на анатему Оригена наилазимо у првом правилу Шестог Васељенског Сабора, у коме се понавља одлука са Петог Сабора: „Теодора Мопсуестијског, Несторијевог учитеља, и Оригена, и Дидима, и Евагрија, који су обновили јелинске басне, и прелазак и поновно рађање тела и душе, учење које је противно вери у васкрсење мртвих... саборно смо предали проклетству и одбацили”. Како се може видети, Оригеново име се налази међу именима осталих јеретика.

Оригеново тумачење књиге Постања: PG. XII

¹ Лин - епископ Рима (67-79. година).

² Архиеп. Филарет у делу „Историјско учење о оцима Цркве” пише: „Ориген признаје да је Јерма онај кога је поздравио апостол Павле у Посланици Римљанима (16, 14). Јевсевије и Јероним такво мишљење сматрају за древно предање... Време упокојења светог Јерме још увек није тачно утврђено, али је највероватније реч о 100. години” (пом. дело, 1. том. стр. 31 /на руском/). Такође постоји и другачије мишљење о времену када настаје „Пастир”: „Према најстаријим, поузданим податцима, то дело је написао брат епископа Пија (око 140-

Потребно је знати и то да га неки оспоравају, због чега ова књига и није уврштена међу општеприхваћене. Други је цене као неопходну, особито за људе који се тек упознају са истинама вере. Ту књигу, како знамо, читају свенародно у храмовима, и мени је познато да и неки од древних писаца радо користе ово дело. Мислим да је ово довољно о списима који су признати или непризнати од свих.

4. глава

О њрвим наследницима апостола

Павле, проповедајући незнабошцима, оснивао је цркве почев од Јерусалима и његове околине па све до Илирика. То се може видети како из његових речи, а такође и из онога што казује Лука у Делима апостолским. И Петар говори у којим је областима он поучавао оне из обрезања, предајући им новозаветну реч. Из Посланица које у признате (о којима смо казивали), јасно је да он пише Јеванђеље за оне који су у расејању по Галатији, Понту, Кападокији, Азији и Витинији (погл. 1. Петр. 1, 1). Колико и ко је од тих људи постао ревнитељ вере и постао пастир новоснованих цркви, тешко је рећи. Могуће је само набројати оне о којим казује Павле. Уз њега је било мноштво сатрудника и, како он казује, сабораца од којих је већина удостојена непрекидног спомена пошто Павле, у више наврата, сведочи о њима у својим Посланицама. И Лука у Делима апостолским поименице казује о најпознатијим.

Између осталих помињу да је Тимотеју, по жребу, првоне одређено да буде епископ цркве у Ефесу, а Титу су поверене цркве у Коринту¹. Лука, родом из Антиохије а лекар по образовању, махом је био уз Павла мада има је у контакту и са другим апостолима. Од њих се он (Лука) учио да лечи и душе људи, о чему сведоче две његове богонадахнуте књиге:

155. година), почетком четрдесетих година другог века..." (Болотов, „Лекције из историје древне Цркве" II том, Петроград, 1910, стр. 350 /на руском/). Руски превод „Пастира" - „Споменици хришћанске писмености (књижевности)", Москва, 1866.

То име (Пасџир) добила је ошуда шћо се у њој, између остјалоџ, казује, како се јавио анђео у виду пасџира, ња је казивао Јерми нека љравила за живои и неке љоуке.

¹ Апостол Тимотеј - апостол из Седмдесеторице, сапутник и ученик апостола Павла. 65. године рукоположен је од стране апостола Павла за епископа у Ефесу. 80. године страдава мученичком смрћу након тога што је устао против незнабожачких празника у Ефесу. Страдао је каменовањем.

Апостол Тит - апостол из Седмдесеторице. Родом је из знамените незнабожачке породице са Крита. Крстио га је апостол Павле; рукоположен за епископа Крита. Њему апостол Павле упућује једну од својих Посланица (око 65. године). Умро је 94. године.

Јеванђеље, које је саставио, по његовом сведочењу, „као што нам предадоше они који су од почетка били очевидци и слуге Логоса” (Лк. 1, 2). Њима, по речима самог Луке, он је следио од самог почетка књиге и у Делима апостолским, која је саставио као очевидац. Говоре да је Павле мислио управо на Лукино Јеванђеље када говори о некаквом свом Јеванђељу (погл. Рим. 14, 24; 2. Тим. 2, 8). Од осталих сапутника Павла ту је и Крискент¹, који је, према сопственом сведочењу, упућен у Галију, а Лин који је поменут у Другој посланици Тимотеју као онај који је заједно са Павлом у Риму, први је после Петра добио епископство у Римској цркви (о томе смо већ говорили). Климент, сабрат и саподвижник Павла, по његовом сведочењу, био је трећи епископ Рима². Лука је такође саопштио у Делима да је члан Ареопага - Дионисије, који је први поверовао Павловим речима о Христу изговореним у Атини, био и први епископ Атинске цркве³. Један други Дионисије био је старешина Коринтских цркви⁴. Настављајући даље говорићемо и о прејемству апостолском, а сада пређимо на следеће догађаје.

¹ Један од Седмдесеторице. Апостол Павле шаље га у Галатију (погл. 2. Тим. 4, 10). По мишљењу низа научника, сведочанства о његовој проповеди у Јужној Галији (Вјену) веома су сумњива (погл. В. В. Болотов, пом. дело, 2. том, стр. 284-285). Апостол Крискент мученички је пострадао у време императора Трајана.

Погл. 2. Тим. 4, 10 - где ситији да је Крискент послиш у Галатију, а Теодорих каже да је апостол под Галатијом мислио на Галију, јер и једно и друго име ишче се оне обласи које се касније звала Гало-Греција.

² Свештеномученик Климент, епископ Рима (91-100. година) - апостол из Седмдесеторице. Рођен је у незнабожачкој породици; вери у Христа привучен је проповедањем апостола Петра. Заједно са њима страдао је у Филипима (око 53. године). Њега, како то тврде Јевсевије, Ориген, Епифаније и Јероним, апостол Павле назива једним од својих сатрудника чија су имена записана у Књизи Живота (Фил. 4, 3). Већина савремених научника сматра да је ипак реч о неком Клименту из Филипа, који је био на челу тамошње заједнице.

³ Погл. Дела ап. 17, 34. О Дионисију Ареопагиту сведочанства готово и да нису сачувана. Он је у хришћанство обраћен од стране апостола Павла, и зна се да је био први епископ Атине. Тамо је претрпео мученичку смрт. Сачувана су многа дела са његовим именом (нпр. „О небеској јерархији”), али по мишљењу већине научника та дела нису настала од аутора који је живео у I веку, те се због тога њихов аутор у савременој литератури назива Псеудо-Дионисије, који је највероватније писао много касније, вероватно у V веку.

Под именом Ареопаг треба разумети више судско надлежство у Атини.

⁴ Није познато о коме је реч. О Дионисију, епископу Коринта већ смо говорили у другој књизи Црквене Историје.

Прође пола године од пуних тринаест година Неронове владавине, када је сва држава зависила од Галбе и Отона, када се појави Веспасијан који се прославио у Јудејском рату и који у Јудеји беше објављен за цара пошто је тако желела војска¹. Он је хитро отишао у Рим, а рат је препустио свом сину Титу.

После вазнесења Спаситеља нашег, Јевреји се осмелише да устану на Њега и започеше да смишљају зла против апостола Христових: прво су каменовали Стефана, затим обезглавише Јакова, сина Зеведеја, брата Јовановог и, на крају, како смо већ рекли, убише и Јакова који је први по вазнесењу Господњем изабран за епископа у Јерусалиму. Јевреји су заиста на хиљаде начина атаковали и на животе осталих апостола, те су због тога апостоли, изгнани са Јудејске земље, кренули уз помоћ Христову, на проповед међу све народе, јер им је Он рекао: „Идите, научите све народе у име моје” (погл. Мт. 28, 19-20). Они који су припадали цркви у Јерусалиму, повинујући се откривењу које им је дато пред прогон, отишли су из Јерусалима и населише се у Переји, у граду Пела². Уопште, сви свети напустише престоницу Јудеје и сву Јудејску земљу. Суд Божји стигао је Јевреје јер велико беше њихово безакоње пред Христом и Његовим апостолима, и збрисан беше са земље читав род нечастиваца. Какво велико зло снађе тада тај народ! Колико младића у најбољим годинама, заједно са женама и децом, погину од мача, глади или умре некаквом другом смрћу! Колико градова у Јудеји беше под опсадом! А читав рат, и оно што је томе претходило, беше наговештено пророчким речима (погл. Дан. 9, 27). Кога то интересује, може прочитати у Јосифовој „Историји”. Неопходно је поменути његово казивање о томе како је на празник Пасхе у Јерусалиму било велико мноштво људи, и да је као у тамници

¹ После смрти Нерона, власт у Римској империји заузео је намесник Галба (9. јун 68 - 15. јануар 69. године). Император Галба убијен је по наредби Квестора Отонa, који затим себе проглашава за императора (15. јануар - 25. април 69. године). Против Отонa убрзо иступише пергамски легиони под командом легата Вителија, који је затим проглашен за императора. Отон тада извршава самоубиство. Вителије бива убијен 20. децембра 70. године од стране Веспасијанових војника, кога су они (војници легија у Сирији и Јудеји) 69. године прогласили за императора. Веспасијан је родоначелник Флавијеваца, и управљао је до 79. године.

² Еџифаније у својој књизи (*De ponderibus et mensuris*) сведочи да су сџиановници Јерусалима, који су веровали у Христа, разумели од анђела да ће Јерусалим ојсесџи неџиријашељска војска, џа су се џреселили у Пелу, џде су ојсџали док Адријан није џосџао цар, који је заџим изнова усџројио Јерусалим и дао му је име Јелије, џа онда џозва наџраџ исељене.

страдало око *шри милиона* људи, а требало је да буде тако по суду Божијем јер у те дане (Пасхе) Јевреји предадоше страдању Исуса Христа. Прећутају убијене и погинуле, али се сматрам обавезним да говорим о страдању од глади, да би читаоци мог дела могли сазнати да Господ не трпи безакоња чињена над Христом, Сином Божијим.

6. Глава

О глади која је задесила Јудеје

Узмите V књигу Јосифове „Историје“, и тамо ћете прочитати о трагедији из тог времена: „За имућне је и остајање у граду било исто тако погубно као и бегство, јер под изговором да хоће да побегне многи је због иметка био смакнут. А са глађу расло је и беснило устаника и обе муке постајале су сваки дан све грозније. Већ нигде јавно није било жита, због тога су проваљивали у куће и претраживали их. Када би затим нешто нашли, злостављали су укућане што су слагали, а ако не би нашли, стављали су домаће на муке што су тако добро сакрили. Да ли је ко имао залихе намерница или не, оцењивали су по телесном стању несрећника. Јер ако је неко изгледао још добро ухрањен, претпостављало се да има скривене намернице, а измршавеле су пуштали јер су држали да је сувишно убијати оне који ће ионако ускоро умрети од глади. Многи који су били богатији давали су све своје имање за једну мерицу пшенице, а сиромашнији за мерицу јечма, па су се затим затварали у најскривеније углове кућа и неки су у својој великој глади јели жито несамлевено, а неки су га пекли, већ према томе како им је невоља и страх дозвољавао. А више се није постављао сто, него се још сирово јело вадило из ватре и пожудно гутало...”¹

Затим Јосиф казује следеће: „Са спречавањем изласка, Јудејцима је била одсечена свака нада на спасење, и глад која је постајала све тежа пустошила је и куће и породице у народу. Кровови су били препуни изнемоглих жена и деце, улице пуне мртвих стараца. Дечаци и младићи на-текли, као сабласти клатили су се по трговима и рушили се онде где би их ухватила последња мука. Да сахрањују своје блиске нису више могли изнемогли, а они који су још били при снази, нису се усуђивали због множине мртвих и због неизвесности о себи самима. Многи су помрли на онима које су хтели покопати, а многи су се одвлачили на гробља пре него што их сустигне смрт. Није било ни суза ни кукњаве у тој несрећи. Глад је умртвила сваки осећај. Сувих очију и широко отворених уста буљили су они који су лагано умирали у оне који су се пре њих упокојили. Дубоки мук владао је у целом граду као стравична ноћ смрти. Но још страшнији од тога били су разбојници који су упадали у куће као ма-

¹ Јосиф Флавије, „Јудејски рат“ V, 10, 2.

родери, пљачкали су мртве, скидали им покрове и одлазили са смехом, или су врхове својих мачева испробавали на покојницима, а пробадали су често и оне који су се били скљокали, али су још живели да би испитали оштрину гвожђа, док су друге, који су их молили за убуд смиловања, препуштали глади, пуни обесне поруге. Сви који су умирали, укочено су гледали на храм где су остављали устанике на животу. У почетку су се они бринули да се покопавања врше из државне благајне, јер нису могли подносити смрад, али касније, када је било исувише много лешева, много једноставније је било да их бацају са зидова у провалије. А Тит, када је био обилазио и видео провалије пуне мртваца и дубоке локве кржаве воде која је отицала из лешева што су се распадали, уздишући подиже своје руке и призва Бога за сведока да он није крив за то..."¹.

Затим постоји оваква напомена: „Не могу да прећутим шта ми мој осећај говори: мислим да нису Римљани у најскорије време били уништили злочиначки олош, онда би град земља прогутала или би га потоп поплавио или као Содому муње спалиле. Јер се у њему налазило много безбожније поколење од онога на које су дошле ове казне. Заиста лудило тих зликоваца бацило је у пропаст сав народ”.²

У VI књизи истог дела Јосиф пише: „А безброј је било у граду оних који су од глади умирали, и при том су се одигравали ужасни призори... Отворених уста, мучени глађу, упадали су на врата и, пошто се нису знали помоћи, у очајању улазили улазили по два или три пута у једном сату у исту кућу. Невоља им је гурала свашта под зубе, ствари које ни најнечистије животиње не би могле да узму за храну, они су сакупљали и нису се устручавали да једу. На крају су спали на појасеве и ципеле, па су их жвакали као и кожу коју су свлачили са штитова. Многима су остатци корова служили за храну, а месна влакна која су некада сабирали, продавана су - најмања мера - за четири атичке драхме... Нека жена између становника преко Јордана, по имену Марија, од оца Елеазара, из села Бетхезуба, што значи кућа исопа³, која се по роду и богатству истицала, била је са осталом множином добегла у Јерусалим и преживљавала опсаду. Готово сав њезин иметак, који је била допремила из Переје у град, тирани су отели, а остатак драгоцености и намирнице које је умела да набави, опљачкаше њени пратиоци који су свакодневно упадали. Велико огорчење због тога овлада женом, па је често грдњом и проклињањем разбојнике изазивала против себе. А када је није нико убио нити из срџбе нити из самилости, и преморила се у тражењу хране за друге, не гледајући на то да се већ ништа није могло наћи, обузе је глад у свој њеној утроби и целој унутрашњости до сржи, а још више него глад распали се

¹ Оп. cit. V, 12, 3, 4.

² Оп. cit. V, 13, 6.

³ Исоп је једна врста растиња, као наш босиљак, којим се вршио обред чишћења.

гнев у њој, па јој огорчење и нужда међусобно дадоше савет да се огреши против природе, и узевши дете, а имала је синчића који је још сисао, рече: Јадно створење, у рату, глади и буни за кога да те чувам? Код Римљана је ропство ако останемо живи од њих, а пре ропства већ је глад, а устаници су још страшнији од овога двога. Хајде, буди мени храна, устаницима дух освете, а живима страшна прича којом ће се исцрпсти велике патње Јудејаца. Док је то говорила, убије сина и затим га испече и половину поједе, а остатак увије и сачува. Врло брзо стигоше устаници, па чим осетише мирис ужасног печења запретише јој да ће је одмах убити ако не покаже шта је припремила за јело. А она говорећи да је сачувала и за њих лепи комад, открије остатке свога детета. Ужас и запрепашћење спопаде разбојнике и при томе погледу стајали су као уковани... О томе ужасу муњевитом брзином рашири се глас по целом граду, и сваки се грозио када је ствар себио представљао као да ју је сам извршио..."¹.

7. глава

О томе шта је Христос предсказивао

Тако су платили Јевреји са своје бешчашће учињено над Помазаником Божјим. Потребно је њима навести нелажљиве речи Спаситеља нашег, у којима је све то било предсказано: „А тешко трудницама и доиљама у те дане. Него се молите Богу да не буде бежање ваше у зиму ни у суботу. Јер ће тада бити невоља велика каква није била од постанка света до сада, нити ће бити” (Мт. 24, 19-21). Наводећи број погинулих, Јосиф Флавије казује да је од глади страдало око *милион* људи², те каже: „... од осталих затвореника, оне који су били старији од седамнаест година, пошаље Тито у руднике у Египат, но већину поклони провинцијама где је требало да погину на позорницама или од мача или од дивљих звери. Оно што је било испод седамнаест година, продано је...”³. Само је тих последњих било око деветнаест хиљада. То је било друге године владавине императора Веспасијана, сагласно са пророштвом Господа нашег Исуса Христа. Свети Јеванђелисти пишу да је Он заплакао када је говорио о Јерусалиму: „Јер ће бити невоља велика на земљи, и гнев на народу оме. И пашће од оштрице мача и биће одведени у ропство по свим народима; и Јерусалим ће газити незнабошци док се не испуне времена незнабожаца” (Лк. 21, 23-24), и још: „А када видите да је војска опколила Јерусалим, онда знајте да се приближило опустошење његово” (Лк. 21,

¹ Јосиф Флавије, „Јудејски рат”, VI, 3, 3.

² Број је потпуно невероватан, чак ако се прихвати у обзир и број оних који су дошли у Јерусалим због Пасхе. Тацит („Историја” V, 13) сматра да је у време опсаде у граду било око 600.000 људи.

³ Јосиф Флавије, „Јудејски рат”, VI, 9, 2.

20). Поредићи те речи Спаситеља са историјом о којој казује Јосиф, како да се не задивимо Божанственом, уистину надразумном пророштву Спаситеља?

Да ли је потребно још говорити о томе шта се десило са читавим народом после Спаситељевог страдања? Потребно је рећи и о томе како се пројавило човекољубље Божије, одлагајући читавих четрдесет година после преступа Јевреја, њихову погибелъ. У те године беху још живи многи апостоли и ученици, и сам Јаков, брат Господњи. Јерусалим је био место где су живели. Господ им је послао задивљујућа знамења онога шта се има ускоро догодити.

8. Глава

Каква су била ња предсказања (знамења)

Узмите VI књигу Јосифове „Историје“, и тамо ћете прочитати: „Тако су народ, вредан сажалења, лагале варалице које су се представљале као да их је Бог послао, док на јасне предзнаке који су навештавали будуће пуштошење нису обраћали пажњу, нити им веровали, нити су их слушали, као да су били опијени и нису имали ни очи ни разум. Праве опомене Божије као, на пример, када је над градом стајала звезда која је личила на мач, као и комета која је стајала на небу целу годину, затим, управо пред устанак и избијање првих ратних покрета, када је народ био сакупљен за празник бесквасних хлебова, осмога дана месеца ксантика¹, око деветога часа ноћи, обасјала је велики жртвеник и храм таква светлост да је изгледало као да је дан, и то је трајало скоро пола сата. Невештима је то изгледало као добар предзнак, а зналци Светог Писма² одмах су то протумачили онако како се то после и потврдило. И за време истога празника, крава, коју је водио првосвештеник ради жртвовања, усред храма отелила је јагње, а источна врата унутарњег предворја, која су била обложена бакром и врло тешка, тако да су их двадесеторица људи с муком затварала, и још имала гвожђем оковану преворницу и засун, који се стављао дубоко у праг што је био начињен од једног каменог блока, наједаред су се сама отворила око пола ноћи. Храмовни стражари то хитно јавише свом заповеднику који је одмах одјурio и једва успео да их затвори. И то је, опет, незналицама изгледало као врло добар знак, држали су да им Бог отвара врата свих добара, док познаваоци Писма протумачише из тога да престаје сигурност храма, и да ће се врата отворити

¹ Ксантик - месец македонског календара, приближно одговара априлу (у римско-јулијанском календару) или јеврејском нисану.

² Неки философи, под речју „јерограмајис“ подразумевају књижевније, којима је стадало у дужности да чувају књиже Закона и да их читају у храму и зборницама. Они су имали место у Синедриону - Дела ай. 23, 9. Дакле са првосвешћеницима и старешинама, и народ их је смајрао за веома учене људе.

на дар непријатељима, јер је било јасно да се ради о знаку пустошења. После празника, не много дана касније, 21. дана месеца артемисија¹ указа се нека божанска приказа, једва вероватна. Мислим да ће изгледати као басна оно што ћу да испричам, да нису причали они који су гледали и да нису после тога дошле несреће које обично наступају после тих знакова. Пре заласка сунчевог, наиме, указаше се у ваздуху над целом околином бојна кола и наоружани бојни редови како јуре кроз облаке и опкољавају градове. А на празник који се зове Педесетница, када су свештеници ушли у унутарње двориштво, како им је дужност због богослужења, најпре зачуше, како рекоше, буку и шум, а затим многогласни глас: „Хајдемо одавде!” Но од тога је страшније ово: неки Исус, Ананов син, необразовани земљорадник, четири године пре рата, када је град још био у највећем миру и уживао највеће благостање, дошавши на празник за који је обичај да сви праве сенице Богу у близини храма, поче изненада да виче: „Глас од истока, глас од заласка, глас са четири стране ветра, глас на Јерусалим и храм, глас на младожење и невесте, глас на сав народ.” Вичући то трчао је наоколо по свим улицама града дан и ноћ. А неки моћни грађани, озлојеђени због оглашавања зла, ухватише тог човека и казнише га многим ударцима. А он, не наводећи ништа за своју одбрану нити против својих мучитеља, продужи да виче исте речи као и раније. А старешине расуђујући, као што је и било, да је ту неко божанско надахнуће човека, одведоше га римском управнику. Када су га ту страшно шибали све до костију, нити је молио нити плакао, него је на сваки ударац одговарао најжалоснијим гласом: „Тешко Јерусалиму!”²

Тај писац казује још једно задивљујуће казивање: у Светом Писму, по његовим речима, постоји предсказање да ће у то време један од њихових сународника управљати светом. Он сматра да се то испунило на Веспацијану³, али знамо да он није управљао светом, него само оним областима где су владали Римљани. Правилније је то пророштво⁴ усмерити ка Христу, Коме је Отац рекао: „Тражи од Мене и даћу Ти народе у наследство Твоје, и у посед Твој крајеве земље” (Пс. 2, 8) и: „По свој земљи изиђе глас њихов, и до крајева васељене речи њихове” (Пс. 18, 5).

¹ Артемис - месец спартанског и македонског календара. Приближно одговара времену март-април.

² Јосиф Флавије, „Јудејски рат”, VI, 5, 3.

³ „А пророштво је указивало на царевање Веспацијаново, који је у Јудеји био извикан за императора” - Ор. cit. VI, 5, 4.

⁴ Јосиф не казује у којој књизи се налази њо пророштво. Може бити да се он позива на речи пророка Данила (2, 44). То сматрају и Свейтоније и Тацит. Јевсевије наводи њо пророштво у својој Историји (6. књига, 5. глава)

Након ових казивања потребно је да се упознамо и са Јосифом, који нам је толико помогао у овом делу. Одакле је он и каквог је рода? Он о томе казује овако: „То и је, Јосиф, син Матејин, Јудејац из Јерусалима по рођењу, и свештеник¹, који сам се и сам борио у почетку против Римљана...”².

У то време он је постао познат не само међу својим сународницима (Јеврејима), него и међу Римљанима. У Риму му беше постављена статуа, а његова дела била су у библиотекама. Он је у двадесет књига изложио прошлост Јевреја, а у седам (књига) историју рата са Римљанима. Написао је, према сопственом сведочењу, то не само на грчком, него и на матерњем језику. Он је написао и књигу „О древности Јеврејског народа” где, између осталог, одговара Апиону граматiku, који је претходно написао књигу против Јевреја, и другим писцима који су настојали да оклеветају јудејске обичаје. У првој од тих књига он казује и о броју књига Старог Завета, и говори које од њих су прихваћене од Јевреја још од најстаријих времена.

¹ О свом пореклу Јосиф опширније говори у аутобиографији „Живот”, но из „Историје” види се да је био из врло познате породице, и да је сам уживао врло велики углед, када је био изабран на почетку устанка за војсковођу и заповедника Галилеје.

² Јосиф Флавије, „Јудејски рат”, предговор, 1. Јосиф бен Мататија (Флавиј), родио се прве године владавине Гаја Калигуле (крај 37 - почетак 38. године) у познатој јеврејској породици. Јосиф је прво био свештеник при Јерусалимском храму. 60. године послат је у Рим у оквиру једне делегације к императору Нерону ради ослобађања заточених Јевреја. У Риму је провео неколико година. Током устанка у Јудеји водио је устанике у Галилеји. Бива заробљен, а онда прелази на страну Римљана, прихвативши име императора Веспасијана - Флавије. У Риму је написао своја дела: „Јудејски рат” (79. година), „Јудејске древности” (око 90. године), „Живот” (81-96. година), „Против Апиона” (око 100. године). Његова дела су цењена у Риму још за живота аутора. Умро је после 100. године.

Јосиф је ујривљао Галилејом и ђредводио је војску ђрођив Римљана. Кад је ђришекао у ђомоћ сїановницима Моїаише у Галилеји, био је рањен и заробљен. Као са заробљеним ђосїујали су Римљани врло милосїиво и најђосле дадоше му слободу. Весїазијана је задобио ђим шїо му је ђредсказао да ће биђи цар. Док је ђрајала оїсада Јерусалима, држао ђа је Тиш код себе. Дакле је очима ђледао шїа се дођађало онда.

Ево његових речи: „Ми немамо мноштво књига које су међу собом у несагласју и да оповргавају једна другу. Постоје двадесет и две књиге, које обухватају све што је било и које се с правом сматрају божанственим. Од тих књига пет припадају Мојсију. У њима је садржан закон и предања о поколењима људи који су живели до његове смрти, а то је у времену од око три хиљаде година. Догађаји од смрти Мојсија и до смрти Артаксеркса, који је царевао у Персији, после Ксеркса¹, описали су у тринаест књига пророци који су живели после Мојсија. Остале књиге садрже химне Богу и поуке људима о томе како да живе. Све што се догодило од Артаксеркса па до нашег времена, описано је али те књиге не заслужују поверење као оне о којима смо говорили због тога што њихови аутори нису били прејемници пророка. Како се ми односимо к нашим књигама то се види на делу: прошло је неколико векова, а нико се није осмелио да њима било шта дода или одузме. Јеврејима је урођена вера у то учење, и њега (учења) потребно је да се држимо, а ако је потребно, и са радошћу умирати за њега”².

Јосиф је темељно радио и над другим, помена достојним делима, као на пример делу под насловом „Разум - Самодржац”. Неки њему приписују и Књиге Макавејске, због тога што у њима постоји опис храбре борбе коју су Јевреји водили за веру. На крају XX књиге „Древности” он говори о својој жељи да изложи у четири књиге оно шта Јевреји, сагласно вери отаца, уче о Богу, Његовој суштини и законима. Он се бавио и другим питањима, о чему говори у својим списима. Да би се утврдило поверење у његова сведочења, потребно је додати и речи с краја књиге „Древности”: прекоревајући Јуста из Тивериаде³, који је такође желео да напише историју свога времена, да није веран истини, тражи од њега одговоре и каже: „Ја се, ето, нисам плашио, као ти за своје дело. Дао сам своје књиге императору на увид јер себе знам као чувара истине, коју сам и записао, и нисам грешио, очекујући да ће то потврдити неко са стране. Ја сам своју историју дао (на увид) и многим другима, и онима који су учествовали у рату, као на пример цару Агрипи и неким његовим рођацима. И ето, император Тит је пожелео, да се људи упознају са догађајима само путем мојих књига... Цар Агрипа је написао шездесет и два писма која сведоче о

¹ Артаксеркс I (Дугоруки) - цар Персије (465-424. година пре Христа). Ступио је на престо после смрти оца, Ксеркса I (485-465. године пре Христа), и старијег брата Дарија.

² Јосиф Флавије, „О древности Јудејског народа - Против Апиона”, I, 8.

³ Јуст из Тивериаде - историчар. Јеврејин. Аутор дела о Јудејском рату. Флавије са њим полемише у делу „Живот”.

истинитости онога што рекох..."¹. Од тих писама Јосиф наводи само два, али сматрам да је о њему доста речено.

11. глава

О томе да је Симеон ујрављао црквом у Јерусалиму после Јакова

Пређимо на следеће догађаје. После мученичке смрти Јакова, и недуго затим, након заузећа Јерусалима, апостоли и ученици Господњи, који осташе живи, отишли су по свуда (по предању), заједно са сродницима Господа по телу (од којих тада су многи још били живи), и сви су заједно држали савет о томе ко да буде достојни наследник Јакова. И сви једнодушно признаше да је Симон достојан, а он је био син Клеопе, како се о томе казује у Јеванђељу (погл. Лк. 24, 18). Говоре да је он био Спаситељев брат по стрицу. Егезип пише да је Клеопа Јосифов брат.

12. глава

О томе да је Веспасијан размишљао ко су његови Давидови

Казују да је Веспасијан после заузимања Јерусалима наредио да се пронађу сви Давидови потомци, да међу Јеврејима не би остао нико од царског рода. Због тога поново би прогон над Јеврејима.

13. глава

О томе да је Анеклиј био други епископ Рима

После десет година владавине Веспасијана, њега је наследио Тит, његов син². Друге године његове владавине, Лин (епископ Рима) препусти катедру, након дванаест година, Аналект³. Тита, који је владао две године и два месеца, наследио је његов брат Домицијан⁴.

14. глава

О томе да је Авилије био други епископ цркве у Александрији

Четврте године владавине императора Домицијана, Анијан, први епископ цркве у Александрији, када се наврши двадесет и две године његове

¹ Није познат извор из кога се цитира.

² Тит - римски император (79-81. година).

³ Аналект - епископ Рима (79-91. година).

⁴ Домицијан - римски император (81-96. година).

службе, упокоји се. Његов прејемник и други епископ Александрије постао је Авилије¹.

15. глава

О томе да је Климент био њерећи епископ Рима

Дванаесте године владавине Домицијана, Анаклета, који је дванаест година био епископ цркве у Риму, наследио је Климент, кога апостол (Павле) у посланици Филипланима назива својим сатрудником. —

16. глава

О Климентовој посланици

Постоји једно значајно писмо које је написао Климент, за које су сви сагласни да је истинито. Оно је написано од стране цркве у Риму и упућено је цркви у Коринту, јер се тада у Коринту начинио раздор. Ми знамо да је то писмо већ одавно у народу и многим црквама. Читају га и данас². А да је у Коринту било раздора, о томе сведочи и Егезип.

17. глава

О томе како је Домицијан прогонио хришћане

Домицијан је био свиреп према људима. У Риму је, без суда, казнио мноштво виђених и познатих људи. На хиљаде људи, без кривице, послао је у прогонство и одузео им имовину. Пред свој крај, себе је показао као Нероновог наследника у мржњи према Богу. Он је био други који је против нас подигао прогон, мада његов отац (Веспасијан) није имао ништа против нас.

18. глава

О апостоли Јовану, и о његовом Откривењу

Тада је, како говоре, апостол и јеванђелиста Јован, због сведочења о Христу, осуђен да живи на острву Патмос³. Иринеј пише о броју антихриста у Јовановом Откривењу. У V књизи „Против јереси“ он каже о Јо-

¹ Авилије - епископ Александрије (84-88. година).

² Реч је о Првој посланици Коринћанима Климента Римског. Постоји више списа са његовим именом, али се поуздано зна да је само поменута Прва посланица заиста његова. Руски превод: „Ранохришћански оци Цркве“, Брисел, 1978. година, стр. 42-92.

³ Патмос је једно од острва архипелага на Средоземном мору, близу обала Мале Азије, И данас је његово место. У уочицију Русији и сад се показује његова у којој је Јован имао виђење и написао Откривење.

вану: „Ако би данас требало рећи о антихристу, то би могуће било само од онога ко је тајновидац. Њему (Јовану) дато је откривење, сасвим недавно, готово у нашем веку, пред крај владавине Домицијана...”.

У поменуто време наша вера је толико просијала да су и писци који су далеко од хришћанске вере казивајући о свему говорили и о нашим мученицима¹. Са тачношћу су означили и његово време: у петнаестој години Домицијана Флавија Домицила, рођака Флавија Клемента², једног од тадашњих римских конзула, због исповедања вере у Христа, заједно са другима беше заточена на острву Понт³. †

19. глава

О томе да је Домицијан заведео да се љубију сви они који су љубили из рода Давидовог

Постоји древно казивање о томе да када је Домицијан хтео да истреби све оне из рода Давидовог, да је неко од јеретика потказао и потомке Јуде (који је био брат Спаситеља по телу) говорећи да су из рода Давидовог. О томе Егезип овако казује:

20. глава

О рођацима Сјасишеља нашег

„Од рода Господа остали су Јудини унуци. Јуда је био брат Господњи по телу. Њих су потказали, рекавши да су потомци Давида. Евокат⁴ их доведе Домицијану, који се попут Ирода плашио Христовог доласка. Он их упита да ли су из рода Давидовог, а они рекоше да јесу. Тада их упита о њиховом материјалном стању, а њих двојица рекоше да имају само девет хиљада динара али не у новцу него у 39 плетера⁵ земље, да ту земљу обрађују и да од тога живе. Тада му показаше своје огрубеле шаке. На питање о Христу и Његовом царству, шта је оно, где и када ће се поја-

¹ По казивању које је дошло до нас, о томе су писали и незнабошци. Али до сада се зна само за Историју коју је написао Касије Диј (63, 13). Окривљени који се љамо љомињу, љо свему судећи су хришћани. Јевсевије у својој Хроници сјомиње и неког историчара љо имену Брејоније.

² Флавије Клемент је брат (не рођени) императора Домицијана и отац наследника престола. Домицијан га је казнио због неких неоснованих подозрења (погл. Гај Светоније Транквил, „12 римских царева”, стр. 220).

³ Понџ, данас Понца, острво близу обале Најуља.

⁴ Евокат - војник.

Евокаџи су код римљана били људи из војног реда који су служили у војсци колико је требало али су још задржали војничко име и више су служили за часџ.

⁵ Плехров - мера за површину, око једне четвртине хектара.

вити, они одговорише да оно није од овога света и није на овој земљи него да је на небу и са анђелима, и да ће бити на крају света, када Христос дође са славом, да суди живима и мртвима и свакоме да по делима његовим. Домицијан, не нашавши кривице на њима, исмеја их као лудакe па их пусти на слободу. Гоњење Цркве би прекинуто декретом... Настадоше мирна времена, која су трајала до Трајана...”.

О Домицијану говори и Тертулијан: „Он је покушао да нам учини зло, наследивши га од Неронове жестине. Али, како мислим, он је имао доста здраве памети па се убрзо заустави, вративши из прогона оне које је изгнао...”¹. Након петнаест година владавине Домицијана, власт је преузео Нерва². Историчари тог времена казују да је по одлуци римског Сената била одузета почаст Домицијану, и да су враћени они које је он неправедно прогнао. Тада је, како саопштавају древни писци, напустио Патмос и апостол Јован, и да се затим настани у Ефесу.

21. глава

О томе да је Кедрон био трећи епископ цркве у Александрији

После Нерве, који је кратко владао, власт је добио Трајан³. Прве године његове владавине, Авлије, који је тринаест година био на челу цркве у Александрији, упокоји се и замени га Кедрон⁴. После Анијана, првог тамошњег епископа, он је био трећи. У Риму је црквом у то време управљао Климент, такође трећи епископ који је то достојанство имао после Петра и Павла. Први је био Лин, а после њега - Анаклет.

22. глава

О томе да је Игњатије био други епископ цркве у Антиохији

У Антиохији, после првога епископа Еводија, дође на његово место Игњатије⁵. У Јерусалиму, уместо Јакова, на место епископа је дошао Симеон.

¹ Тертулијан, „Апологија”, V, 4. Реч је о прогонима 95-96. године.

² Нерва - римски император (96-98. година).

³ Трајан - римски император (98-117. година).

⁴ Кедрон - епископ Александрије (98-107. година).

⁵ Еводије - епископ Антиохије (43-67. година). Њега замењује свети Игњатије (67-107. година).

23. Глава

Казивање о апостоли Јовану

У то време, у Азији је још живео апостол и јеванђелиста Јован, онај кога је изабрао и силно волео Исус. Након повратка са острва (Патмос), после смрти Домицијана, он се старао о тамошњим црквама. Да је он тада живео, то је посведочено од стране два верна сведока - Иринеја и Климента Александријског. Иринеј, у II књизи „Против јереси“ говори и ово: „Сви азијски свештеници, који су били са Јованом, учеником Господњим, сведоче да је он говорио о томе, и зна се да је са њима био у време Трајана“. У III књизи истог дела, он пише: „У цркви, коју је основао Павле у Ефесу, живео је Јован све до времена Трајана...“.

Климент, који такође памти то време, помиње у свом делу које говори о томе који богаташ ће бити спасен, нешто што је веома важно за све који желе чути оно што је корисно: „Ја нисам слушао басне, него сам слушао истину о апостоли Јовану. То казивање предато је нама а ми смо га записали. Вративши се, након смрти тиранина, са Патмоса у Ефес, он је, по обавези коју је имао, постављао епископе, устројавао цркве, уводио у клир оне који су тога били достојни. Дошавши у један град (неки га називају његовим именом)¹, он начини мир међу браћом. Приметивши једног младића, апостол рече тамошњем епископу: „Поверавам овог младића теби пред лицем цркве и Христа“. Епископ прихвати младића и обећа апостоли да ће се старати о њему. Затим је Јован отишао у Ефес...“²

А сѣарешина узме младића к себи у кућу и хранио га је и издржавао, чувао и најпосле крси га. Али од тог времена некако попусти у пређашњем сѣарању и није толико пазио на понашање тога младића, уздајући се у онај њечай Божији што му је саопштен кроз свети криштење. Младић, сѣазивши, да се на њега слабије моћри, учини познанство са лошим друштвом: ленишина, љокварених и сѣремних на свако зло. Ови га најпре намаме на своје часици, а после га и водише собом кад су ноћу полазили у крађу и тако га сѣремали за свој друга. Младићу је овај посао ишао лако од руке. Као човек снажне нарави ошео се с љравог љућа као дивљи коњ, и ошев жвале и узду лећео је тако рећи у своју погубао. Претио је мислици на Бога и своје сѣасење, и дође му у главу да чини љокоре; ља предвиђајући да му предстоји љинути, волио је љустици се у љовећа злочинства ља на једнако љосѣрадаци са својим друштвом. И тако састави хајдучку четиу и буде од ње љризнай за вођу.

¹ Писац Александријске Хронике мисли да под љим месѣом љреба разумији Смирну. Кажу да је Клименти навлаш љрећућао име тог месѣа, не желећи да баци сенку на сѣомен светиог Поликарѣа, еѣискоѣа Смирне, о чијем се владању за младости овде говори.

² Климент Александријски, „Који ће се богаташ спасти?“ 42 (руски превод: Н. Корсунски, Јарослављ, 1888.)

Можда ни један овакав чеџовођа није починио толико зла својим напандањем, убијањем и мучењем невиних људи, као он са својим другарима. Случајно појави се друга потреба и цркве Азијске позову Јована из Ефеса. Апостол дође и уреди све што је имао да уреди, па се онда окрене к оном епископу овако: „Владико, враћи нам залош што ти предадосмо ја и Христос у присусству цркве којом управљаш“. Епископ се у први мах претпадне мислећи да му се претлацује да је покрао харе које нису ишле кроз његове руке. Зачуђен нашао се у забуну. Јован говори, потреба му веровајте; али знајући да нема на себи кривице, није могао да верује. „Тражим од тебе, - настави апостол, да ми кажеш где је онај младић и дај нам рачун за његову душу“. Тада онај сироти сирац дубоку уздахне и плачући одговори: „Он је умро“. Како и од чега? „Он је мртав за Бога, - рече сирац. Послао је зао и послао вредовић; он је чеџовођа разбојницима; изневерио је цркву и отишао у брда“. Тад апостол поцепа хаљину на себи и од жалости удари се у главу и рече: „Авај мени! Изгубих ваљанога чувара брајске ми душе! Брзо, спремиће ми коња и дајће ми једнога који ће да ме врати“. Јован остави цркву и одјаха што је брже могао да дође у планину. Када је стижао на место, изађе пред њега разбојничка сирача; али овај није се плашио није узмиче. Сирача га ухвати, а он ништа не нијајући, рече: „То сам и тражио, зашто сам и дошао. Водиће ме к вашем вођи“. Овај се у међувремену наоружао и чекао је. Но тек што приђе Јован ближе, вођа га познаде и од срама поче да бежи. Апостол крену за њим, не обазирјући се на своју старост, само да га стигне. У црку викаше: „Сини сине, зашто бежиш од мене, твога оца? Што бежиш од сираца који је ненаоружан? Враћи се, деце моје, не плаши се. Још има наде за животи. Узимам на себе да ја одговарам Христу за тебе, и ако је потребно, умрећу за тебе као што Господ умре за нас. Сини, имај вере, Христос ме је послао по тебе!“ Када то зачу бегунац, сираде и обори очи у земљу, а зашам побаца оружје и силно заплака. Сирац му се приближи, а овај му паде око врати и са највећим жаљењем поче да моли за опроштај, и ипак се по дружи пути крстио у сузама, само што је крио своју десну руку. Апостол му је јамчио да му је измолио опроштај код Саса, молио га је, клекнуо на колена пред њега и љубећи му десницу као већ очишћену покајањем, приведе га оти у цркву. А у цркви молио се за њега што чешиће, спремао га на подвиж посидећи с њим заједно и неговао му душу различитим душекорисним поукама. По казивању других, Јован га је одпустио онда када је сасвим враћен к цркви, показавши на себи уред испинишог покајања, велики доказ и знаке очевитног васкрсења!

24. глава *О појединачној Јеванђељу*

Ово Климентово казивање навео сам да би се сви могли упознати са њим. Рецимо и о списима тог апостола. Као прво, неоспорно је његово Јеванђеље које признаје читава Црква. А што му је од старине дато место после прва три, то ће бити јасније из следећег: дивни и уистину Богу угодни људи, а казујем о апостолима Христовим, живели су у савршеној чистоти, украшавајући своју душу свим врлинама, али су проповедали обичним језиком и нису били искусни да казују тајне вере без надахнућа Духом Светим. Такође се зна да је и Павле, који се одликовао богатством речи и обиљем мисли, да је он написао само неколико кратких Посланица мада је могао говорити о неизрецивом јер, созерцавајући треће небо и узнет у небеса, био је удостојен и тога да слуша неизрециве тајне. О свему томе знају и апостоли, прво њих дванаест а затим и Седамдесеторица, као и мноштво других ученика. Казивање о животу Спаситеља ипак нам оставише само Матеј и Јован, а и они су (по предању) по неопходности записали све. Матеј је прво проповедао међу Јеврејима. Сабравши и друге народе, дао им је своје Јеванђеље написано на родном језику. Одлазећи од њих он им остави своје дело. И Марко и Лука дадоше вернима Јеванђеље, док је Јован сво време усмено проповедао и тек пред крај поче да пише, а ево којим поводом. Када су прва три Јеванђеља раширена по свету, она једном приликом дођоше и до њега (Јована). Он је тада, како казују, приметио да у њима недостаје повест о првим делима Христовим, учињеним на самом почетку Његове проповеди. И то је тачно. Тројица јеванђелиста су знали, како видимо, само оно што је чинио Спаситељ у току времена после затварања Јована (Крститеља) у тамницу. О томе су они писали и одатле су започели своје казивање. Матеј, заиста, после казивања о четрдесетодневном посту и искушавању које је тада трпео Исус, указује на време о коме пише: „А када чу Исус да је Јован предат, отиде у Галилеју” (Мт. 4, 12). Тако исто и Марко: „А пошто предадоше Јована, дође Исус у Галилеју проповедајући јеванђеље о Царству Божијем” (Мк. 1, 14). И Лука говори приближно исто, јер пре него што казује о делима Спаситеља, он казује да је Ирод затворио Јована у тамницу (погл. Лк. 3, 20). Јована су, како казују, почели испитивати о времену о коме други (јеванђелисти) ћуте, и о делима учињеним Спаситељем пре заточења Крститеља. Он и сам говори о томе: „Тако учини почетак чуда” (Јн. 2, 11) и рекавши о делима Исуса, спомиње о томе да је Јован крстио у Енону, близу Салима. То је јасно из његових речи: „Јер још не бијеше Јован бачен у тамницу” (Јн. 3, 24). Јован у своме јеванђељу казује о томе шта је Исус учинио до тада, а преостала тројица јеванђелиста о ономе шта је било после Крститељевог заточења. Ето због чега имамо то разногласје. Јованово јеванђеље обухвата првобитну делатност Христа, а

преостала три дају историју Његових последњих година. Јован, како видимо, прећутао је родослов Спаситеља по телу због тога што су то изложили Матеј и Лука, и започиње од учења о Христовом Божанству, које је њему, као тога достојном, рекао Дух Божји. О Јовановом јеванђељу речено је довољно.

Разлог због кога је Марко написао Јеванђеље већ смо поменули. Лука је то учинио јер су многи ужурбано и непромишљено почели да говоре о догађајима, њему добро познатим, те је он (Лука) сматрао за корисно да прекине те смутње и да у свом Јеванђељу изложи истинито казивање о свему, прикупљајући податке из беседа са Павлом и осталим апостолима. Ето шта је требало рећи о Јеванђељима. Настојаћемо да све још тачније изложимо, користећи се и казивањима древних писаца.

Од Јованових списа, као неоспорна се признаје Прва посланица, док се друге две оспоравају. Мишљења по питању Откривења су подељена и до данас. О томе ћемо говорити нешто касније, наводећи сведочанства која имамо од раније.

25. глава

О томе које су књиге признаје као боґонадахнуће а које нису

Када се већ повела реч о свему овоме, неће бити на одмет да набројимо нама познате књиге Новог Завета. На прво место стављамо четири света Јеванђеља, а за њима Дела апостолска. Затим Павлове Посланице, а за њима Прву посланицу Јованову и Прву посланицу Петрову, а затим, како је прикладно, Откривење Јованово, о коме ћемо тек говорити. То су књиге које се не оспоравају. Међу оне које се оспоравају, али које су прихваћене од већине, поменућемо: Посланице од којих је једна Јаковљева, Јудина и (друга) Петрова. Ту је такође и трећа Јованова. Могуће да она припада јеванђелисти Јовану или некоме ко има исто име као и он¹.

Лажним припадају: „Дела Павлова”, књига под именом „Пастир”, „Петрово Откривење”, „Варнавина Посланица” а такође и Јованово Откривење, које неки прихватају а неки саветују да буде прихваћено. Неки међу те књиге сврставају и „Јеврејско Јеванђеље”². Њега највише од свих воле Јевреји који су и предали Христа. Све су то одбачени списи, а ми смо сматрали за корисно да их поменемо ради тога да би људи знали које су књиге истините а које нису. Потребно је знати и за књиге које јеретици сматрају за *јеванђеља айосѿола*: Петрово, Томино и неких других (апо-

¹ Погледати 85. апостолско правило

² *Јеврејско Јеванђеље било је написано на јеврејском а доцније ѿа је превео на ѓрчки и латински Јероним. Оно се назива и Јеванђеље Дванаесѿ айосѿола, и зацело је веома сѿјаро. У мноґоме се слаже са Матѿејевим јеванђељем, али има нескладних додаѿака а ѿакође је и досѿја ѿоґа изосѿављено. У прошлости њеґа су највише прихватали евиониѿи.*

стола), такође и „Дела” која приписују апостолу Андреју, Јовану и осталим апостолима. Те књиге никада није удостојио спомена ни један од црквених писаца. Да се њихове речи и слог веома разликују од апостолског духа, мисли и учења, то је веома очевидно и то показује да је реч о измишљотини јеретика. Управо због тога потребно је одбацивати та дела као нечастива¹.

¹ Јевсевије наводи списак најпознатијих апокрифа: Јеврејско јеванђеље по мишљењу неких историчара, припада броју древних апокрифа (погл. Јуриј Николајев, „Фрагменти из историје гностицизма”, Петроград, 1913, стр. 437 /на руском/). Оно је употребљавано у јудео-хришћанским круговима. У II веку Јеврејско јеванђеље, преведено на грчки, постаје познато и јелинском свету. Основни источник сведочења о том тексту имамо у списима блаж. Јеронима. Петрово јеванђеље помиње се у Оригеновим тумачењима Матејевог јеванђеља (10, 17). 495. године осуђено је од стране Геласија, епископа Рима. Текст Петрово јеванђеља, са изузетком сегмената које наводи Јевсевије, није био познат све до XIX века. 1887. године у Египту, у гробници једног хришћанског монаха из VIII-IX века, откривен је рукопис са фрагментом Петровог Откривења и део текста који је препознат као Петрово јеванђеље. Прво издање: „Mémoires publiés par les membres de la mission archéologique française au Caire”, Paris, 1892, vol. 9. На руском: погледати поменуто дело Јурија Николајева, стр. 441-444. Томино јеванђеље спада међу најстарије апокрифе. Оно је међу гностичким круговима познато већ у II веку. Садржи казивања о Христовом детињству. Препуно је докетистичких ставова. Цитат из Томиног јеванђеља дошао је до нас кроз „Философумене” Иполита Римског. Константинопољски патријарх Никифор (806-815. година), аутор „Стихометрије”, зна за 1300 стихова из Томиног јеванђеља. По претпоставци неких истраживача, у нешто измењеном облику, текст Томиног јеванђеља дошао је до нас кроз каснији апокриф - Арапско јеванђеље детињства (Tichendorf, „Evangelia arapographa”, Lipsiae, 1853).

„Јеванђеље Матије”- гностички апокрифни текст који је, према сведочењу Климента Александријског („Стромате”, II, 9) био веома популаран међу александријским следбеницима Василидове јереси. Тај апокриф је био познат и Оригену. До данас није сачуван.

Броју древних апокрифа такође треба прибројати „Јеванђеља” која носе имена апостола: Филипа, Јакова („Јеванђеље рађања”), Никодима, Јуде, Варнаве, а такође и „Евино јеванђеље”, „Египатско јеванђеље” и мноштво фрагмената безимених апокрифа на јеванђеоске теме. Потребно је напоменути откриће из XIX века (међу коптским рукописима) - „Pistis Sophia”, који садржи идеје карактеристичне за учење гностика Валентина, те због тога носи назив „Валентиново јеванђеље” (погл. А. Ф. Лосев, „Историја античке етике”, Москва, 1992, 1. том, стр. 296-297 /на руском/).

„Павлова дела” припадају броју најстаријих казивања о апостолима. Неки истраживачи претпостављају да је овај спис ранији од других апокрифа о апостолима, те да је допуна канонском тексту Дела апостолских (текст „Павлових дела” говори о животу апостола до страдања у Риму). Тај апокриф није сачуван, али се Ориген често користи њиме. Могуће да је овај апокриф извршио утицај на

Пређимо сада на догађаје који следе.

26. глава *О варалици Менандру*

Менандр, прејемник Симона Врачара¹, показао се као велико оруђе ђавола, ништа мање опасно од његовог учитеља. Он је такође био из Самарије. Као и учитељ, он се подигао до висина мађионичарског умећа, задивљујући људе својим триковима. Говорио је за себе да је спаситељ, из области невидљивих еона², који је послат ради спасења људи. Учио је да

стварање касније повести и страдању апостола Павла („Passio Pauli”), који се налази у многим латинским кодексима.

„Андрејева дела”- гностички апокриф из II века. Није сачуван. О његовом саставу могуће је судити по каснијим апокрифима који носе име апостола Андреја, у разним грчким и латинском кодексима (не ранијим од VIII века). Овај апокриф се готово увек помиње'са „Јовановим делима”.

„Јованова дела” (II век) - апокриф који улази у састав опширног зборника казивања о апостолима. За аутора тог зборника најчешће помињу гностика Левкија. „Јованова дела” била су веома популарна у мистичким круговима раног хришћанства и имала су јак утицај до IX века. Тај спис био је познат и светом Фотију Цариградском. На „Јованова дела” указују учесници иконоборачког сабора у Константинопољу (754.). На Седмом Васељенском сабору (787.), зборник Левкија био је осуђен иницијативом патријарха Тарасија Константинопољског (погл. „Дела Васељенских сабора”, VII том, Казањ, 1887-1891, стр. 189-192 /на руском/). Осим Левкијевог зборника познати су такође фрагменти казивања о делима Петра, Филипа, Матеја, Вартоломеја. Нарочито треба поменути „Томина дела” која показују образац стваралаштва гностика у II веку. По напмени А. Ф. Лосева, за изучавање гностичке философије „Томина дела” имају изузетно велики значај (пом. дело, стр 291. Погледато тамо наведена публиковања фрагмената из овог апокрифа).

„Петрово Откривење”- најстарији апокрифни текст, улази у број канонских књига већ у III веку. Том времену припадају и „Посланице апостола Варнаве”- „Учење апостола” објављено у: „Журнал Московске Патријаршије”, 11, 1975. година, стр. 68-72.

Апокрифни списи без сумње имају важност само као историјски извори. Такође, према напмени светог Атанасија Великог, „они су засигурно измишљотина јеретика, који их стварају када желе, приказујући их као древне, да имају са чиме преварити прстодушне људе...” („Дела светог Атанасија Великог”, III том, стр. 372-373 /на руском/).

¹ Менандр - ученик Симона Врачара, родом је из Капартеје у Самарији. Живео је у Антиохији. Подробнија сведочења о њему нису сачувана до данас.

² Гностици су говорили да су еони духови, који своје порекло добише од јуноне божанствене суштине. Они су, дакле, једносуштни са Богом, по мишљењу гностика. Али, ипак су један степен ниже од Бога. Из еона произађоше многе друге ствари, а најпосле и овај свет.

нико од анђела, саздатеља космоса, не може достићи савршенство док се опитно не упозна са магијом коју он (Менандр) даје и од њега не прими крштење. Они који тога буду удостојени живе вечно, никада не умиру и вечно су млади. О томе шта је овај учио можемо сазнати и од Иринеја¹. И Јустин, спомињући Симона, између осталог каже и ово: „Знамо да је Менандр, такође Самарићанин из древне Капартеје, ученик Симона, подстрекиван демонима, када је био у Антиохији, многе обмануо својим мађионичарским вештинама. Он је убедио своје следбенике да никада неће умрети. Његових следбеника има и сада...”².

Очевидно је да је ту дело ђавоље, и да су ти шарлатани, приказујући се као хришћани, само оспоравали учење Цркве о бесмртности душе и васкрсењу мртвих. Они, који су поверовали и прихватили то (јеретичко) учење, изгубише праву наду.

27. глава *О евионийској јереси*

Лукави демон, настојећи да уништи веру у Христа, Сина Божијег, нађе слабости у људима и заврбова их за себе. Први хришћани такве људе назваше евионитима³. Њихова представа о Христу била је веома чудна. Они су Њега сматрали за обичног човека, који је због своје моралности признат за праведника. Он се, по њима, родио из брачне заједнице Марије и њеног мужа. По њиховом мишљењу, потребно је сачувати обреде које захтева закон. Други, упоредо са њима, донекле су променули поменуте бесмислице. Они не одричу да се Христос родио од Дјеве и Духа Светога, али као и први, ни ови не признају предвечност Христа, Логоса и Премудрости Божије. Ови су чак и деформисали оно шта казују први, настојећи да све испуне онако како захтева обредни закон. Такође сматрају да је потребно одбацити Посланице апостола Павла, називајући га одступником. Прихватају само Јеванђеље Јевреја, а остале књиге одбацују. Попут Јевреја, и ови чувају обичаје као што су субота, али су поштовали, готово као и ми дан Господњи и спомен васкрсења. Због тога су и добили то име (евионити), које говори о оскудности њиховог разума, јер међу Јеврејима тако зову сиротињу.

¹ „Против јереси”, I, 23, 5.

² Јустин Философ, „Апологија”, I, 26.

³ О јереси евионита, који су сматрали рођење Господа Исуса Христа као обично рођење човека и да се речи пророка Исаије (7, 14) не односе на Пресвету Богородицу, писали су, осим Јевсевија, и Ориген („Против Целса”, V, 61), Иринеј Лионски („Против јереси”, III, 21, 1). Такође погл. А. И. Писарев, „Фрагменти из историје хришћанског вероучења патристичког периода”, Казањ, 1915, 1. том, стр. 96-126 /на руском/.

28. Глава *О Керинџу, вођи јересиџа*

Знамо да је у то време живео и вођа друге јереси, Керинт¹. Гај², чије сам речи већ наводио, у својим расуђивањима о њему казује и ово: „И Керинт, у откривењима која су тобож написана великим апостолом, меша лажна казивања о чудима која су њему рекли анђели. Он говори да ће после васкрсења наступити земаљско царство Христа, и да ће људи поново населити Јерусалим, и да ће се наслађивати телесним насадама. Непријатељ речи Божије, он жели да обмане људе, говорећи да ће миленијум проћи у брачном празнику...”.

И Дионисије, који је у то време био епископ у Александрији, у другој књизи дела „О заветима”³ говорећи о Јовановом Откривењу, овако казује о том човеку, следећући древном предању: „Керинт, оснивач јереси назване по његовом имену, ширио је своје злоучење које у основи садржи ово: у Царству Христовом све ће бити земно и све ће бити чувствено. Све ће бити онако како би заправо он (Керинт) желео: желудац, и оно што је испод њега, биће задовољавано јелом, пићем, телесним наслађивањем...”.

Тако говори Дионисије. Иринеј у I књизи свога дела „Против јереси” (26.) подробно говори о његовом гнусном учењу, а у III књизи даје нам

¹ Керинт - јересијарх. По предању, стекао је образовање у Александрији, где је и почео да шири своје учење. Одатле је прешао у Ефес, а затим у Палестину. Древни хришћански писци називају га противником апостола Петра, Павла и Јована (погл. Иринеј Лионски, пом. дело, 3, 3, 4). Свети Иринеј повезује Керинтово учење са јудејским гностицизмом. Керинт је учио да Христос није рођен од Дјеве, него из обичног брака Јосифа и Марије, и да је приликом крштења на Исуса сишао Христос (погл. Јуриј Николајев, пом. дело, стр. 246-250).

² Познато је да је Гај учествовао у борби са јереси монтанизма и да је био опонент монтанисте Прокла. Гају се једно време приписивало ауторство „Философумена”, дела које је откривено 1842. године (касније је то мишљење промењено, и тај се спис приписује светом Иполиту Римском).

³ Свети Дионисије, архиепископ Александрије (246-265. година). Ученик Оригена, одликовао се смелошћу у богословским истраживањима. Страдавао у време гоњења императора Деција и Валеријана. Три године провео у затвору. Свети Дионисије удостојен је и имена „Велики”. Свети Атанасије Велики казива га „учитељем Васељенске Цркве”. Правила која је свети Дионисије изложио у једном писму из 260. године, упућеном епископу Василиду, на Шестом Васељенском сабору призната су као канонска и обавезна за читаву Цркву. Већина радова светог Дионисија до нас су сачувана у одломцима које наводе други аутори. Јевсевије у својој Историји наводи фрагменте из књиге „О заветима”. Дела светог Дионисија Великог: MPGt X. Руски превод: „Дела светог Дионисија Великог, епископа Александрије”, Казаљ, 1900.

казивање које не заслужује заборав. Ослањајући се на Поликарпа¹, он казује да је апостол Јован дошао једном приликом у неку бању, и када је сазнао да је ту и Керинт, хитро изађе напоље, не могавши да буде под истим кровом са тим човеком. Тада је рекао оним који беху са њим: „Хадемо, да се не сруши ова бања јер у њој је непријатељ истине - Керинт”².

29. Глава

О јересику Николи и његовим ирисијалицима

У то време, мада не превише дуго, постојала је и јерес *николаиџа*³. О њој говори и Јован у Откривењу. Њени следбеници хвалили су се тиме да је Никола био један од оних апостола које су изабрали апостоли и да је био пријатељ Стефана (првомоученика). Климент Александријски у III књизи „Стромата” овако говори о том Николи: „Он је имао жену у цвету младости. Када су га по вазнесењу Спаситеља апостоли почели прекоревати због чудног односа који је имао према њој, он жену изведе на средину сабрања и предложи да је узме свако ко пожели. Такав поступак, како казују, био је сагласан са његовим речима да тело није потребно штедети. Том његовом поступку и речима почели су да прилазе неки од људи, без превише расуђивања. Ускоро се следбеници његове јереси предадоше бестидном разврату. Слушао сам о томе да Никола није знао ни

¹ Свети Поликарп, епископ Смирне. Апостолски ученик. По сведочењу светог Иринеја Лионског: „Поликарп, који не само да је учио од апостола и беседио са многима који су видели Господа нашег, био је од апостола постављен за епископа у граду Смирна, у Азији. И када сам га ја видео у мојој младости, он беше старац. Живот је окончао као мученик. Свагда је учио људе ономе шта је он научио од апостола...” („Против јереси”, III, 3, 4). Мученички је пострадао у време императора Марка Аурелија. До данас није установљена тачна хронологија живота овог светитеља. Древни источници саопштавају, да је проконзулу Квадрату, који је тражио од Дионисија да хули на Господа, он рекао: „Ето, мени је 86 година, како ја Њему верно служим, и Он ми не учини никакво зло. Како онда да злословим на мога Цара и Спаситеља”. Такође се зна да је он постао епископ Смирне када му је било око 30 година. По мишљењу В. В. Болотова, свети Поликарп је рођен (или крштен) око 69. године, епископ постаје око 100. године, а страдава 155 или 156. године. А. П. Лебедев претпоставља да се светитељ родио око 80. године, да је епископ постао око 110. године, а да је страдао 166/167. године. Из дела светог Поликарпа до нас је дошла Посланица Филипљанима (погл. „Ранохришћански оци Цркве”, стр. 150-156 /на руском/).

² Иринеј Лионски, „Против јереси”, III, 3, 4.

³ Та јерес добија назив од њеног оснивача - ђакона Николе из Антиохије, једног од седам ђакона које су апостоли изабрали за ту службу (погл. Дела ап. 4, 5). О тој јереси сведочи и апостол Јован у Откривењу (2, 1-6) и Иринеј Лионски („Против јереси”, III, 11, 1). Иринеј николаите назива „изданицима онога што се назива лажним знањем”.

за једну другу жену осим за своју, а такође да су његове кћери биле девственице а син да је живео далеко од порока. Ако је то тако, онда је његово извођење жене било ради тога да би показао како је победио страст... Тако је, како казују, учио и Матија¹... Тај Матија рекао је и ово: „Са телом је потребно борити се и не препуштати се насладама. Потребно је душу одгајати вером и знањем. О људима који тада подигоше руку да би осудили истину, довољно је речено”².

30. глава

О ајосѿолима који су били ожењени

Климент, чије смо речи навели, помиње и одрицање брака, те набраја апостоле за које се зна да су били ожењени. Он говори следеће: „Зар да они куде апостоле? Петар и Филип имали су децу. За Филипа се зна да је удао своју кћер. Павле се није стидео да у својој посланици поздрави своју жену, коју није водио са собом, да би лакше могао обављати своју службу...”. У VII књизи „Стромата” читамо: „Говоре да је жена блаженог Петра поведена на губилиште, а Петар, гледајући то, јако се обрадова што је призвана била да се врати онамо где јој је права кућа. Он је позва по имену, па је затим тешио говорећи да се сећа Господа. Ето какав је брак био у тих блажених људи. У томе се састојала узајамна и потпуна приврженост коју су они имали...”³.

31. глава

Како су скончали Јован и Филип

Што се тиче страдања Петра и Павла, о томе смо већ говорили. О времену Јовановог скончања такође је донекле речено. Место где је он сахрањен помиње Поликарп, који је био епископ у Ефесу, у своме писму упућеном епископу Рима - Виктору⁴. Тамо он помиње и апостола Филипа и његове кћери: „У Азији сахрањена су велика светила, чија ће тела васкрснути у последњи дан, када дође Господ у слави и пројави све свете... такође и Филипа, једнога од дванаесторице, који се упокоји у Јерапољу, обе његове кћери које су биле девственице, и још једну кћер коју је руководио Дух Свети и која почива у Ефесу. И Јован, који је био на грудима

¹ Матија, аутор апокрифног јеванђеља.

² Климент Александријски, „Стромате”, III, 4.

³ Op. cit., VII, 11.

⁴ Поликарп - епископ Ефеса. Председава сабором епископа Мале Азије, одржаном у Ефесу 196. године.

Виктор - епископ Рима (190-202. година).

Господњим, свештеник, који је носио златну плочицу¹, мученик и учитељ, који се упокоји у Ефесу”.

То је сведочанство о њиховом крају. У дијалогу Гаја, кога смо већ спомињали, Прокл (против кога је Гај писао), казује о крају Филипа и његових кћери: „У граду Јерапољу живеље су четири пророчице, кћери Филипове. Ту је њихова заједничка гробница...”. Лука у Делима апостолским помиње Филипове кћери: оне су живеље заједно са оцем у Кесарији Јудејској, и биле су удостојене пророчког дара. Ево његових речи: „А сутрадан изађосмо, Павле и ми који бијасмо са њим, и уђосмо у Кесарију; и ушавши у кућу Филипа јеванђелиста, који беше један од седам ђакона, остамо код њега. И овај имаше четири кћери девојке које прорицаху” (Дела ап. 21, 8-9).

Изложили смо сведочења, према ономе шта је дошло до нас, о апостолима, апостолским временима и свештеним књигама које су нам они оставили. Такође и о књигама које су оспораване али се читају у већини цркви, а такође и о лажним књигама, које су далеко од истинске вере. Сада ћемо прећи на казивања о догађајима који су уследили.

32. глава

О томе каквом је мученичком смрћу сїрадао Симеон, ейиской Јерусалима

После Нерона и Домицијана, у време императора чије време сада описујемо², почеше све већа и већа гоњења на хришћане. У таквом гоњењу, како казују, мученички је пострадао и Симеон, син Клеопе, који је био други епископ цркве у Јерусалиму. О томе говори и Егезип, од кога смо и раније узимали многа сведочења. Он (Егезип) говори да је Симеон оптужен од стране неких јеретика, а затим је ухваћен и стављен на разне муче. Мучење је трајало неколико дана, а његова издржљивост ражестила је судију и оне који беху са њим, па су одлучили да га убију. Али, ево шта казује сам писац: „Неки од јеретика оптужише Симеона, сина Клеопе, рекавши да је он хришћанин и потомак Давидов. Због тога је он и пострадао, у 120 години, у време императора Трајана и конзула Атика...”³.

Он казује да када је било трагање за потомцима јудејских царева, да су то оптужитељи видели као zgodну прилику (за потказивање хришћана). Могуће је закључити да је Симеон био један од оних који је лично видео и

¹ Петаљов - део првосвештеничке одежде.

² Оваква гоњења на хришћане имала су као изговор то да хришћани презиру богове незнабожаца, ње су као њакви били њосмайрани као незнабошци. Уз то, увећање броја хришћана наносило је шїїейу жрецевима и онима који су жрадили (їравили) идоле.

³ 107. година.

слушао Господа, а као потврда тога наводи се његова старост и спомен о Марији, жени Клеопе (Јн. 19, 25). Тај Симеон био је његов син. Писац говори да потомци Јуде, једног од браће Спаситеља, такође доживеше доба тог владара. О томе, како су они исповедали веру у Христа у време Домицијана, већ смо говорили. Даље он (Егезип) казује: „Они стају на чело цркве или као рођаци Господа или због тога што се не устежу исповедати своју веру. Црква је била у миру до времена Трајана, до времена када је син Клеопе, Симеон, оклеветан од стране јеретика и доведен пред суд. Мучен је неколико дана, и све је задивио својим непоколебљивим исповедањем Христа... Конзул је поставио питање како то да старац од сто и двадесет година подноси све те муке. А онда заповедише да буде распет на крсту...”. Даље тај исти писац, излажући њему савремене догађаје, говори да је до тог времена Црква била чиста као непорочна девственица, а да они који су настојали да наруше ту чистоту, ни једнога трена нису мировали¹. Када је свети апостолски лик окончавао свој живот на овај или онај начин, и када нестане поколења које је својим ушима слушало глас Божанствене премудрости, тада се под утицајем лажних учитеља, учинише многе смутње. И како не остаде у животу нико од апостола, они (јеретици) изађоше у отворен напад проповедајући оно што је страно истини.

33. глава

О томе да је Трајан забранио злостављање хришћана

У то време многа места је захватило велико гоњење на хришћане да је Плиније Секунд², најпознатији међу намесницима, узнемирен великим бројем мученика, писао је императору о људима који су гинули због вере³. Ту је нагласио да нико од њих није могао бити оптужен због неког нечашћа или противзаконитости. Он даље казује: „Уставши у зору, они певају Христу као Богу. Забрањују прељубе, убиства и чинити било какве сличне ствари. У свему поступају по законима...”⁴. На то је Трајан издао указ да се обустави хајка на хришћане, а да се казне они који насрну на њих⁵. Страхотно гоњење се донекле смири, али ништа није заустављало људе

¹ Ово Егезипово сведочење Јевсевије највероватније примењује на цркву у Јерусалиму, а не на цркву у Илустрије.

² Плиније Секунд (Млађи) 61/62 - 111/113. година - римски државник, философ, литерата. Од 111. године па до краја живота - императорски легат (намесник) за провинције у Малој Азији.

³ Плиније Секунд Млађи управљао је Витинијом. За ово писмо, написано Трајану, једни кажу да је настало 104. а други 111. године. Оно се налази у зборнику његових писама (10. глава). Ти је и Трајанова одлука. *Epist.* 98.

⁴ „Писма Плинија Млађег”, X, 96, Москва, 1984.

⁵ *Op. cit.*, X, 97.

који су желели да нам науде. У неким местима зла су смишљали обични људи, док је у другим местима то чинила тамошња власт. Није било јавних прогона али су настављена она по провинцијама и многи су мученички страдавали због вере. Казивање о томе преузето је из латинске апологије Тертулијана, о коме смо већ говорили, која у преводу овако гласи: „Уосталом, ми смо схватили да је било забрањено да се трага за нама. Плиније Секунд, управитељ провинције, осуђивао је хришћане и лишавао их грађанског права. Смућен њиховим мноштвом, он је писао императору, напомињући да не налази никакву кривицу на њима осим што не желе да се клањају идолима. Он ту напомиње да се они окупљају у зору, да певају химне Христу, славећи Га као Бога и да чувају своје учење, да забрањују убиства, прелјубе, богаћење. Трајан је одговорио да не треба прогањати хришћане...”¹

34. глава

О томе да је Еварест био четврти синарешина цркве у Риму

Треће године владавине поменутог императора, упокоји се епископ Климент Римски, предавши своју службу Еваресту².

35. глава

О томе да је Јуст био трећи епископ цркве у Јерусалиму

После смрти Симеона, коју смо описали, епископ у Јерусалиму постаје Јуст, пореклом Јеврејин³. У то време било је много оних из обрезања који повероваше у Хруста, а Јуст беше један од њих.

36. глава

О Игњатију и његовим делима

Тада је у Азији био познат Поликарп, сабеседник апостола, који је постављен за епископ цркве у Смирни, од оних који су видели и служили Господа. Такође су познати и његови савременици: Папије, епископ Јерапоља, човек свесјерано изучен и познавалац Свећоџ Писма⁴, Игњатије,

¹ Тертулијан, „Апологија”, II, 6.

² Еварест - епископ Рима (100-109. година).

³ Јуст - епископ Јерусалима (107-111. година).

⁴ Ових речи нема у свим преписима Јевсевијеве Историје. А судећи по ономе шта говори Јевсевије за Папија на крају своје књиже, може се узети да је поменути додатак најомена неког од каснијих преписивача.

многима и до сада слављен, други после Петра епископ у Антиохији¹. Казују да је он послат из Сирије у Рим и предат на растргнуће зверима због проповедања вере у Христа. Пролазећи Азијом, под пратњом страже, у градовима где су се заустављали, крепио је беседама хришћане, непрекидно их упозоравајући да се чувају јеретика и да се држе апостолског предања. Такође је писао и посланице на том путу. У Смирну, где се налазио Поликарп, он је написао посланицу хришћанима у Ефесу, помињући њеног пастира - Оносима. Затим једну посланицу шаље онима у Магнезији, на Меандру (где спомиње епископа Дамаса), и још једну у Трали, где је, по његовим речима, управљао Полибије². Писао је Игњатије и цркви у Риму, молећи да му не стају на пут да страда мученичком смрћу. Потребно је навести кратку напомену као потврду ономе шта је речено: „Од Сирије до Рима борим се са зверовима (1. Кор. 15, 32), по суву и по мору, ноћу и дању, окован од десет леопарда, а то је чета војника, који и кад им се чини добро, бивају још гори. Али се у њиховим неправдама још више учим, но тиме се нећу оправдати. Врло сам жељан зверовима који су за мене припремљени и молим се да ми се спремни нађу; ја ћу их и подстакнути да ме брзо поједу, а не као што се неких (хришћана) из бојазни нису ни дотакли. Ако ли пак они сами не буду хтели, ја ћу их приморати. Опростите ми, ја знам шта ми је корисно. сада започињем бити ученик (Христов). Нека ми ништа од видљивог и невидљивог (Кол. 1, 16) не задржи да Исуса Христа задобијем. Огањ и крст (распињање), чопори зверова, касапљења, черечења, дробљења костију, одсецање удова, млевање целог тела, зле муке ђаволове, нека (све то) дође на мене, само да Исуса Христа задобијем. Ништа ми неће користити задовољства (овог) света, нити царства овога века. Боље ми је умрети (1. Кор. 9, 15) у Христу Исусу, него да царујем над крајевима земаљским. Њега тражим - за нас Умрлога. Њега желим - за нас Васкрслога (2. Кор. 5, 15). А тек ми престоји рађање. Опростите ми, браћо, немојте ме

¹ Свештеномученик Игњатије Богоносац, епископ Антиохије (67-107. година). Сачувано је седам његових посланица. Погл. „Ранохришћански оци Цркве“, 101-144.

² Оносим - епископ Ефеса (крај I века). Свети Игњатије га описује као човека препуног љубави.

Дамас - епископ Магнезије. Игњатије га описује као богодостojног човека и позива хришћане тог места да се повинују своме епископу не обраћајући пажњу што је реч о младом човеку.

Полибије - епископ Тракилије. Срео се са светим Игњатијем у Смирни. Основна тема посланице Тралијанцима је супростављање гностичкој јереси.

Магнезија и Тралија то су два места у области Карије на јужоисточу Мале Азије. Биле су две Магнезије: једна на реци Меандри, а друга у Лидији, уз јорку Синилуса.

спречити да живим, немојте желети да умрем..."¹. Тако је он писао поменутиим црквама. Налазећи се иза предела Сирије, Игњатије је писао из Троаде житељима Филаделфије, а такође и у Смирну - цркви али и њеном предстојатељу Поликарпу. Знајући га као апостолског мужа, и да је добри и истинити пастир, он га моли да се ревностно стара и о његовој (антиохијској) пастви. Он у писму хришћанима из Смирне говори о Христу (не знам одакле је преузео та сведочења)²: „Јер ја Њега (Христа) у по васкрсењу познајем у телу и са вером таквога. И кад је дошао ученицима који су били са Петром, рекао је: „Дохватите, опипајте ме, и видите да нисам бестелесни демон”³. О његовом мучеништву казује и Иринеј. Помињући Игњатијеве посланице, он каже: „И како каза један наш човек, осуђен за исповедање Бога на растргнуће зверима: „Пшеница сам Божија, и мељем се зубима зверова, да се нађем чисти хлеб Христу”. Игњатија помиње и Поликарп у својој посланици Римљанима⁴: „Молим све вас да будете послушни и колико може бити стрпљиви, угледавши се на блаженог Игњатија, Руфа и Зосима... Писали сте ми и ви и Игњатије, да се по ком путнику пошаљу ваше посланице у Сирију. Чим се нађе прилика, испунићу вашу жељу било да их донесем са собом, било да их пошаљем по другоме. Ето уз ову нашу посланицу шаљемо вам Игњатијеву посланицу, коју је на вас упутио, тако и остале што су у нашим рукама. У њима ћете наћи што је од велике користи за вас...”. То су сведочења о Игњатију. Његов прејемник био је Ерот (*Ирос*)⁵.

37. глава

*О јеванђелистима који у то време беху на џласу*⁶

Међу знаменитим људима тог доба био је и Кодрат¹, који се као и Филипове кћери, одликовао даром пророштва. Познати су и други његови са-

¹ Свети Игњатије Богоносац, „Посланица Римљанима”, 5, 6.

² Ове речи су веома сличне онима које казује Лука (24, 30), и налазе се у *фрагментима Јеврејског Јеванђеља* и *изв. Петровој пројоведи*.

³ Свети Игњатије Богоносац, „Посланица Смирњанима”, 3.

⁴ Ова посланица је сачувана. Речи које наводи Јевсевије налазе се у 10. и 13. глави.

⁵ Прејемник светог Игњатија није био Ерот него Герон (107-130. година). После њега за епископа Антиохије постављен је Корнилиј (130-144. година), па тек онда Ерот (144-169. година).

⁶ Јевсевије зацело не мисли на Христове ученике, који су већ познајали као јеванђелисти, нити на оне њасирије које су њосијавили ајосијоли по разним месцима хришћанског свейта. Неко мисли на пројоведнике Јеванђеља који проноше Христову науку онамо где још не дође свейлосиј Христова, дакле међу незнабожачке народе. Ујоредијти са Посланицом Ефесцима (4, 11), где сам ајосијол разликује јеванђелистије од ајосијола и њасијира.

временици, низ мужева који је дошао као смена апостола. Достојни ученици таквих мужева, наставили су да устројавају цркве, чије су основе положили апостоли. Они су ишли све даље и широм света су сејали спаситељно семе Царства небеског. Многи од тадашњих ученика, чију је душу испунила реч Божија, испуњавали су пре свега спаситељну заповест да раздају свој иметак сиротињи, а затим да крену да испуне дело јеванђелиста, проповедајући реч онима који је још нису чули. Оснивајући цркве, постављали су друге за пастире, а сами су настављали даље, у друге пределе да би и тамошње људе упознали са Христом. Мноштво чуда учињено је тада силом Духа Божијег. Ми не можемо по именима набројати све апостолске прејемнике, који су постали пастири и јеванђелисти Цркве по целој свету. Помињемо само оне који се спомињу у списима који су до данас сачувани.

38. глава

Ова

О Климентјовој Посланици и о сјисима који му се приписују

К њима припада² и Игњатије, поменут у Посланицама и Климент који је посланице упутио црквама у Коринту и Риму. Ту се наводи мноштво мисли из Посланице Јеврејима; нешто је наведено дословно, тако да то потврђује да та посланица није нешто ново. Због тога, он прибродјава ту посланицу делима апостола. Павле је писао Јеврејима на родном језику, и једни говоре да је јеванђелиста Лука, а други да је сам Климент, ту посланицу превео на грчки. Чини нам се да је ова друга претпоставка прихватљивија, како по језику из Климентове Посланице а тако и због велике разлике у мислима које сусрећемо у оба списка. Потребно је знати да Клименту приписују и другу посланицу, али ми знамо да је од раније многи не признају. Такође, од недавно њему приписују и опширни дијалог Петра са Апијоном. Нико од древних не казује о томе. И тако, речено је о аутентичним Посланицама Климента као и о Посланицама Игњатија и Поликарпа.

¹ Апостол Кодрат - један од Седамдесеторице апостола. По сведочанству блаж. Јеронима, био је апостолски ученик. Епископ Атине. 126. године написао је апологију у заштиту хришћанства, чије одломке наводи Јевсевије у Историји (4, 3). О Кодрату: еп. Филарет Черниговски, „Историјско учење о оцима Цркве”, I том, Петроград, 1882, стр. 39 (на руском/).

² Почетак ове главе садржи у себи продужетак оне мисли којом је окончана претходна глава.

39. глава *Шта је Исуса Папије*

Папији приписују пет књига под насловом „Тумачење речи Господњих”. О њима, као о његовим списима, говори Иринеј: „Папија, који је слушао Јована, друг Поликарпов, један од древних хришћана, посведочио је све то и писмено у четвртој од пет књига које је написао...”¹. Тако говори Иринеј. Сам Папије, у предговору свог дела, не казује за са себе да је видео и слушао свете апостоле, него да су га са вером упознали људи који су знали апостоле. Ево шта он пише: „Ја не касним у потврди истине и желим да допуним своја тумачења оним са чиме сам се ја добро научио од старца и што сам добро запамтио. Ја сам са дивљењем слушао те доброречите учитеље који су казивали о Истини. Нисам слушао оне који понављају некакве људске мудрости, него оне који су казивали о вери о којој их научи сам Господ. Тада сам их питао и о томе шта је говорио Андреј, шта је говорио Петар, шта Тома, шта Филип и Јаков, Матеј, Јован или неко други од апостола Господњих. Такође сам слушао и оно што је говорио Аристион и презвитер Јован², такође ученици Господњи. Разумео сам да ће ми те речи и те књиге бити од користи...”.

Потребно је обратити пажњу да Папије помиње два човека који имају име Јован: један који је већ споменут са Петром, Јаковом, Матејем и осталим апостолима, и то је без сумње јеванђелиста Јован; и другог Јована, кога такође повезује са апостолима, помињући при том и Аристиона, с тим што тог Јована назива презвитером. Истинитост тог сведочења потврђује се тиме да су у Азији два човека називали тим именом, а у Ефесу и данас постоје две гробнице од којих се свака зове Јовановим именом. На то је потребно обратити пажњу јер ако онај Јован који је имао виђење није аутор Откривења, онда је аутор те књиге онај други (Јован).

Папије о коме смо говорили, признаје да је он апостолске речи слушао од људи са којима се сусретао, а Аристиона и презвитера Јована видео је својим очима. Он их често помиње у својим списима, како по имену, а такође и тиме што наводи њихове речи.

Томе је потребно придодати и још неке Папијине речи, у којима он казује о неким чудима за која је сазнао из предања. Већ смо говорили да је

¹ Иринеј Лионски, „Против јереси”, V, 33, 4.

² Аристион - ученик Господњи, епископ Смирне.

Презвитер Јован - ученик апостола. Казивање о њему сачувано је само кроз фрагменте Папијевог дела које наводи Јевсевије. По мишљењу низа протестантских историчара, презвитер Јован је аутор Јеванђеља, Посланица и Откривења, која су сачувана под именом светог Јована Богослова. Ова хипотеза није добила ширу распрострањеност јер противречи предању Цркве и научно је неоснована.

апостол Филип, заједно са кћерима живео у Јерапољу, а сада ћемо рећи о томе како је Папије (њихов савременик), рекао о задивљујућој историји, коју је чуо од Филипових кћери о васкрсењу мртвог човека, што се тада догодило, и о чуду са Јустом, по надимку Варнава, који попи отров, а по милости Господњој, од тога му ништа не би. Тог Јуста, после вазнасења Господњег, свети апостоли заједно са Матејом поставише на избор ко од њих двојице да буде изабран уместо издајника Јуде. У Делима је то овако описано: „И поставише двојицу: Јосифа званог Варсаву, који би назван Јуст, и Матију...” (Дела ап. 1, 23)¹.

Он је забележио и друга казивања која су дошла до њега кроз усмено предање. Међу њима су и неке приче о Спаситељу које су попут басни. Тако, на пример, он говори да ће после васкрсења мртвих наступити хиљадугодишње телесно Царство Христово на земљи. Мислим да је он лоше протумачио речи апостола, и да није разумео њихов тајанствени сми-сао због сиромашног поимања свог ума. То се може видети и из његових књига, мада већина црквених писаца који су били после њега, уважавају те списе као древне и важне. Међу њима је и Иринеј.

Он у својој књизи казује и о другим речима Господњим, сачуваним кроз предање поменутог Аристовула и презвитера Јована. Знатижељни нека нађу те књиге и нека их прочитају, а ми ћемо споменути оно шта презвитер Јован говори о јеванђелисти Марку: „Марко је био Петров преводилац. Он је тачно записао све што је запамтио од онога шта је рекао и учинио Господ, али не по поретку пошто сам није слушао Господа и није ишао за Њим. Доцније је он пратио Петра... Марко нигде није погрешно, записујући све онако како је запамтио. Настојао је да не пропусти ништа...”.

Тако говори Папија о Марку. О Матеју он каже следеће: „Матеј је записао Исусове беседе на јеврејском (језику), и преводио их је онако како је могао...”.

Он се користи првом Јовановом Посланицом, а такође и Петровом; говори и о жени коју су оптужили пред Господом због многих грехова. То казивање се налази у Јеврејском Јеванђељу.

Сматрао сам за неопходно да
и то споменем.

¹ Апостол Јуст - један од Седамдесеторице апостола. Епископ Елефтеропоља. Мученички пострадао.

КЊИГА ЧЕТВРТА

1. глава

*О томе ко је ујрављао црквама у Риму и Александрији
(Трајан, 108-116. година)*

Око дванаесте године владавине цара Трајана, упокоји се недавно споменути епископ Александрије. Четврти који је после апостола био на тој служби је Прим¹. Те године је епископа Евареста, који је црквом у Риму управљао осам година, наследио Александар, пети прејемник Петра и Павла².

2. глава

О томе шта је Јудеје снашло у то време

Црква Спаситеља нашег јачала је из дана у дан док су невоље и беде Јевреја непрекидно смењивале једна другу. Осамнаесте године владавине цара Трајана Јевреји су подигли нови устанак у коме погину много људи. У Александрији, у другим деловима Египта и и у Кириинеји, они (Јевреји), као вођени неким духом метежа, устремише се на Грке, који су живели заједно са њима³. Устанак је растао, а већ следеће године изби велики рат. Египтом је тада управљао Луп. У првом боју Јевреји надвладаше, а Грци, бежећи у Александрију, нападоше оне Јевреје који су живели у том граду. Јевреји из Кириинеје тада почеше да плачкају по Египту. Њих је предводио Лукас. Они су тада опустошили и Ном⁴. Император тада на њих посла Марција Турбона, са војском, бродовима и коњицом. Турбон је водио дуг и упоран рат. Много пута се упуштао у борбе, те је поробио и убио на хиљаде Јевреја, не само оних у Кириинеји, него и оних из Египта а који су дошли као помоћ Лукасу. Император, мислећи да реши проблем у Месопотамији, наредио је Луцију Квинту да протера Јевреје из те области. Луције, идући са војском, истребио је велики број

¹ Дванаеста година владавине императора Трајана је 109. година, а почетак Примовог епископства по архиепископу Сергију (Спаском) је 107. година. Прим је био на челу цркве у Александрији до 119. године.

² Еварест - епископ Рима (100-109. година). Његов наследник је Александар I (109-119.).

³ Кириинеја је заједно од Мисира. Делом у Кириинеји, а делом у Мисиру било је много Јевреја који су се доселили. Као што сведочи Дијон Касије, Јевреји су у то време само у Кириинеји убили 220 хиљада људи; а на острву Кијар, предвођени Артемидијом, убили су 240 хиљада људи. О томе ишише и Орозије.

⁴ Ном - област у сшаом Мисиру.

тамошњих Јевреја, због чега га је император назначио за управитеља Јудеје¹. Тако о томе казују и древни грчки историчари који су писали о том времену.

3. глава

Ко је бранио веру у време Адријана (Адријан, 117. година)

Недостајало је шест месеци да се наврши пуних двадесет година (*двадесет и две године - према преводу еп. Гаврила*) владавине императора Трајана. После њега владао је Елије Адријан². Њему се са апологијом обраћа Кодрат, која је састављена у заштиту наше вере јер су неки злобници настојали да не буде мира за Цркву. То дело и данас чувају многи од браће, а имамо га и ми. Оно на блистав начин сведочи о узвишеном уму и апостолском правоверју Кодрата. О томе како је он живео, могуће је судити по његовим речима: „Дела Спаситеља нашег свагда су била очевидна јер су истинита; људи које је Он исцелио, које је Он васкрсао, живели су дуго након Његовог страдања и васкрсења, а неки су живи и данас...”. Такав је био Кодрат. Аристид, чврсти следбеник наше вере, подобно Кодрату, такође је послао Апологију императору Адријану³. И то дело данас многи имају код себе⁴.

¹ Устанак Јевреја започео је 116. године у Месопотамији, а затим је пренет и у Египат. Луције Квинт, који је угушио устанак, био је Мавар; командовао је бериберијском коњицом у Трајановој армији. Након угушења устанка назначен је за прокуратора Јудеје. Немири које су изазвали Јевреји нарочите размере добијају у Киринеји, где их је предводио извесни Лукас, који је себе прогласио за цара. Под његовим вођством Јевреји нападају Грке у свом граду, а онда крећу у Александрију. Префект Египта - Луп, са невеликом војском која је била уз њега, није могао да издржи напад и повлачи се из Александрије. 117. године ради угушења устанка послат је Турбон са војском и флотилом. Он је опсео Александрију и кроз неколико месеци заузео је град.

² Елије (Јелије) Адријан - римски император (117-138. година).

³ Претпоставља се да је та Апологија настала 124. године. Њен текст у целости није сачуван. Немачки историчар Ф. Функ пише: „Према сиријском тексту апологије која је дата Антонију Пију, према Јевсевију и по једном недавно откривеном јерменском фрагменту, може се претпоставити да је она заправо предата Адријану. Коначно решење коме је она заправо упућена, још увек није могуће прецизно одредити...” (Ф. Функ, „Историја хришћанске Цркве од апостолских времена до данас”, Москва, 1911, стр. 92 /на руском/).

⁴ Неки мисле да ће Кодрат, ајосијолски ученик, који је уједно имао и дар пророштва (Јевсевије, 3. књига, 27. глава) бити онај епископ Ашине о коме Јевсевије говори у 4. књизи, 23. глави (Cave Hist. vol I pag. 32 ad annum Chris. 123). Осим наведених речи немамо ништа више од његове Ајологије, и ако је била у целости сачувана до седмог века (Phot. cod. 162). Исти иако немамо ни Аристидову

4. глава

О римском и александријском епископу за владавине Адријана (Адријан, 117-120. година)

Треће године владавине императора Адријана упокоји се Александар који је десет година био епископ Рима. Његов прејемник био је Ксист¹. У Александрији, око тог времена, у десетој години своје службе упокоји се Прим. Његов прејемник био је Јуст².

5. глава

Јерусалимске сјарешине од Сјасишлеља до времена о коме се говори (Адријан, 129-131. година)

Списак јерусалимских епископа који би говорио о времену њихове службе нигде нисам нашао (говоре да они нису били дуговечни). Из писмених извора сазнао сам да је до Адријанове опсаде Јерусалима било њих петанест који су прејемствено следили један за другим, да су пореклом били Јевреји и да су Христово учење искрено примили тако да су по многима заиста били достојни епископства које им је поверено. Црква се тамо махом састојала од Јевреја који су поверовали (у Христа), почев од апостола па до оних који су доживели споменућу опсаду, када су Јевреји, нападнути од Римљана, били силно поражени³. Како од тог времена није било епископа који су потицали од оних из обрезања, то је потребно набројати све почев од првог: Јаков, брат Господњи, затим - Симеон, Јуст, Закхеј, Товија, Венијамин, Јован, Матиј, Филип, Сенека, Јуст, Левиј, Јефрем, Јосиф и последњи - Јуда. То су епископи Јерусалима који су потицали од оних из обрезања⁴. Дванаесте године Адријанове владавине,

*Айолођију, и ако је била у живоју за време Јеронима и Јевсевија, ња и мало њо-
зније.*

¹ Ксист - епископ Рима (119-128. година).

² Јуст - епископ Александрије (119-130. година).

³ Устанак Јевреја био је 131-133. године. Након тог устанка Јудеја је опустела јер је изгинуло више од 500.000 људи.

⁴ У списку који наводи Јевсевије и у списку који даје архиеп. Сергије („Пуни месецослов Истока”, II том, Москва, 1876 /на руском/), на који се орјентишу хронолошка сведочења у савременим коментарима, приметне су одређене разлике. Тако, на пример, у списку архиеп. Сергија одсуствује епископ Јефрем, који је на тринаестом месту према Јевсевију, тако да списак епископа Јерусалима према делу архиеп. Сергија изгледа овако: Јаков Праведни (33-62. година), свети Симеон (62-107.), Јуст (107-111.), Закхеј (девет година), Товија (две године), Венијамин (две године), Јован I (две године), свети Матеј (једна година), Филип (124.

Ксинт који је десет година био епископ Рима, а његов прејемник беше Телесфор¹. Након годину и неколико месеци предстојатељ цркве у Александрији постао је Евмен, шести по реду, након смрти свога претходника који је тамошњим црквама управљао једанаест година².

6. глава

О ономе *шїи* се дешавало са Јеврејима за владавине цара Адријана

Тада Јевреји поново подигоше устанак³. Рут, управитељ Јудеје, са војском коју му је император дао у помоћ, без жалости је, користећи се безумљем Јевреја, побио на хиљаде мушкараца, жена и деце⁴, а њихову државу, по законима рата, пороби. Вођа Јевреја тада је био човек по имену Баркохеба⁵, што значи „син звезде”. Он је иначе био убица и разбојник, а желео је да себе својим следбеницима прикаже као неко светило које је сишло с неба. Осамнаесте године Адријанове владавине беше велики рат. Трајала је опсада Бетфере (*Бишїира*) - веома утврђеног града недалеко од Јерусалима. Устаници су гинули од глади и жеђи. Виновник тог безумља доживео је заслужену казну, а по одредби Адријана, читавом

година), Сенека (једна година), Јуст II (пет година), Левиј (две године), Јосиф (једна или пет година), Јуда или Киријак (135. година).

Сїарешине Цркве које су живеле љосле разарања Јерусалима носили су име еїискоїа шїоџ ѓрада али шїамо нису живели неџо у Пели. Само збоџ шїоџа шїио је њихово сїадо било из Јерусалима, нисили су и шїо име.

¹ Телесфор - епископ Рима (128-139. година).

² Евмен - епископ Александрије (130-139. година)

³ *Јевсевије не казује зашїио су се Јевреји бунили. Као шїио ѓовори Сїарїшїан у живоїшїиу Адријана (13. глава), Адријан је бранио Јеврејима обрезање, да би им се на шїај начин исїиребила народносїи и да се измешају са другим народима. А као шїио ѓовори Дијон Фасије (69, 12), Адријан је имао намеру да у Јерусалим насели сїиране народе, а шїо је било криво Јеврејима и збоџ шїоџа су љодиџли буну.*

⁴ *По речима Дијона Касија (69, 14) онда је сїирадало до 580 хиљада Јевреја, који су ухаћени са оружјем у руци, осим оних које је љоморила ѓлад и болесїи. Срушено је 50 ѓрадова и 985 јеврејских села.*

⁵ Баркохеба (Бар-кохба) - име које је узео извесни Симеон, који је себе представљао као месију, те је постао вођа јеврејског устанка. Немамо сачуване поуздане податке и њему. 135. године, када су Римљани заузели град Бефер, он је убијен а његова глава је пренета у римски логор. По предању, Баркохеба је кажњавао хришћане јер га нису признавали за месију.

Вар-Кохека, син звезде, веровашїно је љре шїоџа био Симон јер и данас се налазе новци љод шїим именом. После злосреїиноџ усїианка љрозову ѓа Јудеји Вар-Коциба, шїј. син лажи. Убили су ѓа као лажниџ месију.

народу било је забрањено да од тада кроче на земљу у околини Јерусалима, па чак и да гледају на родно место¹. То пише и Аристон из Пеле².

Тако запустеше јеврејски градови. Нико од старих житеља не остаде, а на њихово место дођоше страни народи. Ту је затим подигнут римски град са другим именом; њега су звали Елијеј (Јелија) у част императора Елија Адријана. Тамошња црква, састављена од оних који потичу из незнабоштва, на свом челу је имала епископа Марка³.

7. Глава

*Ко су били вође лажне науке у то време
(Адријан, 135. година)*

Попут сјајних звезда сијале су цркве по читавој васељени. Вера у Спаситеља и Господа нашег Исуса Христа ширила се међу свим људима, а онда је демон, мрзитељ добра и непријатељ истине, противник човековог спасења, напао на Цркву, пустивши на њу разне замке. Пре тога он је подизао прогоне, а сада, лишен те могућности, користио је обмањиваче да би преварио душе људи. Измишљао је различите преваре, прикривајући се иза имена наше вере, да би хватао људе и одвлачио их у погибел. Од Менандра, наследника Симона, о коме смо већ говорили, изађе змијоподобна јерес кроз уста Сатурнина⁴, који је родом из Антиохије и Василида⁵, александријца. Један у Сирији, а други у Египту, отворише

¹ Неки историчари кажу да је Јеврејима било доушито само једном годишње да дођу у Јерусалим и то на онај дан када је град разрушен. Тиме им је давана прилика да се ислачу. У каснија времена то им је доушито за новац.

² Аристон из Пеле - аутор несачуваног апологетског дела „Дијалог Паписка и Јасона“, у коме, по сведочењу Климента Александријског, хришћани доказују Јеврејима да су старозаветни пророци сведочили о Христу. Аристон је 132. године написао и дело о устанку Баркохебе.

Аристон је из града Пела. Он је написао једну књижу под именом „Разговор између Јасона и Паписка“, и тоу је изложио страдање Јевреја у Бициру у време оцаде (Orig. lib. 4. contra Celsum). Но данас се зна само за предговор кроз дела Киријана.

³ Марко је постао епископ Јерусалима 135. године.

⁴ Сатурнин (Саторнил) - јересијарх, гностик, ученик Менандра. Родом из Антиохије. Своје учење шири у време императора Адријана. Погл. - „Против јереси“, I, 24, 1.

⁵ Василид - јересијарх, гностик. Родом из Сирије. Живео и учио у Александрији око 125-130. године. Његово учење је дошло до нас кроз две редакције: кроз дела Иполита Римског (погл. - „Философумен“, VII, 20-27) и критички преглед Иринеја Лионског („Против јереси“, I, 24, 2-8). Ти источници често противрече један другом. О Василиду и његовом учењу: В. В. Болотов, „Лекције из историје древне цркве“ II том, стр. 197-209; Ф. Функ, „Историја хришћанске цркве...“, 75.

школе богомрске јереси. Иринеј говори да је Сатурнин поновио већину лажи које је изрекао Менеандр, а да се Василид, позивајући се на нешто неизречено, заносио мишљу у немогућност да се његово учење каже речима те је смишљао чудовишне приче за своју нечасну јерес.

Тада су многи црквени писци бранили веру. Неки од њих оставише и за будуће нараштаје своје списе - силно оружје против поменутих јереси. До нас је дошло дело знаменитог писца тог времена - Агрипе Кастора, који оповргава Василида, показујући сву лаж његовог учења. Разоткривајући ту лаж, Агрипа каже да је Василид саставио 24 књиге на Јеванђеље¹, да је измислио неке пророке Варкаву, Варкофа и друге, а који никада нису ни постојали, и да је искористио та варварска имена да тиме придобије људе за себе. Он учи да треба јести идолске жртве и да се треба одрицати вере у време прогона. Позива, следећи за Питагором, на петогодишње ћутање оних који долазе к њему. Напоменувши и друге сличне примере, поменути писац је превасходно анализирао и указао на заблуде Василидове јереси. Иринеј пише да је у то време живео и Карпократ²м отац друге јереси - гностика. Он није у тајности, као Симон, него се јавно бавио магијом као некаквим великим делом, хвалећи се тим својим умећем и заједничарењем са демонима. Они су учили да они, који желе да се у потпуности предају њиховој мистерији, да треба да чине срамна дела пошто је то једини начин да проникну у тајне. Уз помоћ таквих слугу, злуреди демон је хватао људе у вечну погибел, а незнабошцима је дао могућност да хуле на реч Божију. Из тога се и појавила тврдња, раширена међу незнабошцима, да ми ступамо у неприродне и огавне везе са мајкама и сестрама и да једемо људско месо. Све то, истина је, не потраја дуго јер истина је силна и њена светлост временом надјача таму. Нове замке непријатеља рушене су њиховим поступцима: јереси су смењивале једна другу, а учења су пропадала претварајући се у небројене мисли, смешне и самим јеретичима. Тада је Црква још више расла, и Истина је озарила и Грке и варваре. Временом ишчезнуше клевете на нашу веру, и наше учење остаде јединствено и општепризнато јер је својом узвишеношћу превазилазило све друго. Данас се нико не осмељује да хули нашу веру, нити да клевеће на њу као што су то некада чинили наши протовници.

¹ Јевсевије не наводи о ком је Јеванђељу реч. Вероватно их је Василид писао на своје Јеванђеље јер се говори да је он разлађао јеванђеоску историју.

² Карпократ (Харпократ) - александријски гностик из прве половине II века. О његовом учењу се може говорити кроз дела Иринеја Лионског („Против јереси“, I, 25). Карпократово учење у почетку прихвата невелики број људи који су себе сматрали за посвећене. 155-165. године у Риму се појављује његов следбеник Марцелина, која је успела да у јерес увуче многе од хришћана. Карпократов син Елифаније, био је прибројан међу богове, и постао је објект поклоњења у време посебних празника на острву Кефалонија.

Уосталом, и у то време изађоше са својим делима небројени борци који су усмено и писмено оповргавали безбожне јереси.

8. глава

О најчувенијим црквеним ђисцима ѿоѡ доба

Међу тим људима беше и Егезип, кога смо поменули у више наврата, преузимајући из његових списа предања о апостолским временима. Он у пет књига својих „Записа” једноставним речима изложио тачно предање о апостолској проповеди, а такође је и говорио о времену у ком је живео и какве су почасте тада давате идолима: „Незнабошци су подизали кенотафе и храмове, онако како то чине и данас. Међу те слуге спада и Антиној, слуга кесара Адријана, који је живео у наше време и у чију част се организују Антинојеве игре¹. Адријан је основао град у част тог младића и надену му Антинојево име, а такође је основао и колегијум пророка...”. Тада је живео и Јустин, искрени љубитељ истина философије. Учио се код Грка и занимао се њиховим наукама. И он говори о Антиноју: „Потребно је споменути и Антиноја који је живео у наше дане, кога су сви у страху поштовали као бога мада су знали и ко је, и одакле је...”². Он казује и о тадашњем рату у Јудеји: „У садашњем јудејском устанку, који предводи Баркохеба, жестоко је кажњавао хришћане ако се не одрекну Христа и ако Га не хуле...”³. Јустин пише да се од грчке философије у веру Христову није обратио без размишљања, него расуђујући о томе, и каже: „Ја сам волео Платоново учење, али слушајући како клевету хришћане и како се они (хришћани) не плаше смрти, помислих да је немогуће да такви људи живе у пороцима и наслади. Човек који воли насладу, неуздражање и који сматра за добро да се једе човечије месо, може ли он поздрављати смрт као избављење од страсти? Зар такав човек неће, по сваку цену, настојати да продужи живот на земљи и да се наслађује, а не да долази и да буде кажњен...”⁴.

¹ Антиној - младић из Витиније, љубимац императора Адријана. Удавио се у Нилу 130. године. У његову част је основан град по имену Антинопољ. Такође је подигнут и храм, статуе, искован новац. Најчешће је изображаван са свим атрибутима Диониса.

Ове игре ѿѿо их заведе цар Адријан у часѿ свом љубимцу Антиноју, држане су сваке ѿѿе године у Мантијинеји - у Аркадији (Tertul. de coron. c.13). Град Антинојполис, који ѿодиже исѿи кесар 122. године налазио се у средњем Мисиру, недалеко од Нила к исѿоку.

² Јустин Философ, „Апологија”, I, 29.

³ Оп. cit. 31.

⁴ Јустин Философ, „Апологија”, II, 12.

Он такође пише да је Адријан добио од Серенија Гранијана¹, знаменитог намесника, писмо о хришћанима које прогоне без икакве оптужбе, само на позив масе, да им суде и да их кажњавају. Император је тада као одговор написао Минуцију Фундану², проконзулу Азије, да се нико не осуђује без доказа. Јустин прилаже и копију тог писма на латинском, превodeћи га овако: „Могли би тражити себи суда на основу великог и презнаменитог кесара Адријана, оца нашег; него ми тражимо суда не толико по заповести Адријана, колико по томе што смо уверени да је наша молба правична”³. Затим поменути писац наводи копију на латинском, коју смо ми како смо умели превели на грчки.

9. глава

*Адријаново писмо о томе да се хришћани
не смеју нападати без суда*

„Минуцију Фундану. Добио сам писмо од Серенија Гранијана, човека познатог, твога претходника. Казује ми о нечему о чему се не може прећутати: не ваља да људи живе а да не знају за мир и да су свагда на мети клеветника. Ако житељи провинције могу доказати своје оптужбе против хришћана и о томе могу да казују пред судом, то нека се тамо (на суду) и чини а не на трговима и викањем масе. Приличи ти да се добро упознаш са тим оптужбама. И ако се оптужбе докажу, тек тада одреди казну за преступ. Али, заклињем те Хераклом, ако неко подиже оптужбе без разлога, тада те клеветнике не остављај без казне”⁴. Тако гласи Адријанов одговор.

10. глава

*О томе ко су биле стијарешине цркви у
Риму и Александрији за време владавине Анђонина
(Анђонин, 135. година)*

Адријан је владао двадесет и једну годину. Његов наследник је био Антонин⁵, који је прозван Благочестиви. Прве године његове владавине упокоји се Телесофор, након једанаест година своје службе, а епископ Рима постаде Хигин⁶. Иринеј казује да је Телесофор мученички пострада-

¹ Квинт Лициније Силваније (Серениј) Гранијан - проконзул Азије.

² Минуциј Фундан - проконзул Азије (124-125. година), пријатељ и сабеседник Плинија Млађег и Плутарха.

³ Јустин Философ, „Апологија”, I, 68.

⁴ Оп. cit. 69.

⁵ Антонин (Антониј Пиј) - римски император (138-161. година).

⁶ Хигин (Игин) - епископ Рима (139-142. година).

дао, а такође казује и о томе да је у време епископа Хигина у Риму био и извесни Валентин¹, оснивач јереси, и Кердон², коловођа маркионове заблуде³. Ево шта пише Иринеј:

*11. глава
О вођама јереси тог доба*

„Валентин је дошао у Рим у време Хигина, име је стекао у време Пија и наставио је до Аникета. Кердон, претходник Маркиона, такође се појавио у време Хигина, деветог епископа. Он је дошао у цркву, принео јавно покајање, али је имао другачији начин живота тако да се опет кајао, али није одржао дату реч и био је изопштен од цркве...”⁴. Тако пише у III књизи, а у I књизи истог дела казује: „Извесни Кердон, исходећи из тога што је прихватио учење Симона (а дошао је у Рим у време Хигина, деветог епископа), учио је да Бог који је дао закон, није Отац Господа нашег Исуса Христа... Ово учење после њега је прихватио Маркион, који је родом из Понта. Он је затим даље развио то богохулно учење...”⁵.

¹ Валентин (умро око 161. године) - један од највећих представника александријске гносе. Живео је у Александрији. Око 140. године долази у Рим, где је учио међу хришћанима. По предању, претендовао је на место епископа у Риму. Затим одлази на Кипар. У Риму или на Кипру, поуздано се не зна, долази до дефинитивног раскида са Црквом. Утицај његовог учења био је снажан и кроз разне форме се сачувао све до VI века. Против њега пишу Иринеј Лионски и многи други.

² Кердон - јересијарх. Родом из Сирије. Појавио се у Риму у исто време када и Валентин (крајем тридесетих година II века). Нема поузданих података о његовом учењу. Остао је познат највише као учитељ Маркиона.

³ Маркион - најпознатији јересијарх II века. Родом из Синопа (Мала Азија). По предању, његов отац је био епископ тог града. Око 140. године долази у Рим и постаје Кедронов ученик. Маркион није развио оригинално учење, али се за разлику од других гностика, није ограничавао философском проблематиком те се обраћао ка питањима из црквеног живота. Смисао хришћанства видео је у одрицању од јеврејског духа, а циљ Новог Завета по њему је да замени Стари Завет. Учинио је ревизију Новог Завета, сачувавши из њега само Посланице апостола Павла, кога је сматрао противником Јевреја, и дела јеванђелисте Луке - Јеванђеље и Дела апостолска (мада је и те књиге подвргао својој редакцији избацивши из њих оно што је, по његовом мишљењу, било додатак који су начинили Јевреји). На тај начин, у борби са „маркионовом заблудом” било је постављено питање о канону Новог завета. За Маркионово учење карактеристичан је крајњи дуализам и докетизам. У области етике Маркион је следио најстрожа аскетска правила. Око 144. године био је одлучен од Цркве. Против њега су писали готово сви Црквени писци II-IV века.

⁴ Иринеј Лионски, „Против јереси”, III, 4, 3.

⁵ Оп. cit. I, 27.

Иринеј је веома убедљиво разоткрио погибелно учење које је ширио Валентин, поредећи га са звери која вреба из заседе. Његов савременик, како казује Иринеј, био је и неки Марко¹, веома вешт у мађионичарским вештинама. Иринеј овако описује његове огавне мистерије: „Они припремају брачну постељу и обављају посвећење, проузносећи над човеком (који се посвећује) некаква заклинања; говоре да је то духовни брак који је подобан небеском савезу који имају небеске силе². Други су посвећење вршили уз погружавање у воду и изговарање речи: У име непостижног Оца, у име истине која је мати свему и свачему, у име Исуса који је сишао. Неки при томе казују и јеврејске речи да би оставили јачи утисак...”³.

Хигин је био епископ Рима четири године, а на његово место дође Пиј⁴. У Александрији, после Евмена који је тринаест година био епископ тога града, изабран је Марко⁵ који је ту службу вршио десет година. Након њега је дошао Келадион⁶. У Риму, после Пија, који се упокоји након петнаест година, за епископа је постављен Аникет⁷. Егезип казује да је он у његово време дошао у Рим, и да је тамо остао до времена епископа Елефтера⁸. У то време најчувенији је био Јустин, који је штитио реч Божију у философској одежди⁹ и кроз своје списе се борио за веру. Он је написао књигу против Маркиона, где наглашава да она настаје још у време када је Маркион био жив, и каже: „Маркион из Понта и сад учи лаковерне да је он некакав бог који је већи од Творца. У читавом роду човечијем нашао је људе који уз помоћ демонске силе (наговара) да богохуле и да одбацују истину о томе да је Творац света и Отац Христа. Уче да је свет створен од неког другог бога који је већи од Творца. Себе воле да називају хришћанима, варајући тако лаковерне; исто тако називају се и философима...”¹⁰

¹ Марко (друга половина II века) - ученик гностика Валентина. Припада другој генерацији тих јеретика. Нема поузданих сведочанстава о њему. Зна се да је родом из Египта, да је учио у Азији и да је његово име било позната на Западу.

² По мишљењу гностика, ирисџалица Валентинова, налазило се иридесет њона у илором, иј. горњем ваздуху, од којих су једни мушког а други женског њона.

³ Иринеј Лионски, „Против јереси”, I, 13.

⁴ Пиј - епископ Рима (142-157. година).

⁵ Марко - епископ Александрије (143-153).

⁶ Келадион - епископ Александрије (154-167. година).

⁷ Аникет - епископ Рима (157-168. година).

⁸ Елефтер - епископ Рима (177-190. година). Његов претходник био је Сотер (168-176. година), који је наследио епископа Аникета.

⁹ Познајмо је да је свети Јустин и њо иреласку у хришћанство носио философску манију, и у њом се угледао на остале незнабожачке философе који су иримили хришћанство. Та им је одећа давала ирилику да се уиуишају у разговор са незнабошцима, како би их уиознали са Хришћом.

¹⁰ По сјисима Јустина, који су недавно иштамјани, наведене речи се налазе у Првој Айологији. Погледајте: „*Patres apostolici*” edit. Paris, XXVI, pag. 232.

У закључку он додаје: „Постоји код нас и дело против свих јереси које су се појавиле; ако га желите, могу вам га дати на читање...”¹.

Тај Јустин се много трудио у расправама са Грцима. Он се обратио и императору Антонину Благочестивоме, и римском Сенату, са списима који су настали у заштиту наше вере. Живео је у Риму, а у Апологији говори о себи, ко је и одакле је.

12. глава

О Јустиновој Аџологији коју је предао цару Анџонину

„Самодршцу Титу Елију Адријану, Антонину благочестивоме, кесару августу, сину Верисимовом, философу; Луцију, рођеноме сину кесара философа, усиновљеном од благочетивогa, љубитељу знања; свештеном Сенату и читавом народу Рима.

Обраћам се са молбом за људе који су неправедно оптужени, Јустин, син Приска Вакхијевог, пореклом из Флавије - Неапоља², у Сирији Палестинској...”³.

Тај император добио је сличне молбе и од друге наше браће, која су живела у Азији, и која су трпела од локалног становништва разне прогоне. Тај цар обратио се азијској општини овим речима⁴:

¹ Нејознајто је о ком делу је реч.

² Флавија-Неаоџољ, џада џлавно месџо Самарије, које се раније звало Сихем.

³ Јустин Философ, „Апологија”, I, 1, 1 - У тексту који наводи Јевсевије и тексту који срећемо код самог Јустина постоје извесне разлике. У Јустиновом тексту реч „философ” у вези са Луцијевиџим именом стоји у облику философо, и на тај начин односи се на самог Луција, док се код Јевсевија сусреће у облику философов, и односи се на кесара, Луцијевог оца. Та разлика објашњава се као случајна грешка, мада може имати и озбиљније тумачење. Поред императора Антонија, Апологија именује и два друга адресанта, посинка Марка и Луција Вера. Марко Аурелије, будући римски император (161-180. година), назван и Најправеднији (Верисим). Тај назив му даје Адријан, али после смрти Адријана, када је он већ примио име Марко Аврелије, он не заборавља на свој надимак тако да га срећемо на монетама из времена његове владавине. Луциј Вер је будући савладар (до 169. године) са Марком Аврелијем. Ако се назив „философ” односи на Марка Аврелија, то је потпуно оправдано јер се још од младости упознао са философским наукама, а ако се односи на Луција Вера, то је тада из чисте куртоазије. И сам Јевсевије је знао да се Луције Вер одликовао распусним животом и да се није интересовао за философију тако да није могао заслучити тај назив љубитеља мудрости. Јевсевије зато то име упућује на Луцијевог оца, Елија Вера, блиског пријатеља императора Адријана, човека који је ценио уметност, литературу и философију. Император Адријан је Елију из љубави подарио титулу кесара и назначио га за свог наследника. Елије умире пре Адријана, а његовог сина Луција, Адријан прихвата као свог сина и наследника.

⁴ По мишљењу В. В. Болотова реч је о сабору представника градова једног дела Азије у Ефесу - пом. дело, 2. том, стр. 83.

„Самодржац, кесар Марко Аурелије Антонин. Август, Јерменин, врховни жрец (првосвештеник), народни трибун по петнаести пут и конзул по трећи пут, поздравља азијску општину (сабрање).

Знам да и сами богови брину о тим људима (хришћанима). И много више него ли ви, они (богови) могу да казне људе који не желе да им се поклоне. Они, којима ви не дајете мира, ви само још више јачате у њиховој вери, мада их оптужујете за безбожност. Допустимо да пре оптужби на њих буде слободан избор јер њима није страшно да умру за свог Бога. Због тога они и односе победу, и спремни су свагда да дају своју душу него ли да учине оно што тражите од њих. Што се тиче земљотреса који су били и који још трају, умесно је напоменути да при таквим несрећама ви сваки пут падате духом, и зато, упоредите своје понашање са њиховим. Они су пуни наде у Бога, а ви све ређе служите боговима. И знајући да сте такви, ви прогоните хришћане који служе Богу. Заступајући се за њих, многи управитељи провинција писали су нашем божанственом оцу, и он им је одговорио са позивом да се хришћани не узнемиравају осим ако се докаже да нису нешто смишљали против државне власти. Мени су о њима многи говорили и ја сам увек одговарао као и наш отац. И зато, ако неко упорно настави да напада на хришћане, уколико не нађете кривице на њима, тада казните оптужитеља. Прочитано у Ефесу, на азијском сабору”¹.

О таквом следу догађаја сведочи и њихов савременик Мелитион, епископ Сарда², који је познат по апологији коју је написао у заштиту наше вере и послао је императору Веру³.

¹ Апологија, I, 70. Ову Посланицу најчешће наводе одмах након текста Јустинове Апологије. Погледати: „Дела светог Јустина, философа и мученика”, Москва, 1863. стр. 10. Већина научника сматра да је наведени текст оригиналан.

Оишџина, збор или синедрион - ѿо је име неке мале скуишџине на коју су долазили изабрани скуишџинари изабрани у својим местима..

² Свети Мелитион Сардијски (умро око 177. године) - осим одломака које наводи Јевсевије, позната су још два дела овог светитеља. 940. године, у једном грчком кодексу из IV века, откривен је готово цео текст проповеди светог Мелитиона о страдањима Христовим (погл. С. Bonner, „The Homily on the Passion by Melito, Bishop of Sardis - Studies and documents”, London, 1940), а 1972. године, у библиотеци у Тбилисију, пронађен је рукопис у коме се налази 12 стубаца преведених на грузијски за које се испоставило да су такође проповеди светог Мелитиона - „О души и телу и страдањима Христовим” (Michel van Esbrueck, „Nouveaux fragments de Mélition de Sardes” - „Analecta Bollandiana”, Bruxelles, 1972, t. 90, p. 63).

³ Луције Вер - римски император (161-169. година).

14. глава

Шћпа је вредно да се зајамити о Поликарпу, другу айосћола

У време када је Аникет био епископ у Риму, к њему дође Поликарп да би разговарали око времена празновања Пасхе¹. О томе говори и Иринеј. Он такође пише о Поликарпу и ово: „Поликарп не само што је слушао апостоле и што се сретао са онима који су видели Господа, него је од апостола постављен за епископа у Смирни (Азија). Ја сам га видео још као младић (а он је живео дуго и пострадао је као старац). Свагда је учио онако како су га научили апостоли и како учи Црква. Све азијске цркве и сви његови прејемници казују за њега да је истинити сведок вере и да заслужује поверење. Он није као Валентин, Маркион или остали безумници. Када је био у Риму, у време Аникета, Поликарп је многе људе одвратио од јеретика, проповедајући им о истинитој вери... Постоје људи који су га слушали, и који казују о његовом сусрету са Маркионом. Када је Маркион упитао Поликарпа да ли га познаје, старац је одговорио: „Знам те. Ти си првенац сатане!“ Постоји његова (Поликарпова) Посланица упућена Филипланима. Она је веома корисна за оне који размишљају и труде се да задобију спасење...”²

Иринеј говори о томе да је у тој посланици (која је сачувана и до данас), Поликарп користио и Петрову прву Посланицу.

Антонин, звани Благочестиви, умро је у двадесет и другој години своје владавине. Наследио га је син Марко Аврелије Вер (такође назват и Антонин), заједно са братом Луцијем.

15. глава

*О томе како је Поликарп заједно са другима
пострадао у Смирни током владавине цара Вера
(Марко Аурелије и Луције Вер, 168. година)*

У то време Азију је потресало велико гоњење. Тада је и Поликарп пострадао као мученик. Сматрам за неопходно да у ово казивање уврстим и речи о његовом крају, онако како је то казивање дошло до нас. Постоји једна Посланица која описује те догађаје: „Црква Божија, која је нашла

¹ Размишљања око времена празновања Пасхе постојала су између цркве у Риму и цркви у Малој Азији још у II веку. 155. године, свети Поликарп Смирнски покушао је да са Аникетом дође до решења тог питања али до тога није дошло. И поред тога, те цркве су остале у заједници тако да је свети Поликарп служио литургију у Риму.

² Иринеј Лионски, „Против јереси”, III, 3. 4.

пристаниште у Смирни, Цркви Божијој у Филомелији¹ и свим местима где је нашла пристаниште света васељенска Црква; милост, мир и љубав Бога Оца и Господа нашег Исуса Христа нека се умножи међу вама. Браћо, писали смо вам о мученику и блаженоме Поликарпу, који је мученичком смрћу запечатио тадашњи прогон (хришћана)...". Упоредо са казивањем о Поликарпу, они говоре и о осталим мученицима описујући њихову издржљивост при страдањима. Маса људи, која је стајала око страдалника, била је поражена призором када су бичеви секли тело и вене хришћана, тако да су се видели унутрашњи органи и крви је било по свуда. После разних мука хришћане су најчешће бацали дивљим зверима. Нарочито се тада истакао, како кажу, Германик,² који је победио човечији страх од смрти. Проконзул је настојао да га убеди да се одрекне вере, указивао је на његову младост и на то да буде жалостив према себи. Али, Германик се није дао поколебати и на крају, спремно је дочекао звери које су га напале. Видећи ту смрт и дивећи се храбрости мученика који су љубили Господа, маса повика: „Смрт безбожницима! Пронађите Поликарпа!" Од тога се начини велики метеж и неку Фригијац по имену Квинт, који је недавно дошао (из Фригије), видевши звери и грозне справе за мучење, немајући храбрости у себи, слаби душом и одрекну се спасења. У поменутој Посланици наведено је како се он без разлишљања одрекао вере. Тиме се и окончава поменуто казивање о мученицима. Поликарп, слушајући о томе није се узнемирио. Он је остао у граду али је затим, по наговору оних око њега, изашао. Живео је једно време изван града са неколико људи, и без прекида, дан и ноћ, молио се Господу за мир у Цркви. Три дана пре хватања, ноћу док је стајао на молитви, имао је виђење: простирка за главу одједном плану и претвори се у пепео. Разумевши то виђење, он рече онима око њега да се приближи време страдања. Тада започеше интензивније потраге за њим, и он по наговору других пређе у суседно село. Али, убрзо га пронађоше јер су војници ухватили двојицу робова из тог села и они рекоше да се Поликарп крије у њиховом месту. Заповедише једном од тих робова да им покаже кућу, а онда сазнадоше да је светитељ на крову зграде. Поликарп је могао да пређе на кров друге куће и да умакне потери, али он то није желео, рекавши: „Нека буде по вољи Божијој". Затим сиђе у приземље и кротког лица је беседио са прогонитељима и то је њима изгледало као велико чудо. Гледајући његову старост и спокојност у држању, они су помислили да није потребно хватати тог човека. Поликарп затим рече да им се постави трпеза а да њему допусте да се помоли Господу. Допустили су му, а он се затим поче

¹ Филомелија - невелико место на граници Ликаоније, Писидије и Велике Фригије.

² Мученик Германик - један од дванаест хришћана из Филаделфа који су том приликом пострадали у Смирни.

молити Богу. Војници су га гледали са дивљењем, говорећи између себе да ли је исправно то што прогоне старца. О следећим догађајима повест о Поликарпу гласи овако: „Када је окончао молитву и поменуо све који беху са њим, знане и незнане, обичне и славне, и сву Цркву, дође време за полазак. Поликарпа ставише на *осла* и одвезоше у град. Била је Велика Субота. Њему у сусрет ишао је иринарх¹ Херод и његов отац Никита. Они Поликарпа пребацише у своја кола, а онда га почеше наговарати да се одрекне Христа и да принесе жртву идолима. Поликарп је ћутао, а када су они наставили са наговорима, рече да неће пристати на то чему га наговарају. Када су ови чули старчеве речи, разгневише се и бацише га са кола тако да се Поликарп повреди. Не обраћајући пажњу на то, Поликарп, као да се ништа није догодило, устаде и крену ка тргу. А тамо је била таква галама да је то тешко описати речима, али чим старац дође, јави се глас са неба: „Поликарпе, буди крепак и храбар!” Многи су чули тај глас и окретали су се око себе тражећи онога ко је то рекао. Тада проконзул упита старца: „Да ли си ти Поликарп?” А када овај одговори да јесте, тада га проконзул поче наговарати да себе поштеди страдања, позивајући га да се поклони идолима и да каже: „Смрт безбожницима!” Тада Поликарп погледа на окупљену масу, подигну руку и рече „Заиста, смрт безбожницима!” Проконзул га поново позва да се одрекне Христа, а старац му рече: „Ево, има већ осамдесет и шест година како служим Христу и ничим ме не повреди. Како да хулим на Цара који ме спасе?” Проконзул поново позва старца да се одрекне Христа, али Поликарп му рече: „Ја сам хришћанин, и ако си рад да упознаш нашу веру, одреди дан када ме можеш саслушати”. На то му проконзул рече да својом беседом убеди народ, а старац каза: „Мени треба да разговарам са тобом јер сам научен да поштујем власт коју је Бог поставио а не да себе оправдавам пред народом”. Проконзул тада запрети Поликарпу са зверима и огњем, али старац се не обазре на то и позва проконзула да чини оно шта му је по вољи. Док је беседио, његово лице је било озарено благодаћу и својим речима збунио је проконзула тако да је овај у три маха објавио на тргу да је Поликарп рекао за себе да је хришћанин. Када је гласник то објавио, окупљена маса незнабожаца и Јевреја, која је живела у Смирни, не могавши да издржи, почела је да виче: „Он је учитељ Азије; он је отац хришћана! Он одбацује наше богове и учи своје следбенике да не приносе жртве”. Тако говорећи, они почеше да вичу асиарху² Филипу да пусти лава на

¹ Начелник градске полиције. *Дужности ових чувара сасијојала се у њом да сирече њобуне у народу и да коловође сшаве њод сшражу.*

² Врховни жрец римске провинције Азија. *Азијарх је био чиновник и председник на њиховим зборовима и биран је ошшћим шласањем. Њихова је дужности била да се нађу онде где се окушља народ и да надгледа шшца се дешава. О њима се шовори и у Делима айосшолским (19, 31).*

Поликарпа. Он је то одбио, рекавши да су забрањене борбе са зверима. Тада маса поче да виче тражећи да се Поликарп запали на ломачи. Ето како се испуни оно виђење које је старац имао, када је стајао на молитви, и када је рекао онима који су били с њим да му предстоји смрт у пламену. Маса је почела да приноси дрва, сламу, грање и ту се Јевреји показаше као најревностнији. Када је ломача била готова, Поликарп скиде одећу са себе, разреши појас и скину обућу са ногу (а то раније није чинио сам јер су се хришћани утркивали у томе ко ће пре учинити то желећи да дотакну старца). Тада старца огрнуше *оґришлом*¹ и хтедоше га приковати за стуб, али им он рече: „Оставите ме овако. Онај ко ми је дао снаге да издржим пламен даће ми и снагу да останем непомичан на страдању”. Тада му само завезаше руке и старац је изгледао попут најбољег овна изабраног за жртву паљеницу, угодну Богу Сведржитељу. Тада се Поликарп помоли: „Оче љубљенога и прослављенога Сина свога Исуса Христа, који нас упозна са Тобом! Боже анђела и сила и свега створенога и свих праведника што живе пред Тобом! Славим те што си ме удостојио да имам удео са мученицима и удео у чаши Христа твога, да бих телом и душом васкрсао за вечни живот и постао неразрушлив по Духу Светоме. Прими ме данас у њихов број као жртву која је по вољи, који си истинити Боже, сам уготовио, објавио и свршио. Како за ово, тако и за све остало хвалим те и славим, прослављајући те кроз вечног Архијереја Исуса Христа, твога љубљеног Сина, коме заједно са Тобом и Светим Духом нека је слава од сада и до века. Амин!” Када је старац окончао молитву, тада запалише ломачу и настаде велики пламен. Ми, којима је дато да то видимо, видесмо чудо, и остадосмо живи да би о томе казивали и другима: пламен је начинио некакав свод, нешто попут једра, и тако је опколио тело мученика да он није горео, него је био попут злата које се кроз ватру чисти. Свуда се осећао миомирис тамјана и најскупоценијих аромата. На крају, безбожници видевши да му не могу наудити огњем, уведоше Поликарпа у зграду да би га посекли мечем. Када су то учинили, изли се толико крви да је угасила огањ, и маса се томе силно зачуди, видећи колика је разлика између неверника и изабраних, од којих је један и Поликарп, старешина цркве у Смирни. Свака реч која је изашла из његових уста заиста се и испуни.

Лукави непријатељ и завидник, противник праведника, видећи величину његовог мучеништва и безпрекорни живот, знајући да је овенчан венцем бесмртности, постара се да ми не узмемо Поликарпово тело, мада су то многи желели да учине. Безбожници убедише Никиту, Херодовог оца, брата Аликиновог, да моли од проконзула да се мучениково тело склони да му не би хришћани одавали почаст. То су говорили по наговору Јевреја који су знали да ми поштујемо и Христа и Његове свете мученике као

¹ То је била хаљина од танке мајерије обложена смолом или нечим заљепљивим.

истинске ученике Бога нашега. Центурион, видећи масу Јевреја, нареди да се Поликарпово тело јавно запали. Ми смо затим сабрали остатке тела, који су нама вреднији од драгуља и поставићемо их тамо где и треба да буду. Око њих ћемо се окупљати, да ликујемо и да се радујемо, да празнујемо дан Његовог мученика, дан Поликарповог поновног рођења¹. То ће бити и за поуку оним хришћанима који ће тек доћи...”.

То је казивање о Поликарпу, дивном апостолском мужу и о томе како је он пострадао, онако како су то записала браћа из Смирне у посланици о којој сам већ говорио. Присајединимо том казивању и саопштење о другим мученицима који су пострадали у Смирни, готово истовремено са Поликарпом. Међу њима је био и Митродор, о коме се говорило да је презвитер у Маркионовој јереси. Он је такође страдао на ломачи. Од тадашњих мученика особито се прослави Пионије²; његово исповедање (вере), његове смеле речи, заштита вере пред народом и властодршцима, лепо опхођење са онима који су пали приликом гоњења и утеха браће која су га посећивала, сведочанства о мукама која је издржао, о свему томе казује се у делу које вам препоручујем на читање. Тај спис смо уврстили и у наше сведочење о древним мученицима. Постоје тамо и напомене о другим мученицима у азијском граду Пергаму, о Карпу, Папили, жени Агатоници, која је славно скончала после дуготрајног мучења³.

16. глава

О томе како је пострадао Јустин Философ, проповедајући науку Христову у Риму

Негде у то време, Јустин (о коме смо већ говорили), поднео је књигу⁴ у заштиту наше вере императору, али и њему (Јустину) би намењен венац мучеништва. Философ Крискент⁵, који је начином живота и моралом

¹ Древни хришћани су имали обичај говорићи да је дан смрти мученика дан њиховог поновног рођења.

² Свештеномученик Пионије и Лин - презвитери из Смирне. Са њима су пострадали Савин, Македоније и Асклипијад, како се наводи у житију свештеномученика Пионија - „Житија светих”, Москва, 1906, 7. књига, стр. 239-252 /на руском/. Они су ухваћени у Смирни, у време прогона императора Деција (249-251. година), тј. 23. фебруара, на дан спомена светог Поликарпа, и после дуготрајног мучења, свештеномученика Пионија су распели на крсту и запалили.

³ Спомен мученика Корпа, Папиле, Агатодора и Агатонике, пострадалих 251. године у Пергаму, празнује се 13. октобра.

⁴ Ова аполотија зове се и прва у књизи где се налазе Јустинови радови.

⁵ Крискент - философ циник. По предању, управо је он издао мученика Јустина. То предање се заснива на саопштењу самог Јустина („Апологија”, II, 3), а такође и на сведочењу Татијана приликом казивања о Крискенту („Реч против Јелина” 19).

заслужио име циник¹, смислио је зао план. Јустин, који је често беседио са њим у присуству многих слушалаца, ватрено се заузимао за истину, овако говори о Крискенту: „Ја очекујем да неко од поменутих људи, од оних који ми мисле зло, да ће ме предати на страдање. Ето, рецимо Крискент, он у потпуности не воли мудрост, него жуди за буком и одобравањем гомиле. Човек који није достојан имена философа јер говори о ономе шта заправо не зна. Он тврди да су хришћани незнабошци и нечастивци, а то изјављује да би му маса одобравала. Он атакује на нас јер не зна Христово учење а такође и из неваљалства. Он је много иза обичних људи који се често охрабре да кажују нешто о чему ништа не знају... У сваком случају, он је велики покварењак; такође је и роб страха. Поставивши му неколико питања, схватио сам да он заправо не зна ништа о томе. Желим да вам то буде познато; а да говорим истину, ја сам спреман и у вашем присуству посведочим о свему. Ако су вам позната моја питања и његови одговори, тада вам је јасно да он ништа не зна о нашем учењу. Ако нешто и зна, то није имао храбрости рећи пред другима, јер њега не интересује мудрост него слава. *Он не цени ни ђрекрасну реченицу Сокрајшову*²...”³. Тако је писао Јустин, а да је он окончао живот, како је и предвидео, због лукавштине Крискента, о томе у више наврата у својим делима сведочи Татијан, који је у младости био софиста и занимао се грчким наукама, стекавши у томе не мало славе. У својој књизи упућеној Јелинима, он овако казује: „Дивни Јустин је правилно објавио да су поменути људи заиста попут разбојника”⁴, а затим, говорећи о философима, закључује: „Крискент, угњездивши се у великом граду, пројавио је и своју педофилију, а био је и веома среброљубив. Саветовао је друге да се презире смрт, а сам се силно плашио смрти, тако да је и Јустина издао јер је овај проповедао истину и изобличавао философске обмане...”⁵.

Ето, то је по његовим речима, разлог мученичке смрти Јустина.

¹ Циници су се држали Анисџенове науке.

² Не зна се да ли је Јевсевије или ђрејисивач изосџавио џу Сокрајшову реченицу. Код Јусџина се налази следеће: „Не џреба никоџа џризнаџи да је џречи од исџине”.

³ Јустин Философ, „Апологија”, II, 3.

⁴ Татијан, „Реч против Јелина”, 18.

⁵ Оп. cit, 19.

Јустин у својој (првој)¹ апологији спомиње мученике који су пострадали до њега и његове борбе. Између осталих, поучно је ово његово казивање: „Нека жена је живела са мужем који беше развратник, а и сама је раније била таква, али упознавши се са Христовом науком, уразумила се, а такође је настојала да уразуми и мужа. Говорила му је о Христовом учењу и о казнама у вечном пламену намењеним за оне који живе у нечистоти и распусности. Али, он је наставио да живи као и пре. Жена, сматрајући нечистим делом да има заједничку постељу са мужем, који је насупрот закону природе, настојао да све учини предметом насладе, решила је да оде од њега. Родбина ју је молила и саветовала да сачека још мало у нади да ће се муж променути. Она је прихватила те савете. А затим, њен муж отиде у Александрију и, када јој рекоше да тамо живи још распуснијим животом, она да не би била заједничар у његовој нечасноћи, даде му оно што се код вас зове *књижа развода*. Њен муж (који није могао да схвати како то да жена која је раније и сама распусно живела више то не жели), када је она отишла од њега против његове воље, пријави је суду говорећи да је хришћанка. Али како њен муж није успевао да јој напакости, он одлучи да нападне неког Птоломеја, њеног наставника у хришћанској вери, кога је Урвикије казнио. Муж је то овако учинио: свог пријатеља центуриона наговори да ухвати Птоломеја и да га пита да ли је хришћанин? Центурион затвори Птоломеја и дуго га је мучио у тамници. На крају доведе га пред Урвикија и ту га поново упиташе да ли је хришћанин? Птоломеј исповеди веру у Христа, а када Урвикије одлучи да казни Птоломеја, неки Лукије (такође хришћанин), видећи да је суд неправедан, рече Урвикију: „Због које кривице оптужујеш овог човека? Он није ни прељубник, ни развратник, ни убица, ни лопов, нити је затечен у било каквом преступу и ти га желиш казнити само због тога што је хришћанин. Урвикије, ти не судиш онако како то чини благочестиви император, философ и син кесара, и као што суди Сенат!” Урвикије ништа не одговори на то али неколико тренутака касније рече: „Чини ми се да си и ти хришћанин”. Лукије потврдно одговори на те речи, а онда Урвикије заповеди да и њега казне. Лукије му захвали због тога рекавши да ће напослетак бити избављен од такве зле власти и да иде к благоме Оцу, Цару и Богу. Тада им се придружи и трећи (хришћанин), па и њега изведоше на губилиште...”². Непосредно након ових речи, Јустин пише и ово: „Ишчекујем да

¹ Ово је највероватније грешка преписивача јер је реч о другој Апологији, јер тако казује и сам Јевсевије, и ако је она на првом месту у књигама које се шитају. Из ње је изведено оно што се овде казује.

² Јустин Философ, „Апологија”, II, 2.

ће свакога трена неко од оних који мисле зло изнети оптужбе и против мене...”.

18. Глава

Штита имамо сачувано од Јустининових списа

Јустин нам је оставио много корисних списа; они сведоче о уму који је прошао школовање и који је погружен у размишљање о Богу. На та дела упућујем све оне који су жељни знања, и напоменућу она која су мени позната. Он је написао реч упућену Антонину, кога зову Благочестиви, његовим синовима и римском Сенату. Ту је Јустин изложио хришћанско учење. Други спис садржи заштиту наше вере и упућен је прејемнику поменутог самодршца - Антонину Веру. О догађајима из тог времена ми управо и казујемо. Такође постоји и један спис који је упућен Јелинима, где Јустин опширно говори о многим питањима која занимају и нас и грчке философе; ту такође говори о природи демона, али ми сада немамо потребу да о томе подробније казујемо. Постоји још један спис упућен Јелинима - „Изобличење”¹. Он је такође написао и дело о томе да је Бог једини самодржац где је поред хришћанских списа употребљавао и оне које су написали јелински аутори. Ту је и дело „Лирик” („Појај”)² и друго које тумачи природу душе, изложивши разна мишљења поводом тог питања, он их оповргава кроз хришћанско учење уз обећање да ће у другом делу изложити своје мишљење. Јустин је саставио и дијалог против Јевреја: то је беседа коју је он имао у Ефесу са Трифоном, човеком који је тада био познат међу Јеврејима. У том делу се говори на који начин благодат Божија испуни њега (Јустина) да казује речи у заштиту вере и казује о томе са каквом је ревношћу он раније изучавао философију и како је силно желео да спозна истину. Ту такође говори и о злоделима Јевреја против Христа и Његовог учења, рекавши и ово: „Ви не само да се нисте покајали због својих злодела, него и сада изабирате људе и шаљете их да говоре гадости о хришћанима... И тако, не само да сте због тога криви пред собом, него и пред читавим човечанством...”³. Он пише да је у његово време дар пророштва озарио Цркву и спомиње Јованово Откривење, тврдећи да је ту књигу заиста написао апостол (Јован). Јустин такође наводи и неколико пророштва, прекоревачујући Трифона да су Јевреји те речи избацили из Светог Писма. Такође постоји и много његових списа који се налазе код наше браће. У прошлости су Јустинова дела сматрала за веома корисна. Иринеј спомиње његове речи, наводећи их у своме делу „Против јереси”: „Јустин прелепо каже у свом делу против Марки-

¹ Ово ће њо свој њрилице биии књиџа која је њознаиџа и њод насловом „Савешћовање незнабоишцима”.

² До данас нису сачувана ова дела.

³ Јустин Философ, „Разговор са Трифоном Јудејцем”, 108.

она¹: Ја не бих веровао ни Самом Господу да он није говорио о Творцу” (IV, 6, 2), а такође и ово: „Добро је рекао Јустин да сотона није смео хулити на Бога пре доласка Христовог јер до тада није ни знао да је осуђен” (V, 26, 2). Ово је потребно рећи због оних који желе да читају Јустинова дела. И то је све што смо имали да кажемо о њему.

19. глава

*О ѿоме ко су били еѿискоѿи у Риму и Александрији
у време владавине Вера
(Марко Аурелије Вер, 188. година)*

Када је текла осма година владавине императора Вера, упокоји се епископ Аникет који је једанаест година управљао црквом у Риму. Његов прејемник је био Сотер. Келадијона, који је четрнаест година био на челу цркве у Александрији наследио је Агрипин².

20. глава

О ѿоме ко су били сѿарешине цркве у Антиохији

У Антиохији, шести после апостола био је Теофил. После Херона био је Корнилије, а после овога Ерот³.

21. глава

О знамениѿим људима који су ѿисали о ѿом времену

У то време било је много оних који су писали о Цркви. Између осталих ту је и Егезип, о коме смо говорили, затим ту је и Дионисије, епископ Коринта, Пинит, епископ Крита, Филип из Аполинарије, Мелитион, Мусан, Модест и нарочито Иринеј. Они су писали дела која нам преносе апостолско предање и здраву (истиниту) веру⁴.

¹ Маркион је учио да Боѿ хриѿћана није истѿи Боѿ који је сѿтворио светѿ.

² Агрипин - епископ Александрије (167-179. година).

³ О Херону, Корнилију и Ероту видети у напоменама треће књиге Историје. Теофил - епископ Антиохије (169-179. година).

⁴ О Егезипу, Дионисију Коринтском, Иринеју Лионском и Милитону смо већ говорили у ранијим напоменама.

Аполинарије Клавдиј - епископ Јерапоља у Фригији, прејемник епископа Папије и Аверкија; апологета; нарочито се истакао у време императора Марка Аврелија (161-180. година). Сачувани су наслови неких његових радова: „Апологија”, „Пет књига против незнабожаца”, „О истини”. Аполинарије се са апологијом обратио императору. До нас су дошли само фрагменти његовог дела о Пасхи.

22. глава
О Егезију и о догађајима из његовог времена
(Марко Аурелије Вер, 169-170. година)

Егезип је у пет књига (које су дошле до нас), оставио пуно сведочанство о свом начину размишљања. Он казује да је у време свог путовања у Рим сретао многе епископе и да је од свих слушао једнако учење. Ево како он закључује своју беседу о посланици коју је Климент упутио Коринћанима: „Коринтска црква остала је правоверна до Прима који је био тамошњи епископ. Срео сам се са њим на путу за Рим, куда сам кренуо бродом, и са Коринћанима сам провео неколико дана, узајамно се тешећи правоверним поукама. Док сам био у Риму сачинио сам списак епископа који су наслеђивали један другог све до Аникета, који је својевремено био ђакон Елефтеру. Аникетов прејемник је био Сотер, а овога је наследио Елефтерије. У свакој прејемственој смени и у свакоме граду све иде управо онако како налаже Господ, закон и пророци...”. Егезип такође казује и о појави тадашњих јереси: „После Јакова Праведног, који је пострадао као мученик, епископ постаде његов рођак Симеон, син Клеопе. И њега су поштовали као рођака Господа. Цркву су у то време упоређивали са чистом дјевом јер је ништа није прљало и није било сујетних учења. Први који је почео да квари учење Цркве био је Тебуфис (Тебутис), незадовољан тиме што није постао епископ. Одатле је проистекао и Симон и његови следбеници; такође и Клеовије са својим следбеницима, Доситеј и његови, Гортије и његови, као и Масботије (Масвотије). Од ових настадоше менеандријевци, маркионити, карпокритијевци, валентинијевци, василидијевци и сатурнилијевци. Сви су уводили нешто своје, другачије од других, а у основи лажно учење. Од њих су произашли псеудо-хришћани, псеудо-пророци и псеудо-апостоли; својим погубним речима против Бога и Христа они су нарушавали јединство Цркве...”¹. Он

Пинит - епископ Кноса; на њега је адресирана посланица Дионисија Коринтског.

Мусан - аутор дела против јереси енкратита.

Филип - епископ Гортана; на њега је исто адресирана једна посланица Дионисија Коринтског.

¹ Тебутис - сведочанства о њему нису сачувана.

Симон - мисли се на Симона Врачара, о коме смо већ говорили у претходним напоменама. Симонијевци су његови следбеници.

Клеобије - вођа истоимене секте. Представља огранак самаританства. Немамо поузданих сведочења о њему и његовом учењу.

Доситеј - јересијарх. Сведочанства о њему су веома оскудна и крајње противречна. По неким изворима он је био учитељ Симона Врачара, а по другима Доситеј је једно време био близак са Јованом Крститељем. Према неким подацима живео је 100 година.

такође говори и о сектама које у од давнина постојале међу Јеврејима: „Постојале су разне групе и међу обрезаницима, тј. међу синовима Израиљевим... ту су есеји, галилејђани, имеробаписти, масботејци, самарити, садукеји, фарисеји...”¹.

Он такође казује и о многим другим стварима. Ми смо често користили та његова казивања. Он наводи и делове „Јеврејског Јеванђеља” као и делове „Сиријског Јеванђеља”²; такође понешто преводи и са јеврејског, показујући тиме да је из те вере прешао у хришћанство. Напомиње и о

Гортеј - вођа истоимене секте која је такође огранак самаританства. О тој секти казује и Епифаније Кипарски.

Масботејци - секта која је такође подврста самаританства. Име јој потиче од места у Самарији где је било највише следбеника ове секте.

¹ Есени - јудејска секта из времена Исуса Христа. Крајње затворена заједница која је бројала око 4 хиљаде следбеника. Живели су у Палестини; о њима казује и Јосиф Флавије („Јудејске древности”, XVIII, 9).

Галилејци - религиозна секта која је наквероватније представљала огранак фарисејства. Појавила се у време прве управе Сиријом намесника Квиринија. На челу те секте стајао је фарисеј Садук и Јуда Галилејац (Јосиф Флавије, пом. дело, XVIII, 11). Сведочења о њиховом учењу нису сачувана.

Имеробаписти - религиозна секта чије име долази од њиховог обичаја да се непрекидно омивају у води ради уклањања прљавштине. Епифаније Кипарски повезује их са фарисејима. Са друге стране, постоје и они који их повезују са есејима.

Самарјани - етничка заједница и религиозна секта. Потомци асирских староседелаца који су се помешали са Израиљцима. Прихвативши јудеизам, они су у њега унели извесне промене: прихватили су само Мојсијево Петољжје, истовремено одбацујући све преостале књиге Јевреја. Обожавали су фигуру Мојсија. Месија је за њих требао да буде други Мојсије. Одбацивали су васкрсење и загробни живот. У њиховом главном храму одавано је поштовање и Зевсу-Сведржитељу. Међу њима је било мноштво оних који су се бавили мађионичарством.

Садукеји - то је религиозно-политичка струја у јудаизму која се појавила око 150. године пре Христа. Имали су велики политички утицај и у време грчке власти имали су у својим рукама и духовну и световну власт. За садукеје је карактеристично гркофилство у култури и космополитизам у политици. Испуњавали су само оно што је писано у закону. Одбацују загробни живот. Јављају се као опоненти и политички противници фарисеја.

Фарисеји - религиозни правац у јудаизму који се појавио у II веку пре Христа, по повратку Јевреја из ропства. Фарисеји су пројављивали особито поштовање Закона, при чему су у њега уврстили и тумачења Закона која су саставили књижевници и равини (неписани Закон). Тај неписани Закон, који се највише дотицао спољашње обредности, имао је за њих такву снагу да су због тога чак уносили измене у Мојсијев закон. Мојсија су фарисеји доживљавали као царасвајача. По својој политичкој оријентацији, јављају се као партија националиста и имају велики значај на живот заједнице.

² Сведочења о „Сиријском Јеванђељу” до сада нису откривена.

усменом јеврејском предању, и заједно са другима (међу којима је и Иринeј), говори о томе да у Премудростима Соломоновим има много тога кориснога. Када говори о апокрифима, казује да су неке од њих саставили јеретици који су живели у његово време.

23. глава

О Дионисију Коринџском и о ономе ишѣа је он најисао (Марко Аурелије, 170. година)

Такође је потребно нешто рећи и о Дионисију који је био епископ Коринта. Плодове свог надахнутог труда он је свагда делио не само са својом паством него и са свима који су к њему долазили са разних страна. Највећу корист он је дао обраћањем кроз посланице разним црквама¹. Постоји посланица Лакедемонцима, где их учи правоверју и где их убеђује да чувају мир и јединство. Постоји и посланица Атињанима, са напоменама да буду у вери и животу по Јеванђељу. Дионисије прекореваша Атињане због лакомислености у односу према вери, нарочито од времена како је пострадао њихов епископ Публије. Он спомиње и Кодрата², који је био њихов епископ после Публија, и сведочи о његовим настојањима да Атињани поново буду сабрани и поново надахнути вером. Затим он казује и о Дионисију Ареопажиту, кога је у веру обратио апостол Павле, и да је он био први епископ Атине. Постоји и његова посланица онима у Никомидији, где он оповргава Маркионову јерес. Обраћајући се цркви у Кортини (Гортини) и осталим црквама на Криту, он хвали њиховог епископа Филипа јер је његова црква у више наврата показала своју верност и поново наглашава да је потребно чувати се од заразе коју шире јеретици. Обраћајући се цркви у Амастриди и осталим црквама у Понту, он спомиње Вакхилида и Елписта који су га молили да напише посланицу. Ту додаје и тумачење Писма, а по имену назива њиховог епископа Палма. Дионисије даје пуно савета по питању брака и целомудрености, и заповеда да се пријатељски примају они који су се покајали, који су пали, сагрешили па чак и они који долазе из јереси. Међу посланицама је и она упућена житељима Кноса (Кносус); у њој убеђује тамошњег епископа Пинита да на браћу не ставља тешко бреме девствености, него да снисходи колико је потребно немоћи људске природе. Пинит у своме одговору захваљује Дионисију, хвали га али и казује да је потребно давати људима и тврђу храну да не би за свагда остали на оној храни коју једу деца. У тој посланици се види Пинитова права вера и брига о људима који су му поверени; такође се види да је реч о образованом човеку који је

¹ Црквени ијисци смајрају да је реч о ијосланицама које је он најисао да се чијјају ијо свим црквама.

² Овој Кодрајѣ не ијреба ијоисѣовећиваиѣи са оним Кодрајѣом који је најисао ајоложију, и који је живео неишѣо раније.

добро познавао питања вере. Постоји и Дионисијева посланица Римљанима, која је упућена тадашњем епископу Сотеру. Биће прикладно да наведемо и ово: „Код вас постоји обичај из давнина да чините добра дела и да помажете браћи из других цркви. Ви такође помажете и сиротињу као и браћу која су у рудницима. Ви, Римљани, чувате ваш обичај, предат вама од отаца а ваш епископ Сотер, не само да је сачувао тај обичај, него и сам изобилно помаже свете, попут оца који љуби децу, охрабрујући такође све оне који му долазе...”. У тој посланици он помиње и Климентову посланицу Коринћанима, напомињући да се та посланица такође чита по црквама: „Данас је свети дан Господњи (недеља), и прочитали смо вашу посланицу, и свагда ћемо је читати ради поуке исто као што читамо и посланицу коју нам раније упути Климент...”.

Он такође говори и о лажним посланицама: „Ви сте браћо желели да вам пишем и то сам учинио. Али апостоли ђавола напунише моје посланице кукољем, јер нешто су изоставили а нешто су додали од свог учења. Тешко њима због тога! Не треба се чудити што неки изопачавају Писмо кад ето, не остављају на миру књиге које су много мање важности...”. Постоји и његова посланица сестри Христифори, веома побожној жени, у којој јој даје веома корисну духовну храну. Толико о Дионисију.

24. глава *Богољуб* О епископу Теофилу Антиохијском

→ *Теофил*

Од Теофила, поменутога епископа цркве у Антиохији, постоје три књиге написане за Автолика, где су изложена начела вере. Књига која је насловљена „Против Ермогенове² јереси” садржи много делова из Јовановог Откривења, а постоје и друге његове поучне књиге³. А како су и у то време јеретици попут кукоља прљали чисто житно поље апостолског учења, то су по свуда пастири цркве њих прогањали што даље од стада Христовог, позивајући вернике да ступају у отвроену борбу са непријатељом. Позивали су их и усмено и писмено, изобличавајући учење јеретика. Да је тако поступао и Теофил види се из његовог списка против Маркиона. То дело, као и друга, сачувана су. Његов прејемник био је Максимин, седми почев од апостола.⁴

¹ Имамо те књиже, али све остале су изгубљене.

² Ермоген је био афрички живописац, који је тврдио да је материја вечна.

³ Теофил - епископ Антиохије. 169. године написао је полемичко дело упућено Автолику (у три књиге). Руско издање: Москва, 1865. Друга дела која се помињу нису сачувана.

⁴ Максимин - епископ Антиохије (178-192. година).

25. глава
О Филију и Модесту
(Марко Аурелије, 170-171. година)

Филип, који је по речима Дионисија, био епископ у Гортини, написао је важно дело против Маркиона. Такође су о томе писали Иринеј и Модест¹. Овај последњи, јаче од других, веома очевидно указује на заблуде поменутог јеретика. Писали су и други, а њихови радови су сачувани код наше браће.

26. глава
О Мелијону и о дођађајима које он сјомниће
(Марко Аурелије, 171. година)

У то доба на гласу је био Мелитон, епископ сардијске цркве и Аполинарије, епископ Јерапоља. Њих двојица, сваки за себе, обратише се римском императору са апологијама у заштиту наше вере. До нас су дошли следећи Мелитонове списи: „О Пасхи” (у две књиге), „О начину живота”, „О пророцима”, „О Цркви”, „О дану Господњем”, „О човековој вери”, „О стварању”, „О послушности”, „О души и телу”, „О крштењу”, „О истини”, „О вери”, „Пророштва о Христу”, „О гостопримству”, „Кључ”, „О ђаволу”, „О Јовановом Откривењу”, „О оваплоћеном Богу”², „Молба Антонину”. Пишући дело о Пасхи, он указује на време његовог настанка: „У време Сервилија Павла, проконзула Азије³, у то време када је мученички пострадао Сагарис⁴, појави се у Лаодикији велики спор по питању Пасхе, која те године би у тај дан⁵. Управо тада ово и написах...” О том делу говори и Климент Александријски у свом делу о Пасхи, које је, како сам каже, начинио поводом Мелитонових списа. Ево шта он каже: „Шта се данас ради, то никада није било: данас у Азији, по неким новим едиктима, прогањају и ислеђују побожне људе. Бестидни потказивачи и љубитељи зла, из прикривеног стања кренули су у јавни прогон, те ноћу и дању атакују на људе који ни у чему нису криви... Ако се то ради по твојој вољи, нека тако буде! Праведни цар никада неће донети неправедну одлуку и ми ћемо са радошћу примити смрт попут почаст. Али ми имамо

¹ Модест - црквени писац. Његов спис против Маркиона није сачуван.

² Ово њођрешно мишљење Мелијона ојоврђао је Ориђен ѡумачећи књигу Посићања. О ѡме ѡговори и Теодориј (cap. 20 *Quaestion in Genes*) и Генадије (*in libro de dogmat. ecclesiastic*).

³ Сервилије Павле - проконзул Азије (164-166. година).

⁴ Сагарис - епископ Лаодикије. Мученички пострадао у Лаодикији Фригијској око 166. године.

⁵ Тј. у дан у који је Сађарис ѡосиђрадао. Поменути спор о Пасхи био је 167. године.

једну молбу: прво се упознајте са онима који изазивају мржњу а онда са упорнима¹ и праведно одлучите да ли они заслужују казну или ми. И ако постоји воља за новим едиктом (а неки од тих едикта више пристају за непријатеље - варваре), поново молимо: не оставите нас у овој отвореној хајци и грабежи... Наше мудрољубље² пре свега је процвало међу варварима³, а онда, у време владавине твога претка Августа, оно се почело ширити и међу твојим народом. То је донело срећу твојој империји и зато је расла и јачала слава и моћ Рима. Ти си жељен наследник и владаћеш заједно са сином, чувајући философију која је расла заједно са империјом и има почетак са владавином Августа; твоји претци поштовали су је као и остале религије. Ево и неоспорног доказа: почев од владавине Августа, на Рим не насрну ни једна беда, штавише, молитвама свих све би мирно, славно и прелепо. Само су Нерон и Домицијан, подстрекавани на злочињење, пожелели да нападну на нашу веру и зато су, по бесмисленом обичају, чинили све да се на нас изливају читаве реке лажи и напада. Твоји благочестиви претци настојали су да исправе то, и често су слали писмене опомене онима који су се осмелили да уводе некакве новотарије по питању хришћана. Твој деда Адријан писао је многима о томе, а међу њима и Фундану, проконзулу Азије; а твој отац, када си ти већ био његов сауправитељ, писао је управама градова да се према нама не уводе неке новотарије. Писао је у Ларису⁴, Солун, Атину и свим Грцима. Надамо се да ћеш имати исту мисао као и они јер си ти још човекољубивији и још више предат философији и верујемо да ћеш учинити све за шта те молимо...”

У делу „Еклогија” (*Изводи*), коју је он такође написао, одмах у преговору напомиње које су од књига Старог Завета општеприхваћене: „Мелитон поздравља брата Оносима. По усрдности наше вере ти си ме често молио да начиним за тебе избор из закона и пророка где се казује о Спаситељу и о нашој вери; ти си такође пожелео и да знаш број књига Старог Завета и њихов поредак. Настојао сам да испуним твоју жељу, знајући за твоју ревност према вери и знатижељу када је у питању учење Цркве. Ти та питања сматраш веома важним јер си богољубив и желиш спасење. Отишао сам на Исток и дошао до оних места где је Писмо било проповедано и испуњено; упознао сам се о старозаветним књигама, и шаљем ти списак: Пет књига Мојсијевих - Постање, Излазак, Левитска,

¹ Малиџион каже за хришћане да су ујорни; *што је речено по мислима ондашњих незнабожаца који су непоколебљивост мученика означили као ујорност.*

² Философија. Оци Цркве, имајући на уму начин живојћа и дела хришћана, често су хришћанској науци придавали име философије.

³ Тј. међу Јудејима, и *што је речено с *штога* *што* су Грци и Јудеје сматрали за варваре.*

⁴ Лариса - *место у Тесалији.*

Бројеви и Поновљени Закони; Књига Исуса Навина; Судије, Рут, четири књиге Царства, две Паралипоменон, Псалми Давидови, Приче Соломонове или Књига Премудрости, Еклесијаст, Песма над песмама, Јов; пророци: Исаија, Јеремија и дванаест у једној књизи; затим, Данило, Језекиљ, Јездра. Из ових сам књига учинио извод и поделио га на шест делова...". Толико о Мелитону.

27. глава

О Айолинарију, епископу цркве у Јерајољу (Марко Аурелије, 171-173. година)

Од мноштва књига које је написао Аполинарије, до нас дођоше следеће: поменута апологија упућена императору, затим „Јелинима” (у пет књига), „О истини” (две књиге), „Јудејима” (две књиге). Доцније је он писао и против фригијске јереси (она је након извесног времена почела да јача), против Монтана, њеног творца, који је одступио од правог пута заједно са својим пророцима¹ и полагао темеље својој злочастивој науци. Ово смо имали да кажемо о Аполинарију.

28. глава

О Мусану и ономе шѿа је он ѿисао

Од Мусана, кога смо већ помињали, до нас је сачуван спис упућен браћи са позивом да се склоне од јереси енкратита² која се тада стварала и уводила лажно учење. Казују да је родоначелник те јереси Татијан¹.

¹ Монтан - вођа религиозно-мистичког покрета који се појавио половином II века у малоазијској области Мизија, која се граничи са Фригијом, те се због тога понегде сусреће и назив Катафригија. До крштења Монтан је био жрец Кибеле - „Мајке богова” Са Монтаном су и две ученице: Прискила и Максимила, које пророкују у религиозној екстази. Монтанизам је убрзо захватио многе области. Други пророк монтаниста је Темисон, који је написао низ посланица, од којих је једна упућена црквама у Малој Азији и за образац користи Јованово Откривење. Сукоб монтаниста и Цркве био је не само у домену догматике и етике него и у области црквене дисциплине јер је учење Монтана позивало на одрицање ауторитета Цркве и епископа. Победа над монтанизмом означила је победу црквене дисциплине. Монтанисти су образовали своју цркву и јерархију и постоје све до VIII века. Међу њима је такође било много оних који су пострадали у прогонима, нарочито у време императора Деција. На страну монтаниста прешао је и Тертулијан, повукавши са собом многе црквене општине Северне Африке које су се тек у време блаж. Августина вратиле у окриље свете Цркве.

² Енкратити, како се може закључити, не представљају секту него се разликују особеним аскетизмом који неретко иде до јеретичких крајности. Одбацују употребу вина тако да евхаристију врше са водом. Према предању, на челу енкратита првобитно је стајао Татијан.

29. глава

О Татијану и јереси која носи његово име

Када смо наводили казивање о Јустину приметили смо да је Татијан био његов ученик. Иринеј то потврђује у свом делу „Против јереси”, где овако казује о Татијану: „Од Сатурнина и Маркиона настају енкратити који проповедају безбрачност, одричу да је Бог створио свет а такође су Бога у тајности осуђивали што је створио мушкарца и жену ради рађања деце. У својој неблагодарности Богу, Творцу свега, они су уводили уздржавања и сматрали су да је немогуће спасење првог човека. Ето шта су они учили, а то богохулно учење увео је неки Татијан који је у прво време био уз Јустина, а након што је Јустин пострадао, Татијан отиде из Цркве те у свом злоумљењу постави себе изнад других, начини неко своје учење, казиваше о неким невидљивим еонима, слично као и Валентин. Татијан је заједно са Маркионом и Сатурнином објавио да је брак погубан и развратан, смишљајући мноштво доказа о томе да Адам не може добити спасење...”². Тако је писао Иринеј. Након краћег времена ту јерес је ојачао Север, те су његови следбеници добили име по њему³. Они признају Закон, Јеванђеље и пророке, али оно што је записано у Светом Писму тумаче на неки свој начин. Ругају се апостолу Павлу, одбацују његове Посланице и не прихватају Дела апостолска. Њихов ранији вођа - Татијан, саставио је некакав извод из четири Јеванђеља, наденувши име том спису „Јеванђеље од четири Јеванђеља”. Ову књигу и сада можемо наћи код неких људи. Казују да се он осмелио излагати мисли апостола сасвим другачије него што су написане, правдајући то жељом да буде бољи стил речи. Од њега је остало много рукописа, а као најпознатије је оно о Јелинима, у коме спомињући најстарија времена, он изјављује да су Мојсије и јеврејски пророци најстарији од свих и да надмашују све Јелине. Може се рећи да је то дело најкорисније од свега што је написао. Довољно смо рекли о том човеку.

¹ Татијан (+ око 175. године) - ученик светог Јустина; аутор списа против Јелина који је написао око 170. године.

² Иринеј Лионски, „Против јереси” I, 28, 1.

³ Север - према једном предању он је Татијанов ученик, који је затим постао вођа енкратита. Епифаније Кипарски назива га учеником Маркиона.

30. Глава

О Вардесану Сирском и о њојме ишја је он ѡисао (Марко Аурелије, 173-177. година)

У време овога императора умножише се јереси по Месопотамији, и неки Вардесан¹, човек веома даровит и који је добро користио сиријски језик, састави на родном језику дијалог против Маркионових следбеника и осталих јересијарха. Он је начинио и многа друга дела. Његови ученици (а беше их много пошто је он био познат дијалектичар), преводили су те списе са сиријског на грчки језик. Међу тим списима веома је убедљив и дијалог са Антонином по питањима судбине. Говоре да је написао и нека дела поводом тадашњих прогона. Вардесан је припадао Валентиновој школи, али је касније одбацио то учење пошто је показао његову изопаченост и врати се међу правоверне. Мада, морамо нагласити и то, да у његовим ставовима још увек постоје речи из раније јереси.

У то доба упокоји се и Сотер,
епископ Рима.

¹ Вардесан /Бардесан/ (154-223. година) - сиријски учењак, астроном, математичар, поета. Припадао је вишој аристократији и био је лични пријатељ Авгара IX, цара Едесе. Аутор је 150 псалама које су употребљавали у још у време светог Јефрема Сирина. Ушао је у историју Цркве као следбеник Валентинове гностичке јереси али и као борац против Маркиона.

КЊИГА ПЕТА

Предговор (Марко Аврелије, 178. година)

Сотер, епископ Рима, упокоји се у осмој години свог епископства. Његов прејемник био је Елефтерије, дванаести епископ почев од апостола. Текла је седамнаеста година владавине императора Антонина Вера, када је у неким областима започело силно гоњење хришћана. По многим градовима на нас се подигну народ¹. Да је било мноштво мученика, у то се може свако уверити пратећи те догађаје. Потомству је о томе саопштено кроз записе и они заиста не требају бити заборављени. Спис где се о томе подробно казује ми смо уврстили у „Зборник о мученицима”. Сада ћу ја одатле изабрати оно шта може бити прикладно за ово дело које пишем.

Многи у својим казивањима о историји говоре о војничким победама, о трофејима, о подвизима војсковођа и храбрости војника који су то чинили зарад своје деце, отаџбине и сваковрсног напретка. Наше казивање говори о томе како живети по заповестима Божјим, записаће у вечне таблице (књиге) оне који су водили рат за своје душе и храбро страдавали за истину и за веру а не за отаџбину. Ове речи ће дати спомен о борцима за веру, о њиховој храбрости, о победи над демонима и невидљивим противницима и о (победничким) венцима којих су удостојени.

1. глава

О томе колико је људи и на који начин пострадало у Галији због Христја

Место догађаја о којим ћемо говорити је Галија. Њене славне митрополије Лугдун и Вијена, чувеније су од осталих градова. Кроз оба града протиче река Родан², обилно наводњавајући ту област. Цркве та два граде, познате и славне, послале су запис о мученицима црквама у Азији и Фригији. Ту се на следећи начин говори о ономе шта се збило код њих³:

¹ Седамнаеста година владавине Марка Аврелија (Антонија Вера) је заправо 177. година. Почетак његове владавине није био обележен масовним прогонима, али касније Марко Аврелије издаје неколико указа који су се негативно односили према хришћанима (текст тих указа није сачуван), тако да су прогони поприли масовни карактер.

² Лугдун - данашњи Лион. Вијена - данашњи Вјен. Река Родан - данашња река Рона.

³ Смајра се да је Иринај записо то казивање.

„Слуге Христове које живе у Вијени и Лугдуну (Галија), својој браћи у Азији и Фригији, која су исте вере као и ми и имају исту наду на спасење; мир, радост и славу желимо вам од Бога Оца и Исуса Христа Господа нашег”. Након краћег предговора, казивање започиње следећим речима: „Овде је била велика пошаст и велику невољу учинише незнабошци светима; силне прогоне претрпеше блажени мученици и ми нисмо у стању о свему томе рећи у целости јер то превазилази силу човечије речи. Са великом снагом на нас се обруши ђаво: нападао нас је и учини велику хајку на слуге Божије. Не само да нас нису пуштали у домове, бање и на тргове, него нам је било забрањено да се појављујемо у јавности; али на мученицима је била благодат Божија и она је укрепљивала слабе, она је стављала око нас неразрушив бедем, способан да одбије и најјаче насртаје лукавога; хришћани су ишли у сусрет непријатељу, издржавали су сваковрсна вређања и муке, свагда следећући за оним чему нас је учио Христос (погл. Рим. 8, 18). Од почетка су храбро издржавали нападе демона, који се устреми на нас кроз масу народа. На хришћане су викали, тукли су их, бацали се камењем на њих, закључавали у тамнице, поступајући са њима као са најгорим непријатељима. По одобрењу трибуна и градских власт, хришћане су изводили на тргове и ту их испитивали у присуству разјарене масе. Они (хришћани) исповедали су своју веру а онда су их закључавали у тамницу до доласка легата¹. Тада су их изводили пред њега, а он се са хришћанима опходио крајње дрско, онако како се свагда односе према нама. Тада је Ветије Епагаф, један од браће, досегнуо пуноћу љубави к Богу и ближњима; он је живео беспрекорним животом и њега, и ако у младим годинама, поистовећивали су са старцем-презвитером Захаријем (који је живео по заповестима Господњим, свагда спреман да послужи ближњег)². Овакав човек, знајући како се поступа са нама, није могао да подноси ту неправду, него је тражио да слободно говори, да брани своју браћу и да докаже да хришћани нису безбожни и нечастиви. Када су то чули они око судске катедре, обасуше га увредама и ако су знали ко је и какав је тај човек. Легат, силно разјарен тиме шта се дешавало упита Епагафа да ли је хришћанин? А овај громко и разговетно исповеди своју веру и прихвати мучеништво. Њега су прозвали утешитељем хришћана јер иступи у заштиту браће и за њих положи душу своју. Он је био и остао ученик Христов, који следи за Агнецом.

Тада се међу људима појави разлика: једни су били спремни на мучеништво и веома храбро су исповедали своју веру, а беше и оних који то нису могли. Тих, који отпадоше, било је десетак. Они нам дадоше велико огорчење и неизрециву жалост; такође су смањивали храброст код оних

¹ Legatus -намесник провинције.

² Хоће се рећи да је живој Епагафа налик живоју праведној свештенику Захарије, оца Јована Крститеља (Лк. 1, 6).

што још не беху ухваћени. Тада смо сви били у великом страху јер беше тамаз исход њиховог испитивања; нас није био страх од мука, него видећи шта се дешава, плашили смо се да неко не одступи од вере. Свакога дана су хватили људе који беху удостојени да су прибројани међу мученике. Из две поменуте цркве изабрани су најпознатији. Злотвори затворише и неколико слугу наших као незнабошце јер је проконзул издао наредбу да се похватају сви који су са нама. Те слуге, уплашише се мука које су видели, и њих успеше да наговоре војници, те нагрдише силне оптужбе на нас, тј. да имамо тијестове вечере и едипова безакоња¹, и уопште такве ствари о чему нема говора; немогуће је поверовати да је такво шта икада постојало међу људима. Када се тај глас раширио, сви су се узнемирили, чак и они који су к нама били расположени. Догоди се оно што је рекао Господ: „Али долази час када ће сваки ко вас убије мислити да Богу службу приноси” (Јн. 16, 2). Сада свети мученици почеше да трпе муке које је немогуће описати, и ђаво се предано старао да се кроз речи људи проузноси богохуљење.

Сав гнев легата и војника обруши се на Санкта, ђакона из Вијене; такође и на Матура, недавно крштеног, али храброг борца; на Антала, који је родом из Пергама, и који је свагда био чврст у вери и пример свима; и на Бландину, на којој Христос показа да оно што је презрено од људи због Бога бива прослављено због љубави према Њему. Сви смо се плашили за њу, и ми и њена госпођа по телу, сматрајући да у Бландини због њене телесне слабости неће бити снаге да издржи све муке. Али она се испуни таквом силом да су целати смењивали један другог, мучећи је од јутра до ноћи, падајући од умора. Они су говорили да су преморени и да не знају шта са њом више да чине, кришом су се чудили што је још жива мада је њено тело било препуно рана. По њиховим речима, тек незнатни део мука које је она поднела био је довољан да човек сконча, али блажена као истински борац за веру, црпла је нову снагу исповедајући Христа; не обазирјући се на болове, говорила је: „Ја сам хришћанка и ми не чинимо ништа лоше”.

И Санкт је храбро подносио страдања која су превазилазила човекове силе. Безаконици су се надали да ће од њега чути вапаје и тражење милости, али он остаде чврст у својој вери не рекавши ни име, ни одакле

¹ Цар Тијест (Фиест) познат је по томе да је јео своју децу, а цар Едип по томе што је оженио сопствену мајку.

Незнабошци су ошћуживали хришћане да се они хране људским месом и да се међусобно узимају најрођенији, као: оџац са кћери, браћ са сесџром. Да би се свей још више зџрозио од овоџ безакоња, џренесено је на хришћане и име микелскоџ цара Тијесџа и џивскоџ Едџија, - џаџке из џредања незнабожачке Грчке; јер Тијесџ се џомешао са женом рођеноџ браћиа који му се џосле зџрозно освейџио, нахранивши џа џелом њеџовоџ рођеноџ деџеџиа а Едџиј је уби оца своџа џо незнању, а џосле се оженио рођеном мајком, оџеџи џо не знању.

је, нити да ли је роб или слободан човек јер је на свако питање одговарао овим речима: „Ја сам хришћанин!“ Уместо имена, уместо града, уместо порекла, уместо било које друге речи он је исповедао своју веру и незнабошци ништа друго не чуше од њега. Легат и целати беху силно раздражени, и не знајући шта да чине почеше на крају да на његове удове стављају усијано гвозђе. Тело је горело али Санкт је остао чврст у своме исповедању вере; жива вода која је исходила из Христа, орошавала је његово тело и давала му снаге да издржи муке. Његово тело сведочи о томе шта се дешавало: сав у ранама, спржен, изгубивши човечији облик, он је и даље прослављао Христа.

Кроз неколико дана безаконици почеше поново да испитују мученике, рачунајући да су се након првог мучења поколебали. Али то се не деси; у следећим мучењима, хришћани беху још снажнији, а Санкт, који је био сав у ранама, изгледао је још крепкији. Може се рећи да су те поновљене муке биле исцељење по благодати Христовој а не нова казна.

Библиаду (Вивлију), једну од оних које су се одрекле Христа, ђаво је већ видео као своју. И њу поведоше на мучење. Она се на мукама поново охрабри јер тај тренутни бол сети је на вечне казне у паклу, те она поче викати клеветницима: „Како људи који не једу крв животиња могу да једу децу?“ А онда поново рече за себе да је хришћанка те и она би прибројана међу мученике.

Храброст мученика које је руководио Христос, учинила је немоћним све казне, али ђаво је смислио нове: закључани у мрачне и сурове тамнице, мученицима су истезали ноге на дрвеним даскама до пете мере¹, а такође и друге муке којима се обично муче сужњи. Многи су умрли у тим тамницама, и то беху они које је Господ пожелио ослободити, пројављујући Своју славу. Други, трпећи те горке муке, и за које се чинило да су већ мртви, наставише да живе у тамницама. Без било каквог људског старања, укрепљени од Господа и душевно и телесно, они су храбрили друге. А нови, тек што беху ухваћени и још не упознати са телесним страдањима, не издржаше заточење те су умирали у тамницама.

Епископска служба у Лугдуну била је поверена блаженом Потину, старцу од деведесет година. Он је телом био веома слаб али његов дух беше крепак и то му је давало снагу за мучеништво. Он сам дође до суда. Његово тело измождено од старости и болести, али јаке душе, беше спремно да се кроз њега прослави Христос. Војници који су га пратили једва су обуздавали раздражену масу. А Потиново исповедање вере беше предивно. На питање легата ко је хришћански Бог, старац одговори: „Сазнаћеш то ако будеш достојан“. Због тих речи почеше да га туку. Они

¹ Ове класе (даске) биле су избушене на њихови места у правој линији на ниже. Мученике положише на ту даску ња им онда истезу ноге. До њихови руке је највећа мера, и износила је три аршина.

који су били у близини, не обазирuћи се на његову старост, шутирали су га ногама или су га гађали камењем, сматрајући епископа да је преступник који хули на њихове богове. Потина, који је једва био жив, тада одведоше у тамницу где се кроз два дана упокоји. И ту се пројави велико старање Господа и Његова безмерна милост. То се до сада ретко дешавало међу нама, али премудрости Христовој се не треба чудити.

Неки од наших, живећи под стражом, нису имали храбрости да издрже муке па се одрекоше Христа. Али ни то им није помогло да буду ослобођени из тамнице јер су их сматрали за убице и развратнике, и кажњавани су заједно са осталима. Радост мучеништва, нада у обећану награду, љубав к Христу - све је то храбрило мученике и зато је апостате силно мучила савест и то се лако могло видети на њиховим лицима. Исповедници вере ишли су радосно, на њиховим лицима је био печат благодати и славе; окови су им били попут украса на одежди невесте. Свуда око њих се ширио Христов миомирис тако да су неки од људи мислили да се пре страдања помазују некаквим ароматима. Они који су се одrekli вере ишли су погурени и без икаквог знака благообразја, изгубивши часно хришћанско име; незнабошци су викали на њих, тврдећи да су човекубице и људождери. Гледајући то остали хришћани су се храбрили и нису желели да се ухвате у ђаволе замке...".

Рекавши то и још понешто, они овако настављају казивање: „Њихово мучеништво окончавао се на разне начине. И тако, ти благородни борци за извојевану победу и због разних страдања беху удостојени венца бесмртности и победе. Матур, Санкт, Бландина и Атал беху бачени у амфитеатар међу звери ради забаве масе. За то је био посебно одређени дан¹. Матур и Санкт прођоше у амфитеатру кроз сва мучења као да раније ништа не беше са њима; ти борци, савладавши противника већ неколико пута, сада се упустише у борбу за венац² и томе венцу за љубав издржаше нове муке и звери, и једном речју све оно шта је желела разуларена маса. Њих, на крају, ставише на усијану металну решетку. Целатима ни то не беше доста него су и даље угађали свирепости гледалаца, али од Санкта не могаше да чују ништа осим његовог исповедања вере у Христа. И док је још тињао живот у њима, разјарени целат приђе и закла их...

Бландину су везали за стуб и на њу пустише звери. Она је срдачном молитвом храбрила остале страдалнике, такође на мукама, да у њој препознају образ Христовог страдања и да ко страда за Њега бива удостојен вечне заједнице са Богом. И када целати видеше да ни једна од звери не

¹ Ове борбе су биле једном у години и то у месецу децембру. А сад је преко тога одређен један дан.

² То је речено њо оном, како је био обичај у народним иглама. Ко је победоу први љућ, ња је хтео да се бори и дружи љућ, томе су давали сујарника њо жребу, ња ако је и њада победоу, онда се борио за венац као последњи љућ.

жели да се дотакне мученице, поново је одведоше у тамницу да тамо буде до следећег мучења, а то је опет била прилика за њу да савлада злобу и пакост ђавола и да охрабри мученике. Тада мучитељи реше да казне Атала, који беше познат човек. Он изађе спреман за борбу јер његова савест би чиста. Најпре га проведоше око амфитеатра, обесивши му око врата даску на којој је латинским речима писало: „Ово је Атал, хришћанин”. Мада је народ киптео од мржње према њему, легат (када је сазнао да је Атал грађанин Рима) не смеде више да га понижава, те нареди да га врате у тамницу а онда посла писмо кесару са питањем шта да чини? Страдалницима ни ово кратко време не прође без користи, него се побрину да својом трпељивошћу задобију милост Христову, јер тада живи¹ оживеше мртве, и мученици показаше своју љубав према онима који не беху међу мученицима. Тада се обрадова девојка-мати (Црква Христова), примивши у своја њедра као живе оне који су себе пројавили за мртве. И заиста, отпадници се покајаше и поново беху примљени у наручје Мајке и поново беху препуни живота и поново беху мили Богу који не жели смрт грешника...

Тада је стигао и одговор кесара: мучити исповеднике а само оне који се одрекну Христа, те пуштати. И онда се сакупи мноштво народа из провинција на празник², а легат претвори суђење мученицима у позоришну представу за народ. Поново их поче испитивати, а онда нареди да римски грађани буду посечени мачем а да остали буду бачени зверима. Насупрот ишчекивању незнабожаца, прославише Христа и они који су Га се недавно одрекли јер су поново свакога понаособ испитивали, обећавајући им слободу, али они исповедише своју веру и беху прибројани међу мученике. Али, било је и оних који се поново одрекоше Христа, али треба знати да у њима није било ни трага од вере, нити помисли о брачној одежди, нити појма о страху Божијем. То су били људи који су осрамотили свој пут, а сви остали одржаше се у Цркви.

Док су мученици испитивани, био је ту и неки Александар, родом из Фригије, лекар по занимању. Он је много година живео у Галији и био је познат по својој љубави према Богу и по смелости коју је имао у разговору. Стојећи близу трибуна, он је погледом и знацима храбрио исповеднике, а онима који су стајали поред њега изгледао је да има болове које подносе жене при порођају. Светина када виде и када чу да су они што су прво одбацили Христа сада поново почели да исповедају веру, поче да оптужује Александра за то. Легат га позва и упита да ли је то тачно, а Александар рече да јесте и каза за себе да је хришћанин. Тада

¹ Писац, говорећи о живима, мисли на оне који су сачували веру, а мртви - њио су они који су се одрекли вере.

² Празник на који су долазили људи из читаве Галије почињао је 1. августа и трајао је неколико недеља.

наредише да и он буде бачен међу звери. Следећег дана је у амфитеатар изведен заједно са Аталом. Легат, да би удовољио маси, пусти звери на њих али они издржаше све и остадоше живи. Тада притрчаше целати и заклаше их. Александар не рече ни једне речи јер се у свом срцу молио Господу. Остало је запамћено да је Атал, када су га ставили на усијану металну решетку, рекао окупљеном народу на латинском: „Људоджери су они који овако поступају са нама, а ми, нити једемо људе нити чинимо било какво зло!“. А када су га питали које је име Бога, он рече: „Бог нема имена као што га имају људи.“

А онда, последњег дана празника, изведоше Бландину и Понтика, момка од својих петнаест година. Њих су изводили из тамнице сваког дана да би гледали мучење, наговарајући их да се одрекну Христа, али они остадоше постојани у вери. То је светину силно разбеснело те се не сажалише ни над дечаком нити над девојком, него су наставили да их муче. Понтика је храбрила сестра, а то су видели и сами незнабошци, и он је издржао све муке и на крају испусти дух. А блажена Бландина, последња од свих мученика, као благородна мати утешила је и испратила на страдање сву децу, а онда дође ред и на њу да крене истим путем. Она радосно крену, као да је призвана на свадбу а не на страдање. После бичевања ставише и њу на усијану металну решетку. Затим је ставише у некакву корпу у пустише бика на њу. Животиња је неколико пута Бландину бацила у вис, али она, верујући у блага која дарује Христос, не рече ни једну реч. Тада и њу заклаше целати. Незнабошци, гледајући све то, говорили су међу собом да ни једна жена пре ње није претрпела такве муке. Али то не беше довољно незнабошцима јер њихова мржња према хришћанима би огромна јер свирепа варварска племена лако постану попут дивљих звери и тешко се смире. Њихово безумље је дошло до тога да су почели да се иживљавају и над мртвим телима. Лишени човечије способности да расуђују, они се нису стидели свога пораза него су попут звери и још више распаљени гњевом, чинили зло. И не зна се ко је био гори: да ли легат или разјарена светина. И тада се испунише речи Писма (погл. Откр. 22, 11). Тела оних који су скончали у тамницама бацали су пред псе као њихову храну, али свагда пазећи да ми не дођемо и да не узмемо оно шта је остало и да их не можемо достојно сахранити. Што звери не би појеле или шта није спаљено износили су пред масу ради изругивања. Ту је било изломљених удова, откинутих глава, и све то је дан и ноћ било под стражом. Они који су долазили то да виде, исказивали су своју мржњу и над мртвим телима; неки су се смејали и изругивали мученике, хвалећи своје идоле као победнике над хришћанима. Неки од незнабожаца су говорили са потсмехом: „Где је сада њихов Бог? Каква им је корист од вере када изгубише живот?“ Слушали смо изругивања незнабожаца а беше нам веома криво што нисмо могли да сахранимо наше мученике. Покушали смо ноћу да узмемо њихова тела, али нисмо успели. Покушали

смо да подмитимо стражу, али ни то није успело. Молили смо се, али наша молитва није услишена. Незнабошци су још брижније чували остатке мученика, као да ће имати користи од тога што ови нису сахрањени...”

Затим он наставља своје казивање: „И тако, пошто су тела мученика срамоћена на свакојаче начине, остадоше под ведрим небом неколико дана. Шестога дана незнабошци их спалише а пепео бацише у реку Родан, само да им ни трага не остане на земљи. Чинили су то у нади да ће победити Бога, говорећи: „Хоће ли сада васкрснути и да ли ће им помоћи њихов Бог?”¹

2. глава

*О томе како су бољољубазни ученици ђримали ођћаднике за време ђоњења и како су водили бриђу о њима
(Марко Аурелије, 178. ђодина)*

Ово се догађало у хришћанским заједницама током владавине поменутог императора. По тим догађајима може се разумно закључити о томе шта се догађало и по другим провинцијама. Томе је потребно придодати и казивање о доброти и човекољубљу поменутих мученика: „Они су се тако угледали на Христа, Који и ако је био у обличју Божијам, није сматрао за отимање то што је једнак са Богом (погл. Фил. 2, 6), да ако су и дошли до толике славе кроз претрпљене муке, и будући у ранама и опекотинама, ипак су прекоревали оне који су их називали мученицима, говорећи да је једино Христос достојан тог имена (погл. Откр. 1, 15). Такође су спомињали и преминуле мученике који су од Христа удостојени таквог краја. Они су такође у сузама молили браћу да издрже до краја. На делу су предивно показали сву силу мучеништва: смело су разговарали са незнабошцима, показали су трпљење, неустрашивост, чврстину и благородство своје душе. Испуњени страхом Божијим, они су због тога и молили браћу да их не називају мученицима...”

Нешто касније они казују: „Они се препустише крепкој руци која их тако високо узнесе, тако да су све штитили и никога нису оптуживали; разрешаваше многе али никога не свезаше. Молили су се за оне који су их мучили, као што је то чинио и мученик Стефан: „Господе, не узми им ово за грех!” (Дела ап. 7, 60). И када се он молио за оне који су га каменовали, како онда да се не моли за своју браћу?... Њихова љубав је била велика, и због тога су они имали борбу са ђаволом. Они се нису уносили над онима који су пали; по мајчинском милосрђу пружали су помоћ онима у нуждама, проливајући за њих сузе пред Оцем, молећи се да им подари живот, и Он им га даваше. И тако, помажући ближње до краја, одлазили су к Богу.

¹ Спомен мученика Санкта, Матура, Атала, Бландине, Библиаде, Епагафа, Александра, свештеномученика Потина и других (укупно њих 43), који су 177. године пострадали у Лиону, празнује се 25. јула.

Они нису наносили бол мајчинском срцу¹, не стварајући раздор и непријатељство међу браћом...". Казивање о љубави тих блажених мученика према палој браћи нека послужи на корист свим члановима Цркве Христове²

3. Глава *Шта је уснио Атал* (Марко Аурелије, 178. година)

У тој посланици о мученицима налази се казивање, достојно спомена, које гласи: „Алквијад, један од њих, живео је строгим животом и за храну није употребљавао ништа друго осим хлеба и воде. Када је затворен у тамницу, он је и тамо желео да се држи тога правила, али Атал, који је издржао прво мучење у амфитеатру, имао је виђење у сну да Алквијад не поступа добро и да тиме многе саблажњава. Када то чу, Алквијад поче да једе и другу храну, славећи Господа. Мученике никада није напустила благодат Божија и Дух Свети беше им саветник...". Толико о томе.

Следбеници Монтана, Алквијада и Теодота³, у Фригији, приказујући себе као некакве пророке, завели су многе (јер у то време беше још много чуда, по вољи Божијој, у разним Црквама). Поводом тога дође до разногласја, и браћа из Галије, изложивши свој суд који је потпуно правоверан, додаше још и писма о разним мученицима који су код њих страдали, желећи мир у Цркви, те су писали браћи у Азији и Фригији, а такође и Елефтерију, тадашњем епископу Рима⁴.

4. Глава *Шта су мученици говорили за Иринеја*

Ти мученици говорили су поменутом епископу Рима и о Иринеју, презвитеру из Лугдуна, казавши о њему много добрих речи⁵, како се може видети из следећег: „Желимо теби, оче Елефтерије, да се свагда радујеш у Господу. Молили смо да ти буде донето писмо нашег брата Иринеја

¹ Мисли се на Цркву Христову.

² Јевсевије овде мисли и на новацијане који су сматрали да ни у ком случају више не треба примаћи у Цркву оне који су се ње једном одрекли.

³ Алквијад и Теодот - мученици; једни од првих Монтанових следбеника.

Алквијад који се овде помиње је сасвим други човек, ње. ово је јеретик, члан катартистичке секте.

⁴ Посланицу Лугдунске цркве епископу Рима донело је изасланство на чијем челу је био презвитер Иринеј, потоњи епископ Лиона.

⁵ Иринеј се родио у Смирни недуго после апостолских времена; био је Поликарпов ђак. Вероватно је са њим и дошао у Рим, у време епископа Аникија, а касније је отишао у Галију.

и молимо те да будеш добронамеран према њему јер он је препун ревности завету Христовом. И ако би требали да издвојимо некога међу нашим свештеницима (презвитерима), због заслуга које има, то би свагда учинили са њим (Иринејом), свештеником наше цркве који то заиста и јесте". Зашто сада наводити списак мученика из њихове посланице? Неке од њих су обезглавили, друге бацили љутим зверима, трећи су страдали у тамници... Није потребно набрајати ни преживеле праведнике јер онај ко жели да нешто више сазна о томе, нека узме „Зборник мученика" јер сам ја у њега уврстио и то казивање. То су догађаји у време Антонина.

5. глава

*Како је Бог ђослушао молићву наших
и ђослао кесару Марку Аурелију кишу с неба
(179. година)*

Казују да је Антонинов брат, кесар Марко Аурелије¹, пред рат са Германима и Сарматима био у веома непријатном положају јер је његова војска патила од жеђи. Али војници Мелитинске легије, међу којима је било доста наших (а то је легија која постоји и данас), зауевши места према непријатељу, падоше на колена као што и ми чинимо када се молимо, и запросе кишу од Бога да би утолили жеђ. То беше задивљујућ призор за непријатеља али оно, шта се по казивању, догодило било је још више за дивљење: велики страх натера непријатеља на бег јер започе силно невреме и грмљавина и јак плусак се изли на оне који су страдавали од жеђи, повративши им снагу онда када их је она већ напуштала. Казивање о томе постоји и код писаца који су далеко од наше вере, али који казују о догађајима из тих времена. О томе такође говоре и наши писци. Историчари признају да се догодило чудо, али, не разумејући ништа о нашој вери, одбацују могућност да се то догодило по нашим молитвама. С друге стране, наши писци о томе казују онако како заиста јесте и без исхитрености. Један од њих, Аполинарије, казује да је легија после тог чуда добила од императора име које када се преведе са латинског значи „Молитвоносна легија" (у *преводу еп. Гаврила: Громоносна легија*). О томе сведочи и Тертулијан, обраћајући се римском Сенату са већ поменутом апологјом о нашој вери. Он износи то казивање, потврђујући га доказима који су веома јаки и убедљиви. По његовим речима, о томе се говори и у писмима Марка, веома разумног императора, где он сведочи да је његова војска заиста страдала од жеђи током тог похода те да је спасена молитвама хришћана. По његовим речима, император је запретио смрћу свима који су нападали на хришћане. Тертулијан своје кази-

¹ Опис горе поменутих догађаја односи се у време управе самог Марка Аврелија. Његов брат и сауправитељ - Луције Вер, умро је 169. године.

вање завршава речима: „Какви су то закони које против нас примењују жестоки и безбожни управитељи? Њих није чувао ни Веспасијан који је победио Јевреје. Њих је једним делом одбацио и Трајан, забрањујући да се трага за хришћанима; њих није потврдио ни Адријан, који се мешао у све, ни император који је назван Благочестиви...”¹.

Али, пређимо сада на догађаје који су уследили. Када је Потин умро (а беше му деведесет година), а са њим и остали мученици из Галије, његов прејемник, који је управљао црквом у Лугдуну, постао је Иринеј. Чули смо да је он у младости слушао Поликарпа. У III књизи свог дела „Против јереси”, Иринеј наводи списак епископа Рима, који су прејемствено долазили један за другим све до Елефтерија, о чијем времену и казујемо. У свом делу, написаном у време епископства, он овако казује:

¹ Реч је о рескрипту Марка Аурелија који се наводи у прилогу прве апологије светог Јустина Философа. Управо на тај рескрипт Марка Аурелија (Благочестивог) указује и Тертулијан („Апологија”, V, 7). Већина црквених историчара то сматра за неоригиналан спис. В. В. Болотов пише: „Питање, потакнуто тим едиктом Марка Аурелија у корист хришћана, има две стране: може бити реч о чињеници која је изазвана тим едиктом и о садржају самог едикта. Што се тиче чињенице, о томе с историјске стране може бити речено да је у време рата са Квадима током 174. године, Марко Аурелије са војском заиста патио од жеђи и да га је киша која је тада падала заиста избавила од страдања. Али, император-философ никако није био спреман да то приписује молитви хришћана. Напротив, постоје две варијанте незнабожачког предања о поменутом догађају. По једној од њих, киша је пала као последица заклињања египатског мага Арнутиса, тј. његовим молитвама богу ваздуха, Хермесу. По другој варијанти, киша се приписује молитвама самог императора Марка Аурелија. Мало је вероватно да је било толико хришћана у његовој војсци те да су они сачињавали читаву легију. Један од најстаријих који казују о том догађају, Аполинарије Јерапољски, каже да је у част тог догађаја легион добио назив *Молиивоносна легија*. Научници који се баве историјом римске армије, казују да заиста једна од легија (дванаеста) носи то име: *Legio duodecima fulminata*, али то је била једна од деветнаест легија које су постојале у време Августа и да је то име легија носила дуже време, несумњиво још у време Нерве и Трајана. У време Александра Севера та легија је била у Азији, а 174. године премештена је на обале Дунава, мада неких озбиљнијих доказа о томе данас немамо. Према свему томе, Марко Аурелије није имао повода да издаје едикт у корист хришћана. Затим, сам садржај тог едикта излази из граница истине, пре свега због тврдње да је забрањено смрћу (спаљивањем) онима који су устајали на хришћане, као и смењивањем начелника провинција уколико се хришћанима ускраћује слобода. Поврх свега, тврди се да је едикт донет на форуму у Риму. Такав документ би нетрагом могао нестати, а како је 177. године био прогон хришћана у Галији, то је истинитост тог едикта веома сумњива...” („Лекције из историје древне Цркве” II том, стр. 81-82).

6. глава Број епископа Рима

„Блажени апостоли, пошто основаше и устројише Цркву, уручили су епископску службу Лину. О њему апостол Павле говори у посланици Тимотеју. Његов наследник је био Аналект; трећи после апостола добио је епископство Климент. Он је срео (видео) блажене апостоле и разговарао је са њима. У његовим ушима је била апостолска проповед и пред очима је имао њихово предање. И не само он јер тада је живело много апостолских ученика. У време Климента је у Коринту, међу браћом, дошло до несагласја и римска црква је к њима послала убедљива писма која су их призивала на измирење, оживљавала њихову љубав и наглашавала о предању које су они слушали од апостола... Прејемник Климента био је Еварест, а његов наследник - Александар; шести после апостола био је Ксист. После њега дође Телесфор, са славом јер је мученички скончао. После њега дошао је Хигин, затим Пиј а онда Аникет. Аникетов прејемник био је Сотер, а сада, дванаести после апостола, епископ Рима је Елефтерије. Кроз такав поредак и прејемство дође до нас апостолско предање и проповед истине...”¹.

7. глава Како су се у ња времена још дешавала чуда

Иринеј, у сагласју са оним о чему смо и ми већ казивали, у II књизи свога дела под насловом „Изобличење и оповргавање лажног знања (гносе)” говори да до тог времена у неким црквама беше веома очевидно присуство силе Божије кроз чуда која су се тамо догађала: „Они (јеретици) не могу васкрсавати мртве као што учини Господ и апостоли својом молитвом или како се догађало да када се међу браћом појави потреба, то се сва помесна црква погрузи у пост и молитву, и душа би се враћала (у тело), и то се дешавало молитвама светих...” (II, 31, 3). Затим он наставља: „Ако казују да су чуда Господња нешто неистинито, упутимо их на пророке и на њихове књиге и показаће им се све о Њему како је заиста било; показаће им се да је Он заиста Син Божји и да су Његови ученици од Њега добили благодат да чине дела каква је и Он чинио: једни изгоне демоне, други предвиђају будуће, једни пророкују, други стављају руке на болесне и враћају им здравље... Немогуће је набројати све њихове дарове које је добила Црква од Бога у име Исуса Христа, који је распет у време Понтија Пилата, и које (дарове) свакодневно излива на незнабошце, никога не обмањујући...” (II, 32, 4). На другом месту Иринеј пише и ово: „Како смо чули од многих, у Цркви постоји много браће која имају дар пророштва и који говоре разним језицима по наитију Духа (Светога); они

¹ Иринеј Лионски, „Против јереси”, III, 3, 3.

казују на корист о скривеним помислима људи, а такође казују (тумаче) и Божанствене тајне..." (II, 32, 4). То је казивање о томе да и до данас постоје дарови код оних који су их достојни.

8. глава

Шта Иринеј говори о књиџама Светиоџ Писма

У почетку нашег дела обећали смо да ћемо навести мисли древних свештеника и црквених писаца по питању канонских књиџа. Један од тих писаца је и Иринеј. Навешћемо његове речи, пре свега оне које се односе на Јеванђеља: „Матеј је дао Јеванђеље Јеврејима; написао га је на њиховом језику у време када су Петар и Павле проповедали у Риму и оснивали (тамошњу) цркву. После њихове смрти Марко, ученик и преводилац Петров, предао нам је записану проповед апостола Петра. Лука, сапутник апостола Павла, записао је Јеванђеље онако како је Павле проповедао. Јован, ученик Господњи који је био на прсима Христовим, такође је написао Јеванђеље, живећи у Азији, у Ефесу..." (III, 1, 1).

Ово је Иринеј записао у III књиџи, а у V књиџи истог дела, овако расуђује о Јовановом Откривењу, и о броју антихриста¹: „Тако стоје ствари у свим брижљиво проученим древним списима, и тамо је наведен тај број; то је посведочено и од стране оних који су лично видели Јована, и да разум његов казује да је број звери дат кроз слова његовога имена, према њиховом бројчаном значењу код Јелина..." (V, 30, 1). Нешто касније Иринеј о томе каже: „Плашимо се било шта прецизније рећи о имену антихриста. Ако би сада било потребно да директно кажемо о томе, поменули би онога који је имао откривење. А то је било недавно, негде крајем Домицијанове владавине..." (V, 30, 3). Ето шта је Иринеј рекао о Откривењу. Он такође помиње и Јованову прву Посланицу, и преузима мноштво сведочења; исто чини и са Петровом Посланицом. Он не само да је знао за књиџу „Пастир” него је и прихвата, рекавши о њој да је добро што је у Светом Писму (II, 28, 2). Иринеј готово дословно наводи неке од изрека из Премудрости Соломонових: „Созерцавање Бога човека чини неприступним греху, а та неприступност човека приближава Богу” (Прем. 15, 23). Он спомиње и списе неког презвитера, апостолског мужа чије име не наводи, али говори о његовом тумачењу Светог Писма. Такође спомиње и Јустина Мученика и Игњатија, употребљавајући сведочанства из њихових дела и у посебном спису оповргава Маркиона на основу онога што је

¹ Овде је изостигао друџи део периода. Код Иринеја овако стоји: „То онда ја не знам како неки могу доиће залудити, да од средње цифре одузму 50, и уместио б десетцица постављају само једну”. Тј. у оним преписима Откривења цифра звери уместио 666 означена је као 616.

сам писао¹. Послушајмо и његове речи о богонадахнутом преводу Светог Писма који су начинила Седамдесеторица: „Бог је постао човек (оваплотио се), и Сам Господ нас је спасао, избавивши Дјеву за знамење тога. Неки од садашњих, рецимо Теодотијон Ефески и Акинта (Акила) с Понта, обојица прозелити из јудејства, осмелише се да на други начин протумаче речи о рођењу Сина, казујући да је Јосиф родио Христа. Њихови следбеници су евионити...” (III, 21, 1), а затим, нешто касније Иринеј каже и ово: „Још до времена римске владавине, када је Азија била под влашћу Македонаца, Птоломеј, син Лагов², желећи да библиотеку у Александрији украси најбољим списима свих народа молио је житеље Јерусалима да му пошаљу њихове књиге преведене на језик Једина. Јевреји, који су тада били поданици Македоније, упутили су Птоломеју седамдесет стараца који су одлично познавали и Свето Писмо и оба језика. Птоломеј је тада хтео да испита њихово знање, а такође се плашио да неко од њих неће утајити смисао у преводу, те је сваког од преводилаца сместио у засебну собу. Када су се преводиоци окупили код Птоломеја и почели да упоређују преводе, видели су да су они идентични од речи до речи. Незнабошци, који су то гледали, нису могли а да не препознају у томе велико чудо Божије. Али што је дело Божије томе се не треба чудити: када је Јеврејски народ пао у ропство у време Навуходоносора, када су књиге Светог Писма биле повређене и након седамдесет година ропства, Јевреји се вратише у отаџбину (у време Артаксеркса, цара Персије), Господ је надахнуо Јездру, свештеника из рода Левијевог, да доведе у првобитно стање све речи древних пророка и установи Мојсијево законодавство...”³. Ето шта казује Иринеј.

9. глава

Епископи у време владавине Комода (Комод, 181. година)

Антонинова владавина трајала је деветнаест година. Власт после њега добио је Комод⁴. У првој години његове владавине, после упокојења епи-

¹ Иринеј Лионски, „Против јереси”, I, 28, 4.

² Птоломеј Лагид (367/66-285. година пре Христа) - грчки војсковођа у армији Александра Македонског; египатски цар, родоначелник династије Птоломеја.

³ Свети Иринеј Лионски („Против јереси”, III, 21, 2) сматра да је призивање 72 јеврејске преводиоца ради стварања грчког текста Старог Завета било у време Птоломеја Лагида I Сотере. Други древни аутори: Јосиф Флавије („Јудејске древности” XII, 2), Тертулијан („Апологија”, XVIII, 5, 7), свети Јустин Философ („Апологија”, I, 31) и Филон Александријски, сматрају да је позив преводилаца био у време управе сина Птоломеја I - Птоломеја II Филадельфа (285-246. година пре Христа).

⁴ Комод - римски император (180-192. година).

скопа Агрипина који је дванаест година био на челу цркве у Александрији, за епископа би постављен Јулијан¹.

10. глава *О Пантѣну философу*

У то време, вернике у Александрији руководио је човек познат по своме образовању. Његово име је Пантен². По древном обичају, у Александрији је постојала школа³ где се учило о Светом Писму. Та школа и данас постоји и ми смо слушали од многих да су тамо учитељи веома ревносни. У то време, о коме казујемо, тамо је предавао човек васпитан у правилима стоичке философије. По казивању људи, он је показао такву ватрену ревност за реч Божију и себе показао као смелог проповедника Христовог Јеванђеља међу незнабошцима по Истоку, а кажу да је ишао све до Индије. Многи су тада проносили реч Јеванђеља и по надахнућу Божијем, подражавали су оно што су чинили апостоли, ширећи реч Божију и поучавајући људе вери. Пантен је био један од таквих људи. Он је дошао до Индије, и кажу, да је тамошње житеље упознао са Христом и да им је предао Матејево Јеванђеље. Њима је о Христу проповедао и Вартоломеј, један од апостола. И он им је оставио Матејево Јеванђеље написано на јеврејском. Пантен је много учинио за школу у Александрији; њоме је руководио до смрти, објашњавајући кроз живу беседу и кроз писану реч о тајнама Божјих догмата.

11. глава *О Клименту Александријском*

У то време беше познат и Климент, који је у Александрији изучавао Свето Писмо. Он је био имењак епископа Рима кога су сматрали и апостолским учеником. У својим „Примерима” Климент каже да му је учитељ Пантен. О њему (Пантену) говори и у I књизи „Стромата”, где казује о најпознатијим прејемницима апостолске науке: „Ову сам књигу

¹ Јулијан - епископ Александрије (179-189. година).

² Пантен - старешина Катихетске школе у Александрији. Претходник Климента Александријског на том послу. Проповедао је хришћанство у Индији.

³ Александријска Катихетска школа је један од великих центара хришћанске мисли на Истоку. Првобитно је ту вршена настава за оне који су се припремали за крштење, а касније су ту почели да обучавају и учитеље (катихете). Међу управитељима те школе били су: свети Атинагор Философ, аутор Апологије упућене Марку Аврелију; свети Пантен, просветитељ Индије; свети Климент Александријски; Ориген; свети Дионисије Александријски; Пиеран; Теогност; Серапион; свештеномученик Петар.

написао не зарад славе него да се записано не заборави. Она није ништа друго него ризница која ће ме у старости подсећати на рошлост. Она у себи садржи мисли препуне светлости и имена оних блажених људи, достојне спомена, које сам ја слушао. Међу њима је и Јонац из Јеладе; други беше из Велике Грчке¹. Један беше из Келесирије (Целесирије)², а други из Мисира (Египта). Неки су живели на Истоку, а од тих један је био из Асирије³, а да је други Јеврејин из Палестине. Овог последњег сам случајно срео где се крије у Египту. Сви ти људи сачували су истинито предање које им је у тачности предато Петром, Јаковом, Јованом и Павлом, и примали су то учење као деца од родитеља, и нека је слава Господу што су они доживели наше време да би и нама предали апостолско семе..."⁴

12. глава О епископима Јерусалима

У њихово време у Јерусалиму беше епископ извесни Наркис⁵, који је и сада многима познат. Он је био петнаести почев од рата са Јеврејима у време Адријана. Говорили смо о томе да је од тог доба тамошња црква била махом од оних из незнабоштва (а да је до тада била од оних из обрезања), и да је први епископ од оних из незнабоштва био Марко. После њега, прејемствено су један другога наслеђивали⁶: Касијан, Публије, Максим, Јулијан, Гај, Симах, затим други Гај, па опет други Јулијан, Капитон, Валент, Долихијан и најпоследње Наркис, као тринаести по прејемству од апостола⁷.

¹ Велика Грчка је доњи део Италије, насељена грчким насеобинама.

² Целесирија, што је део Сирије између Ливана и Антиливана.

³ По неким то је Вардесан, а да је дружи Таџијан.

⁴ Климент Александријски, „Стромате“, I, 1.

⁵ Свети Наркис - епископ Јерусалима (око 196. године и поново 212. године).

⁶ Цркве које су оснивали апостоли бележиле су кад је који владиком постојао. Ови записи носили су име дијаконских. Њих је у рукама имао Јевсевије.

⁷ Списак епископа Јерусалима од Марка до Наркиса (према „Пуном месецослову Истока“, II том): Марко I (135-143. или 156. година); Касијан (пет година), Публије (пет година), Максим (осамнаест година), Јулијан (четири године), Гај I (три године), Симах (две године), Гај II (једну годину), Јулијан II (четири године), Капитон (три и по године), Илија I (око три и по године), Максим II (четири године), Антионин (пет година), Валент (три године), Долихијан (четири године), свети Наркис (око 196. године). Имена која су наведена курсивом изостају у Јевсевијевом списку.

У то време Родон, који је пореклом из Азије, и који се учио у Риму, како сам каже, код Татијана (о коме смо већ говорили), писао је разне књиге и заједно са другима је устао на Маркионову јерес¹. Он казује да се у његово време појавише разна мишљења и он их оповргава, карактеришући изазиваче подела. Послушајмо његове речи: „То несагласје које су имали потицало је из њиховог неоснованог учења. Апелес², који такође беше из тог стада, уважаван због свога начина живота и своје старости, признавао је само једно начело; пророштва, по његовом мишљењу, происходе од ђавола. Што се тиче Филомене (Филумене), која је бунчала којешта, то је такође под утицајем ђавола. Неки, као и сам кормилар Маркион, уводе два начела³. К њима припадају Понт и Василиск. Они, приставши уз понтијског вука⁴, и не разликујући као ни он природу ствари, скренуше с правога пута и изјавише да постоје два начела, не дајући ни један доказ за ту тврдњу. Они други отидоше још даље и рекоше да постоје три начела (природе). Њихов вођа је Синерос, како то тврде они који хвале његово учење...”⁵.

Он пише и о томе какве је разговоре водио са Апелесом: „Старац Апелес беше са њима и ми смо често указивали на његово погрешно учење. Он ускоро поче да тврди да не треба следити Писмо и да свако буде у својој вери, и да ће бити спасен свако ако има наду на распетога и ако буде чинио добра дела. Најтамније у његовом учењу било је то како је расуђивао о Богу (а о томе смо већ говорили). Он такође признаје само једно начело...”. Затим, изложивши у целости Апелесово мишљење, Родон пише овако: „Када сам му рекао да ми пружи доказе и како може да тврди да постоји једно начело, он ми каза да пророштва изобличавају сама себе и да у њима нема ни реч истине. Она су међу собом у несагласју, лажљива су и противрече једна другом. А да постоји једно начело, он (по томе како каже) то не зна, већ само размишља тако. Заклињао сам

¹ Родон - Татијанов ученик, црквени писац. Сведочење о њему сачувано је само у овом Јевсевијевом делу. Ништа од његових радова није сачувано до наших дана.

² Апелес - следбеник Маркионове јереси. Учио у Риму осамдесетих година II века. Сведочанства о њему имамо само у „Историји Цркве” Јевсевија Кесаријског.

³ Маркион је заправо поставио три начела: 1. Пресавршеног, преблаог и љубавног Бога, који се по свештени свој сушности не може ни дошакнути материје; 2. Димијурга, који је ограничен умом и моћију; 3. Вечнију материју, као начело зла.

⁴ Мисли се на Маркиона који је родом из Понтиа. †

⁵ Сведочанства о Понту, Василиску и Синеросу нису сачувана.

га да ми каже истину а он се клео у истинитост својих речи: он не зна како то да постоји један нерођени Бог, али ипак верује у Њега. Прекорео сам га због тога што себе назива учитељем јер нема доказа за оно чему друге учи...". У том спису, обраћајући се Калистиону¹, Родон казује да се учио код Татијана у Риму. Даље говори да се он трудио да напише књигу о неким спорним питањима и мада је обећао да ће објаснити оно што је скривено у Светом Писму, Родон изјављује да ће о томе ипак говорити у једном другом делу. Њему такође приписују и тумачење шест дана стварања. А онај Апелес, излио је на хиљаде хулитељних речи на Мојсијев закон. У неколико књига он је хулио на Свето Писмо и, како је то желео, непрекидно га изобличавао и омаловажавао. Толико о томе.

Св. Сав.

14. глава

*О лажним пророцима међу катифријцима
(Комод, 186. година)*

Непријатељ Цркве, мрзитељ добра а пријатељ зла, не пропуштајући ни један начин да људима нанесе зло, потрудио се око јереси која је устајала на Цркву. Неки од јеретика, попут змија, пузали су по Азији и Фригији, проглашавајући Монтана за учитеља, а његове следбенике - Прискилу и Максимиљу, за пророчице.

15. глава

О Властџовом расколу у Риму

У Риму су други стварали пометњу. Њихов вођа био је Флорин², који је лишен свештеничког чина. Заједно са њиме био је и Власт³, који је пао у исту заблуду. Они су многе успели да заведу и да их одвоје од Цркве, добивши их за своје учење.

16. глава

О Монџану и његовим лажним пророчицама

Против катафригијске јереси устао је крепки заштитник истине, храбри Аполинарије из Јерапоља (о коме смо врх говорили), као и мноштво дру-

¹ Калистон - сведочанства о њему нису сачувана.

² Флорин (друга половина II века) - следбеник гностика Валента. Шизматик, који је лишен свештеничког чина. Сведочанства о њему сачувана су само код Јевсевија Кесаријског. О Флорину два дела пише и Иринеј Лионски.

³ Власт - римски свештеник (крај II века). На њега је упућена посланица Иринеја Лионског - „О расколу”. Властова расколничка активност била је, како се може видети, у домену спора између Рима и Малоазијских цркви по питању празновања Пасхе. Погл. - В.В. Болотов, „Лекције из историје древне Цркве”, II том, стр. 429.

гих учених мужева, његових савременика. Од њих је до данас сачувано мноштво сведочења корисних за нашу историју. Један од њих¹, на почетку свог списка против Маркиона, саопштава да је он и писмено изобличавао јеретике: „Већ дуже времена ми ти, драги Маркеле², напомињеш да саставим књигу против Милтијадове јереси³. Све до данашњег дана, не због неимања снаге да изобличим ту лаж, него из жеље да се подробно припремим за то и да не начиним неку грешку у тумачењу Јеванђеља, ја се нисам прихватио тог посла. Недавно сам био у Галатији, у Анкири, и тамо сам затекао њихову цркву препуну новотарија и некаквих пророчанстава која су, како се могло видети, заиста лажна. Ја сам, уз помоћ Божију, много дана говорио тим људима о питањима која су ми постављали и полако се тамошња црква окрепљивала и њени противници беху одбачени. Али, непријатељи истине нису мировали. После тога, тамошњи свештеници су ме молили да у присуству презвитера Зотика из Отрије⁴, њима начиним записе мојих речи против непријатеља истине. То тада нисам учинио, али сам обећао, ако то Бог допусти, да ћу то доцније урадити...”. Онда, након неколико напомена о другим стварима, он наставља своје казвање о појави те јереси: „Нова јерес, која је изазвала раскол, започе овако: у Мизији⁵, на граници са Фригијом постоји место по имену Ардава. Казују да је извесни Монтан, један од локалних новообращеника (а беше то у време Грата, проконзула Азије)⁶, у несмиреној жељи да буде први, допусти ђаволу да уђе и загосподари над њим. Руковођен ђаволом, он је иступао и говорио много тога што је супротно учењу Цркве. Од оних који су слушали та безакоња, неки се узнемирише, сматрајући да је он под влашћу демона те да доводи народ у забуну. Прекоревали су га и бранили су му да беседи, наглашавајући да је Господ учио о томе да свагда пазимо на појаву лажних пророка. С друге стране, било је и оних који су заборавили на заповест Господњу те су, павши у прелест, кренули за Монтаном и отишли од правог пута... Ђаво такође зароби и две жене, испуни их лажним духом, и оне, подобно Монтану, почеше да говоре бесмислице. Људи који су се одушевљавали тим речима, ђаво је надимао

¹ Није познато о коме је реч. Руфин и Никифор сматрају да се говори о Ајолинарију, а Јероним да је реч или о Ајолонију или Родону.

² Маркел Аверкије - сведочанства о њему нису сачувана.

³ Монтанова јерес понекад је називана и Милтијадовом, тј. према имену њеног противника - апологете Милтиада, једног од првих који су против ње иступили.

Милтијад је био један од њих који основаше катифришску јерес. Погл. 3. главу.

⁴ Зотик из Отрије - подробнија сведочанства о њему нису сачувана.

⁵ Мизија је лежала на северо-западној страни Азије и граничила се од југоисточа са Фригијом. И да би се разликовала од Мизије у Европи, доби име Катифригија.

⁶ Указ на проконзула Града (половина II века), не даје могућност да се одреди тачан датум.

жељом за великим делима. Али, у Фригији није било пуно оних који су преварени јер ђаволова лажна пророштва беху одбаћивана са презиром. Верници из Азије почеше тада да се сабирају по многим местима и говорили су о том новом учењу, сматрајући га за нечисто и за јерес те убрзо од Цркве одлучише њене следбенике¹...”. У другој књизи овако казује о судбини поменутих људи: „ Називали су нас прогонитељима пророка јер их нисмо прихватили као оне које је послао Господ. И зато, нека они одговоре на питање: кога су од тих пророка, почев од Монтана и његових жена, прогонили Јевреји и убили нечастивци? Никога. Ко је од њих ухваћен и распет због хришћанског имена? Опет нико. Да ли је и једна од тих жена бичевана или каменована у јудејским синагогама? Ни једна нигде и никада. Монтан и Максимила, гоњени духом безумља, пострадаше као и Јуда издајник. Многи говоре и о оном даровитоме Теодоту, који беше њихов први чувар², и како је отишао од памети и поверио се лажном духу да га овај тобож понесе у небо, он га подигну а онда га пусти те овај погину жалосном смрћу. Ја нисам био очевидац тога, али многи говоре да се то тако догодило...”. У тој књизи он пише да су свети епископи настојали да изобличе духа који је био у Максимини, те каже: „Ти душе, да више ниси проговорио кроз уста Максимиле, у књизи Астерије Урбана³: „Мене гоне као вука пред овчијим тором. А ја нисам вук него сам реч, дух и сила!” Али, он не показа ту силу у беседи са Зотиком из Команске области и Јулијаном из Апамеје⁴, мужевима истините вере, који су дошли да беседе са њим. Том приликом Темисон и његове присталице чинили су све само да се не би пројавила лаж и заблуда (монтаниста)...”. У четвртој књизи он казује о времену настанка, и изобличавајући лажна пророштва Максимиле, спомиње њена предсказања о будућим ратовима и показује њихову лаж: „Зар та лаж није очевидна? Више од 30 година је прошло од смрти те жене, а рат не изби ни у једном делу света и хришћанима је, по милости Божијој, подарен мир...”. Из треће књиге навешћемо један мањи део, тј. његов одговор јеретицима на њихове тврдње да и међу њима постоји много мученика: „Оповргнути по свакој теми, и не знајући шта још да учине, они се усмерише ка муче-

¹ Сачувано је сведочанство о сабору 26 епископа, којим је председавао Аполинарије, у Јерапољу Фригијском, где се расправљало о одлучивању лажних пророка у Фригији.

² Код монџаниста беше ѿорбицау коју су сѣлављали дарове за издржавање пророка. Теодотѣ је био чувар ѿе касе или ѿорбе и заѿо су га ѿрозовали да је чувар ѿрокошѣва.

³ Астѣрије Урбан морао је бити монџанист јер из његове књиге се наводе ѿмените речи.

⁴ Зотик Комански и Јулијан Апамејски - епископи из области Памфилија. Комана је била варош у Памфилији (Мала Азија), а Апамеја варош у Фригији, на реци Меандру.

ницима и казују да њих и међу њима много има, те да то казује о истинитости и сили њиховог пророчког духа. То је потпуно нетачно. Постоји пуно оних који су пострадали и из других јереси али ми због тога не долазимо у заједницу са њима и не сматрамо да су због тога истинита њихова учења. Маркионити (који су тако названи по Маркионовој јереси), кажу да имају мноштво мученика, а ето, Самог Христа не исповедају како је истина и како то чине хришћани...". Затим, нешто ниже, он казује и ово: „Људи који су заиста у Цркви, и који беху призвани на мучеништво због истинске вере, када су се сретали са „мученицима" фригијске јереси, никада нису желели да ступе у заједницу са њима јер не признају да кроз Монтана говори дух истине. А да је то заиста тако бивало, види се из онога шта се догодило у наше време у Апамеји на реци Меандар, са мученицима Гајем и Александром из Евменије¹...".

17. глава

О Милтијаду и ономе шта је он њисао

У том спису он спомиње и Милтиада, који је такође писао против те јереси. Наводећи неке ставове монтаниста, он наставља: „Ово сам нашао у једном спису који је написан против Милтиада који је тврдио да пророк, када пророкује, не треба да буде ван себе...". Нешто касније, у тој истој књизи, он набраја новозаветне пророке, а међу њима и извесног Амонију и Кодрата, па каже: „Шта год да чини лажни пророк, он то чини када је ван себе. То је знак по коме се може препознати његова обмана јер он своје дело започиње са незнањем и својевољним бунцањем а окончава, како смо рекли, великим безумљем. Они не могу указати ни на једног пророка из Старог или Новог Завета који беше попут њих; они се не могу похвалити ни Агавом, ни Јудом, ни Силом, ни кћерима Филиповим, ни Амијом из Филаделфије, ни Кодратом, нити било ким другим који је њима близак..."². Затим он наставља: „Ако су Монтанове следбенице, онако како сведоче Кодрат и Амија, добиле дар пророштва, нека нам

¹ Евменија - место у Кападокији или Мизији.

² Апостол Јуда - апостол из Дванаесторице; началствујући међу браћом јерусалимске цркве (Дела ап. 15, 22). Имао је дар пророштва (Дела ап. 15, 32).

Апостол Сила - један од Седамдесеторице апостола. Родом из Антиохије. Пратио је апостола Павла на путовањима и био је с њим у Филиппима (у тамници) У Делима апостолским (15, 32), назван је пророком. Према предању, био је епископ у Коринту.

Кћери апостола Филипа - у Делима апостолским (21, 9) називају се пророчице. О њима казује и епископ Поликарп Ефески у писму епископу Виктору Римском (око 190. године). По Јевсевијевом сведочењу, оне су скончале у Јерапољу у време императора Трајана.

О Кодрату и Амији нису сачувана подробнија сведочења.

докажу ко је затим од њих наследио (добрио) тај дар. Они то не могу да учине јер ево, већ је четрнаеста година од како је Максимила умрла...". То је оно шта је писао Милтијад, а он је оставио још списка, а међу њима и књигу против Јелина и књигу против Јевреја. Мимо тога, написао је и апологију и послао је грађанским властима ради одбране учења које је следио¹.

18. глава

О томе како је Аполоније писао прошив следбеника фригијске јереси, и кога он сијомиње

Аполоније², такође је писао речи којима је изобличавао фригијску (катафригијску) јерес, која је тада била веома јака. Он је написао дело где подробно указује на лажност њихових пророштва и где не штеди вође те јереси када говори о њиховом животу. Послушајте шта он каже за Монтана: „О том, назови, учитељу, казују подједнако и његова дела и његово учење. Он је начинио нека своја учења о браку и посту. Пепузу (Петузу) и Тимију, мале градове у Фригије, називао је Јерусалим и настојао је да се тамо чине велика сабрања људи. Такође је поставио и скупљаче новца, прикривајући узети новац некаквим приносом (прилогом) а затим је то давао на камату. Тим новцем је такође плаћао оне који су ширили његово зло учење...". Толико о Монтану. Затим он казује о пророчицама: „Те пророчице су оставиле своје мужеве онда када су се испуниле злим духом. И зар не лагаше они који су Прискилу поштовали као девицу?... Сагласан си са тиме да Писмо забрањује пророку да узима новац и дарове, а када ја видим пророчицу која узима злато, сребро, одећу, како онда да а да не одемо од ње као од преваранта?" Затим, он казује и о неком њиховом исповеднику: „И Темисон беше препун користољубља јер не желећи трпети муке исповедништва, он се за много новца избави од окова. Касније се он хвалисао некаквим својим мучеништвом, и осмели се да састави посланицу и да учи оне који су му веровали, хулећи Бога, апостоле и свету Цркву...". Он пише и о неком човеку кога они такође поштују као мученика: „Да не би помињали многе, рећи ћемо о Александру који себе назива мучеником а коме се његови понизно клањају. Нема потребе да помињем његову грабежљивост и све остале преступе због којих је кажњаван јер се документа о томе чувају у државној архиви. И ко међу њима опрашта грехе: грабежљиви пророк - мученику или мученик користољубивом пророку? Господ је рекао да не сабирамо ни сребро ни злато, а код ових је сасвим супротно. И ти њихови пророци и мученици не узимају само од богаташа него и од сиротиње и удовица... Потребно је проверити какве плодове доносе ти, назови, про-

¹ Поменута апологија била је упућена Марку Аврелију.

² Аполоније (II век) - црквени писац који је живео у Малој Азији.

роци јер се свако дрво по свом плоду препознаје. Они који желе да се упознају са Александром, нека знају да је он осуђиван у Ефесу од стране проконзула Емилија Фронтина, и то не због хришћанског имена, него због лоповлука јер је он најобичнији преступник. Прикривајући се иза хришћанског имена, он је обмануо многе тамошње вернике а када је покушао да се врати у родно место, тамо га не примише управо због крађе. Они који желе сведочанства о њему, то могу наћи у државној Архиви Азије...". На другом месту а у истој књизи, он говори о онима који се гордо изјашњавају као пророци: „Ако они тврде да њихови пророци не примају дарове, то нека послушају сведочења многих јер ми можемо да изнесемо доказе да су они примали дарове и новац. Неопходно је проверити те, назови, пророке. Реци ми: да ли пророк одлази у бање, да ли воли да се помодно облачи, да ли воли коцкање и игре, да ли даје новац на камату? А ја ћу доказати да ти њихови пророци чине управо све то шта смо навели...". Тај Аполоније у свом делу казује да је оно написано 40 година после тога од када је Монтан почео да шири своје зло учење, и казује да је Зотик (кога смо већ споменули), сазнао да је Максимила себе објавила у Пепузи за пророчицу, а када је желео да је изобличи, да му то нису допустили њени истомислјеници. Он спомиње и Трисеја, једнога од мученика. Такође говори и о предању по коме је Спаситељ заповедио ученицима да дванаест година не напуштају Јерусалим. Он се користи сведочанствима из Јовановог Откривења, и каже да је Јован, силом Божијом у Ефесу васкрсао упокојеног човека. Наводи и мноштво доказа којима потпуно оповргава све заблуде поменуте јереси. То је казивање о Аполонију.

19. глава

Шта је Серапион писао о фриџијској јереси

О томе шта је Аполинарије писао против поменуте јереси напомиње Серапион, тадашњи епископ цркве у Антиохији, а који је прејемник Максимиана¹. Он спомиње и Аполинарија у писму Карику и Понтику, и изобличавајући јерес, он овако говори: „Да би знали да је делатност те групе заиста лажна и да себе пројављују за некакве нове пророке, знајте да је све то мрско нашој цркви као и читавом свету, те вам зато шаљемо писмо Аполинарија, блаженог епископа Јерапоља у Азији...". У том Серапионовом писму налазе се потписи неколико епископа: „Аврелије Кириниј, мученик, који се моли за ваше здравље; Елије (Јелије) Публије Јули, епископ Девелта у Тракији; Бог ми је сведок да је Сотас, блажени епископ Анхалиски², хтео да изгна демона из Прискиле, али му лицемери

¹ Серапион - епископ Антиохије (192-212. година). Његов претходник, Максимин, био је епископ Антиохије од 179. до 192. године.

² Анхијал - мeстo у Тракији, на обали Црног мора.

Рашко

то не допустише...” У наведеним списима су и потписи епископа који су у једномислију са њима. Ето шта је тада писано против јеретика.

20. глава

*Шта је писао Иринеј против римских расколника
(Комод, 190. година)*

Против оних у Риму који су нападали на здрав устав Цркве, разна писма је писао и Иринеј. Нека од њих имају следеће наслове: „Власту, о расколу”, „Флорину, о монархији или о томе да Бог није творац зла”. Флорин је, како кажу, заступао супротно мишљење. За њега (Флорина), привученог Валентиновим заблудама, Иринеј је написао и књигу „О осморици”¹, где себе назива непосредним прејемником апостола. На крају те књиге наишли смо на напомену коју нисмо могли изоставити: „Заклињем тебе, који ћеш преписивати ову књигу, заклињем те Господом нашим Исусом Христом и Његовим доласком када ће судити живима и мртвима, да добро прегледаш свој труд (препис) и да га упоредиш са оригиналом. Такође препиши и ову заклетву, и нека она стоји у твом раду”. Нека те речи буду на корист и нама јер нам говоре о томе какви су заиста били свети мужеви. У поменутом писму Флорину, Иринеј говори о томе како је био са Поликарпом: „Флорине, наука које се држиш веома је нездрава. Таква мишљења нису у сагласју са учењем Цркве јер то су велике подвале. Такве мисли нису смели рећи ни многи од јеретика, а камо ли да су их казивали неки од древних свештенка који беху апостолски ученици. Ја сам још као младић видео Поликарпа у Доњој Азији, *за онда си ти био знаменији при двору цара, (ова реченица се налази у преводу еп. Гаврила - прим. прев.)*² и сећам се тих тренутака боље него ли оних што су били јуче (јер оно шта се доживи у детињству то срasta са душом). Могу ти показати где је седео блажени Поликарп, могу ти говорити о његовим доласцима и одласцима, о многим детаљима из његовог живота, како је изгледао, какве је беседе водио са народом, такође и о његовим сусретима са Јованом и онима који су својим очима видели Господа. Све то, милошћу Божијом, ја сам пажљиво слушао и те речи нисам записивао на хартији него у своме срцу. И по благодати Божијој, ја сав свој живот настојим да будем као тај блажени старац и да кажем: „Благи Боже! До каквих времена ме ти сачува, да и овакво шта чујем!” Он (Поликарп) свагда би хитро одлазио с места где је чуо нека лажна учења. То се лако

¹ Валентијин је учио да постоји осам еона од којих је све постало, и то је њив разред духов.

² Мисли се да је тај цар био Адријан који је неко време живео у Смирни заједно са својим дворјанима.

може видети из његових писама која је упутио суседним црквама, да би их учврстио у вери или да би поучио некога од браће...". То су речи Иринеја.

21. глава

Како је Ајолоније мученички скончао у Риму

У Комодово време наступи мирно доба за нас. По милости Божијој, благо су се односили према Цркви, а спаситељна наука многе је привукла к себи и многи прихватише Бога кроз кога је све постало. У Риму су многи, познати по свом пореклу и богатству, примили веру и чинили су многа добра. То је наравно било несношљиво за ђавола, који је клеветник по својој природи, који је мрзитељ добра, те он поче справљати разне замке. Тако је у Риму извео на суд Аполинарија, човека који беше познат међу тамошњим хришћанима због свога философског образовања. Ђаво је наговорио једног од Аполинаријевих слугу да поднесе оптужбу, али овај злосретник одоцни са својим злочињем и због тога би кажњен (јер су оптужитељи хришћана бивали осуђени на смрт). Том слуги изломише ноге по заповести судије Перенија¹. Судија је молио Аполонија да се брани пред Сенатом, али Аполоније, поштујући Бога, проузнесе убедљиву апологију вере. Тада је, по одлуци Сената, погубљен одсецањем главе. Јер тада је постојао древни закон по коме онај који је доведен пред суд могао је бити ослобођен само ако би променио своје мишљење². Ко жели да се подробније упозна са Аполонијевим страдањем, то може учинити кроз мој зборник о мученицима.

22. глава

Ко су били знаменити епископи тог доба

У десетој години владавине Комода, Елеферија (који је био епископ тринаест година) наследио је Виктор³. Исте године, после Јулијана који је био епископ десет година, у Александрији изабраше Димитрија⁴. У то

¹ Мученик Аполоније пострадао је у Риму у време управе Комода и префекта Перенија (183-186. година). Римски сенатор Аполоније ухапшен је по оптужби свог слуге. Казна за потказивача, о којој казује Јевсевије, изазвала је императора Нерву да изда закон по коме је слугама забрањено да оптужују своје господаре и примењивао се само у изузетним ситуацијама где није било потребно превише чињеница да би се доказала кривица. Према томе, Јевсевије казивање треба узети са резервом јер је он, највероватније, био доведен у заблуду већ поменутих рескриптом Марка Аурелија.

² Реч је о рескрипту императора Трајана.

³ Виктор - епископ Рима (190-202. година).

⁴ Димитрије - епископ Александрије (189-231. година).

доба, надалеко чувен беше Серапион, епископ Антиохије. У Кесарији Палестинској црквом је управљао Теофил¹. Наркис, о коме смо већ говорили, руководио је црквом у Јерусалиму. У Коринту, у Јелади, епископ је био Вакхил², а у Ефесу епископ је био Поликрат. Било је, наравно, и много других знаменитих епископа, али ја сам по именима поменуо оне чији су правоверни списи дошли до нас.

23. глава *О ђрејици због Пасхе* (Комод, 190-191. година)

У то време дошло је до расправе о веома важном питању. Наиме, све азијске цркве, позивајући се на древно предање, сматрале су да је празник Пасхе потребно празновати у четрнаести дан пуног месеца када је Јеврејима заповеђено да кољу мушко јагње³, те због тога требало је прекидати пост па макар тај празник пао у ма који дан седмице. Али такав обичај није био у осталим васељенским црквама, јер према апостолском предању они су се придржавали обичаја да је пост потребно прекидати тек у дан Васкрсења Спаситеља нашег. Епископи због тога сазваше сабор, и сви једнодушно установише и писмено саопштише одлуку да се Пасха не слави ни једног другог дана него само недељом и да се тада прекида са постом. Посланица палестинских епископа, тада сабраних под председништвом Теофила, епископа Кесарије и Наркиса, епископа Јерусалима, постоји и данас. Поводом тог спора такође постоји и посланица оних који су се сабрали у Риму, из које се види да је тамошњи епископ био Виктор. Такође постоји и посланица епископа из Понта, сабраних под председништвом Палме, а од Галских епископа најстарији је био Иринеј, и од цркви које су у Осројени и тамошњим местима. Потребно је споменути и посланице Варкхила, епископа Коринта и многих других, који су једномислено изнели одлуку и потврдили је⁴.

¹ Теофил - епископ Кесарије. Председавао је сабором епископа Палестине по питању времена празновања Пасхе (око 196. године).

² Вакхил - епископ Коринта. Председавао је сабором епископа Грчке који је такође сазван по питању празновања Пасхе (око 196. године).

³ То је био 14 дан ђрвог луниног месеца јудејског, и звао се Нисан, а ђодудара се са нашим марјом.

⁴ Спор око дана празновања Пасхе био је 190-192. године. Једну од страна у спору представља црква у Риму, Александрији, Коринту и Палестини, а другу неке од цркви у Малој Азији, на челу са епископом Поликарпом Ефешким. Малоазијске цркве, позивајући се на ауторитет апостола који су штитили праксу која је постојала код њих, имали су празновање Пасхе када и Јевреји, тј. 14. нисана. Римска, и са њом сагласне цркве, стајале су на становишту да се Пасха празнује у прву недељу после 14. нисана. Тај спор се непосредно дотиче и хришћанске

24. Глава

О неједнаком мишљењу у Азији

На челу азијских епископа, који су следили за поменутом праксом, био је Поликарп. У писму Виктору и цркви у Риму, он овако казује о предању које се сачувало до његовог времена: „Ми строго чувамо тај празник; ништа не додајемо нити нешто одузимамо. У Азији постоје велика светила вере, која ће устати у дан доласка Господњег, када Он у слави сиђе с небеса: Филип, један од дванаесторице, који се упокоји у Јерапољу; његове две кћери, девственице и још једна, која је живела у Духу, а које почивају у Ефесу; Јована, који је био на грудима Господњим, и који је био свештеник и који је носио плочицу - сведока и учитеља, који такође почива у Ефесу; Поликарп из Смирне, епископ и мученик Евменијски, који се упокоји у Смирни. Да ли да споменем Сагариса, епископа и мученика, који се упокоји у Лаодикији; блаженог Папирија¹, евнуха Мелтиона, који је потпуно живео у Духу Светоме, који почива у Сарду. Сви они празновали су Пасху четрнаестог дана, по Јеванђељу, и ни у чему не погизивши правила вере. И ја, Поликрат, најмањи међу вама, поступама онако како ми је предато од претходника, и њих следим. Седам људи од моје родбине били су епископи, а ја сам осми, и сви они светковаше Пасху у онај дан када се народ² уздржавао од квасног хлеба. Ја, браћи, поживех 65 година у Господу, у заједници са браћом по читавој васељени; прочитао сам читаво Писмо и не уплаших се никаквих претњи јер мене су научили да се не плашим људи, него Господа...”. Затим он пише о епископима који су били са њим, када је писао: „Могао бих поменути све присутне епископе који су самном јер сам их позвао по вашем савету³. Ако напишем сва имена, то ће бити велики број потписа. Сви они знају како сам ја мали и ништаван, али су сагласни са оним шта вам пишем, знајући да је мој живот свагда био по заповестима Христовим...”. Виктор, старешина цркве у Риму, хтео је одлучити од јединства све оне цркве које другачије мисле, и већ је расаслао писма којима даје на знање да су источна браћа одлучена

историографије. Према напомени В. В. Болотова: „Пасха према становишту неких цркви у Малој Азији није новозаветни празник у тесном смилу речи (тј. по установљењу) него она представља христијанизовану старозаветну Пасху... У борби око питања поводом дана празновања Пасхе дошло је до спора два тока хришћанског живот: јудаистички и антијудаистички... Борба против малоазијске праксе означавала је такође и ослобађање од остатака јудаизма...” („Лекције из историје древне Цркве”, II том, стр. 433-434). Крајем III века поменуте цркве из Мале азије прихватају општепризнату праксу празновања дана Пасхе.

¹ По речима Симона Мейџафрасџа, Сагарис је био епископ у Лаодикији, а Папирије је наследио Поликарпа.

² Мисли се на јеврејски народ.

³ Тј. по савету западних епископа.

од заједнице. То не би право многим од епископа и неки послаше писма Виктору, а међу њима и Иринеј, који је писао у име браће из Галије. Он је написао да је Пасху потребно празновати само у недељу (дан Господњи), а затим поче убеђивати Виктора да не одлучује од заједнице оне који се држе обичаја који су код њих још из древних времена. Такође је дао и много других корисних савета, завршавајући их овим речима: „Спор није само око дана празника него и по питању поста. Једни сматрају да је потребно постити један, други да је потребно постити два, а неки да је потребно постити више дана. Постоје и они који сматрају да треба постити четрдесет дана и ноћи. Сва та разноликост око поста није настала у наше време него много раније, још у време наших прадедова; они су, наравно, до у танчине својим наследницима предали оно што је био обичај код њих, снажећи тако њихов живот у вери. И све то никако не треба да буде разлог да нарушавамо мир, као што ни разногласје по питању поста не треба да ствара разне вере...”. Иринеј ту наводи и следеће казивање: „Свештеници који су живели до Сотера, предстојатеља цркве којом ти сада управљаш: Аникет, Пиј, Хигин, Телесфор и Ксист - нити су се сами држали тог обичаја о светковању Пасхе, нити су допуштали другима да се по њему управљају. Али, и ако нису усвојили азијски обичај, опет због тога нису нарушавали мир са тамошњим црквама, него су у миру живели са браћом која су им долазила из оних крајева где је био другачији обичај по питању светковања Пасхе. И због тога обичаја нико никада није некога одлучио него су твоји претходници слали евхаристију браћи из тих цркви са другачијим обичајем... Блажени Поликарп је у време Аникета био у Риму; њих двојица су разговарали о многим питањима, а што се тиче светковања Пасхе, избегавали су да се споре јер Аникет није успео наговорити Поликарпа да одступи од предања које је научио још док је био са Јованом, учеником Господњим и са осталим апостолима. Такође ни Поликарп није успео да наговори Аникета да прихвати његов обичај јер је епископ Рима наводио да треба чувати обичаје својих претходника. Не гледајући на то, они нису искључивали један другог од Цркве а то се види и из тога што је Аникет, уважавајући Поликарпа, допустио овоме да служи евхаристију у својој цркви, и они се расташе у миру...”. Иринеј, у складу са својим именом, показао се као миротворец и на делу: позивао је на мир у Цркви и бринуо се о њему. Поводом те препирке писао је не само Виктору, него и поглаварима других цркви.

25. глава

Како су се сви сагласили по питању Пасхе

Палестински епископи које смо недавно споменули, Наркис, Теофил, Касиј (епископ Тарса), Клар Птолемаидски и други, сабравши се заједно, након многих расуђивања о предању које је до њих дошло по питању

Пасхе, овим речима закључују своју посланицу: „Постарајте се да се пошаље препис наше посланице по свим црквама, како не би могли бити окривљени за душе оних који су скренули с пута. Уједно дајемо на знање вама да се у Александрији светкује Пасха у онај исти дан када то чинимо и ми. Ми се око тога раније нисмо договарали са онима у Александрији”¹.

26. глава

О Иринејевим списима који су дошли до нас

Осим поменуте Иринејеве посланице, постоји и његов спис упућен Јелинима који има наслов „О Постању”. То дело јесте невелико по обиму али је веома корисно. Друго његово дело, упућено брату Маркијану, садржи излагање апостолске проповеди. До нас је дошло још једно његово невелико дело где расуђује о разним питањима. Ту спомиње Посланицу Јеврејима и Премудрости Соломонове. То је оно што знамо о Иринејевим списима.

Комод је владао тринаест година. Неких пола године након његове смрти на власт је дошао Пертинакс, а затим је император постао Север².

27. глава

Шта је сачувано од других писаца који у то време беху на џласу (Север, 200. година)

Код многих и данас постоје разни списи древних црквених писаца, а то су споменици који нам казују о њиховој благородној ревности. Нама су, рецимо, позната дела Хераклита: „О Павловим Посланицама”, затим Максимово дело где расуђује о пореклу зла (питање које су подигли неки јеретици из Галије) и о томе ко је творац материје. Такође имамо и Кандидово дело где говори о шест дана стварања. Имамо и Апионово дело на исту тему. Затим, Секстово дело „О васкрсењу”. Постоји и Аравијанов спис као и дела многих других. Данас је тешко утврдити тачно време настанка тих списа као ни време о коме казују. До нас је дошло и много дела чији нам аутори нису познати јер се они нису потписали на њих; у тим делима се лако уочава да настају из пера људи који су правоверни (то се најлакше види из тога што на правилан начин тумаче Свето Писмо).

¹ Улога александријске цркве у том питању одређује се околностима што се поменути спор распламтао, вероватно, око Пасхе 189. године, која се у Александрији празновала 20. априла, а у малоазијским црквама 20. марта (погл. В. В. Болотов, „Из епохе спорова по питању Пасхе крајем II века” - „Христ. Чтен.” I, 1915, стр. 450-454 / на руском/).

² Пертинакс - римски император (193. година)
Север Септимије - римски император (193-211. година).

28. Глава

*Ко је у њочейку бранио Артемонову јерес,
и какви су њо људи који су били са њим
и радили њојив Свејоѡ Писма*

У делима једног од тих писаца говори се и о Артемоновој јереси, коју настоји да обнови Павле Самостатски¹. Творци те јереси, који тврде да је Спаситељ био само обичан човек, настоје скренути пажњу на себе тиме што своје учење пројављују као древно. Али, аутор поменутог списка их оповргава, указујући да је то учење настало не баш тако давно. У његовом делу постоји и изобличавање других богохулних учења. Ево шта он каже: „Они говоре да су у прошлости сви људи, па и сами апостоли, следовали оно учење кога они (јеретици) уче. Кажу да се истина сачувала до Виктора, који је био тринаести епископ Рима, а да су од његовог прејемника Зеферина² почели да изопачују истину. Њихове би се речи могле учинити убедљивим ако им, као прво, не би противречило Свето Писмо, а такође и дела браће која су писала пре Виктора ради заштите истине од незнабожачког учења и тадашњих јереси. Мислим на Јустина, Милтиада, Татијана, Климента и многе друге. Сви они признају Христа као Бога. А ко не зна за Иринејеве и Мелтионове књиге? Сви од реда признају Христа за Богочовека. И колико је псалама и химни од почетка хришћанства настало од стране верујуће браће, славећи Христа као Реч Божију. И ако у току тих векова имамо јасно проглашено учење Цркве како онда они (јеретици) могу да износе такве лажи? Они веома свесно

¹ Реч је о јереси „антитринитараца” или „монархијана”, која се појавила у Малој Азији као реакција на Монтаново учење. У жељи да на догматском пољу оповргну монтанисте, следбеници ове јереси објавили су као лажно Јованово Јеванђеље и његово Откривење, а такође и у потпуности изопачили учење о Логосу. Одбацујући Логоса монархијани су истовремено одбацили и једносушност. Затим су своје учење развили у два смера: неприхватање Исуса Христа за Бога и признавање само једног Бога, тј. Бога Оца уз тврдњу да Христос „није Бог по суштини него да је реч о човеку који је испуњен силом Божијом” (В. В. Болотов, „Лекције из историје древне Цркве”, II том, стр. 308), и као другу тврдњу да се „Отац и син међу собом разликују само по именима, по извесном *modus*у, у коме нам се откривају док су у суштини Отац и Син једно те исто” (В. В. Болотов, пом. дело). У зависности од правца, монархијани су се поделили на динамисте и модалисте. Артеманова јерес, коју спомиње Јевсевије, представља учење динамиста. У времену свог настанка (око 190. године) у Риму она је повезана са именом Теодота, чијег се учења држи и Теодор Банкар (око 200. године) и Артемон (око 220. године). Један од најпознатијих следбеника динамиста био је Павле Самостатски, епископ Антиохије (око 260-290. година). Он је као јеретик био осуђен на сабору епископа у Риму, 268. године.

² Зеферин - епископ Рима (202-218. година).

клевећу и самог Виктора. Чини ми се да су они свесни да је Теодот, глава и отац те богохулне јереси, управо од стране Виктора изопштен из Цркве, и ако би се Виктор, како кажу, придржавао тог њиховог учења, зашто би одлучио из Цркве Теодота који је измислио ту јерес?" Толико о Виктору. Он је вршио своју службу десет година, а његов прејемник био је Зеферин (било је то у деветој години владавине Севера). Аутор поменутог списка о јереси казује и о нечему другоме што се догодило у време Зеферина: „Желим да браћи кажем и о ономе шта се догодило код нас, а то је било као у време Содоме, да би уразумило тамошње житеље. Био је неки исповедник Наталије, не од древних, већ наш савременик. Њега су обманули Асклепиодит и мењач Теодот. Та двојица су били ученици Теодора обућара, од кога су и примили његово учење препуно безумља зарад чега га је и одлучио од Цркве епископ Виктор. Они убедише Наталија да себе прогласи за епископа и да ће због тога добити месечну плату од њих. У то време док је био са јеретичима, Господ га је често уразумљивао разним виђењима јер милосрдни Господ није желео његову погибел. Али, тај несрећник није обраћао пажњу на та виђења него се окрену ка користољубљу и са собом повуче много људи. На крају он пострада од светих анђела који су га бичевали читаве ноћи, а ујутро га нађоше како лежи сав у ранама... То га уразуми па је себе почео посипати пепелом и сузама је обливао ноге епископа Зеферина, молећи за опроштај не само клир него и лаике. И на крају, црква га ипак прими..." К овоме ћемо придодати још неке речи поменутог писца и јеретичима: „Јеретици су на свој начин прекрајали Свето Писмо, одбацујући правила древне вере, не схватајући учење Цркве о Христу. Никако нису успевали да дођу до смисла Светог Писма јер су себе свагда погружавали у некакве силогизме, падајући тиме у још веће безбожје... Они (јеретици) одушевљавају се Евклидовом геометријом, као и делима Аристотела и Теофраста. Галена поштују попут Бога. Бавећи се незнабожачким наукама, они лукавством безбожника настоје да наруше целину Светога Писма. Да ли је потребно говорити о томе да су они далеко од вере? Зато они без и мало страха подижу руку на Писмо, говорећи да га је потребно преправити. Такође је приметно да и унутар самих јеретика постоји велико несагласје јер, на пример, они који следе Асклепијада нису у сагласју са онима који су за Теодота. Сасвим засебни су они који су за Аполонида. У сваком случају, својим поступцима јеретици јасно показују да су од себе одбацили Духа Светога и да су се препустили власти демона. Имајући њих (демоне) за руководитеље, они су отишли дотле да су одбацили све, и закон и пророке, те своје безбожје пројавише као благодат и тиме дођоше до бездана погибели...". Толико о томе.

КЊИГА ШЕСТА

1. глава

*О гоњењу у време владавине Севера
(Север, 203. година)*

Када је Север почео прогонити Цркву¹, борци за веру су по многим областима своје исповедање окончали блиставим мучеништвом. Њих је нарочито било у Александрији. Египат и читава Тиваида², беху попут велике арене где су страдавали борци Божији. Са великим трпљењем и храброшћу, они су подносили разне муке да би задобили победнички венац од Господа. Међу тим мученицима био је и Леонид, отац Оригенов, кога су обезглавили. У време када је остао без оца, Ориген је био сасвим млад, а са каквом усрдношћу се од тог времена он поче занимати за реч Божију, о томе се не може рећи укратко, тим пре што је познат међу многим људима.

2. глава

Шта је радио Ориген као деце

Када би подробно рекли све о животу овога човека, за то би нам била потребна засебна књига. И зато, ми ћемо овом приликом изоставити много тога, и рећи ћемо оно шта смо сазнали о њему кроз казивања оних који су и данас живи а такође и кроз списе који су пред нама.

Оригенов живот, слободно можемо рећи, достојан је помена још од времена када је био у детињству. Текла је десета година владавине Севера. Александријом и осталим деловима Египта управљао је Лет. Негде у то време епископ Александрије постао је Димитрије, прејемник Јулијана³. Током прогона на многе (хришћане) већ беху стављени венци

¹ Император Септимије Север на почетку своје владавине био је веома благонаклон према хришћанима. Према Тертулијановом казивању, Севера је исцелио неки хришћанин Прокл од неизлечиве болести. Али, десете године своје владавине, тј. 203. године, током обиласка источних провинција император издаје декрет (чији текст у целости није сачуван) где тешким казнама прети свакоме ко прелази у јудаизам и хришћанство. То спајање јудаизма и хришћанства сведочи о лажној представи коју је имала римска власт по питању некакве блискости ове две религије. У тим прогонима нарочито страдава црква у Александрији. Гоњење се раширило и на Северну Африку. Зна се да је у Картагини 7. марта 203. године, у време проконзула Скапула, пострадао неколико хришћана.

² Најјужнији део Мисира (Еџипта).

³ Познато је да је 203. године Димитрије епископ Александрије већ четрнаест година.

(мучеништва), а жеђ за мучеништвом распламсала је и душу младог Оригена, те је он са радошћу хитао у опасности, спреман на страдање. У неколико наврата био је пред смрћу, али Промисао Божји сачува га јер је требао бити од користи другим људима. Мати га је молила и преклињала да се склони, али младић, када је сазнао да му је отац у тамници, још више је пожелио да и сам страда као мученик. Видевши то, његова мати сакри одећу тако да је Ориген морао остати код куће. А Ориген, како није могао мирно седети, написа писмо оцу у затвор, наговарајући га да храбро поднесе мучеништво. Тада је и написао ове речи: „Немој да промениш своје мисли због бриге о нама”. Нека то буде прво писмено сведочанство о његовом уму и искреној вери. Што се тиче изучавања Светог Писма и ту се Ориген пројави као велики јер пре него што је почео са изучавањем јелинских наука, он се бавио и Писмом. У разговорима са оцем често би му постављао питања о богонадахнутим књигама, а отац, из родитељске љубави, саветовао му је да се не бави оним што је изнад његовог узраста и да буде задовољан прочитаним речима. Истовремено, Оригенов отац био је срећан и благодарио је Богу што га је удостојио таквог детата. Казују да је он често долазио до сина који је спавао, и да му је тада целивао груди, верујући да у њима обитава Дух Божји. Таква су сведочења о Оригеновом детињству.

После мученичке смрти оца, седамнаестогодишњи Ориген је остао са мајком и шесторо млађе браће. Очево имање беше одузето као казна, и породица је била у великој оскудици. Али Господ је хтео да се деси ово: Ориген је нашао помоћ код богате и веома угледне жене. Код ње је такође живео и Павле, младић из Антиохије, близак са јеретцима. Она је Оригена прихватила као рођеног сина и свакојачко га је помагала. Већ тада је Ориген веома јасно показао своју правоверност јер је Павле сабирао око себе мноштво људи, и то не само јеретике него и наше, јер су га сматрали за веома силног. Но, и поред тога он није успео да наговори Оригена да се заједно моле јер је он (Ориген) још од детињства чувао правило Цркве и, како је сам говорио, гадио се јеретичких учења. Још док му је отац био жив Ориген је започео са изучавањем јелинских наука, а после смрти оца, наставио је са тим, спремајући се за обевезе граматики. И заиста, недуго потом почео је да предаје другима, издржавајући се од тога.

3. Глава

*О томе како је Ориген још као младић
био добар слуђа речи Божије*

Док се тиме бавио, како сам каже, у Александрији не беше никога ко би припремао оне што су желели крштење. Прогони су многе натерали да оду из града, а к Оригену је долазило све више незнабожаца са жељом да се упознају са вером Христовом. Међу првима је дошао Плутарх, а његов

живот беше прекрасан и он је удостојен венца мучеништва. Други је био Херакл, чији је живот пример како треба живети у мудрости и уздржању. Он је био удостојен епископског чина у Александрији после Димитрија. Оригену је било осамнаест година када је дошао на чело катихетске школе¹. И ту је Ориген био од велике користи јер је гоњење трајало и онда када је Акила био префект Александрије. Ориген не само да је био у тамници уз заточене, него их је пратио на губилиште. У неколико наврата, опраштајући се са мученицима, стајао је усред безумних незнабожаца који су били спремни да га убију, и само је свемоћна рука Господа била та која га је на чудесан начин избављала од смрти. Милост Божија је небројено пута сачувала овог човека управо због његовог храброг исповедања вере. А гоњење на хришћане јачало је са сваким даном и готово да није било места где би се хришћани могли склонити. Исто је било и са Оригеном, али је он храбро излазио из куће и ширио реч Божју међу људима. Казују да је оно што је говорио чинио и на делу, а оно што је делао да је тако и говорио. И због тога је толико људи и пришло вери гледајући на његов живот и слушајући оно шта је беседио.

Већ смо рекли да је Оригену било поверено да управља катихетском школом. Тако је наредио епископ Димитрије. Такође је речено да је Ориген ту имао и много ученика, и да би био од користи тим ученицима он остави световне науке јер му је то одузимало пуно времена. То је учинио такође и због тога што је схватио да су те науке без користи и да су често противне Светом Писму. Одрекавши се тих наука одрекао се и примања која је имао од њих, а да не би био принуђен да узима храну из туђе руке, продао је све рукописе старинских наука које је имао и пристао је на то да му купац свакога дана даје по четири новчића (*обола*) да има чиме да се прехрани. Тако је проживео много година, одбацујући све што храни младалачке страсти. Преко дана је учио оглашене а већи део ноћи је посветио изучавању Светог Писма. Живео је потпуно као философ: јео је тек да преживи, мало је спавао и то не на постељи, него на земљи. За најважније је сматрао чување јеванђеоских речи: да нема две хаљине и да се не брине о будућем. У ревности која је превазилазила његов узраст, он је упорно трпео хладноћу и нагост. Његова неграбежљивост била је таква да су се томе сви чудили. Али, многима то како је он живео не беше по вољи. Казују да је током многих година ишао бос и да је јео само најобичнију храну. Али такав живот донесе му и тешку болест у његовим грудима. Многе од његових ученика задивио је такав живот и пожелели су да и сами крену тим путем. Тако су и многи од неверујућих не-

¹ 204. године, у време прогона, Климент Александријски је био принуђен да напусти Александрију те је на чело катихетске школе дошао Ориген. Јевсевије, како видимо, помиње и Херакла, будућег епископа Александрије (231-246. година) и његовог брата Плутарха, о коме сведочи као о мученику.

знабожаца прихватили његову веру а онда се прославише као мученици у тадашњим прогонима.

4. глава

*О ѿоми који су од Ориџенових ученика скончали као мученици
(Север, 206. година)*

Први од ученика Ориџенових био је Плутарх. Док су га водили на страдање уз њега је сво време био Ориген. Том приликом умало и он није погинуо јер је светица сматрала да Плутарх не би био осуђен да није било Оригена. После Плутарха други је био Серен, такође Ориџенов ученик, који је у огњу показао да је хришћанин. Трећи мученик из те школе био је Ираклид, а четврти - Ирон. Први је страдао још као катихумен, а други тек што је био крштен. Обојица су посечени мачем. Из те школе изашао је и пети борац за веру, који се такође звао Серен. После великих мука које је претрпео, и њега обезглавише мачем. Од жена ту је била Ириада (у *јреводу ей. Гаврила: Гераиса*), ученица Ориџенова која је огњем заменила крштењем водом и Духом.

5. глава

О Појамијени

Као седми од Ориџенових ученика, пострадао је Василид који је водио на страдање знамениту Потамијену, о којој и данас са поносом казују њени сународници. Сачувавши девствену чистоту свога тела и одбацивши сва ласкања (а била је у цвету младости), након небројених мука, како казује повест о њеном страдању, она би спаљена заједно са својом мајком Маркелом. Говоре да је судија (који се звао Акил), заповедио да се њено тело измрцвари ранама, а онда јој запрети да ће на њу пустити гладијаторе да би је обешчастили. Потамија му на то рече да је ни то неће натерати да се одрекне Христа. Након пресуде, један од војника по имену Василид, поведе је на губилиште. Гомила је девојку непрекидно вређала и покушавали су да је ударе, али им то Василид није допуштао. Она му захвали због тога и позва га да не клоне, рекавши да ће по одласку из овога света молити Господа да му врати за добро које јој је чинио. затим се предаде на вољу целатима који њено тело полише врелом смолом. И у таквим је мукама она издахнула. Није прошло пуно времена а неки из Василидове околине затражише да се закуне, а он то не хтеде да учини рекавши да такво шта не приличи хришћанима. Када то чуше, одмах су и Василида бацили у тамницу. Када су хришћани дознали за то, отидоше к њему и упиташе га како је дошло до те промене а он им рече да му се у сну јавила Потамијена, након три дана од страдања, и спусти му на главу венац, рекавши да је Господ примио њене молитве, те да ће га ускоро позвати к Себи. После тога хришћани Василида запечатише печатом

Господњим (крстише га), а следећег дана њега посекоше мачем. Казују да се тада велики број људи у Александрији обратио у веру, тврдећи да им се у сну јављала Потамијена и позивала их к Христу¹.

6. глава

О Клименту Александријском

У то време школом у Александрији руководио је Климент, прејемник Пантенов. Ориген је био његов ученик. У „Строматама” Климент казује хронологију догађаја до Комодове смрти². Види се да је он своје писање довршио у време владавине Севера, а то је време о коме се сада говори.

7. глава

О исицу Јуди

Тада је један други писац, по имену Јуда³, размишљајући о Данилових „седамдесет седмина” (Дан. 9, 24-27), привео је своју хронику до десете године владавине Севера. Због тога му се чинило да ће ускоро наступити време доласка антихриста, о коме су много говорили. Тадашње силно гоњење начинило је смутњу у многим главама.

8. глава

О шоме шѳа је Ориген учинио себи самоме

У то време Ориген, бавећи се пословима око школе у Александрији, учини нешто што казује о његовој младости (незрелости). Разумевши у буквалном смислу речи: „А има и ушкопљеника који су сами себе ушкопили Царства ради небеског” (Мт. 19, 12), мислећи тиме да ће избећи и грозну клевету незнабожаца (јер њему, младићу, ради разговора по питању вере нису долазили само мушкарци, него и жене), он похита да себе ушкопи мислећи да нико о томе ништа неће сазнати. Али такво дело се није могло сакрити. И ускоро о томе је сазнао и Димитрије, старешина цркве у Александрији и силно се зачуди таквом поступку Оригена. У први мах је показивао извесно разумевање за то, али затим Димитрије

¹ О тим мученицима имамо сведочење само код Јевсевија. Спомен мученице Потамијене празнује се 28. јуна.

² Климент Александријски, „Стромате”, I, 21.

³ Реч је о Јуди, хроничару, о коме се готово ништа поуздано не зна. О њему говори само блаж. Јероним (највероватније позивајући се на Јевсевија). Погледати: А. Hamack, „Geschichte der altchristlichen literatur”, Leipzig, 1893. Bd. I, s. 327; 1897, Bd. II (1), s. 223 ff; 1904. Bd. II (2), s. 23.

промени своје мишљење јер Ориген изађе на глас као необичан човек. То Димитрију не беше по вољи па онда поче да казује о ономе шта је Ориген урадио са својим телом. Епископи Кесарије и Јерусалима мислили су да је Ориген човек који заслужује свештенички чин, а Димитрије, када чу за то, још више поче да куди Оригена а такође и оне који су га предлагали за свештеника¹. Све то, уосталом, догодило се нешто касније, и тада је Ориген у Александрији учио све оне који су му долазили речи Божијој; сво своје време посвећивао је изучавању Светог Писма и својим ученицима.

После осамнаест година владавине Севера, њега је наследио син Антонин². У тадашњем гоњењу међу храбрим борцима, сачуваним по Промислу Божијем, био је и Александар, кога смо недавно споменули као епископа Јерусалима³. Он се одликовао великим исповедањем Христа те беше удостојен епископства мада је епископ Наркис, његов претходник, још био жив.

9. глава

О томе каква је чуда учинио Наркис (Каракала, 211. година)

Верници цркве у Јерусалиму казују о многим Наркисовим чудима и предање о њему прејемствено се преноси међу браћом. Између осталог казују о једном задивљујућем делу које је он учинио: једне године, у време свеноћног бденија пред Пасху, ђакон примети да нема уља. Тада Наркис заповеди да они чија је дужност била да пазе на осветљење храма, налију воде са бунара и да је донесу пред њега. Тако и урадише, а он се помоли

¹ Јевсевије заједно са Памфилом пише рад у одбрану (апологију) Оригена. Тај рад данас не постоји. У IX веку њега је читао Константинопољски патријарх Фотије, и из њега је преузео извесна места за свој спис „Библиотека” (Pgr. СIII). Ево шта он каже о прогону Оригена: „У то време се Димитријева љубав претвори у мржњу... Против Оригена сазваше сабор епископа и презвитера који, како казује Памфил, донесе одлуку да Ориген треба да буде изгнан из Александрије а такође да буде и без свештеничког чина... Тај сабор је био крајем 230. или почетком 231. године. Таква одлука није задовољила Александријског папу (еп. Димитрија) и он кроз неколико месеци сазива нови сабор, али без учешћа презвитера...” - цитирано из дела Л. Јуревског, „Александријска архиепископија и Египат” - „Богосл. Радови”, Москва, 1980, Сб. 21, стр. 200 /на руском/

² Септимија Севера који је умро 211. године наследила су његова два сина: Гет (Хет) и Каракала. 212. године Каракала је убио брата и остао је као једини владар. Његово официјелно име је Антонин, а Каракала му је био надимак (?).

³ То је било у оно време, по речима Јевсевија, када је Ориген посвећен за свештеника службом кесаријској и јерусалимској епископа. Да је ту реч о Александру као тадашњем епископу Јерусалима види се из 19. главе, где се казује да је епископ Кесарије био теоклитс.

над водом, а онда заповеди да је разлију у светиљке. Тада се догоди велико чудо јер вода доби особину јелеја и горела је у светиљкама као да је у њима уље. Код многих од тамошње браће и сада се може наћи по која капљица која казује о том чуду. Говоре и о многим догађајима из његовог живота: један од нечасних људи силно је мрзео Наркисов строг и уредан живот. Али како је тај човек осећао мноштво својих грехова и плашећи се да не буде изобличен и доведен пред суд, он је смислио страшну клевету. Да би оне који су га слушали убедио да је та клевета истинита, он се закле: „Нека страдам у огњу ако све то није истина!” Један од оних који такође беше са њим закле се и рече: „Нека се разболим страшном болешћу ако све то није истина!”, док трећи, потврђујући речено, каза: „Нека ослепим ако то није истина!” Верујући хришћани нису се обазирали на те њихове заклетве јер су знали да Наркис живи беспрекорним животом. Али он (Наркис) није могао да пређе преко тог гнусног злословља те се он повуче у пустињу и тамо проживе неколико година. Вишња Истина није оставила без казне оне који су оптуживали Наркиса јер нечастивце убрзо сустигне све оно у шта су се заклињали. Оног што се заклињао страдањем у огњу заиста сустигну то јер му се запали кућа те он изгоре заједно са породицом. Код другог читаво тело беше прекривено болешћу коју је призивао на себе, а трећи, када виде шта је сустигло његове пријатеље, рече о њиховим пакостима и толико је плакао да је ослепео на оба ока. Ето како они беху кажњени због својих лажи.

10. глава *О епископима Јерусалима*

Када се Наркис повукао у пустињу, епископи суседних цркви поставише уместо Дија на место епископа. Он не беше дуго на том месту. Наследио га је Германије (*Германин*он), а прејемник овога био је Гордије¹. Током Гордијевог епископства појави се, као из мртвих, Наркис и браћа почеше да траже да он буде враћен на место епископа. Тада га људи још више прихватише, како због тога што је толико време провео у усамљености, а још више због тога што је сам Бог покарао оне зломишљенике.

11. глава *О Александру (Каракала, 211-213. година)*

Када већ беше у дубокој старости, Наркис више није могао да обавља епископску службу, и по заповести Господњој на службу са Наркисом

¹ Диј - епископ Јерусалима током две године; Германије - епископ Јерусалима током четири године; Гордије - епископ Јерусалима током пет година.

беше призван већ поменути Александар¹. Тај избор њему би откривен кроз виђење у сну. Следујући Божијој заповести, он крену из Кападокије, где је био удостојен епископске службе, у Јерусалим да се помоли и походи света места. Тамошњи житељи га лепо прихватише и нису му допустили да се врати, уверавајући га да су и они у исто време када и он, имали виђење у сну и да су јасно чули глас да изађу изван градских врата и да дочекају епископа кога им шаље Господ. О томе казује и сам Александар у својим писмима житељима Антиноје, која су и до данас сачувана. О своме служењу са Наркисом он на крају једног писма каже: „Поздравља вас Наркис, који је и пре мене овде био епископ и који се и сада молитвено труди са мном. Њему се наврши 116 година, и он вас, као и ја, убеђује да останете у једномислију...”². У Александрији, прејемник Серапиона постаде Асклепијад³, који се прославио сведочењем током гоњења хришћана. Александар, говорећи о његовом постављењу, овако казује Антиохијцима: „Александар, слуга и сужањ Исуса Христа, поздравља у Господу блажену цркву у Антиохији. Господ ми учини лаким ове окове када сам, седећи у тамници, сазнао да је, по Божијем Промислу, за епископа у вашој цркви постављен Асклепијад, који је тога због своје вере потпуно достојан...”. То писмо он је послао преко Климента⁴. О томе он (Александар), казује: „Ово писмо шаљем вам, браћо и господо моја, преко Климента, блаженог презвитера, човека доброг и поштеног. Ви га знате, али га треба још боље да упознате. Он, док беше овде по Промислу Божијем, на сваки начин утврди и оснажи Цркву Христову...”.

12. глава

О Серапиону и о сѣисима за које се казује да су код њега

Од онога што је написао Серапион много тога је изгубљено али има и сачуваних дела од којих су до нас дошла следећа: оно које је послао извесном Домнину, који је у време гоњења отпао од Цркве и прешао у јудејско сујеверје; затим, спис који је упутио Понтију, Карику (клирицима) и онима који су са њима. Серапион је написао и књигу о Петровом јева-

¹ Александар - епископ Јерусалима (212-250. година).

² Писма епископа Александра Јерусалимског хришћанима египатског града Антиноје представљају, насупротив мишљења протестантских научника, посредно сведочанство о постојању епископских катедри у Египту и пре тридесетих година III века. Погл. - Л. Јуревски, пом. дело, стр. 209-211.

³ Асклепијад - епископ Антиохије (213-221. година).

⁴ Јероним састра да Јевсевије овде мисли на Климентија Александријског. И заиста, Климентиј је био жив у време владавине Севера, зна се да је живео у њим крајевима и да је био пријатељ са Александром. Које је и посветио своју књигу са црквеним правилима.

нђељу које је било прихваћено од неких хришћана у Роску¹. Преузећемо оно шта Серапион казује о том спису: „Ми, браћо, прихватамо Петра и друге апостоле као Христа, али као људи који су искусни (у вери) одбацујемо списе који иду од руке до руке а називају се њиховим (апостолским) именима а где се јасно уочава нека сасвим другачија вера од оне коју су примили апостоли. Претпостављам да је и до вас дошао један препис јеванђеља које носи име апостола Петра те да је због тога и дошло до смутњи унутар ваше цркве. Сада, када сам сазнао да су неки од вас утонули у јерес, настојаћу да што пре дођем. Чули сте, браћо, какве се вере држао Маркион; он је противречио себи, често ни сам не знајући шта говори. Сазнаћете више о томе из писма које вам шаљем. Такође, рећи ћу вам, дође ми до руку и спис који докети², а који беху пре Маркиона, називају јеванђељем. Видим да сте много тога прихватили од тих јеретика. Прочитао сам тај спис и у њему сам нашао много тога што се не слаже са истинитом науком...”.

13. глава *Шта је писао Климент*

Климентове „Стромате” у осам књига сачуване су до данас. Он их је насловио „Стромате Тита Флавија Климента - записи о познању истинске философије”. Постоји и његово дело под насловом „Фрагменти”, где он каже да му је учитељ био Пантен; такође наводи и његова тумачења Светог Писма и предање добијено од њега. Такође постоји и Климентов спис где саветује Јелине; затим ту су и три књиге „Педагога”, књига са насловом „Који ће се богаташ спасти?”, „О Пасхи”, дијалог „О посту”, „О злоречју”, поучно слово о трпљењу које је намењено онима што су недавно крштени, дело под насловом „Црквено правило, или против оних који живе јудејским начином (живота)”, које је посвећено већ поменутом епископу Александру.

У „Строматама” он не само да је износио мисли из Светог Писма, него је користио и дела јелинских писаца, када је у њима проналазио нешто што би било од користи. Он такође спомиње и имена неких од писаца, указујући на вероучење Јелина и варвара. Говори и о лажима јересижарха, наводећи мноштво сведочанстава о њима. К свему придодаје и расуђивања философа тако да сам назив књиге у потпуности одговара њеном

¹ Око 200. године, епископ Серапион Антиохијски, обраћа се њему подручној цркви у Роску (Келесирија), са напоменом да не употребљавају тзв. „Петрово Јеванђеље”, пошто је сазнао да га они користе на богослужењима.

² Ово име њим јеретичцима по први пут даје Серапион. Треба разумети оне јеретике који су за Христа говорили да није био човек него ојсена.

Докетизам је сачињавао суштински део већине гностичких учења. Као засебну секту спомиње их само Иполит Римски у „Философуменама”

сadržaju. Климент се користи и књигама које нису признате од стране Цркве: Премудрости Соломонове, књигом Исуса Сираха, Посланица Јеврејима, Варнавина посланица, Климентова посланица и Јудина посланица. У књизи упућеној Јелинима користи списе Татијана, а такође спомиње и Касијана, који је писао хронику, као и Филона, Аристовула, Јосифа, Димитрија и Евполема - јеврејске писце који су у својим делима казивали да су Мојсије и јеврејски народ старији од Јелина¹. Много је и других корисних сведочанстава у том спису. У првој књизи он казује о себи као о човеку који је имао контакт са прејемницима апостола и ту обећава да ће дати своје тумачење Постања. У књизи о Пасхи, он говори да су пријатељи тражили од њега да за будућа поколења напише оно што је својим ушима слушао од древних свештеника по том питању. Он спомиње Мелтиона, Иринеја и друге, чије беседе наводи.

14. глава

Које још књиге Свејоџ Писма сјомиње Климентј

У „Примерима” он укратко даје приказ читавог Новог Завета, користећи при том и књиге које су оспораване: Јудину посланицу и остале Саборне посланице. Такође и Варнавину посланицу и Откривење које се приписује Петру. Посланицу Јеврејима сматра за дело апостола Павла, и казује да је настала за Јевреје на њиховом језику а да је затим Лука, веома пажљиво, преводи за Јелине. Због тога је, како каже, тако сличан стил језик (превод) те посланице и Дела апостолских. А зашто на самом почетку посланице не стоји да је она од апостола Павла, то је због тога што многи од Јевреја нису имали добро мишљење о њему, а затим додаје: „Како је рекао блажени презвитер: Господ, Сведржитељ, упути Павла да проповеда незнабошцима, и он се, из скромности, не прозива за апостола Јудеја, не смејући себе поредити са Господом, а такође и због тога што је посланица Јеврејима настала мимо његовог основног дела, тј. проповеди међу незнабошцима...”. У истом делу Климент наводи и предања древних презвитера о поретку Јеванђеља: „Прво су написана Јеванђеља у којима се налази родослов. Марково Јеванђеље овако настаје: Петар, боравећи у Риму и проповедајући Христово учење, казивао је све, испуњен Духом Светим, онако како је то и у Јеванђељу. Они који су га слушали, а било

¹ Погл. Климент Александријски, „Стромате”, I, 21. Касијан Јулиј (II век) - докет и енкратит. Помиње га Климент и Јевсевије; Аристовул - александријски писац. Пореклом Јеврејин. Птоломејев учитељ. Климент Александријски спомиње његово тумачење Мојсијевог Петокњижја (написано на грчком); Димитрије (III век пре Христа) - јудејски историчар, аутор дела „Историја јудејских царева” које је до нас дошло само у фрагментима наведеним кроз дела других аутора; Евполем - (II век пре Христа), јудејски историчар, такође аутор дела о јудејским царевима.

их је много, убедише Марка, као постојаног сапутника апостола Петра (и који је памтио све што је Петар говорио), да напише његове речи. Марко је то и учинио и даде Јеванђеље онима који су га тражили. Петар, сазнавши о томе, није због тога прекорео Марка. Јован, последњи (јеванђелиста), видећи да сва Јеванђеља говоре о земаљским делима Спаситеља, написа (потакнут од стране ученика и надахнут Духом) духовно Јеванђеље...”.

Александар, кога смо већ спомињали, у једном од писама упућених Оригену, спомиње Климента и Пантена као људе који су на добром гласу: „Тако је хтео Сам Бог, као што знаш, како не само да не би слабила у нама љубав коју нам као драгоцени дар дадоше наши претци, него да би бивала све јача и крепкија; јер ми признајемо за своје очеве оне блажене претке, за којима и ми ускоро дођосмо: Пантена, уистину блаженог мужа и учитеља, светог Климента, мог учитеља и благочинитеља, а такође и многе друге, преко којих сам упознао и тебе...”

Адамантиј (*Дијамантини* - у преводу еф. Гаврила), а тако су звали Оригена, упуту се у Рим. Тада је црквом у Риму управљао Зеферин. О томе постоји овакво казивање: „Пожелео сам да видим једну од најстаријих цркви, а то је црква у Риму...”. Боравећи тамо једно време, он се врати у Александрију, и са великом ревношћу наставио је да се бави делом које је радио у катихетској школи. Димитрије, тамошњи епископ, бодрио га је у том подвигу.

15. глава О Ираклу (Каракала, 213. година)

Али Ориген убрзо виде да неће моћи сам да истраје на том подвигу јер к њему у школу долазило је све више људи тако да није имао ни трен одмора. Због тога он начини две групе и изабра међу својим ученицима извесног Иракла, који се усрдно бавио богословљем, човека веома разумног и коме философија не беше страна, те га прогласи за свог помоћника и њему препусти уводна предавања а себи остави да обучава оне који су већ упознавали.

16. глава О томе колико је пошла задавао себи Ориген изучавајући Светио Писмо

Жеља за изучавањем Светог Писма потакла је Оригена да научи јеврејски језик и ускоро набави књиге написане тим писмом. Такође је трагао и за преводом који начинише седамдесеторица преводаца као и за преводима који се тада употребљаваше, тј. Акилиног, Симаховог и Теодо-

тионов¹. Не знамо где их је набављао и ко су били њихови ранији власници. Ориген нам саопштава да је један превод нашао у Никопољу, недалеко од Акцијума², а други - негде на другом месту. У Хексапли, он је упоредио са четири позната превода још пети, шести и седми, и за један од њих рече да га је пронашао у Јерихону, у време владавине Антонина, сина Севера, скривеног у неком великом ћупу. Сакупивши те преводе, он из раздели на мање делове и упореди са јеврејским источником, те тако састави Хексаплу. Превод Акиле, Симаха и Теодотиона, заједно са преводом Седамдесеторице, сјединио је у Тетраплах³.

17. глава

О Симаху и ономе шћа је он љревео

Потребно је знати да је Симах, један о преводаца, био евионит. Та јерес састоји се у следећем: они говоре да се Христос родио од Јосифа и Марије, те Христа сматрају за обичног човека. Такође настоје да закон чувају следујући строго јудејском духу. Симах је, кроз своје списе,

¹ Акила - прозелит (у јудејство), пореклом из незнабожачке породице која је живела у Ефесу. Живео је у време цара Адријана. Око 129. године начинио је превод Светог Писма предназначен за Јевреје који живе у грчкој незнабожачкој средини. Превод је прихваћен од Јевреја са великим одобравањем. О том преводу казују нам многи од древних аутора: Иринеј Лионски, Јероним, Ориген, Августин, Елифаније Кипарски и други. Према Елифанијевом казивању, Акила је у свој превод унео сву своју мржњу према хришћанима. Јероним није таквог мишљења него сматра „да Акила веома пажљиво преводи реч по реч, без мржње у себи...” - еп. Фларет (Черниговски), пом. дело, 1. том. стр. 188.

Симах - учени Самарићанин који је прво прихватио хришћанство а затим пао у евионитство. Преводио је Свето Писмо од 201. до 203. године. Његов превод употребљавали су и хришћани.

Теодотион - следбеник евионитске јереси. Рођен је у Ефесу. Касније прелази у јудаизам. Превео је Свето Писмо током друге године владавине императора Комода, тј. 181. године.

² У Александрији.

³ Хексапла, коју је Ориген саставио 230-240. године, представља зборник шест превода постављених у упоредним колонама: 1. јеврејски текст писан јеврејским словима; 2. јеврејски текст писан грчким писмом; 3. превод Седамдесеторице; 4. Акилин превод; 5. Симахов превод и 6. Тодотионов превод. Хексапла представља прво критичко издање Светог Писма.

У Тетраплама постоје четири ступца, тј. изостављен је јеврејски текст. 280. године настаје још једно критичко издање грчког текста Светог Писма, тј. „Рецензије” Лукијана Антиохијског. Познато је још неколико грчких превода Светог Писма из Оригеновог времена или времена пре њега, нпр. - Папирус унциал (III век пре Христа - III век после Христа), Пергаменти унциал (III век после Христа).

настојао да ојача своју јерес позивајући се у више наврата на Матејево јеванђеље. Ориген каже да те напомене заједно са другим Симаховим списима о Светом Писму, дођоше до њега преко извесног Јулијана коме је сам Симах дао своје рукописе¹.

18. глава *О Амвросију*

У то време Амвросије, који је био следбеник Валентинове јереси, убеди се у истинитост Оригенових речи, и као неком светлошћу, његов ум беше озарен и обрати се к Цркви и њеној правој вери. Много је образованих људи долазило к Оригену, и реч о њему се рашири на далеко, тако да су долазили многи да чују како он тумачи Свето Писмо. Такође је долазило и много јеретика и знаменитих философа, слушајући не само речи о вери него и Оригенове беседе које су за тему имале философију. Ученике код којих је приметио да имају дара, он је уводио у философске дисциплине, предавао им је аритметику, геометрију и друге предмете, а такође их је упознавао и са философским теоријама, објашњавајући дела појединих аутора, уједно чинећи и своје напомене. Због тога су га Јелини сматрали за великог философа. Већину ученика он је само упознавао са оним основним знањем, говорећи да треба да разумеју Писмо и да се припреме за живот по њему. Из тога се види да није сматрао за неопходно да се сви баве философијом и световним наукама.

19. глава *О њеј о Оригену*

О томе како је Ориген био вешт у тим наукама, о томе нам сведоче и јелински философи тог времена. У њиховим списима налазимо честе напомене о њему. Неки су Оригену посветили читаве радове а други су у своја дела уносили свој суд о том човеку, као учитељу. Али, зашто говорити о томе када је Порфирије² (наш савременик), са Сицилије, напи-

¹ О томе постоји казивање и у Паладијевом „Лавсаику“ (српски превод: „Лавсаик“, Шибеник, 2002. година).

² Порфирије - ученик александријског философа Платина; написао је поред осталих и његова књига против хришћанства. Те књиге су уништене по наређењу цара Константина и Теодосија.

Порфирије (232/233.- 301/305. година) - философ, представник раног римског неоплатонизма. Аутор многобројних дела из философије, религије, математике, историје, реторике, астрологије... Написао је дело против хришћана које је сачувано само у фрагментима кроз дела других аутора (погл. А. Ф. Лосев, „Историја античке естетике“, Москва. 1988, књ. 1.). Делове те књиге имамо код А.

сао књигу против нас, где је настојао да оклевета Писмо. Ту помиње и оне који га тумаче, а међу њима и Оригена. По његовим речима, он је Оригена познавао још из младости, и настојећи да га што више оклевета, не преза да говори гнусне неистине, мислећи да оне неће бити примећене. Понекад га оптужује као хришћанина, а понекад подробно говори о Оригеновој преданости философским дисциплинама. Послушајмо његове речи: „Жарко настојећи да сачува нечисто казивање јудејског писма, они (хришћани) окренуше се тумачењима која немају никакве везе са оним шта говори Писмо. Ту је препуно настојања да се заштите те бесмислице али још више је самохвалисања кроз лично писање. Мојсијеве речи су јасне а они (хришћани) говоре да је ту пуно тога скривеног те да су неопходна нека њихова тумачења... Тај ружни метод преузет је од човека са којим сам се сретао још у младости, који и тада беше веома на гласу, а познат је и данас кроз своја дела. Мислим на Оригена. Слава о њему далеко се рашчула међу онима који следе ту (хришћанску) веру. Он је својевремено био ученик Амонија¹ који је у наше време напредовао у философији. Амоније га прихвати и много чему га је научио, али у избору животног пута Ориген је кренуо путем супротно од онога који му показа учитељ. Амоније је био хришћанин, и био је васпитаван од родитеља - хришћана, али улазећи у разум и упознавши се са философијом, он прихвати начин живота који је сагласан са законом. Ориген је Јелин, који је васпитан у јелинској науци и штета је што се спотакну и паде у варварско расуђивање и одбаци своју способност за науку. Живи као хришћанин и нарушава закон. О материјалном свету и о Богу размишља као Јелин, али у јелинску философију је унео некакве басне, њој потпуно стране. Свагда је живео са Платоном, а читао је Нуменија, Кронија, Аполотана, Лонгина, Модерата, Никомана и писце који су познати међу питагорејцима. Користио је и књиге стоика Херемона и Корнута², и упознавши се од њих

Harnack, „Porphyrius - Gegen die Christen” - „Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften” - руски превод: А. Б. Ранович, „Првоисточници за историју раног хришћанства - Антички критичари хришћанства”, Москва, 1990, стр. 346 - 391 /на руском/.

¹ Амоније Сак (175-242. година) - оснивач неоплатонистичке школе. Платинов учитељ. Његова дела до данас нису сачувана (погл. А. Ф. Лосев, пом. дело, стр. 134-140)

² Нуменије из Апамеје (II век) - сиријски философ, неопитагорејац. Следио је и Платоново учење; Кроније (II век) - коментатор Хомера. Нуменијев пријатељ; Аполотин (III век) - стоик. Живео је у Антиохији; Лонгин Касије (213-273. година) - атински ритор и философ (неоплатоничар). Ученик Амонија сака. Кажњен је по наређењу императора Аврелијана. Лонгину се током више векова приписивало ауторство познатог трактата „О узвишености” (погл. А. Ф. Лосев, „Историја античке естетике - рани јелинизам”, Москва, 1979, стр. 452 /на руском/); Модерат из Гадеса (I век пре Христа - I век после Христа) - философ

са тумачењем јелинских мистерија, он настоји да их примени и за јеврејске списе...”.

Тако казује Порфирије у III књизи свог дела против хришћана. Он истинито говори о васпитању и широком образовању Оригена, али отворено лаже (а то и приличи непријатељу хришћанства) када каже да се Ориген обратио у веру из јелинства и да је после учења код Амонија запао у незнабоштво. Ориген је од предака чувао наслеђену хришћанску веру (о чему сам већ говорио), а Амоније се до последњег часа остао веран истинитој вери, о чему сведоче његова дела која га надалеко прославише. Поменимо само његову књигу „О сагласју Мојсија са Исусом”. Многе његове списе можете наћи код истинских љубитеља истине. Све то изложено је да се укаже на лаж клеветничких речи и велику осведоченост Оригена у јелинским наукама. У једном писму, обраћајући се онима који су га прекоревали због поменутих наука, он овако пише: „Када сам усрдно почео да изучавам Писмо и када се рашири реч о моме труду, тада су к мени почели да долазе и јеретици, и јелински учењаци и философи, те сам решио да темељно размотрим учења о истини, као и оно што уче јеретици и философи. То сам урадио следећи Пантена, чија предавања су мени још од користи јер он беше веома упућен у та питања, као и Иракл, који је сада у Александрији у савету свештеника а који ми је био учитељ у философским дисциплинама. Он се пре пет година упорно трудио око мене и под његовим утицајем оденуо сам философски плашт¹...”. Тако говори Ориген у одбрану свог интересовања за јелинским наукама. У време када је Ориген живео у Александрији, Димитрију, тадашњем епископу (Александрије) и префекту Египта, војник донесе писмо од управитеља Арабије, са молбом да му што пре дође Ориген јер има жељу да поразговара са њим. Ориген је то послушао, отпутова а онда се поново врати у Александрију². У то време догоди се велики неред у Алекса-

(неопитагорејац). Познат је по делу „Питагорин живот”, где наводи фрагменте из Модератовог дела. Сведочења о њему постоје и код Симплиција и Стобеја (погл. А. Ф. Лосев, „Историја античке естетике - позни јелинизам”, стр. 33-34); Никомах из Герасе (II век) - философ (питагорејац). Математичар. Аутор дела „Увод у аритметику”; Херимон - египатски историчар и философ (стоик). Библиотекар Александријске библиотеке. Аутор дела „Историја Египта”. Учитељ императора Нерона; Корунт (I век) - философ (стоик).

¹ Философски плашт - посебан тип одеће који су носили професионални ритори, софисти и научници (погл. Јустин Философ, „Дијалог са Трифоном Јудејем” I, 1-2

² Арабија је била римска провинција која је обухватала област из Јордана и Петреју. Њом је управљао легат-сенатор. Обраћање легата имало је официјелни карактер. Писмо епископу сведочи о томе да је римска управа и те како добро била упозната са црквеном јерархијом. Оригеново путовање било је 215-216. године.

ндрији¹ те Ориген тајно изађе из града и упути се ка Палестини. Онда се насели у Кесарији. Мада тад још није био рукоположен за свештеника, тамошњи епископи су га молили да беседи са верницима и да им тумачи Свето Писмо. Да је то заиста било тако, види се из писма Александра, епископа Јерусалима и Теоктиста Кесаријског, упућеног епископу Димитрију: „Ти не помињеш у свом писму ни то као да је то нешто нечувено, нити се игде држи обичај да лаик проповеда у цркви када је у њој епископ². Не можемо да схватимо како можеш да говориш такву неправду. Епископи када су видели да је пред њима човек који својим способностима може бити од користи браћи, одмах га позваше да проповеда народу. Тако учинише блажена браћа у Ларанду³ - Неон и Евелпид; у Иконији - Целс и Павлин а у Синаиду - Атик и Теодор. По свој прилици, тако је било и по другим местима...“⁴ Човеку о коме казујемо, и ако још младом, давали су такву част не само епископи из његове постојбине него и епископи из других крајева. При свему томе, Димитрије није престајао преко ђакона позивати Оригена да се врати у Александрију. Када се вратио, Ориген је наставио са пређашњим послом.

20. глава

*О томе каква су дела њисаца оног времена дошла до нас
(Каракала Хелијоџамал, 214-223. година)*

У то доба, у пуној снази било је много даровитих црквених писаца. Њихова дела сачувана су до данас и лако се могу наћи. Она се чувају и у библиотеци града Елије, коју је устројио тамошњи епископ Александар. Ту смо пронашли подоста материјала за ову нашу књигу. Један од таквих писаца био је и Берил⁵, епископ Бостре у Арабији, који је саставио осам писама и разне радове испуњене љубављу. Сачувана су и дела Иполита, који је такође био старешина једне од цркви. Дошао је до нас и Гајев дијалог, који беше човек веома разуман, а живео је у Риму у време Зефирина. Он се спори са Проклом који је штитио учење фригијске јереси. У том дијалогу, обуздавајући дрску охолост јеретика и спремност да пишу

¹ 215. године у Александрији је дошло до устанка против императора Каракале. На тај устанак он је жестоко одговорио и град је препуштен војсци која га је пљачкала. Том приликом дошло је до великих прогона а школа је била затворена.

² Тек многу доцније издајо је њавило којим се забрањује свештовним људима да њроповедају у цркви.

³ Месџо у Малој Азији, Ликаонија.

⁴ О том писму подробије у делу Л. Јуревског, „Александријска архиепископија и Египат“, стр. 210-211.

⁵ Берил - епископ Бостре Аравијске. Припадао је јереси монархијеваца.

неко ново Писмо, он напомиње тринаест посланица светог апостола. Међу њима не спомиње посланицу упућену Јеврејима, вероватно јер многи у Риму и данас сматрају да она није Павлова.

21. глава

О њознајим епискојима њоџ времена

Антонин је владао седам година и шест месеци. После њега дође Макрин, који поживе годину дана, а након њега власт преузе други Антонин¹. Прве године његове владавине, упокоји се епископ Зеферин, који је осамнаест година служио Цркви. Њега је наследио Калист, који поживе пет година, а онда епископ постаде Урбан². Антонин поживе само четири године. Власт од њега наследио је самодржац Александар³. У то време у Антиохијској цркви прејемник Асклепијада постао је Филип⁴.

Императорова мајка, била је Мамеја, веома благочестива жена. Она је сматрала за велику част да се сретне са Оригеном јер реч о њему дошла је и до ње. Када је била у Антиохији, она га позва к себи да дође уз пратњу њене страже. Ориген с њом проведе неко време, поучи је много о вери, а онда се врати својим свакодневним обавезама.

22. глава

О Иџолијовим делима која су дошла до нас

Поред осталих списа, Иполит је написао и књиге о Пасхи, где је начинио пасхалију за шеснаест година, почев од прве године владавине императора Александра. Од преосталих његових списа, до нас је дошло: „О шест дана стварања”, затим књига о томе шта је било после шестог дана стварања; дело против Маркиона, „О Песми над песамама”, „О неким поглављима Језекиља”, „Против свих јереси”. Та и многа друга његова дела и данас се могу наћи код наше браће.

¹ Антонин - римски император (211-217. година); Макрин - римски император (217-218. година); Други Антонин о коме казује Јевсевије је император Елагавала (218-222. година).

Тј. Марко Аврелије Анџонин Хелиџоџабал, рођени син Каракалин.

² Калист - епископ Рима (218-223. година); Урбан - епископ Рима (223-230. година).

³ Александар Север - римски император (222-235. година).

⁴ Филип - епископ Антиохије (223-230. година).

23. Глава

О томе како је Ориген добио Ѣрезвиѡтерски чин

Тада Ориген започе ширити своја тумачења Светог Писма. Амвросије не само што га је подстицао на тај труд, него га је на сваки начин опскрбљивао неопходним списима. Више од седам брзописаца записивало је оно што би Ориген казивао, мењајући се у одређено време. Ништа мање не беше ни преписивача ни девојака вештих у лепом писању. И заиста, све што би било потребно Оригену, Амвросије је то благовремено на-бављао.

Урбана, који је осам година био епископ Рима, заменио је Понтијан, а Филипа, који је био епископ у Антиохији, заменио је Зебин¹. Тада је Ориген, због црквених послова, преко Палестине отишао у Јеладу. Такође је био и у Кесарији, где га тамошњи епископи рукоположише у свештенички чин. Управо поводом тога дође до великих расправа². Све што је Ориген учинио заслужује да се о томе напише засебна књига, мада је о томе донекле речено и у другој књизи апологије коју написасмо у његову заштиту.

24. Глава

Шта је ѡумачио Ориген у Александрији (Александар Север, 232. година)

К овоме је потребно придодати и следеће: у VI књизи тумачења Јовановог јеванђеља, Ориген напомиње да је првих пет књига саставио док је био у Александрији. Од свега што је том приликом написано, до нас је дошло само 22 тома³. У IX књизи тумачења Постања (а укупно их има дванаест), он спомиње да је у Александрији написао првих осам, а такође и тумачење првих двадесет и пет псалама као и тумачење књиге Плач (Јеремијин). Од тих списа до нас је дошло само пет томова. У њима он спомиње и дело о васкрсењу, написано у два тома. Књигу „О начелима” он је написао пре свог пресељења из Александрије, као и дело под насловом „Стромате” у десет томова. У Александрији је писао у време влада-

¹ Понтијан - епископ Рима (230-235. година); Зебин - епископ Антиохије (230-238. година).

² Фоѡије (Biblioth. 118) казује да је било два сабора ѡроѡив Оригена. На једном од њих решено је да се Ориген ѡроѡна из александријске цркве, с ѡим ѡѡио би оѡѡао у свешѡеничком чину. На друѡом сабору, ѡде су били еѡиѡѡѡски еѡискоѡи које је сазвао Димитрије, решено је да му се одузме свешѡенички чин. Ни једно од ова два решења није извршено.

³ По сведочењу Јеронима, Ориген је написао свеѡа 34 ѡѡа о Јовановом јеванђељу, али до нас је дошло свеѡа девети и ѡѡ: 1, 2, 6, 10, 13, 19, 20, 28 и 32.

вине императора Александра, како сам сведочи у напмени која се налази у сваком тому.

25. глава

О шоме шїа Ориген каже за заветїне књи́ге

Тумачећи први псалам, Ориген наводи списак свештених књига Старог Завета. Ево шта он пише: „Потребно је знати да старозаветних књига, по јеврејском предању, има двадесет и две јер је толико слова у њиховом алфabetу... А те књиге су ове Постање (код Јевреја - Bereshit), Излазак (Vele shemot), Левитска (Vaikra), Бројеви (Gammist ekodim), Поновљени Закони (Elle haddebarim), Књига Исуса Навина (Iozue ben nun), Књига Судија и Рут су код њих једна књига - Shofetim, Прва и Друга књига Царства су једна књига - Vammeleh David, Прва и Друга књига Јездрина су такође једна књига - Ezra, Књига Псалама - Sefertehillim, Приче Соломонове - Mishlot, Еклесијаст - Kogolet, Песма над песмама (а не Песма песама, како сматрају неки) - Shir hashshirim, Књига пророка Исаије - Eshaja, Јеремија са Плачем и Посланицом (код Јевреја у једној књизи) - Imtiag, две књиге пророка Данила - Daniel, Језекиљ - Ehzekel, Књига Јова - Job, Есфира - Ester¹. Постоје још и књиге Макавејске - Sharbet sharbane”.

То је наведено у поменутом делу. У првој књизи тумачења Матејевог јеванђеља, Ориген, придржавајући се канона Цркве, сведочи да постоје четири Јеванђеља и казује следеће: „Ево шта је предањем речено о четири Јеванђеља, која су неоспорно јединствена за сву Цркву Божију, која се налази под небом: прво од јеванђеља написао је Матеј, који је био митар, а затим апостол Христов. Оно је предназначено за хришћане који су из јудејства јер је написано на њиховом језику. Друго јеванђеље написао је Марко, према Петровим напоменама. Петар у својој посланици назива Марка својим сином. Треће јеванђеље написао је Лука. Њега (јеванђеље) одобрио је Павле, а написано је за хришћане који долазе из незнабоштва. Четврто јеванђеље написао је Јован...”. У петој књизи тумачења истог јеванђеља, Ориген овако говори о апостолским Посланицама: „Павле, коме је дато да постане истински слуга Новог Завета, не по речи, него по духу, наситивши Јеванђељем земље (простор) од Јерусалима па све наоколо до Илирика, није писао свим црквама које је устројио. Петар, на коме је основана Црква Христова, написао је само једну посланицу. Постоји још једна посланица за коју неки казују да је његова а други опет да није дело апостола Петра. Шта рећи о Јовану који је био на грудима Господњим? Он је написао јеванђеље, у коме напомиње да би се о Христу могло написати толико књига да се оне не би могле сместити у сав свет (погл. Јн. 21, 25). Он је написао Откривење, и као што

¹ Овде њо јеврејском рачуну нема двадесет и дру́ге књи́ге, куда сїадају мали ѡпроци. Веровајно је дошло до зрешке ѡриком ѡрејисивања.

му је заповеђено, није ништа прећутао од онога што му је речено. Јован је написао и посланицу. Такође постоје још две посланице за који неки мисле да јесу његове, а други опет да нису...”. Што се тиче посланице Јеврејима, Ориген овако казује о њој: „У језику посланице која је упућена Јеврејима, нема оних особина које су својствене апостолу Павлу јер посланица је написана на добром грчком језику и многи веома лако примећују то. Али, ако се пажљиво чита ова посланица, ту се могу наћи мисли које су веома блиске мислима апостола... Ако треба да кажем своје мишљење, рекао бих да мисли из те посланице припадају апостолу, а избор и стил речи човеку који је веома близак ономе што је научио или чуо од апостола. Ако нека од цркви прихвата ову посланицу као Павлову, она је достојна хвале јер како би је древни оци и предали нама као Павлову, а да за то нису имали основа? Али, ко је заправо био тај ко је написао ту посланицу, то је једино познато Богу. Према казивањима која су дошла до нас једни сматрају да је она дело Климента Римског, други да је њу написао Лука, који је написао и јеванђеље као и Дела апостолска, а постоје још и друга мишљења...”.

26. глава

Иракло се прихватио епископства у Александрији

Десете године владавине поменутог императора, Ориген се преселио из Александрије у Кесарију, препустивши Катихетску школу Ираклу. Недуго затим, упокоји се Димитрије, епископ Александрије, вршећи своју службу читаве 43 године. Његов прејемник постао је Иракл¹.

27. глава

Како су епископи љедали на Оригена (Александар Север Максимин, 232-235. година)

У то време беше на гласу Фирмилијан, епископ Кесарије Кападокијске². Он је веома ценио Оригена; позивао га је к себи управо ради добробити Цркве, а неретко је одлазио к њему, у Јудеју, и проводио неко време са Оригеном, усавршавајући се у богословљу. И Александар, епископ Јерусалима, као и Теоктист, епископ Кесарије, ценили су Оригена и препуштали су му тумачење Светог Писма.

¹ Иракл - епископ Александрије (231-246. година).

² Фирмилијан - епископ Кесарије Кападокијске (+ 269. године). председавао је на неколико сабора против јеретика. Сачувана је његова посланица Кипријану Картагинском.

28. глава

О њрођонима у време владавине Максимиана (Максимин и Гордијан, 235-238. година)

После императора Александра, који је владао тринаест година, на власт је дошао кесар Максимин¹. Из мржње према Александру и његовом дому где је било пуно верујућих хришћана, Максимин започе гоњење где је хватао само оне који су били на челу Цркве. У то време Ориген је написао дело „О мучеништву“, које је посветио Амвросију и Проктиту, свештенику из Кесарије. Казују да су се они прославили исповедањем вере пред Максимином, који је владао три године. О том гоњењу казује Ориген и у 22. књизи његовог тумачења Јовановог јеванђеља као и у разним писмима.

29. глава

Како је Фабијан на чудесан начин изабран за епископа Рима (Гордијан, 238. година)

После Максимиана на власт је дошао Гордијан². Прејемник Понтијана, који је шест година био епископ Рима, постао је Антерот. Овај је поживео свега месец дана, а уместо њега за епископа Рима беше изабран Фабијан³. Казују да се он (Фабијан), заједно са другима, преселио у Рим, и ту по Божијој милости, постао епископ на чудесан начин. Када се сва браћа сабраше ради избора будућег епископа, то је већина њих размишљала о славним и познатим људима. О Фабијану, који се такође ту налазио, нико није ни помишљао. Одједном с неба слети голуб и стаде на Фабијанову главу и сви у томе препознаше да је избор одређен и рекоше: „Достојан!“, те га узведоше на епископску катедру.

У то време епископ Антиохије био је Зебин, а када се он упокоји, изабраше Вавилу⁴. У Александрији Димитрија је на месту епископа наследио Иракл, а за управитеља Катихетске школе изабраше Дионисија⁵, који је такође био један од Оригенових ученика.

¹ Максимин - римски император (235-238. година).

² Гордијан - римски император (238-244. година).

³ Антерот - епископ Рима (235-236. година); Фабијан - епископ Рима (236-250. година).

⁴ Вавила - епископ Антиохије (238-250. година).

⁵ Дионисије - епископ Александрије (246-265. година); управитељ Катихетске школе од 223. године.

30. глава *Ко су били Ориџенови ученици*

Оригену је у Кесарији такође долазило мноштво не само житеља оближњих места него и мноштво странаца. Овом приликом поменућу само неке од познатијих: Теодор, знаменити епископ који је и наш савременик, а кога зову и Григорије¹ и његов брат Атинадор. Обојица су страшно изучавали јелинске и римске науке, а онда их је Ориген потакао ка философији и богословљу. Они су са њим провели пет година и усавршивши су се још као млади, те беху удостојени епископства у понтијским црквама.

31. глава *О летиоисцу Африкану*

У то време постао је познат и Африкан, који је написао дело по имену „Кести“². Постоји његово писмо Оригену где казује да је историја о Сусани (у Даниловој књизи) додатак³. На то му је Ориген веома подробно одговорио. Од тог Африкана до нас су дошли и неки други списи: пет књига „Хронике“, које су познате због изузетне прецизности и веома су подробне. Африкан казује и о томе како је, када је чуо о Ираклу, отпутовао у Александрију. Већ смо напоменули да је Иракл био на гласу због свога знања философије и других јелинских наука и да је био епископ цркве у Александрији. Постоји и Африканово писмо упућено Аристиду о разликама у родослову Христа, тј. разликама Матеја и Луке. Ту казује савсим прецизно да се јеванђелисти по предању слажу, а о томе смо и ми говорили у првој књизи.

¹ Свети Григорије, епископ Неокесаријски. 231. године Теодор је постао Ориџенов ученик. После осмогодишње поуке примио је крштење и добио је име Григорије. Убрзо је постао епископ Неокесарије. Учинио је мноштво чуда те су га већ свети Василије Велики и свети Григорије Ниски називали чудотворац. Саставио је Символ вере (240. године), који је одобрен од стране Првог Васељенског сабора (325. година). Позната је његова канонска посланица Атиниодору, епископу Понта, која садржи 12 правила (262. година), као и његово похвално слово Оригену.

Атинадор - епископ Понта, брат светог Григорија Чудотворца. Заједно са светим Григоријем учествовао на сабору против Павла Самостатског у Антиохији (246. година).

² Овом речју Африкан је називао скуј онога што је написао. То су расуђивања неједнаког садржаја. По томе биће да су налик Климентиним Сиромашама.

³ Повест о Сусани (Дан. 13, 1-64) није садржана у јеврејском тексту Старог Завета. Сачувана је само у грчком преводу Седамдесеторице.

32. глава

Шта је писао Ориген док је живео у Кесарији Палестинској

Ориген је у то време саставио тумачење књиге пророка Исаије и пророка Језекиља. Из књиге тумачења пророка Исаије до нас је дошао само трећи део, тј. до виђења животиња у пустињи. Тумачећи књигу пророка Језекиља, Ориген је написао двадесет и пет томова. Писао око те књиге окончао је у Атини, где је завршио и тумачење Песма над песмама (првих пет књига). Вративши се у Кесарију написао је преосталих пет књига. Али, зашто овде набрајати све оно шта је Ориген написао, када би о томе требало написати засебно дело. Навео сам то у опису живота свештеномученика Памфила, нашег савременика, показавши уједно са каквом се усрдношћу Памфил бавио богословљем, а такође сам ту уврстио и списак књига из његове библиотеке где је било подоста Оригенових радова као и дела других црквених писаца. Они који желе, могу се из те књиге упознати са Оригеновим делима која су дошла до нас¹, а ми наставимо даље казивање.

33. глава

О Бериловој заблуди

Берил, кога смо недавно споменули, био је епископ Бостре у Арабији. Он је нарушавао црквено правило, настојећи да у наше учење уведе нешто што му је потпуно страно, тј. он се осмелио говорити да Господ и Спаситељ наш пре Свога оваплоћења није имао суштину и личну божанственост него да је у Њему било само Очево божанство. Многи епископи када су чули о томе, почеше га прекоревати због тог учења а онда у помоћ позваше и Оригена. Ориген је своју беседу започео питањима која објашњавају начин мишљења Берила, а онда, упознавши га са свим, убедио га је својим расуђивањима и исправио је његово неправоверје те га врати здравој вери, показавши му истинитост догмата. И до сада постоје подробна сведочанства о тим догађајима, тј. Берилеве изјаве, одлуке сабора сазваног по том питању, Оригенова писма и беседе са Берилом. О Оригену много казују и садашњи свештеници, али ја сам одлучио да то изоставим јер то није тема ове књиге. Неопходна сведочења о њему могуће је прочитати у апологији Оригена коју је написао свети мученик Памфил, наш савременик.

¹ Житије светог Памфила сачувано је у фрагменту Јевсевијевог дела о палестинским мученицима. Каталог књига о коме казује Јевсевије заувек је изгубљен. Један део споменут је у писму блаж. Јеронима упућеном Павлу (23. писмо), где се помиње број од око 800 Оригенових радова. У Јевсевијевом каталогу се помиње број од око 2000 Оригенових дела.

34. глава
(Филип, 238-244. година)

После пуних шест година Гордијанове владавине, на власт је дошао Филип¹ заједно са својим сином Филипом. Казују да је он био хришћанин и да је једном приликом пожелео да се уочи Пасхе на свеноћном бденију помоли у храму заједно са народом али да му то није допустио тамошњи епископ, тражећи да се прво исповеди а да онда стоји на месту које је предвиђено за покајнике. Говоре да је то Филип безпоговорно прихватио и да је тиме на делу показао да је искрено побожан и да се боји Бога.

35. глава
После Иракла на место епископа дошао је Дионисије
(Филип, 247. година)

Текла је трећа година Филипове власти када се после шеснаест година епископства у Александрији упокоји Иракл. Његов прејемник био је Дионисије.

36. глава
Шта је још написао Ориген

Када је вера наша све више јачала, и наше се учење све слободније исповедало, Ориген је тада већ имао шездесет година и имао је огромно искуство. Своје беседе упућене народу диктирао је брзописцима (мада то раније није чинио). У то време саставио је осам књига о епикурејцу Целсу, и насловио их је „Реч истине”², такође је написао и двадесет пет томова тумачења Матејевог јеванђеља а такође и тумачења дванаест књига пророка од којих је нама познато само двадесет пет. Постоји и Оригеново писмо императору Филипу, као и писмо Севери, Филиповој супруги. Такође ту су и писма другим људима тог времена. Сабрао сам их колико је то мени било могуће, а та писма су била разасута по разним местима. Саставио сам од тих писама (којих је било више од стотину) посебне књиге. Ориген је писао и Фабијану, епископу Рима, као и многим другим епи-

¹ Филип Аравијанин - римски император (244-249. година). И ако није био хришћанин, према њима се односи веома благонаклоно.

² Целс - грчки ритор. Око 176. године написао је антихришћански спис под именом „Реч истине” чији су фрагменти сачувани у Оригеновом спису против Целса. Целс заправо није био епикурејац. Фрагменти књиге против Целса наведени су у делу А. Б. Рановича, „Првоисточници историје раног хришћанства”, стр. 270-331 /на руском/.

скопима казивајући им о својој правоверности¹. Они су наведени у шестој књизи апологије коју сам ја написао о том великом човеку.

37. глава

О неједнаком мишљењу Араја

У то време појавише се у Арабији људи који су ширили некакво чудно учење. Наиме, они су тврдили да човекова душа у часу смрти умире заједно са телом и да се распада као и тело, а да у тренутку васкрсења она васкрсава са телом и поново оживљује. Тада је сазван велики сабор, и поново је позван Ориген. Он је изложио своје ставове о том питању².

38. глава

О јереси Елкесаија (Филиј и Декије, 247-251. година)

Тада се појави још једна јерес - јерес Елкесаита; али она не беше дугог века јер недуго након настанка она је и нестала³. О њој казује и Ориген у својој беседи на Пс. 82: „Појавио се некакав горд човек, веома безбожан и нечастив. По његовом имену, а он се звао Еклесије, то учење доби своје име. Недавно то учење устаде и на Цркву и разоткрићу вам зло тог учења да нико од вас њиме не би био преварен. Ту се оповргава здрава наука Светог Писма веома вешто интерпретираним изрекама из читавог Старог Завета и Јеванђеља у њихову (секташку) корист. Они одбацују дела (посланице) апостола. По њиховом мишљењу одрицање вере нема никакве погубне последице по човека јер се то одрицање врши језиком (речју) али не и срцем. Они се позивају на неку књигу коју су тобож добили са неба, сматрајући да ће бити спашени само они који верују у оно шта је записано у тој књизи....”.

¹ У писму епископу Фабијану (око 241. године), Ориген објашњава појаву разногласја у интерпретацији његовог учења тиме што је Амвросије, његов мецена, обнародовао део његових рукописа који садрже неке веома непромишљене ставове.

² О том сабору и о тој јереси сазнајемо само из овог Јевсевијевог сведочења.

³ Елкесиати - секта која је, сагласно „Философуменама” (VIII, 8-11) исповедала погрешно учење које тврди да је Син Божји јавља оснивачу те секте Еклесају (крај I - почетак II века) у образу анђела који је био висок 96 римских миља (римска миља износи 1480 метара). То учење одржало се релативно дуго: у IV веку две секташице Мартус и Мартана (Еклесајеве рођаке) шире ту јерес заједно са својим следбеницима.

Ейифаније доводи јерес Еклесаија и Еклесаја, па каже да је Еклесај живео у време Трајана, да је њо њемену био Јеврејин и написао књигу у којој је дао смисао њојмова јеврејских, незнабожачких и хришћанских.

39. Глава

Како је Декије прогањао хришћане и шта је прејемнико Ориген

После седам година владавине Филипа, власт је преузео Декије¹. Из мржње према Филипу, он је започео прогон Цркве². У време тог прогона мученички је у Риму пострадао Фабијан. Његов прејемник био је Корнилиј³. У Палестини, епископ Александар Јерусалимски, би доведен пред суд у Кесарији, и након поновљеног исповедања⁴, беше затворен у тамницу мада је већ био човек у дубокој старости. Његов прејемник био је Мозабан⁵. У тамницама Антиохије страдао је након исповедања вере и Вавила. Његов прејемник био је Фабиј⁶.

Шта је преживео Ориген приликом тог прогона: окове, телесне муке усијаним жељезом, подземне тамнице, вишедневне муке на справама за мучења, све то он је храбро подносио, а судија је ипак заповедио да му се не дира живот. Колико је после тога Ориген написао корисних дела за људе, о томе сам веома подробно казивао у својим списима, користећи писма која је он (Ориген) писао.

¹ Декије (Децije) - римски император (249-251. година)

² Декијев прогон, чији почетак повезују са едиктом који је издат против хришћана (децембар 249. или јануар 250. године), представља један од најмасовнијих гоњења Цркве. Тај едикт првобитно је био усмерен против оних који нису поштовали римске богове, тако да су сви људи који живе на територији империје били дужни да пред специјалним комисијама (од пет особа одређених од стране власти), принесу жртве. Они људи који су принели жртве добијали су тзв. „libelli”. Сачувани су текстови неких сведочанстава. Тако, на пример, у једном од њих пише: „Ради жртве изабраном дрвету (са) Александоровог острва... ја сам принео жртву, учинио изливање и јео месо од жртве... прве године самодршца, кесара Гаја Месија Трајана Декија, благочестовога... 2. епфе (тј. 25. јуна)”.

³ Свети Фабијан мученички је пострадао 20. јануара 250. године.

Корнилиј - епископ Рима (251-252. година). После Фабијанове смрти, катедра епископа Рима била је упражњена више од годину дана.

⁴ Прво суђење епископ Александар је имао у време императора Семптимија Севера.

⁵ Мозабан - епископ Јерусалима (250-266. година).

⁶ Фабиј - епископ Антиохије (251-256. година).

*Шта се догодило са епископом Дионисијем
(Декије, 251. година)*

О томе шта се дешавало са Дионисијем, говори он Герману у свом писму¹. Овом приликом навешћу само неке делове: „Говорим као пред самим Богом, и никада не бих допустио себи да побегнем све док ми Бог то не би наложио. Штавише, било је пре, кад је оно Декије гонио Цркву, и када је Сабин послао фрументарија² да ме пронађе; ја сам четири дана провео код куће, ишчекујући његов долазак, а он је ишао по другим местима, тражећи ме поред реке, по пољима, путевима мислећи да се тамо кријем. Као да је био поражен слепилом, он никако није пронашао моју кућу... Након четири дана, када ми је Господ заповедио да изађем и када је на чудесан начин уготовио пут, ја, моје слуге и многи од браће отидосмо одатле. А све је то било по Промислу Божијем, и то је било јасно свима...”. Казивање затим иде о догађајима који су уследили након одласка: „Око заласка сунца, мене и оне који су били са мном, војници су водили у Тапосарис³. По Промислу Божијем, Тимотеј није био са нам и њега не ухватише. Дошавши касније, он је затекао пуст дом, а ми смо већ били у невољи... Ево како је задивљујућ Домострој Божиј! Истину говорим. Тимотеј, бежећи у страху, сусрете неке од хришћана, и они га упиташе зашто је такав? Тада им он исприча истину, а они које је срео (ти људи кренуше на свадбу. А тамо је обичај да веселје траје до зоре), дођоше и о свему испричаше гостима. Истога трена сви скочише и кренуше журно за нама. Војници који су нас чували, видевши те људе, разбежаше се, а мене ослободише јер сам наг лежао на носилци. У први мах, Бог ми је сведок, помислио сам од тих људи да су разбојници који нас желе опљачкати... Тада ми рекоше да устанем и да похитам. Тек тада сам схватио зашто су дошли, те сам их молио да оду својим послом а нас да оставе јер са нама треба да буде по вољи Божијој. Док сам то говорио, приђоше неки и на силу ме подигоше и понесоше даље. Све то видели су Гај, Фавст, Петар и Павле”. Ето шта Дионисије казује о себи.

¹ Епископ Герман оптужио је Дионисија да је у време прогона императора Валеријана побегао од своје пастве.

² Сабин - тадашњи префект Египта. Фрументариј (frumentarius) - од времена Адријана назива за припадника тајне полиције.

Фрументарије - име оштрице. Тако се зване лица у војсци, којима беше дужност да бode брижу да војска име све што је потребно, особито храну. Понекад су фрументарији слали да хватају кривце.

³ Сирабо синомије два места са овим именом. Овде је потребно разумети место у близини Александрије.

41. глава
О мученицима у Александрији
(Декије, 251. година)

Тај исти Дионисије казује и о мученицима у Александрији и о томе како су они страдали, пишући епископу Фабију Антиохијском: „Прогон на нас није започео од тренутка када је обнародован указ него годину дана пре тога. Један од тамошњих *йоеѿа*, ма ко он био, почео је хушкати народ на нас. Тада су ухватили старца Метру и тражили су од њега да богохули. Када је Метра то одбио, злобници почеше да га туку по телу и са оштрим моткама да га ударају по глави и очима. Затим га изведоше из града и каменоваше га. Једну од верујућих хришћанки, Квинту, довели су у незнабожачки храм и терали је да се поклони пред идолима. Она је то одлучно одбијала а онда јој везаше ноге па су је тако вукли по улицама града. Затим су је бичевали и мучили разним мукама, и на крају је доведоше до места где је пострадао Метра, и тамо је убише. Затим се устремише на домове хришћана. Многи су тада издавали своје комшије хришћане само да би упали у њихове куће и опљачкали их. Ствари које им нису требале спаљивали су на улицама, те је све изгледало као да је град заузела нека страна војска. Многи од браће су се склањали, радосног срца јер им је иметак пропадао, сећајући се онога што је написао Павле (погл. Јевр. 10, 34). Није ми познато да се тада (осим неколицине) неко одрекао Господа... Незнабошци су тада ухватили Аполонију, дивну старицу - девственицу. Тукли су је тако да су јој избили све зубе, а онда направише ломачу да би је живу запалили уколико се не одрекне Христа. Аполонија се тада помоли и сама отиде у огањ. Серапиона су ухватили, мучили су га и тукли, изломивши му готово све кости и зглобове, а онда га бацише са врха једне куће... Ми нисмо смели да идемо по улици, ни дању ни ноћу. Свагда је било оних који су трагали за нама и тражили да исповедамо веру незнабожаца. То је трајало дуго времена, а грађански рат који је избио само је мало умањео те тескобе. Али, поново се распали мржња и свуда беше велики страх јер нестаде оних који су били наклоњени к нама¹... Тада беше обнародован указ који је потврдио све оно шта је говорио Господ (погл. Мт. 24, 24). То је било тако страшно време да су у саблазан могли запасти чак и изабрани. Многи од бољих и чувенијих отидоше да сами чују царске речи², те се и они уплашише. Многи од људи се тада сами пријавише: неки из страха, неки због служби које су вршили а многе су издавали њихови ближњи. Тада су их поименце позивали да приступе жртвама. Једни су били бледи и дрхтали су не због тога што ће

¹ Реч је о императору Филију.

² Курија, судница - место где су читани царски укази сабраном народу и где су приношене жртве.

принети жртву, него што ће сами бити жртва идолима. Маса, која је стајала околo, обасипала их је увредама и исмевала их је. Тада су многи од кукавица прихватили да принесу жртву. Неки су се са одважношћу приближавали жртвенику, приносили жртве, показујући себе као да никада нису били хришћани. О тим људима истину је рекао Господ (погл. Мт. 19, 23)... Од оних који беху ухваћени, многе су стрпали у тамнице. Тада су се многи од њих одрекли Христа још пре него што су их извели пред суд. Неки су подносили муке, а онда када то више нису могли, и они су падали... Крепки и блажени стубови Господњи, укрепљивани Њиме, остајући верни и у највећим мукама, постајали су дивни сведоци Царства Божијег. Први међу њима био је Јулијан, који је годинама страдавао од болести по имену подагра, тако да није могао ни стајати ни ходати. Он је био ухваћен заједно са онима који су га носили. Један од тих људи одмах се одрекну Христа, а други, по имену Кронион (чији је надимак био Евиус /Евнус), као и Јулијан, исповеди своју веру у Господа. Тада их злотвори ставише на камиле и водили су их по граду ради исмевања. На крају их запалише пред масом народа која је све то одобравала. Када су их повели на страдање, војник који је био уз њих, некако је покушавао да их заштити али разуларена маса скочи и на њега те га ухватише и одрубише му главу са оптужбом да помаже хришћанима. Тако је скончао тај јунак Божји, по имену Вис, чији благочестиви поступак заслужује сваку похвалу. Други Ливијац, по имену и завету заиста Макарије¹, би сажежен огњем зато што не хтеде да погази своју веру. После њега, запалише Епи-маха и Александра, који су дуго били у тамници, и за то време претрпеше небројене муке: стругали су месо са њих оштем ножевима, а онда су их бичевали. Са њима су страдале и четири жене: Амонарија, света девственница, коју је судија дуго испитивао, али она ни једном не показа да се колеба у вери; тада је страдала и честита старица Меркурија, многочедна Дионисија која је више волела Господа него ли своју децу, као и друга Амонарија, која је посечена мачем и није стављана на муке јер је судију био страх да буде поражен од жене тако постојане у својој вери. На суд су изведени и Египћани: Ирон, Атир и Исидор, а са њима и петнаестогодишњи Диоскор. Судија је започео ислеђивање са Диоскором и настојао је да га придобије ласакањем а такође му претећи клештима за мучење, надајући се да ће се младић поколебати. Али Диоскор то не учини. Тада судија нареди да буду запаљени Ирон, Атир и Исидор, а Диоскора стави по страни и рече му да је спреман да га поштеди због његових година те да се одрекне Христа. Али Диоскор је судији тако храбро одговарао да су се многи чудили његовој мудрости. Тај честити младић и сад је са њима, и

¹ Макарије, ѿј. блажени. Дионисије ѿрмењује ово речима Сїаса: Благо вама ако вас узсрамоше и усїрогоне и реку на вас свакојакe рђаве речи, лажући мене ради. Па ѿо обейовање ѿрноси на Макарија.

чека на бољу прилику за своју сталност у вери... Извесни Немезион, такође Египћанин, лажно би оптужен да је један од разбојника, али он ту љагу опра са себе јер многи су знали за његов честит живот. Недуго затим злотвори га оптужише да је хришћанин и везаног га изведоше пред проконзула. Тај судија беше веома неправичан и осуди га на двоструку казну на стегамa и бичевањем, а онда нареди да буде бачен у огањ заједно са разбојницима. Тако је блажени пострадао међу разбојницима као што пострада и Христос¹... Као чета војника стајали су пред судијом Амоније, Зенон, Птоломеј, Инген и са њима старац Теофил. И када су неки од хришћана на испитивању већ били спремни да се одрекну Христа, ти војници Христови шкргутали би зубима, дајући знаке очима и телом да се не одричу вере. Недуго затим то су приметили злотвори, а војници, не чекајући да их маса преда суду, рекоше пред судијом да су хришћани. Проконзул се у први мах уплаши те ослободи те војнике... Нешто касније хришћани су излазили из суда са радошћу јер им је било слободно рећи за себе да верују и што њихову победу благосиља сам Господ...”.

42. глава

О другим мученицима које сѝомиње Дионисије

„Мноштво других по градовима и селима прогонили су незнабошци. Као примере споменућу следеће: Исхирион је веома добро прихваћен од стране једног управитеља, а онда му тај исти управитељ заповеди да принесе жртву што је овај одбио. Управитељ поче да га убеђује а затим и да га изругује пред другима, али Исхирион остаде упоран. Сав у гневу, управитељ узе штап па га поче тући по стомаку тако јако да је Исхирион убрзо издахнуо. А шта рећи о небројеној маси људи која је тумарала по планинама и пустињама, страдавајући од глади, жеђи, хладноће, болести, разбојника и дивљих звери? Још постоји мноштво сведочанстава о њиховој истрајности и победи. Као потврду казаног, навешћу следећи пример: Херимон, човек у дубокој старости, био је епископ града Нилопоља² бежао је заједно са женом у Арапске горе. И он се не врати одатле, а браћија и након дугог трагања не нађе њихова тела. Многи су тада у тим горама постали заробљеници Сарацена. Неки су уз велике муке и новац откупљени, а други су и данас у њиховом ропству. Рекао сам о томе, брате мој, само да би знао колико тескоба смо преживели, а они који су вештији казивању, о томе још подробније могу да говоре... А ти наши мученици, који су сада са Христом и причесници су Његовог Царства, они су узели под заштиту палу браћу која се одрекоше и принесоше жртве.

¹ *Христос је био разайеи између два разбојника, а Немезион је ѝосістрадао са разбојницима.*

² *Месіо у Средњем Египћу.*

Видећи њихово обраћење и покајање, и уверени да оно може бити прихваћено од Онога који не жели смрт грешника него његово покајање, они их примише поново, допустише да су поново у храму а након одређеног времена допустише им и да се причесте... Шта ви, браћо, мислите о овоме? Шта треба да чинимо? Да ли да будемо сагласни и у једномишљу са њима, да имамо милостив суд? Или да се поставимо као судије над њима..."¹.

43. глава

О Новаиу², његовом срцу и о његовој јереси (Декије, 252. година)

Враћајући се на казивање о онима који су пали током гоњења, Дионисије то чини са разлогом јер против тих особа је устао Новат, свештеник цркве у Риму, и он је изјавио да нема наде за спасење оних који су пали па чак и ако се искрено обрате и исповеде своје пређашње грехе. са таквим ставовима Новат је постао вођа засебне секте чији су следбеници себе надмено називали *каџари* (чисти)³. Поводом њега у Риму се окупи велики сабор од шездесет епископа и неупоредиво више свештеника и ђакона. Поред овог сабора, по многим другим црквеним окрузима пастири су промишљали како да поступе у поменутој ситуацији. И сви су прихватили решење: Црква сматра за погрешно оно шта учи Новат и његови следбеници те да браћа која су пала, могу бити исцељена покајањем. До нас су дошла Корнелијева писма упућена Фабијану Антиохијском, са сведо-

¹ Спомен александријских мученика који су пострадали у време гоњења императора Декија слави се 6. септембра.

² *Измишљача јереси Новаија зове јевсевије у својој историји Новаицијаном - 7. књига, 8. глава. Али треба знати за разлику између Новаија, римског презвитера и савременика Новаија, карфагинског презвитера.*

³ Свештеник римске цркве који је иступао против опраштања вероодступницима, и који је изазвао раскол звао се Новатије (Новатијан). Грешка коју је начинио Јевсевије није само у сличности имена. Новат је такође историјска личност. Као свештеник цркве у Картагини, он се 248. године успротивио постављању Кипријана за епископа Картагине. У време Декијевог прогона он је, као и Новатијан, спекулисао око питања поновног примања оних који су одступили. Новатов приступ био је потпуно другачији од Новатијана и његових присталица: ако су први сматрали да су сви одступници, добивши писмено опроштење било ког мученика или исповедника, требали поново бити примљени у заједницу, то су други сматрали да никоме од одступника не може бити опроштено и да не могу бити примљени у заједницу. Став Цркве по овом питању међу првима износи Кипријан Картагински и Корнелије Римски. Такође је познато да је Новатијан иступао против Корнилија по наговору Новата, као и то да су оба расколника претендовали на епископске катедре, и да су и један и други, злоупотребљавали зарад личних интереса веома важно питање о прихватању оних који су отпали од вере током прогона.

чанствима о римском сабору и о одлукама које су прихваћене у Италији, Африци и тамошњим областима. Постоје и Кипријанова¹ писма епископима Африке, писана на латинском, из којих се види да се и они слажу са неопходношћу да се помогне палима и да од Цркве треба одлучити Новата и оне који су са њим. К овим посланицама придодата је и Корнилијева, где се казује шта се дешавало на сабору, као и она (посланица) о поступцима Новата. Ту Корнилије казује Фабију следеће: „Потребно ти је да знаш да тај дивљи човек већ дуже времена чини све да би постао епископ, али некако вешто прикрива ту своју жељу управо уз помоћ питања око прихватања палих, те је за себе придобио и доста оних који су неустрашиво исповедали своју веру. Максим, који је свештеник код нас, и Урбан (који је два пута преживео прогон), Сидоније и Келерин, човек који је вољом Божијом претрпео силне муке, сви ти људи, разумевши оно шта казује Новат и видећи својим очима његову злобност, дволичност, клеветништво, лажљивост, ипак се вратише у свету Цркву и пред мноштвом епископа, свештеника и лаика рекоше о Новатовим замкама... они су туговали и кајали су се што повероваше у то лукавство и на кратко време отидоше од Цркве... Не прође пуно времена, брате мој, а ми запазисмо на њему (Новату) необичну промену. Тај веома познат човек², који нас је силно уверавао да не жели епископство, одједном се појављује као епископ и искаче на средину као да је избачен некаквом машином. Тај тумач догмата, тај поборник црквене науке, имавши намеру да се дочепа епископства које му није дато свише, пронашао је двојицу људи и придоби их за себе, те их посла у неку недођију у Италији да раде за његову корст. Та двојица успеше да лукавством придобију тројицу епископа, људе недовољно образоване и простодушне, па их наговорише да дођу у Рим. Када су дошли у град, ту их дочекаше Новатови људи, препуни лукавства, и затворише их у припремљену собу. Када се ови понапијаше и почеше певати, Новат их примора да га рукоположе за епископа. То се догодило у десети час дана³. Један од тих епископа, недуго затим дође у Цркву и поче у сузама, пред мноштвом народа, исповедати свој грех, и ми га примисмо у заједницу, али као лаика. За њега је тада молио сав присутни народ. Што се тиче осталих епископа, ми смо рукоположили друге

¹ *Кипријан, епископ Карфагине. Његове посланице о њим предмету сачуване су до данас. Њима су додате и ове посланице са посланицом самог Новата.*

² Новатијан је био у то време веома познат црквени писац а такође и један од првих богослова који су писали на латинском језику. Осим његове (већ поменуто) посланице сачуване кроз спис светог Кипријана, до нас су дошли и његови радови о Пресветој Тројици и о јудејској храни.

³ *Тј. око четврти часа по подне. Корнилије се држи старијег обичаја и почиње бројати сатне од шестог часа изјутра.*

и послали их на њихова места¹. Зар тај чувар Јеванђеља не зна да у католичкој цркви треба да буде један епископ², а зна да је ту 46 свештеника, 7 ђаконa, 7 ипођаконa и 42 аколyфa (послушника, помагача), 52 заклињача, чтеца, вратара, више од 500 удовица и богаља, које издржава благодат и човекољубље Господње. Али занесеног Новата не може одвратити од његове зле намере ни то мноштво људи који служе цркву, ни сам верујући народ, коме се број не зна, и он (Новат) не хтеде да се врати у Цркву... Сада је време да казујем о томе на какво понашање се он осмели у жељи за епископским чином. Мислите ли да се он одавно налазио у цркви, да је био вредан и да се за веру излагао многим и великим опасностима? Никако. Његов вођа је био ђаво, који је ушао у њега и живео у њему прилично дуго. Потпомогнут заклињачима, дуго је затим лежао болестан, па када га видеше готово мртвим, крстише га кропљењем³ на постељи где је лежао. Када је оздравио над њим није учињено остало што је требало по црквеним правилима, тј. његово крштење није запечаћено кроз епископа. А када то није учињено, како је могао добити Духа Светог?... Док је црква гоњена, Новат, као плашљивац и кукавица жељна живота, одрекао се свештенства. А када су га ђакони молили да изађе из просторије у коју се закључао и да помогне браћи и свештеницима, он је то одлучно одбијао рекавши да не жели да буде свештеник и да је привучен другим философијама⁴... Тај славни Новат изневери Цркву Божију у којој је, пошто прими веру милошћу епископа, добио и презвитерски чин. Већ и ово што је добио чин, било је против воље целог клира па и против воље лаика. Јер који је окропљен у време болести (дакле недокрштен), тога никако није требало узводити у чин, па макар и најнижи. Ту му је помогао сам епископ који је измолио да буде допуштено само њега, Новата, рукоположити за свештеника... Када је било време причестити верне светим Агнецом, приморавао је јадне људе да уместо хвале Господа, да се куну, и обема рукама држећи онога који се причешћује, приморавао је свакога понаособ да се заклиње следећим речима: „Кунем се Телом и Крвљу Господа нашег Исуса Христа да тебе (Новата) никада нећу напустити и да се нећу вратити Корнилију”. И тако

¹ Први је дакле лишен чина и постојао је световњак, а друга двојица била су свргнута и одлучена од Цркве.

² То се ишче римске цркве.

³ Тај начин крштења био је дозвољен само у нужди а није био поштин. Тако кршени звали су се клиници и нису могли ући у свештенички чин по 12. правилу Неокесаријског сабора. Мимо тога Новат није био помазан светим миром, што у римској цркви врши само епископ.

⁴ Ове оптужбе су, по свему судећи преувеличане и о њима казује само епископ Корнилије. Ни свети Кипријан, ни аутор трактата „Ad Novatianum” (највероватније папа Ксисст II), два веома позната противника Новатијана, не наводе ни једну од оптужби које казује Корнилије.

се несрећни људи нису могли причестити све док на себе нису бацили клетву. А уместо речи амин, несрећници су морали рећи: „Никада ништа нећу имати са Корнилијем!“... Потребно ти је да знаш да су га сада сви препознали и да је остао сам. Некадашње присталице га напуштају и враћају се у Цркву. Блажени мученик Мојсије, који се недавно окитио прекрасним мученичким венцем, прозрео је Новата и његову безумност, па прекину заједницу са њим. То исто учинише и петорица презвитера...”. На крају посланице Корнилије наводи списак епископа који су ишли у Рим да би осудили Новатове измишљотине. Уз имена наводи и области где су били. Споменуо је и оне који нису дошли у Рим, него су послали писма којима осуђују Новата. Поред имена такође спомиње и места где су били епископи¹. Ето о чему је писао Корнилије епископу Фабију Антиохијском.

44. глава

Дионисије казује о Серапиону (Декије, 252. година)

Дионисије Александријски у посланици Фабију (који се такође приближи расколу), расуђујући о многоме, такође казује и о покајању. Он говори и о недавним подвизима александријских мученика, а између осталог, саопштава и спомен о задивљујућем догађају који је потребно споменути: „Навешћу ти један пример, тј. оно шта се догодило код нас: с нама је живео и извесни Серапион², верујући старац који је пао током испитивања. Често је молио за опроштај, али на њега нико није обраћао пажњу јер се знало да је принео жртву. Разболевши се, он је три дана лежао без речи и свести. Четвртог дана беше му боље, па позва своје унуче и рече: „Дете, докле ћете ме држати овако везаног? Гледајте, молим вас, да ме што пре ослободите, и позови ми неког од свештеника”. Рекавши то, он опет изгуби моћ говора. Унук отрча ка свештенику мада је била ноћ. Али испоставило се да је и свештеник болестан и да не може да дође. А како сам ја издао заповест да се разрешавају од греха они који су на са мрти, свештеник даде детету делић Агнеца и рече му да је раскваси и стави старцу у уста. Чим је дечак ушао и кућу, старац га упита: „Јеси ли се вратио? Знам да је свештеник болестан, али ти брзо учини оно што ти је заповеђено!” Дете раскваси честицу Агнеца, и стави је старцу у уста. Серапион је прогута и пар тренутака касније се упокоји. Види се да је старац био одржан у животу све до тренутка док му није допуштено причешће...”. Ето о чему казује Дионисије.

¹ Ове оптужбе, по свему судећи, преувеличане су и о њима казује само епископ Корнилије. Њих не спомиње ни свети кипријан нити аутор трактата „Ad Novatianum” (највероватније папа Ксист Други).

² Овога Серапиона њреба разликоваи од онога о коме се ђовори у 12. глави.

45. глава

Дионисије пише Новату

Погледајмо како је Дионисије писао Новату који је тада узбуркао братију у Риму. Новат је за кривце раскола оптужио неке од браће, а поводом тога му Дионисије пише: „Дионисије поздравља брата Новата. Ако си ти, како кажеш, против своје воље приморан да одступиш из Цркве, имаш могућност да се својом вољом поново вратиш у Њена недра. Боље ти је да све то претрпиш у миру да не би долазило до раздора у Цркви Божијој. И као што би стекао славу када би зарад целовитости Цркве пострадао као мученик, исто би тако славно име добио зато што се одричеш од идола. Штавише, већа је слава када неко издржи муке за Цркву, јер који неће да се клања идолима, нити да им приноси жртве, па га због тога стављају на муке, тај трпи само за своју душу. Када би ти приволео своје следбенике да се сједине са Црквом, твоја заслуга би надмашила зла која си починио. И онда ти се то зло не би урачунало као кривица, а за оно прво заслужио би похвалу. Но, ако се ти не уздаш да ће те послушати они који су пошли за тобом, а оно барем гледај да спасеш своју душу. Желим ти да имаш у себи снаге за мир у Господу”. Тако је писано Новату.

46. глава

О дружим Дионисијевим посланицама (Декије, 252. година)

Дионисије је писао и браћи у Египту говорећи им о покајању. Ту он излаже своје мисли о палима, одређујући разне степене кривице. Постоји и његова посланица Конону, епископу Хермопоља (Јермопоља)¹ такође о покајању, као и посланицу браћи у Александрији препуну прекора. Између његових писама је и оно о мучеништву, послато Оригену и браћи у Лаодикији, чији је епископ био Филимидр (*Тилимидрис*), а такође и писмо о покајању упућено браћи у Јерменији, где је епископ био Мерузан. Осим тога, он је писао и Корнилију у Рим, када је од њега добио писмо о Новату. Ту Дионисије казује да је позван од Елена, епископа Тарса у Киликију, да заједно са Фирмилијаном Кападокијским и Теоктистом Палестинским, дође у Антиохију на сабор, јер је и тамо дошло до јачања Новатовог учења². Осим тога он пише да му је јављено о Фабијевом упоко-

¹ *Јермојолис* - град у Египћу.

² Новатов раскол су у почетку подржавали неки од познатијих епископа, „можда због строгости живота новатијевих следбеника, а можда и због самог Новатијана” (В. В. Болотов, „Лекције из историје древне Цркве”, II том, стр. 382). Можда је управо тај ригоризам новатијана њима и обезбедио тако дуго постојање. У VI веку против њих пише, између осталих, посебне трактате и Евлогије

јењу, а да је његов прејемник у Антиохији постао Димитријан¹. Спомине он и јерусалимског епископа, за кога каже: „Блажени Александар се упокоји у тамници...”. Постоји и Дионисијева посланица Римљанима где говори о дужностима ђакона. Она је послата по Иполиту. Римљанима је написао и другу посланицу о миру и покајању и још много тога о тамошњим исповедницима који су нагињали ка Новатовом учењу. Њима је, по повратку у Цркву, упутио два писма.

Дописивао се и са многим људима, а сва та његова писма су од велике користи јер је у њима много добрих и мудрих сведочења.

Александријски (597-607. година), а о новатијанима постоје сведочења која се односе и на време VIII века.

¹ Димитријан (Димитрије) - епископ Антиохије (256-260. година).

КЊИГА СЕДМА

Предговор¹

Ово је VII књига Историје Цркве. Ту ће ми од помоћи поново бити Дионисије, велики епископ Александрије, и ја ћу се служити његовим речима када он одвојено казује о свему шта се догађало у његово време. А своје казивање започећу управо описмо тог доба.

1. глава (Гал, 252. година)

Декије је владао непуне две године. Њега и синове су убили², а наследи га Гал³. Тада је умро и Ориген, поживевши 69 година. Дионисије у свом писму Ермамону⁴, овако казује о Галу: „Гал, не разумевши Декијев рат, и не промисливши над оним шта се са Декијем догоди, спотаче се о онај исти камен који му беше пред очима... Када је започео да прогони свете мужеве⁵, који су се молили Богу за њега и за његово здравље, почео је да прогони и благостање у коме је до тада обитавао”. Толико о Галу.

2. глава *Ко су њада били епископи Рима*

Корнилије Римски⁶ упокоји се треће године свог епископства, а њега наследи Лукије, који је био епископ свега осам месеци. Његов прејемник био је Стефан⁷. Њему Дионисије упућује своје прво писмо о крштењу јер тада је покренуто једно веома битно питање: да ли је људе који се враћају у Цркву из неке од јереси потребно поново крштавати или је, према

¹ Нема га у руском издању - прим. прев.

² Декија и синаријеџ сина убили су Гоши код Арбуша, а млађи син убијен је у Риму.

³ Гал - римски император (251-252. година). На почетку своје владавине био је трпељив према хришћанима. Велика епидемија куге, која је захватила читаву империју, била је повод за издавање указа о свенародном приношењу жртава богу Аполону. Хришћани, који су одбијали приношење жртава, подвргавани су мучењима и прогону.

⁴ Ермамон - највероватније један од епископа у Египту.

⁵ Мисли се на прогон римског епископа Корнилија, који је умро у прогонству и његовог прејемника Лукија (Луција) I (253-254. година).

⁶ Гал га је прогњао у Ценишумцелу као заточеника. Тако је прошао и Лукује.

⁷ Стефан - епископ Рима (254-257. година).

древном обичају, довољно само стављати руке на те људе и проузносити молитву¹.

3. глава

Како је Киџријан, у договору са осџалим еџискојима, који су исџо мислили као и он, џрви завео као џравило да џреба крсџиџиџи оне који се одрекну јереси и врађају се у недра Цркве

Киџријан, пастир цркве у Картагини, први од људи тог доба решио је да треба примати бивше јеретике кроз крштење бањом поновног рођења². Стефан, сматрајући да не треба уводити ништа што мења обичај прихваћен од давнина, негодовао је због тога.

¹ Спор о тзв. „јеретичком крштењу” расламсао се средином III века. Када су јеретици или шизматици, добивши неправилно крштење, присаједињени Цркви, дошло је до питања о томе како се треба односити према њиховом крштењу. Од најранијих времена на Истоку и по Северној Африци, некадашњи јеретици су обавезно крштавани, док је на Западу и у Риму постојала пракса полагања руку. Питање о прекрштавању јеретика било је веома важно тако да је поводом његовог решавања у периоду од 35 година дошло до шест сабора епископа Картагине и Мале Азије. Практика источних цркви потврђена је од стране Првог Картагинског сабора (220. година), који је сазвао епископ Агрипин Картагински, а такво решење прихватају и Синадски и Иконијски сабор (око 230. године). Почетком педесетих година истог века у Картагини се поново покреће исто питање. 255. године Други Картагински сабор, на коме је учествовао 31 епископ, добија посланицу од 18 епископа Нумидије, који су тражили да се потврди или да се оповргне поменута пракса. Сабор, кроз своју одлуку, одлучује да нико не може бити крштен ко је изван Цркве. Такву позицију заузимају и епископи два следећа сабора: оног који је одржан у пролеће 256. године (учествовао 71 епископ) и оног који је одржан у јесен исте године (учествовало 87 епископа). Као најаву-ритативнији представник поменуте праксе појављује се свети Киџријан Картагински.

Против праксе прекрштавања јеретика био је епископ Стефан Римски, који је настојао да се посвуда прихвати римска пракса полагања руку на јеретике. У посланици Киџријану он одређује своју позицију и прети цркви у Картагини да ће бити изопштена из заједнице ако није сагласна са Римом. Том приликом Стефан веома конкретно тражи од источних и северноафричких епископа да њега, епископа Рима, признају за епископа над епископима, те да га следе и по питању „јеретичког крштења”. Као одговор, јесењи сабор из 256. године, одржан у Картагини, издаје посланицу познату као „Мишљење 87 епископа о неопходности крштења јеретика”. Црква је потврдила исправност става који је имао свети Киџријан Картагински. Погледати: 1. правило Прве канонске посланице светог Василија Великог, 7. правило Другог Васељенског сабора, 95. правило Шестог Васељенског сабора - „Књига Правила”, Ср. Карловци, 1997. година.

² *Да јеретџике џреба крсџиџиџи џо друђи џуџи, о џоме џовори Киџријан у 64. и 71. џосланици. Збођ овођа џиџињања дрђао је џри сабора у Карџађини. Дела џоследњеђ сабора џридодана су џеђовм сџисима.*

4. Глава

*Колико је написао Дионисије о овом предмету
(Гал, 254. година)*

Дионисије је у више наврата писао њему по том питању и, на крају, додао је да су се помириле све цркве које се поведоше за Новатом, и то се догодило у време када је престало гоњење од стране државе. Ево шта он пише:

5. Глава

О миру после гоњења

„Пишем ти, брате, да би знао да су се ујединиле цркве које су некада биле раздвојене, и то не само оне на Истоку, него и оне најудаљеније¹. Предстојатељи цркви посвуда су у радости јер је наступио дуго очекивани мир. Димитријан у Антиохији, Теоктист у Кесарији, Мазабан у Елаји (Јелији), Марин у Тиру (Александар се упокоји), Илиодор у Лаодикији после смрти Филимидира, Елен у Тарсу, све цркве у Киликији, Фирмилијан и читава Кападокија. Поменуо сам само најпознатије међу епископима да ово писмо не би постало предугачко. Обе Сирије и Арабија, куда ви несебично шаљете помоћ, Месопотамија, Понт, Витинија - једном речју све (цркве) и посвуда славе Бога, радујући се једнодушно и у братској љубави”. Тако пише Дионисије.

Прејемник Стефана, који је носио своју службу две године, постао је Ксист². Њему је Дионисије написао друго писмо о крштењу, изложивши у њему мишљење и одлуке Стефана и осталих епископа. Он о Стефану каже следеће: „Он је и раније писао Елену, Фирмилијану и свим епископима Киликије, Кападокије, Галатије и свих суседних области о томе да он неће бити са њима у заједници јер, по његовим речима, они прекрштавају јеретике. Погледај како је то важно дело. На великим саборима епископа³, како је мени познато, заиста је прихваћена одлука: све некадашње јеретике прво оглашавати, а затим омити и очистити од прљавштине старе нечистоће... Љубљеној браћи нашој, сапрезвитерима Дионисију и Филимону, који су раније били сагласни са Стефаном, и који ми писаше о томе, раније сам укратко одговорио, а сада ћу казивати опширније...”. Толико се имало рећи по овом питању.

¹ Треба разумети цркве у Месопотамији, Осројену и Арабији.

² Ксист - епископ Рима (257-258. година).

³ Треба разумети иконијски сабор, о ком чини синомена Фирмилијан у посланици Киријану, па онда афрички сабор, где је председавао Агрийин и Киријан, па синадски о коме се говори у седмој глави.

6. Глава *О Савелијевој јереси*

У том писму Дионисије казује и о јеретичима, следбеницима Савелија¹. Ево шта он каже: „О учењу које се сада појавило у Птолемаиди и Пентапољу², учењу заиста нечастивом, испуњеним хулом на Бога Оца, Свдржитеља и Господа нашег Исуса Христа, где се казује све супротно нашем веровању да је Христос рођен пре сваке твари и да се оваплотио, а такође и потпуно погрешно учење о Духу Светом. Шта ја мислим о томе, већ сам рекао кроз одговоре које сам слао браћи што су ми постављала питања. Међу њима нису била само наша, истоверна браћа, него и јеретици. А казивао сам им и писмено и усмено³, уз помоћ Божију, а ево мојих одговора у препису, па их и сам прочитај...”.

7. Глава

*О заблуди јеретика која води у њогибао, о виђењу што се јавило
Дионисију и о њом какво је примио црквено правило*

У трећем Дионисијевом писму које је он писао Филимону, римском свештенику, он казује следеће: „Упознао сам се са списима јеретика и на тај начин сам на неко време окаљао своју душу мрским мислима али ипак сам добио нешто корисно: проучивши оно шта казују, видео сам колико су далеко од истине и могао сам да оповргавам њихове тврдње. Један од браће свештеника задржавао ме је из страха за моју душу. Он је био, како сам схватао, потпуно у праву, али мене је укрепљивало виђење које ми је послато од Господа, када ми је речено да читам све што ми дође до руку јер сам у стању да све осудим и исправим и да је то разлог због кога сам се обратио у веру. Примио сам то виђење као сагласно са речима апостола које су намењене онима што су снажни у вери: „Будите вешти у

¹ Савелије (III век) - јересијарх, најзначајнији представник модалистичке струје у монархијанству (погледати напомене у петој књизи). Савелије је, највероватније, био родом из Пентапоља Ливијског, и дошао је у Рим у време епископа Зеферина. Имао је велики утицај на Зеферина и на његовог прејемника Калиста. Калист је био принуђен да Савелија одлучи од Цркве по захтеву великог дела клира, на челу са Иполитом Римским. О Савелијевом учењу пишу Епифаније Кипарски, Василије Велики, Атанасије Велики и многи други.

² Пенџајолис - област у Северном Еџиџу. Носи то име од градова који су у њој: Веренике, Арсиноје, Птолемаиде, Ајолоније и Кирене.

³ Треба разумети оно што је писао Амону, Телесфору и Евфраношу, а све кроз Савелија.

распознавању новца, да вам ко не подметне нечисто под здраво”¹. Расуђујући затим о свим јересима, Дионисије додаје и ово: „То правило и тај образац добио сам од нашег блаженог папе Иракла јер он је из Цркве изгонио јеретике који су се издвојили из заједнице (Цркве) а још пре оне који су тобож били у њој, а заправо су били лажни учитељи. Он их није прихватао, не обазире се на њихове молбе, све док свенародно не изложи оно шта су казивали протв Цркве. Тек тада их је примао у заједницу али није захтевао да се поново крсте јер су већ од њега примили Духа Светог²... Ево шта ја знам: не само у Африци и не од недавно, него од давнина постоји тај обичај, уведен од стране наших претходника и од стране цркви које су бројале врло много верника и на саборима наше браће у Иконији и Синаиди, као и по другим областима. Ја се нисам осмелио да извршем њихове одлуке а још мање да изазивам на мегдан и да тиме само још више умножавам препирке, јер речено је: „Не помичи међу ближњег свог коју поставише древни у наследству твоме” (Пон. зак. 19, 14)...” Четврто његово писмо о крштењу упућено је Дионисију Римском, који је тада био удостојен свештенства а недуго затим и епископства. То писмо сведочи да је Дионисије Александријски говорио о њему као о веома разумном човеку, достојном сваке хвале. Ту, између осталог, Дионисије о Новату каже и ово:

8. глава

О одвојеном мишљењу Новата

„Потпуно је правилно да се клонимо новатијана који чине раскол у Цркви и који неку од браће одвукоше у бешчашће и богохулништво кроз увођење учења, потпуно клеветничко, којим нападају на Господа нашег Исуса Христа. Осим тога, они (новатијевци) одбацују свето крштење, такође изопачује веру која је раније постојала. Они такође сасвим изгоне Духа Светог из браће, како би уништио у њима сваку наду у њега (Духа), и да их увери да Дух никада није био у њима, нити се може вратити у њих”.

¹ И оци Цркве често наводе ову реченицу, али је нема у Светом Писму. Биће дакле да је позајмљена или из Јеврејског јеванђеља или из предања. Слична је речима из 1. Сол. 5, 21 и Мтл. 25, 27.

² По другим књигама уместо *τον αγιον πνευματον σιμοји τον αγιον, ιηј. или свейо кришћење или дар благодати који се добија кришћењем. Овог смисла треба се држати према горњим речима.*

9. глава
*О нечасивом кршћењу јеретика
(Гал, 256. година)*

У петом писму, упућеном епископу Ксисту Римском, такође казује о јеретицима. Ту, између осталог, спомиње и ово: „Ја, брате, заиста требам твој савет и твоје мишљење јер се плашим да не бих погрешно. У заједници је био човек кога су сматрали за верујућег од раније и био је хришћанин много пре него што је рукоположен блажени Ираклије. Како се он бавио са онима који се спремају за свето крштење, и слушао њихова питања и одговоре, дође к мени сав у сузама, оплакујући себе, те паде пред моје ноге заклињући се да крштење које врше јеретици нема ништа заједничког са нашим јер је њихово (јеретичко) крштење препуно беспчасћа и хуле. Док је то казивао, сва његова душа је очевидно треперила од туге... због тога ме је молио да га очистим очишћењем најчистијим и да буде удостојен благодати. Ја се нисам одважио на то, рекавши му да његово дугогодишње заједничарење са Црквом потврђује његову правоверност, и да се са свима причешћивао, да је са свима проузносио амин, да је пружао руке ради примања светог Агнеца... рекао сам му све то да би га охрабрио, учврстио у вери и да би наставио да са свима приступа Светињи. Он ипак није престајао да плаче, и једва је имао храбрости да дође и да се моли заједно са осталима...”. Осим поменутих, постоји његово писмо о крштењу које је у име епархије којом је управљао, послао Ксисту и цркви у Риму и ту опширно говори о насталом проблему, тј. о крштењу, наводећи мноштво доказа. Постоји, како кажу, и писмо о Лукијану, упућено Дионисију Римском¹. Толико о тим писмима.

10. глава
О Валеријану и о томе како је гонио Цркву

Гал и његово окружење² не задржаше се на власти ни пуне две године. Власт је преузео Валеријан заједно са сином Галијеном³. Шта о томе ка-

¹ У писму светог Дионисија Александријског епископу Дионисију Римском (259-269. година) говори се о Лукијану, прејемнику светог Кипријана Картагинског.

² Јевсевије мисли на Галовог сина Волузијана и Емилијана. Гала и Волузијана убили су војници.

³ Валеријан - римски император (253-260. година). Галијен - Валеријанов син и савладар (260-268. година). У првим годинама владавине Валеријан није прогонио хришћане али 257. године долази до неочекиване промене и започиње жесток прогон. Јуридикчку основу за прогон представљају два акта: први (257. година) под претњом смрћу забрањује хришћанима да се сакупљају ради богослужења и да посећују гробља, а други (август 258. година), директно наређује да

зује Дионисије, може се сазнати из његовог писма Ермамону: „Све је било онако како се казује у Јовановом Откривењу: „И дана јој бише уста која говоре охولة речи и хуљења, и даде јој се власт да злотори четрдесет и два дана¹” (Откр. 13, 5). Заиста задивљује како се те речи могу применити за Валеријана, нарочито ако помислимо како је било на почетку, тј. како је био кротак и расположен према људима Божјим. Тако милостив и доброжителан према нама не беше нико од императора, чак ни они, за које се говорило да су хришћани², нису нас примали са таквом дружељубивошћу и љубављу као што је чинио он на почетку своје владавине. Читав његов дом био је препун побожних људи и кућа му је била црква Божија. Али његов учитељ, вођа египатских магова³, постепено га је убедио у то да промени став према хришћанима. Он му је саветовао да кажњава чисте и побожне људе, те да их прогони као непријатеље јер су они, хришћани, били препрека за његова мрска и одвратна заклињања (зна се да је било људи који су својим присуством, погледом и најмањим гласом уништавали све замке ђаволе). Он је Валеријану предлагао да чини нечастиво посвећење, преступне магијске обреде, службе које су Богу неугодне. Такође га је убедио да жртвује нечасну децу нечасних родитеља, да гата (пророкује) гледајући њихову утробу и да касапи људе, творевину Божију, тобож ради сопствене среће... Макријан, у нади да ће задобити царску власт, принео је демонима разне дарове. Раније је он био у царској власти и прегледао је рачуне, али није превише марио за тај посао јер је себе потпуно окренуо ономе шта је добио као пророчанство од демона, не знајући за речено: „Тешко лудим пророцима који иду за духом својим а ништа нису видели” (Језек. 13, 3). Он није разумео учење о Промислу, а такође се није плашио Онога ко је створио све и ко је изнад свега. Због тога је он и постао непријатељ Цркве. Отуђио се од свега што би му помогло у спасењу, оправдавајући тиме име које је носио⁴... Валеријан, доведен у такво стање, поче се у својој над-

се казне епископи, свештеници и ђакони који остану постојани у вери. Особе које су на вишим друштвеним положајима, ако се докаже да су хришћани, требало је лишити римског грађанства и иметка, а затим казнити. Тада су познате римске матроне лишене иметка и слате у удаљена места. Хришћани који су били у императорској служби такође су лишавали иметка и слати су на принудни рад.

¹ Гоњење које је љокренуо Валеријан љрошћив Цркве љтрајало је 42 месеца, јер је кроз љрве љтри љодине своје седмољодишње власћии био добар хришћанин (?).

² Треба разумети Филија и његовог сина, а можда и Александра Севера, који је у својој љридворној бољомољи међу обличјима славних људи држао и лик Исуса Христиа са намером да га уброји међу римске бољове.

³ Мисли се на императоровог љубимца, војсковођу Фулвија Макријана, који је вршио дужност министра финансија Египта. У његовој надлежности налазиле су се армејске благајне и складишта а такође и житне пијаце.

⁴ Име Макриан долази од макрао - далеко.

мености исмевати над људима. Како каже пророк Исаија: „И они изабраше на путевима својим и души се њиховој миле гадови њихови. Изабраху и ја према неваљалству њиховом и пустићу на њих чега се боје” (Ис. 66, 3-4). Макријан је силно желео царску власт, мада је ни по чему није био достојан. Он није могао бити оденут у царско одличје будући да је био хром, те зато подигну двојицу својих синова на висока места у државној управи, и тако синови примише на себе очеве грехове. Тада се испуни пророштво: „Походим грехе отачке на синовима до трећег и четвртога колена, оних који мрзе на мене” (Изл. 20, 3). Своје зле и неостварене жеље он је пренео на главе својих синова, и у њих је запечатио своју порочност и мржњу према Богу...”. Ето шта је Дионисије писао о Валеријану.

11. глава

*Шта се догодило са Дионисијем и хришћанима из Еџипта
(Валеријан, 257. година)*

О томе шта је заједно са другима претрпео за веру током гоњења које је покренуо Валеријан, Дионисије казује Герману, једном од епископа који су били његови савременици¹, а који је био спреман да лоше казује о њему (Дионисију): „Не могу прећутати о томе како је Бог бринуо за своју Цркву. Међутим, као што је добра ствар чувати у тајности цареве мисли, исто је тако славно казивати и објављивати дела Божија (Тов. 12, 4), те сам с тога спреман да се сретнем са оним шта говори Герман. Дођох пред Емилијана², али не сам јер ту је био и свештеник Максим и ђакон Фавст, Јевсевије и Херимон. Са нама је дошао и један од римске браће, који се ту налазио³. Емилијан ми се обрати речима да не сакупљам народ⁴, али заправо нешто друго је њему било на уму јер плашио се окупљене масе народа. Наговарао ме је да се одрекнем вере и да ће мој пример следити многи. Кротко сам му одговорио да је потребно повиновати се Богу а не људима, и тада рекох: „Поштујем само Бога и никога другог. Нећу променути своје мишљење и нећу престати да будем хришћанин!” После тога он је наредио да нас одведу у неко село, наомак пустиње, по имену Херфрон. Али, послушајте шта је говорила и једна и друга страна, онако

¹ Одломак писма светог Дионисија упућеног Герману погл. Историја Цркве, VI, 40.

² Емилијан - префект Египта (253-262. година). прогласио се за императора Египта.

³ Максим - будући епископ Александрије (265-282. година), наследник Дионисија. Ђакони Фавст, Јевсевије и херимон - мученици из III века.

Један од римске браће је заправо Маркел, о коме ће касније бити више помена.

⁴ Мисли се на едикт императора Валеријана којим се забрањивало окупљање верника ради богослужења.

како је то и записано: „Када су били изведени Дионисије, Фавст, Максим, Маркел и Херимон, Емилијан који је обављао дужност управитеља, рече: „Разговарао сам са вама о човекољубљу наших властелина према вама. Они вам дају могућност да се спасете и нуде вам могућност да се обратите ономе што је сасвим по природи и да поштујете богове који су заштитници нашег царства. Због тога, одбаците богове који су противни природи. Шта кажете на то? Чекам ваш одговор и надам се да нећете бити неблагодарни према овој понуди. Знајте да вас тиме позивамо ка ономе што је добро и боље од свега.” Дионисије одговори на то: „Не поштују и не признају сви исте богове. Ми поштујемо јединог Бога, Творца, онога Бога који је Валеријану и Галену (Галијену) и подарио царство. Тог Бога славио, Њему се клањам и свагда му се молимо да владавину наших господара учини безметежном.” Емилијан, који је вршио дужност управитеља, рече: „Ко вам брани да и Њега поштујете, ако је Бог, али заједно и са другим боговима? Од вас се тражи да поштујете све богове”. Дионисије одговори: „Ми немамо других богова осим једног Бога”. Тада Емилијан рече: „Видим да сте незахвалници и да немате осећај према милости наших августа. Зато нећете остати у граду, него ћете бити послати у део Ливије по имену Хефрон. То место сам одабрао по одлуци наших августа. Ни вама, нити било коме другоме, неће бити допуштено да чините сабрања (народа) и да одлазите на места упокојења (гробља). Ако неко не дође у место које сам одредио или га затекну на сабрању, сам навлачи несрећу на себе. Одлазите куда вам је наређено”. И ако сам био болестан, није ми допуштено да се задржим ни један трен, тако да сам истог дана кренуо. И када то знате, како сам могао позвати људе на сабрање?¹... У осталом, знај да нам је Бог био у помоћи, и ми смо се опет састајали лицем на лицу. Браћа по Христу, која су остала у месту састајали су се, и то са много већом вољом него док сам ја био међу њима. Ја сам, истина, био по страни, али само телом, а душом сам био са њима (уп. Кол. 2, 5). У Хефру око нас се сабра велика заједница. Било је ту браће која су ишла за нама из града, а било је и оних који су дошли из Египта. И тамо нам Бог отвори врата речи (уп. Кол. 4, 3). У почетку су нас прогањали и бацали се камењем на нас, а затим не мали број незнабожаца остави идоле и обрати се Богу. Тада је по први пут у тим пределима засејано семе вере за коју они до тада нису ни чули. И управо као да је тога ради нас Господ довео међу њих јер када испунисмо то, Господ нас изведе одатле. Емилијан, који је желео да нас прогна у веома сурове пределе, у далеку Ливију, сада издаде нердбу да сви будемо у

¹ Герман је окривио Дионисија што није позвао вернике на договор пре него што ће насити њихово жеље, него је побегао да би се спасао. А заиста је био обичај према само жељење да се верници сакупе и што су чинили епископи и говорили су сабраном народу да остану постојани у вери. На том скупу кришћавали су децу и оглашене да не би умрли као некршћени, а верници су се причешћивали.

пределима Мареотиде и одреди место за свакога, а нас смести уз пут да би нас што лакше имао у рукама. Све је припремио тако да нас је лако могао затворити када то пожели... Када ми је наређено да идем у Хефрон, нисам ни знао где се то место налази, али опет кренух спокојно и без страха. Када ми је речено да треба да идем у Колутиј (а то је место у Мареотском округу, у Доњем Египту), они који су били са мном знају у каквом сам се стању налазио (и ту сам себи треба да будем оптужитељ). У почетку сам био растројен и веома раздражен. Говорили су нам да у тој области нема хришћана, да су ту ретки поштени људи и да на путнике често нападају разбојници. Једина утеха ми је била та што ми је одредиште ближе граду. У Хефрону смо се често сретали са браћом из Египта, тако да су се могла начинити велика сабрања. Надали смо се да ће та браћа и сада бити са нама. Тако је и било... Герман се хвали многобројним исповедањима вере и радо казује о својим страдањима. А може ли он набројати колико су нас пута изводили пред суд, одузимали наше имање, оптуживали, продавали иметак на лицитацијама и лишавали звања? Може ли казивати о томе како смо пренебрегли световну славу коју су нам обећавали ако се одрекнемо Христа? Може ли казивати о трпљењу са којим смо подносили увреде, оптужбе, опасности, прогоне, тугу? Како је мени било у време Декија и Сабина, а сада се, ето, то настави и у време Емилијана? Где се тада налазио Герман? Шта су говорили о њему? Због Германа сам сада у ружном положају, због чега и избегавам да подробније говорим о ономе шта нам се дешавало. Браћа о томе све добро знају...". У свом писму Дометију и Дидиму, он опет казује о гоњењу: „Наших, а њих је много и вама су познати, немогуће је набројати по имену. Знајте да су и мушкарци и жене, млади и стари, девојке и старице, војници и други грађани, људи свих друштвених сталежа и свих узраста, победили у борби са бичевима, огњем и усијаним гвожђем, и да су извојевали победу и добили венац. Неки нису имали прилике у којој би послужили Господу и ако је протекло толико времена, као што се ето, ни мени не даде прилика све до сада. Види се да ми Господ чува живот за другу прилику, а она је позната само Њему, управо по речима: „У време милосно услиших те и у дан спасења помогох ти” (Ис. 49, 8). А пошто питате и желите да знате како нам је било и како смо живели, а ви чујте: када су мене, Гаја, Фавста, Петра и Павла официри и војници повели везане, одједном се појавише неки људи из Мареотиде, па нас на силу одведоше са собом. Тада смо ја, Гај и Петар одвојени од друге браће, и затворени у пустом и мрачном месту на простору Ливије, три дана хода од Паретонија¹... У граду се притајише и свештеници Максим Диоскор, Димитрије и Лукије, само да би могли тајно посећивати браћу. Фаустин и

¹ Месѿо у Мармарику, у Северној Африци.

Акила потуцају се по Египту. Тада су многи умрли од болести¹, а од ђаконa преживеше Фавст, Јевсевије и Херимон. Јевсевију је Господ од самог почетка подарио силу да храбро служи исповеднике који су се налазили у тамницама. Он је такође, излажући се опасности, сахрањивао упокојене мученике. И поред болести која је харала, управитељ није прекидао прогон хришћана, него су свакодневно пред њега извођени верници и он их је осуђивао на разне муке. Тада су многи од хришћана страдали због потказивача, којих је било на сваком кораку, али Господ је и тада помагао слуге Своје...". Тако казује Дионисије. Потребно је приметити да Јевсевије, кога он назива ђаконом, недуго затим постаје епископ у Лаодикији Сиријској. Максим, о коме такође говори, и каже за њега да је свештеник, постао је Дионисијев прејемник у служењу александријској браћи. Фавст који се тада такође прослави исповедањем, дочекао је и садашње гоњење и он је, већ као старац, окончао мученички свој живот јер му злотвори одрубише главу. Ето шта се догађало са Дионисијем.

12. глава

О онима који сѣрадаше као мученици у Кесарији Палестинској

У време Валеријановог прогона три човека у Кесарији Палестинској прославише се исповедањем Христа и украсише се мучеништвом јер посташе храна зверима. Једном од њих име је било Приск, други се звао Махл а име трећег беше Александар. Они су, како казују о њима, живели на селу и свагда су себе прекоревали због нерада и лењости мада су по цео дан проводили у труду. А онда, као пренути из сна, отидоше у Кесарију и сва тројица заједно изађоше пред суд, рекоше да су хришћани и примише поменуто страдање. Осим њих, у том граду и једна жена ступи на пут мучеништва, а постоји предање да је она припадала маркионитима.

13. глава

О миру ѿоком Галијенове владавине

Недуго потом Валеријан би заробљен од стране варвара². Његов син, оставши тако једини управитељ, био је благоразуман у власти јер својим

¹ У време Валеријанове владавине по читавом Средоземљу била је велика епидемија куге.

² 260. године, у време похода на Персију, Валеријан је био заробљен од стране персијског цара Сапора. Током мучења Валеријан је умро и власт је прешла на Галијена. У прво време његове управе почиње подела Римске империје јер је власт над истоком узео Оденат, у Грчкој се за императора прогласио Валент, источна обала Јадрана била је под влашћу Авреола, Египтом је управљао Емилијан а Постум беше изабран за владара у Галији.

указом нареди да се прекине гоњење и допусти свештенству да слободно обавља своје обавезе. Тај рескрипт овако гласи:

„Самодржац, кесар Публије Ликиније Галијен, благочестиви, срећни, август - Дионисију и осталим епископима.

Заповедам да се по читавом свету рашири глас о мојој добронамерној жељи: нека се удаље сви¹ са ваших богослужбених места да би ви, сагласно мојој одлуци, могли да вршите своју службу неузнемиравани ни од кога. Нека вам је увек при руци препис ове моје заповести да вас нико не би узнемиравао. И Аврелије Кириниј, врховни прокуратор, има се управљати по овој наредби”².

Да би се боље разумела ова царска заповест, ми смо је превели са латинског. Постоји још једна његова одлука којом се наређује да се епископи врате из прогонства и да поново заузму своја пређашња места.

14. глава

Имена епископа који се прославише у то време

У то време у Риму је епископ био Ксист. У Антиохији, после Фабија за епископа беше изабран Димитријан. У Кесарији епископ је био Фирмилијан. У Понту - Григорије и његов брат Атинодор, ученици Оригена. У Кесарији Палестинској, по упокојењу Теоктиста, за епископа је изабран Домн. После његове смрти, јер се недуго по избору упокоји, његов преемник постаде Теотекн, наш савременик. Он је такође био Оригенов ученик. У Јерусалиму, по упокојењу Мозабина, за епископа је постављен Именеј³, веома чувен и у наше доба.

15. глава

Како је скончао дане Марин у Кесарији (Галијен, 259. година)

У време када је за Цркву наступио мир, у Кесарији Палестинској, због вере у Христа беше обезглављен Марин. Он је био војник, племенитог рода и богат, а зашто је страдао сада ћу рећи: код Римљана се винова лоза сматра знаком одличја, и онај ко је добије постаје центурион (капетан).

¹ Реч је о незанабошцима који су запосели хришћанске храмове.

² Текст рескрипта није сачуван и о његовој садржини зна се само кроз ово Јевсевијево сведочење. По мишљењу историчара, тај рескрипт ставља ван снаге Валеријанову одлуку али „свакако да не мења у основи став који је заузет против хришћана као ни закон који је својевремено донео Трајан” (В. В. Болотов, „Лекције из историје древне Цркве”, II, 136).

³ Именеј - епископ Јерусалима (267-298. година).

Тада би упражњено једно место центуриона и по војном поретку за то место одредише управо Марина. Он се већ припремао да прими тај знак одличја када у суд дође неки човек и изјави да по древним законима Марин не може бити удостојен тог звања јер је хришћанин и не приноси жртве за императора. Судија (који се звао Ахеј) беше у забуну те упита Марина које је вере. Овај рече да је хришћанин, а судија, чувши то рече му да добро размисли и пусти га на неко време. Када је Марин изашао из суда, тамошњи епископ по имену Теоктен, дође до њега и дуго су разговарали. Епископ га тада узе за руку, уведе у цркву и доведе до олтара. Тада раскопча његов плашт, стави једну руку на мач а другу на Јеванђеље и понуди му да изабере шта му је по вољи. Марин, без превише размислања, пружи десницу и узе Јеванђеље. Тада му епископ рече: „Држи се Бога и Он ће ти помоћи и даће ти снаге да дођеш до онога шта си одабрао. Пођи у миру.” Када је Марин изашао из цркве, гласник га је већ позивао на суд. Дошавши поново пред судију, он поново исповеди своју веру па га због тога изведеше на губилиштве и посекоше мачем.

16. глава *Прича о Астирију*

Тамо се чува и спомен о Астирију јер се препричава његова одважност, Богу угодна. Римски сенатор, љубимац императора, свима познат по племенитом роду и богатству, једном приликом присуствовао је погубљењу мученика. Он тада дође до губилишта, узе мртво тело (и ако је био у свечаној одежди), одену га у скупочени покров и сахрани у богатој гробници. Људи много казују о њему и спомињу га сви који доживеше и наше дане.

17. глава *О чудноватим знамењима Госиода нашег у Панеади*

У Кесарији Филиповој, који Финикијци зову Панеада, радо показују извор који се налази у подножју горе Панеја, тврдећи да се ту налази извор Јордана. У ту воду су, на празнике, бацали животиње ради жртве а демон их је, својом силом, чинио невидљивим. Једном приликом томе је присуствовао и Астирије, и сажаливши се над масом људи која се одушевљавала тим призором, он подиже поглед ка небу и проузнесе молитве Спаситељу нашем да избличи демонску превару. Говоре да су тада, док се он молио, све жртвоване животиње изашле на површину воде и да се од тада никакво, назови чудо, више није догађало на том месту.

18. глава

*О сѣишѣи коју је ѿодиѣла жена која је ѿишѣла од шечења крви
(Галијен, 259. година)*

Како сам већ споменуо тај град, сматрам да је потребно рећи и следећем: жена која је патила од течења крви, а о којој се казује и у Светом Писму (погл. Мт. 9, 20-22; Мк. 5, 25-35; Лк. 8, 43-48) беше родом из тог града. Ту и данас показују њену кућу и ту је онај дивни спомен захвалности који је она подигла њеном Спаситељу. Пред вратима њене куће, на високом каменом стубу налази се бронзана статуа која представља жену која клечи и држи руке као када се молимо. Насупрот ње, од истог материјала је начињена статуа мушкарца који стоји. Он је заогрунут предивним плаштом и његова рука је пружена према жени. Код ногу те статуе расте некаква непозната трава која се пружа уз статуу све до скута плашта. Казују да је та трава лек за сваку болест. Према казивању, та статуа представља Христа. Она је и данас сачувана у целости. Када сам био у том граду, видео сам је својим очима. Не треба се чудити што су такве ствари захвалности чинили незнабошци којима је помогао Спаситељ. Већ сам говорио да су сачувани и ликови апостола Петра и Павла, а и Самог Господа који су исликани (иконописани) бојама на дасци. По свој прилици овај обичај је прихваћен од давнина, када су на тај начин људи изражавали захвалност својим добротворима¹.

19. глава

*О ѿресѣолу ейискоја Јакова
(Галијен, 259-260. година)*

Престо (катедра) апостола Јакова, који је први од Спаситеља примио епископство² у јерусалимској цркви, сачуван је до данас. Тамошња браћа, с колена на колена, сведоче и показују тај престо, указујући поштовање светим мужевима због њихових подвига и вере у Господа. Али, нека је доста о томе.

¹ Многи од истраживача претпостављају да поменуте статуе изображавају Асклепија, грчко божанство лекарства, мада постоје и другачији ставови. Тако, на пример, Л. А. Успенски тврди да је Јевсевијево казивање истинито (погл. „Богословље иконе у Православној цркви”, издање Западно-Европског Егзархата Московске патријаршије, 1989, стр. 28 /на руском/).

² Било је љовора у хришћанској цркви као да је сам Сѣасишѣљ ѿсвеишѣо Јакова за ейискоја.

20. глава
*О Дионисијевим пасхалним писмима
где наводи и правила за Пасху
(Галијен, 260. година)*

Дионисије, осим поменутих писама, саставио је и празнична (пасхална) писма, која се нису сачувала до данас. Он је узвишеним речима говорио о празнику Пасхе, а једно од тих писама послао је Флавију, друго Ђ Дометију и Дидиму, где је установио правило за празновање Пасхе за наредних осам година, говорећи да је Пасху потребно славити не пре него ли прође пролећна равнодневница. Осим тога, он је написао писмо и свештеницима у Александрији, а и другим лицима током трајања прогона.

21. глава
О догађајима у Александрији

Мир се тек наслуђивао када се Динисије вратио у Александрију која је поново била у власти војске и устаника¹. Он није могао управљати читавом паством јер се и она поделила на две струје. На Пасху, када је био у Александрији, Дионисије упућује писмо Александријцима. Затим он пише Јераксу, једном од епископа у Египту, и ту читамо следеће: „Шта је тако чудно у томе ако кажем да ми је веома тешко беседити са људима који далеко живе када је наступило време да није лако разговарати и са сопственом душом? Потребно ми је да пишем и ради себе и ради браће која живе заједно сам мношвом у једнодушју, за чланове једне Цркве. Набројати сва та писма готово је немогуће... Данас је лакше прећи границу и проћи кроз читаву земљу од истока до запада него ли обићи Александрију. Она пустиња у којој смо странствовали била је више испуњена људима него ли главна улица у Александрији данас... и река која пролази кроз град понекад ми се чини безводнијом од пустиње у којој бежу Израилјци предвођени Мојсијем када су патили од жеђи... а када је пуно воде у реци (Нилу), она је замућена људском крвљу и подсећа ме на море у коме је страдао фараон са војском. И има ли те воде која би могла послужити да се очисти она вода од које постаје све чисто? Мислим да ни велики океан, који изгледа тако непрегледан, не би био у стању да очисти то горко море. Сумњам да би њену нечистоћу могла очистити и река која извире из Едема, па макар се све четири реке слиле у један Гион. И сам ваздух

¹ Реч је о метежу када су Фулвиј Макријан (син Фулвија Макријана Старијег) и његов брат Фулвиј Квинт били проглашени за императоре у Египту који је тада издвојен из Римске империје. 261. године Фулвиј Макријан бива поражен од стране следећег претендента на власт у Египту и том приликом је убијен. Недуго затим, гине и његов брат.

ретко када у себи не садржи отровна испарења јер, верујте ми, из земље се уздижу облаци паре, с мора дувају такви ветрови, са река долази такав задах да све смрди на тела која се распадају. И зашто се онда људи чуде томе што харају ове болести¹, одакле толика смрт тако да у великом и многољудном граду данас нема, када се изброје деца и старци, ни толико света колико је било средовечних људи. Пре тога било је људи од четрдесете до седамдесете године тако много да се тај број не би подмирио и кад би ушли у број дечаца од четрнаесте до осамнаесте године. Мимо тога, садашњи млади људи такви су по изгледу као да су вршњаци старцима. Ипак, нико се не потреса због тога видећи како се смањује број људи и како им се ближи пропаст...”.

22. глава

О садашњим болестима и љумору (Галијен, 260-261. година)

Рат је сменила куга, а како се ближила Пасха, Дионисије се поново обраћа писмом браћи, и овако говори о страдањима од болести: „При околностима које нас снађоше, може бити да ће људи који нису из наше заједнице рећи да садашњи празник није дошао у згодан час. Али, за незнабошце је то и онако свеједно јер се они не обазире ни на оно што је сада нити шта је јуче или сутра. Не казујем то због садашњих тескоба, него им то исто примењујем и за оне догађаје који се могу назвати срећним. А сада нема ничега другог осим суза јер плач је по свуда. По граду нема се шта друго чути осим уздисаја за онима који су умрли, и који свакога дана умиру, а таквих је заиста много. Данашње време је налик на оно када се казује о египатским првенцима (погл. Излаз. 12, 30). Настао је велики вапај јер нема куће која не оплакује мртве. Али невоља није само у томе јер страхоте још беше. Најпре нас протераше. Али, и гоњени и посвуда убијани, опет не пропустисмо да светкујемо празник. Свако место где смо страдавали било је свето за нас, било то село или пустиња, брод или гостионица или тамница. Празник, светлији од свих празника, проводиће премилуни мученици на небеском пиру. После тога настаде рат и наиђе глад. То смо подносили заједно са незнабошцима, а што смо били нападани од њих, то је тиштило само нас. Што су пак они један другоме ломили врат, то је била невоља која се и нас дотичала. Затим нас Христос обрадова својим миром и то је био дар само нама намењен. Али после кратког одмора, који имасмо и ми и они, наиђе куга и помор. То је било ужасније од сваког ужаса и то је било, како кажу, нешто чему се

¹ Тај љумор је трајао од 250. до 265. године без прекида не само у Египћу него и љо свим римским провинцијама. Кроз неко време умирало је у Риму љо иеи хиљада људи дневно. Многи од љрадова љада су љошћуно ојусћели.

нико није могао надати. Ипак, нама је то била прилика да се уверимо да ни то није било горе од осталих зала... Болест се дотаче и нас али ипак, од ње су више страдавали незнабошци... Било је много наше браће који из љубави према једновернима, не штедеше себе него су прискакали у помоћ. Обилазили су једни друге не презајући ни од кога, нарочито у време док је трајала болест. Дворили су оболеле, Христа ради, па на крају заједно са њима и умреше, ни мало не жалећи за животом... И тако, потврдише делом ону изреку која је ишла од уста до уста више као израз учтивости, тј. да су отишли из овога света као прашина што је свако гази ногама (пол. 1. Кор. 4, 13). Ето тако се преселише из овога света најбољи од браће: неки из свештенства и ђаконства и многи други од лаика. А ко је овако страдао, потврдио је своју веру и ни у чему га не треба сматрати мањим од мученика. Тела ових светих људи узимаше браћа на себе, омивали су их и одевали, а затим и сами тако скончаваше... Незаношци су чинили сасвим супротно јер су од себе отеривали болесне, па чак ако су им и најмилији. Избацивали су их полумртве на улице, желећи да се сачувају од болести, али ни то им не би од помоћи...". После тог писма, када се у граду све смирило, Дионисије је написао празнично писмо браћи у Египту, а писао је и после. Говоре да постоји његово писмо о суботи и о вежбању. Пишући писма Ермамену и браћи у Египту говорио је и о Декију, његовој злој нарави и о његовим наследницима, а такође и о миру који настаде током владавине Галијена.

23. глава *О владавини Галијена* (262-263. година)

Најбоље да послушамо Дионисијеве речи: „Тај човек, изневеривши једног од царева који беху пре њега¹, а заративши на другог, пропаде убрзо са читавим својим родом. Галијен је од свих био прихваћен и проглашен је за императора, те тако смо имали и старог и новог владара². Он је био пре њих а остаде и после њих, управо како казује пророк Исаија: „Ево, наста и дође шта је било од незапамћених времена, и јави се ново што ограну сада” (Ис. 43, 19). И као што облак на кратко заклони сунчеве зраке, тако нестане и Макријана који пружи руке ка императорској власти Галијена. Чини се као да је царство са себе стресло старост, и као очишћено од пређашњих невоља, процветало је у пуној снази... Поново ми дође мисао да пишем о годинама царевања. Видим како нечисти

¹ Реч је о Макријану који је Валеријана предао Персијанцима, који сада устјаде на Галијена и прогласи себа за цара на истоку.

² Галијен је проглашен за августа 253. године. После пораза Макријана, Галијен поново бива проглашен за августа 261. године.

остадоше без имена, и ако су настојали да стекну себи име. Видим како преблагочестиви и Богу омиљени цар наврши седам година владавине, и ево, већ настаде и девета година како ћемо под њим празновати Пасху...”

24. глава

О Нейошу и његовом расколу (Галијен, 263. година)

Дионисије је осим тога саставио и две књиге о заветима, усмерене против Непота¹, епископа у Египту који је учио да ће на земљи наступити хиљадугодишње царство препуно телесног наслађивања. До тога мишљења дошао је тумачењем Светог Писма онако како га тумаче Јевреји, а да би засновао своје мисли на Јовановом Откривењу, написао је књигу и дао јој наслов „Прекори љубитељима алегорије”. Против тог списа устаје Дионисије кроз своја дела о заветима. У првој књизи он излаже своје мишљење о том учењу, а у другој расуђује о Јовановом Откривењу. О Непоту каже и ово: „Они (Непотови следбеници) позивају се на његове списе и тврде да ће на земљи наступити Царство Христово. У многим ставовима ја немам ништа против Непота, а од раније поштујем његово трудољубље, усрдно бављење Светим Писмом и то што је сачинио многе духовне песме које су и сада прихваћене од браће. Још више се према њему односим са поштовањем јер се упокојио. Али и поред свега тога потребно је указати на његове погрешне ставове... Пошто је међу људе ушла његова књига због које су многи одступили од Јеванђеља и апостолских посланица и окрећу се науци која је изложена од стране Непота, и то прихватају као неку велику тајну (ту предњаче она браћа која су слабије образована) уместо да се на правилан начин упознају о славном доласку Господа нашег и о нашем васкрсењу из мртвих... не могу да прегнута него морам казивати против брата нашега Новата... Када сам био у Арсиноји, где је, као што знаш, великог маха узело то учење, сазвао сам свештенике и учитеље тамошњих хришћана који су живели по селима и позвах их да разговарамо о Непоту у његовој науци. Најпре ми рекоше о његовој књизи а онда сам три дана, од јутра до мрака, седео са њима говорећи им о ономе шта је написано у тој књизи. Био сам веома срећан када видех да су браћа жељна истине и да пазе на оно о чему им казујем. Постављали смо питања, указивали на сумње, чинили све само да схвате опасности тог учења... По завршетку Корацион, као вођа те науке,

¹ Непот - епископ Арсиноје у Трајуми. Представник хилијазма чији су следбеници очекивали хиљадугодишње Христово царство на земљи. То учење првобитно је настало у Малој Азији а онда се раширило и по осталим провинцијама. У III веку центар хилијазма постаје Египат. Епископ Непот написао је у заштиту хилијазма дело под насловом „Confutatio Allegoristarum”.

признао је пред свима да су наши докази јаки и да је надвладан. Такође је рекао да ће оставити ту наопаку науку и да о њој више неће говорити. Сва остала браћа која су ту била, обрадоваше се јер дође до једномислија...”.

25. Глава О Јовановом Ошкривењу

Затим Дионисије говори о Јовановом Откривењу: „И пре нас постојали су они који су одбацивали ту књигу. Анализирајући поглавље за поглављем указивали су на њену неразумљивост и прогласили су је за лажну. Говоре да она не припада Јовану, да под дебелим слојем непознаница ту нема никаквог откривења те да аутор те књиге није апостол као и то да не припада члановима Цркве. Такође казују да је у тој књизи препуно мисли које за које би Керинт јако желео да су његове, а он је оснивач јереси која носи име управо по њему. Основе тог учења су следеће: Царство Христово биће земаљско и у њему ће бити све оно о чему је Керинт маштао. За њега се зна да је био веома чувствен човек и да је свагда био спреман на телесно задовољавање... Са своје стране, ја немам намеру да нападам ту књигу. Такође је истина да је она прихваћена од многе браће. Такође знам да она у многоне превазилази моје схватање и да је препуна тајанственог и предивног смисла. Ја то не разумем у потпуности и зато о томе не могу да изричем суд...”. Затим Дионисије, анализирајући Откривење и указавши да је немогуће ту књигу разумети у буквалном смислу, казује: „Након што је рекао мноштво пророчанстава, пророк каже: „Блажен је који држи речи пророштва ове књиге. И ја, Јован, чух и видех ово” (Откр. 22, 7-8). Да се он зове Јован и да је та књига написана од стране Јована, ја то не оспоравам, као што не оспоравам да је тај човек свет и да је надахнут Господом, али мени је тешко да се сагласим са тиме да је он апостол, син Зеведејев и брат Јаковљев, онај исти који је написао јеванђеље и саборну посланицу¹. До тог закључка ме доводе избор речи и

¹ За дуго је било ирејирке око Јовановог Ошкривења. Дионисије овде казује ишћа су мислили дрући о њој али он не ирисћаје на ишо заишо ишћо се ишо ишуће мишћење не слаже са досиојансћивом књиже; а ишћо сам казује за њу, ишо се обара мношћивом доисћа верних сведока. Да је Ошкривење наишсао јеванђелистћа Јован, сведочи светћи Иринеј, који је дознао за ишо ишоузано од свога учиишћеља, светћог Поликарпа, а овај је био ученик Јованов. Сведочи светћи Јусћин, иа Мелићон Сардијски, иа Климент Александријски, светћи Ииолић, Ориген, Тершулијан и мноћи дрући. А ишћо Дионисије налази разлику између Ошкривења и остћалих Јованових књића ишо се лако да разјаснићии пророчким садржајем саме књиже. Тако у Ошкривењу честио се иомиће Јованово име, али ишо је својсћивено ипророчком казивању. Тако су честио сћомићали своја имена древни ипророци Јеремија и Данило. А ишћо се ишће разлике у сложу, иша је само онде где се наводе речи анђела. Образи, симболи, врло су обична месћа у ипророчком језику. Тамо где

устрој књиге јер, рецимо, јеванђелиста нигде, ни у јеванђељу нити у посланици, не казује ништа о себи... Јован нигде о себи не говори у првом лицу, а аутор Откривења на самом почетку књиге каже: „Откривење Исуса Христа, које њему даде Бог, да покаже слугама својим шта се има збити ускоро; и објави га пославши га преко анђела својега слуги својему Јовану. Који посведочи реч Божију и сведочанство Исуса Христа, све што виде” (Откр. 1, 1-2). Затим он каже: „Од Јована на седам Цркви које су у Азији: Благодат вам и мир од Бога...” (Откр. 1, 4). Јеванђелиста није ставио своје име ни на почетку саборне посланице, него почиње казивањем о божанској тајни откривења: „Што беше од почетка, што смо чули, што смо видели очима својим...” (1 Јн. 1, 1). За такво откривење и Петар добија похвалу од Господа: „Блажен си, Симоне, сине Јонин! Јер тело и крв не открише ти то, него Отац мој који је на небесима” (Мт. 16, 17). Ни у другој ни у трећој посланици, које сматрају за Јованове, мада су кратке, Јован себе не назива по имену већ говори о себи као о „старцу”. На супрот томе, Јован који је писао Откривење већ на самом почетку књиге и по други пут казује своје име: „Ја, Јован, брат ваш и заједничар у невољи и царству и трпљењу у Исусу Христу, бијих на острву званом Патмос због речи Божије и сведочења за Исуса Христа” (Откр. 1, 9), а пред крај додаје: „Блажен је који држи речи пророштва књиге ове. И ја, Јован, чух и видех ово...” (Откр. 22, 7-8). Потребно је веровати речима Јована да је управо он ово написао. Али ко је он, то није сасвим јасно. Он није рекао да је он онај који је, како се то у више наврата спомиње у јеванђељу, љубљени ученик Господа и који је био на Његовим грудима; да је он брат Јаковљев, да је он видео својим очима Господа и слушао његове речи. Али ништа о томе се не казује; он себе назива нашим братом и саучесником, сведоком Исуса и блаженим јер је видео откривење. Према томе сматрам да је међу светима било више особа које су се звале Јован, а које из љубави према њему, а такође и из дивљења и жеље за подражавањем у подвигу и вери која је красила апостола Јована, примаше његово име са радошћу, као што то видимо и на верницима који својој деци дају имена Павла или Петра. У Делима апостолским спомиње се Јован кога зову и Марко, а кога су Павле у Варнава повели са собом, и о коме је речено: „А имаху и Јована за прислужника” (Дела ап. 13, 5). Да ли је он написао Откривење? тешко је то рећи. Зна се само то да је он, заједно са њима, кренуо у Азију, а затим се каже: „А када Павле и они са њим отпловише из Пафа, пођоше у Пергу Памфилијску; Јован пак одвојивши се од њих, врати се у Јерусалим” (Дела ап. 13, 13). Сматра се да је аутор неко други,

нема ње разлике, која се објашњава садржајем књиже, језик којим се служи јеванђелиста Јован у Откривењу, не разликује се од његових осталих списа. Штитајући, налазе се изрази веома налик једни другима, а што је доказ да је исти писац. Тако и Откривењу каже се за Исуса Христа да је Реч, Јагње, Верни сведок, а све што имамо и у посланицама Јовановим.

тим пре јер у Ефесу казују да постоје две гробнице од којих се свака назива Јовановом. Седећи по мислима, избору речи и току мисли, наслућује се да аутор Откривења и јеванђелиста Јован нису исте особе. Јеванђеље и посланица сагласни су међу собом и веома слично започињу (уп. Јн. 1, 1 и 1. Јн. 1, 1; Јн. 1, 14 и 1. Јн. 1, 1-2). А такав почетак је зато јер Јован жели да оповргне учење оних који су тврдили да се Господ није оваплотио. Због тога он пажљиво додаје: „И видели смо, и сведочимо, и објављујемо вам... Шта смо видели и чули објављујемо вама” (1 Јн. 1, 2-3). Он је доследан и не одступа од постављеног циља; развија своју мисао, заснивајући је на оним основним мислима и користећи се тим речима од којих смо ми неке и споменули. Пажљив читалац наћи ће у оба дела често спомињање појмова као што су: живот, светлост, мрак који је одагнан и нарочито реч истина, благодат, радост, тело и Крв Господа, суд, отпуштење грехова, Божија љубав према човеку, заповест о узајамној љубави, да је потребно чувати заповести, изобличавање света, ђавола, антихриста; обећање о Духу Светом, богоусиновљење, неизменљиво обитаване у вери и свагда истину о Оцу и о Сину. Све то садржано је и у јеванђељу и у посланици. Откривење и те две књиге неспојиве су и међу њима нема никакве везе нити заједничких речи. Посланица ништа не зна о Откривењу, а Откривење не спомиње посланицу и не садржи мисли о њој мада Павле у својим посланицама наглашава понешто из откривења која је он имао, мада о њима није засебно писао. Такође је могуће приметити разлику у стилу Откривења са једне и јеванђеља и посланице са друге стране. У јеванђељу и посланици је беспрекоран грчки текст, препун лепих израза, убедљив у расуђивању. Ту нема ни једне стране речи нити грешке у језику. Види се да је Господ обдарио аутора двојаким даром: даром знања и даром речи. Да је аутору Откривења било дато и знање и виђење и пророштво, ја то не оспоравам, али видим да грчки не пише правилно, да користи стране речи и да чини грешке у језику. Ово казујем не ради омаловавања (нека то нико не помисли), већ ради тога да бих показао разлике у тим књигама...”.

26. глава (Галијен, 263-267. година)

Дионисију приписују још мноштво писама. Међу њима је и оно упућено Амону, епископу цркве у Вереници, где се говори против Савелија. Затим, ту је писмо Телесфору и Евтранону, а такође и писмо Амону и Евиру. Поводом тог проблема¹ он је написао четири књиге, упућене свом

¹ Тј. о јериси Савелија, коју анализира у најомени ња четири њисма. Повод је био њај њиш су неки од епископа у Пенџајољу њрихвалили неке од израза Дионисија у њрејирци са Савелијем о божанству Исуса Христџа, и њисаше у Рим

имењаку - Дионисију Римском¹. Осим тога, постоји код нас и мноштво других писама, а такође и подужи рад о природи, који је посвећен Тимотеју (кога назива сином) као и рад о искушењима, који је насловљен на Евтранора². Писао је он и Василиду, епископу Пентапоља, саопштавајући му да је окончао тумачење књиге Еклесијаст. Ето колико је писао Дионисије. После казивања о тим људима и догађајима, причаћу нашим потоцима, који ће живети после мене, какво је било наше поколење.

27. глава

О Павлу Самосатском и о јереси ишио је он уведе у Антиохији (Галијен, 267. година)

Прејемник Ксиста, који је једанаест година управљао црквом у Риму, постао је Дионисије, имењак епископа Александрије. У то време упокоји се и Димитријан, епископ Антиохије. Његов прејемник постаде Павле Самосатски. Његове мисли о Христу биле су веома приземне и никако се одатле нису могле подићи јер насупрот учењу Цркве, он је Христа сматрао за обичног човека³. Дионисије Александријски, позван на сабор који је сазван ради насталог проблема, одбио је да дође правдајући се својом

шамошњем Дионисију. Да себе одбрани, Дионисије Александријски је написао те четири књиге.

¹ Дионисије - епископ Рима (259-269. година).

² Из дела „О природи“ сачувано је до данас свега неколико фрагмената (погл. К. Holl, „Fragment vornicänoschen Kirchaväter“, Leipzig, 1899). Трактат „О искушењима“ заувек је изгубљен.

³ О јереси динамиста погледати напомене у петој књизи. По учењу Павла Самосатског, Логос је сишао на човека Исуса као што је раније силазио на пророке само у много већој сили тако да по том учењу нема ни помена о оваплоћењу. Павле то поткрепљује хипотезом о сапостојању Премудрости са Христом. Признајући Христа за човека, он допушта некакво степеновање у разликовању Христа и осталих пророка (погл. В. В. Болотов, „Лекције из историје древне Цркве“, II том, стр. 394). 264. године, четири године након избора Павла Самосатског за епископа Антиохије, састао се сабор у Антиохији на коме се повело питање о правоверности Павла. На том сабору он није био осуђен. Чак је и епископ Фирмилијан Кесаријски, који је потврдио неправославност Павловог учења одустао од осуде истог. У Антиохији, током наредне четири године, дошло је до сазивања два сабора поводом истог питања. Последњи сабор, као најауторитативнији, био је сабран 268/269. године. На њега је био позван и главни опонент Павла Ђ епископ Фирмилијан. Он се упокојио у Тарсу, управо путујући на сабор. Тим сабором председавао је Елен, епископ Тарса. Павле је био осуђен и низложен. На антиохијску катедру постављен је свети Домн (268/269-274. година). Значајну улогу на том сабору имао је свештеник Малхион, философ софистичке школе, предстојатељ училишта где се предавала логика и дијалектика. Полемика између њега и Павла записана је у стенограмима сабора.

старачком немоћи, али је писмом послао своје мишљење о датом питању. Остали црквени пастири сабраше се одасвуд на борбу са злом које је нападало Христово стадо. Тај је сабор био у Антиохији.

28. глава

*Ко су њада били чувени епископи
(Галијен; Аврелијан, 267-271. година)*

Међу најпознатијима су били: Фирмилијан, епископ Кесарије Кападокијске, браћа Григорије и Атинадор, који беху пастири цркве у Понту. Затим, Елен из Тарса; Никомас из Икономије; Иманеј, епископ Јерусалима; Теоктен, епископ суседне Кесарије. Ту је и Максим, који је добро управљао браћом у Бостри, као и мноштво других. Ми смо овом приликом споменули само најпознатије. Сви они, у одређено време, састајали су се ради појединих питања али Цркву је веома потресао проблем који је стварао Павле Саомосатски и његови следбеници који су настојали да прикрију његово неправоверје. У то време, дванаесте године владавине Галијена, упокоји се Дионисије. Он је црквом у Александрији управљао седамнаест година. Његов прејемник био је Максим¹.

Галијен је владао пуних петнаест година. Његов наследник био је Клавдиј². Кроз две године на власт дође Аврелијан³.

29. глава

*Како је Павла ојоврџао свештеник Малхијон, који је некада био
софистија, и како је Павле одрешен од Цркве
(Аврелијан, 271. година)*

У то време, на сабор беше позван велики број епископа. Вођа антиохијске јереси био је у потпуности разобличен у неправоверју и одлучен од свете Цркве. Павле се свим силама упињао да докаже тачност свога учења, али Малхион, човек веома красноречив, а који је био настојатељ јелинских школа у Антиохији где је предавао беседништво, у потпуности га порази. Мелхион је због своје чисте и безграничне вере у Христа удостојен свештенства у тамошњој епархији. Он је ступио у спор са Павлом, а то су записивали брзописци и знамо да су ти записи сачувани. И заиста, само је Малхион могао уловити тог човека, подмуклог варалицу.

¹ Максим - епископ Александрије (263-282. година).

² Калвдиј - римски император (268-270. година).

³ Аврелијан - римски император (270-275. година).

30. глава

О посланици епископа против Павла

Пастири Цркве, сабравши се заједно, написах у општој сагласности посланицу епископу Дионисију Римском и епископу Максиму Александријском, а такође копије тог писма разаслаше по свим епископијама да би се показала ревност у вери и како је окончана борба са Павлом. Да би то било запамћено, умесно је навести оно шта су тада записали:

„Дионисију, Максиму, свим служитељима нашим, епископима, свештеницима, ђаконима и читавој васељенској Цркви - ми: Елен, Иманеј, Теофил, Теотекн, Максим, Прокл, Никомас, Елијан, Павле, Волан, Протеген, Јеракс, Евтихије, Теодор, Малхион, Лукиј и сви остали епископи, свештеници и ђакони из места која су близу нас - драгој браћи у Господу желимо да су здрави и да су у миру.”

После овог увода, читамо следеће: „Писали смо многима, па и онима који живе у удаљеним епископијама, рецимо блаженом Дионисију Александријском и Фирмилијану Кападокијском, да се побрину да нестане ово отровно учење. Један од њих је писао у Антиохију, не удостојивши вођу те заблуде чак ни поздрава, обраћајући се заправо читавој хришћанској општини. Препис те посланице приложили смо (и вама). Фирмилијан, који је два пута долазио, осуди новотарију Павла, а о томе знамо и сведоимо ми, овде присутни. О томе такође знају и други. Када је Павле изјавио да је променио мишљење, Фирмилијан, поверовавши му и надајући се да ће тако и бити, одложио је свој приговор. Али тада га обману онај ко се одрекну Бога и Владике и ко није сачувао своју пређашњу веру. Фирмилијан, уверивши се у упорност тог богоодступника, сазва сабор у Антиохији, и допутовавши до Тарса, ту се упокоји...”. Затим, између осталог, они овако описују образ Павловог живота: „Када се већ зна да је Павле изневерио правила вере и да се предао учењу које је нечисто и неистинито, мислимо да није вредно и да нема потребе казивати о човеку који више није са нама. Прећутаћемо и о томе да је он свагда био бедник, да од родитеља није добио ништа за живот, да није био обучен ни у каквом занату и уопште, ничему корисном. А сада је, ето, безмерно богат и то управо захваљујући безакоњима и светотатством. Он обмањује оне који су доживели некакву неправду, обећава им помоћ за новац и од несрећника узима све до последње паре. Он веру види као начин за добру зараду. О себи мисли гордо, жељан је световних звања и више воли да буде дучентариј него епископ¹. Нећемо ништа казивати о томе како је гордо ишао на јавна места, окружен копљаницима од којих су једни ишли

¹ Павле Самосатски осим епископске службе прихвата се и дужности дучентарија, тј. судије који је изабран од стране грађана. За ту дужност следовала му је поприлична сума новца за то време, тј. 200.000 сестерција.

испред, а други иза њега, па је том приликом на сав глас читао писма, и то је радио надмено и поносито, да је кроз то излагао нашу веру подсмеху и мржњи. Црквена сабрања претварао је у дивље представе... Начинио је себи катедру високу као да је световни старешина, а не ученик Христов. Имао је и некакву тајну просторију; плескао се руком по бедрима, ударао ногама о катедру, карајући и грдећи оне који га нису желели хвалити, који му не хтедоше махати (марамама) као што се то чини по позориштима, који не хтедоше узвикивати и радосно поскакивати заједно са женама и мушкарцима, непристојним следбеницима његовим, које је он увек постављао око себе. Жестоко је карао оне који су мирно стајали, онако како то и приличи у храму Божјим. За људе који су давно умрли, а који су правилно тумачили реч Божју, он је говорио са подсмехом, а себе је хвалио и гордио се као да је некакав софиста или глумац а не епископ. Забрањено је певати песме у част Господа нашег Исуса Христа под изговором да је у њима мноштво новотарија и да су оне дело непоузданих људи. Због тога је припремио хор жена који је у велики дан Пасхе стајао на средини храма и певао песме Павлу у част. Људе је хватала језа од тог призора. Епископима и свештеницима суседних градова и места, ако се нису ласкаво односили према њему, није допуштао да се обраћају верницима... Павле не жели са нама да исповеда о Сину Божијем као о оваплоћеном Логосу (позабавићемо се тим саопштењима касније и све то неће бити непропраћено мноштвом доказа¹, које вам шаљемо и напомињемо вашој пажњи места где Павле казује о земаљском происхођењу Исуса Христа). Поменимо такође да су у Павлову част певали и нарочите химне, где га хвале и пред народом уздижу нечастиви учитеље његовог зла, а такође говоре о Христу као да је он некакав анђео који се сишао са неба. Треба ли казивати о томе да Павле ни једнога трена не помисли да се са тим прекине... Што се тиче жена, његових духовних кћери (како их називају у Антиохији) он свесно скрива многе грехе. То му је добра прилика да их још више придобије за себе. Штавише, Павле им је помогао да се обогате. Али зашто казивати о томе? Ми знамо, љубљена браћо, да епископи и свештеници у свему треба да буду на пример народу, нарочито у добротичијењу, а такође знамо да је много духовних лица пало јер су почели да у своје домове уводе жене... Зар може казивати о чистоти онај ко у кући држи једну, две или више жена, свуда их води са собом и хвалише се њима? Али, многи од његових улизица то знају, али немају храбрости да о томе отворено проговоре... Њима се придружи и Артемон²...". Посланица се завршава следећим речима: „Били смо принуђени

¹ Реч је о стенограму полемике између Павла и Малхиона

² Артемон (III век) - јересијарх. Представник антитринитарне јереси. Учио је у Риму. Тврди да је Христос обичан човек али ипак нешто узвишенији од осталих

да одлучимо тог богоборца, мада се он жестоко противио. Уместо њега поставили смо другога епископа, верујемо по Божијем Промислу, а то је Домн¹, син блаженог Димитријана, који је пре њега славно управљао истом епископијом. Домна су красиле све оне особине које треба да име сваки епископ. Пишите њему и размењујте мисли са њим. Исто смо и ми учинили². А Павлу остављамо да пише Артемону и нека са њим остане у једномислију...”.

И тако се Павле својим злочињенима лиши епископства и отиде од праве вере. Домн, како је речено, добио је управу над црквом у Антиохији. Павле, који није желео да изађе из црквеног дома а император Аврелијан, поводом тога донесе правилну одлуку, тј. да се дом додели ономе кога прихватају епископи Италије и епископ Рима. На тај начин Павле, уз велику срамоту, беше прогнан и од Цркве и од световне власти. Тако се тада према нама опходио Аврелијан. Али у наступајућем времену он промени мисли јер је по нечијем савету замислио да подигне прогон на хришћане. О томе се тада много разговарало и већ је био спреман да потпише указ када га порази суд Божиј: његова рука беше заустављена и свако је могао видети да човек не може устати на Цркву осим ако то није допуштено од Бога.

После шестогодишње владавине Аврелијана, на власт дође Проб³. Аврелијан је убијен од стране завереника, септембра 275. године. Тада на власт дође Тацит, који је управљао неколико месеци, а затим његов брат Флоријан (њего су након два месеца убили легионари). 276. године, легија из Илирије прогласи Проба за императора. Након њега на власт дође

пророка. Био је одлучен од стране епископа Зеферина. Његове идеје прихата Павле Самосатски.

¹ Домн преузима епископску катедру 272. године јер је Павле одбио да се потчини саборској одлуци из 268/269. године. Павле се ослањао на подршку царице Зиновije. У почетку владавине императора Апијена, власт над источним делом Римске империје преузима војсковођа Оденат. 265. године Галијен признаје Одената, поделивши власт са њим и потврдивши његову титулу августа. После погбије Одената (267. година), на престо долази његов син Вабалат док је заправо Истоком управљала Зиновija, удовица Одената. Император Аврелијан започео је са њом непријатељства и рат је окончан 272. године победом Аврелијама. Те године добија молбу хришћана из Антиохије да се помогне епископу Домну. Император је одлучио да епископска катедра припада оном епископу кога признају епископи Италије, а пре свих, епископ Рима. После те одлуке Павле је протеран из епископије у Антиохији.

² То су биле њосланице у име оишћине. Нови епископ јављао се њисмено другом епископу да је сео на одређену катедру и молио је да имају њрејиску са њим.

³ Проб - римски император (276-282. година). Аврелијан је убијен од стране завереника, септембра 275. године. Тада на власт дође Тацит, који је управљао неколико месеци, а затим његов брат Флоријан (њего су након два месеца убили легионари). 276. године, легија из Илирије проглашава Проба за императора.

Кар са синовима Карином и Нумеријаном¹. Они су остали на власти непуне три године. Затим на власт долази Диоклецијан и његови савладари. У њихово време подиже се страховит прогон хришћана и тада су порушене многе од цркви. У то време, епископа Дионисија Римског, који је управљао девет година тамошњом црквом, наследио је Феликс².

31. глава

О јереси манихијеваца која њада настјаде (Диоклецијан, 285. година)

У то време, безумник Манес³, даје своје име демонској јереси, настојећи да извојује победу над разумом. Демон, уставши на Бога, поред тог човека у понор погибелји заведе истом идејом и мноштво других људи. Варвар по језику и нарави, он (Мани) имао је у природи нешто демонско и безумно. Такви су били и његови поступци јер је себе настојао да покаже као Христа. Заслепљен гордошћу, објавивши себе за учитеља, за Духа Светог и за Христа, он пронађе дванаест следбеника. Проповедајући своју злу науку, он је ширио ту науку по Персији а онда она пређе и на наше просторе. Од њега манихејци и имају име које је и данас многима познато.

¹ Кар - римски император (282-283. година). Поставши император, Кар је своје синове прогласио за савладаре. Кар је погинуо од удара грома у време похода на Персију 283. године. У јесен 284. године гине његов млађи син - Нумеријан, а почетком 285. године страда и старији син, Кирин.

² Феликс - епископ Рима (269-277. година).

³ Манес или Мани (216-273. година) - оснивач јереси манихејства. Васпитаван у хришћанској породици. Персијски шах Шапур допустио је да јавно проповеда своје учење. Када је дошло до промене на власти, шах Бахрат, по наговору жреца, наређује да буде бачен у тамницу где скончава под мукама. Мани је у свом учењу себе сматра за равног Христу, кога је сматрао за пророка. Сагласно манихејству, у свету постоје два царства: царство светлости и таме. У једном периоду времена, цар таме је напао на царство светлости и заробио један његов део и од тада се води борба за ослобођење светлости. То ослобођење је могуће за онога ко следи Христа или Маниа и препознаје елементе светлости у својој души. Тада се такав човек ослобађа таме и улази у царство светлости. Они који остану у тами биће осуђени у последњем, свеопштем пожару.

32. Глава

*О људима духовног реда који се прославише у наше време
и о њима који су од њих доживели време када су рушене цркве
(Диоклецијан, 296. година)*

Прејемник Феликса који је пет година управљао црквом у Риму био је Евтихијан¹. Он након девет месеци препусти катедру Гају², нашем савременику. Он је управљао црквом око петнаест година. Његов прејемник постаде Марцелин, онај кога је сустигло гоњење³. У то време епископство у Антиохији (после Домна) добио је Тимеј. Његов прејемник постао је наш савременик Кирил⁴. У то време живео је и Доротеј (о коме смо већ казивали), који је био удостојен свештенства у Антиохији; човек красноречив и који је волео лепоту богословља. Бавио се изучавање, јеврејског језика да би могао читати Свето Писмо Старог Завета. Није му било страно ни јелинско образовање и његове *слободне уметности*. Ушкопљеник по природи (од рођења), он је због тога заслужио поверење императора те га назначи за надзорника пурпурних бојадинаца у Тиру. Слушао сам како је у цркви тумачио Свето Писмо. После Кирила, управу над црквом у Антиохији добио је Тиран⁵, у чије време беше велики прогон и рушење цркви. Лаодијском епархијом после Сократа управљао је Јевсевије⁶, родом из Александрије. Разлог његовог пресељења био је Павле, у време кога Јевсевије отиде у Сирију. Тамошњи хришћани, видећи о каквом човеку је реч, молили су га да остане међу њима. За моје савременике он је био предиван образац благочестивости. Њега је лако препознати у наведеним речима Дионисија. Његов прејемник био је Анатолије⁷, а то би, како каже изрека: „Добар после доброга”. Он је такође био родом из Александрије, а по своме красноречју и познавањем грчке философије био је међу најпознатијим међу савременицима. Он је добро познавао аритметику, геометрију, астрономију а такође и друге науке: дијалектику, физику... Због тога се често могло чути да он у

¹ Евтихијан - епископ Рима (275-283. година).

² Гај (Кај) - епископ Рима (283-296. година).

³ Марцелин - епископ Рима (296-304. година).

⁴ Тимеј - епископ Антиохије (274-282. година); Кирил - епископ Антиохије (282-302. година).

⁵ Тиран - епископ Антиохије (304-314. година).

⁶ Јевсевије - епископ Лаодикије (265-268/278. година). Као свештеник цркве у Александрији, по препоруци светог Дионисија Александријског, присуствовао је на сабору у Антиохији (264. година).

⁷ Анатолије - епископ Лаодикије. Прејемник епископа Јевсевија. Учио се философији, реторици. 264. године рукоположен је за свештеника од стране епископа Теотекна Кесаријског.

Александрији може отворити школу Аристотелових следбеника. Спомину мноштво његових подвига у Александрији у време опсаде Брухија¹, када су сви магистрати њега поштовали као предстојатеља. Навешћу следећи пример: међу људима под опсадом несташе жита и глад је била велика а Анатолије примети да се један део грађана бори заједно са Римљанима. Јевсевије (он се тада налазио у Александрији) био је међу тим људима, и добро је био познат римском официру. Анатолије посла к њему вест о онима под опсадом и Јевсевије, сазнавши о томе, затражи од римског официра, као велику милост, да обећа да неће погубити оне који изађу. О томе обавести и Анатолија. Овај, сазнавши о томе, сазва Александријски савет и рече да је потребно Римљанима пружити руку помирења. Многи због тога падоше у бес, а он им рече о несрећи коју трпе људи под опсадом. Када су то чули, многи променише мишљење, и Анатолије рече да се прво пусте из опсаде они који нису за бој, поготово децу, да би они преживели глад. Тада се савет договори а Анатолије том приликом пусти из опсаде и многе верујуће. Када су људи изашли из опсаде, дочекао их је Јевсевије, и као отац и лекар, бринуо се да се људи што пре опораве. Таква двојица пастира, који сменише прејемствено један другог, беху затим у црквама Лаодикије јер се, како већ рекосмо, по Промислу Божијем преселише из Александрије.

Анатолије је много тога написао а до нас је дошло довољно списа да би могли судити о његовом красноречју и опширности његових интересовања. Нарочито су важна његова мишљења о празновању Пасхе и смаграм да их је потребно поменути овом приликом:

Из Анаџолијевих љавила о Пасхи

„У првој години младина првог месеца (као почетак деветнаестогодишњег периода), подударих се, по египатском рачунању, са двадесет и шестим даном фаменота²; за Македонце, подударих се са двадесет и другим даном дистра³ или, како би рекли Римљани, са једанаестим даном априлских календи⁴. Међутим неки говоре да сунце тога дана не ступа у сазвежђе, тј. двадесет и шестога фаменота, него да се налази у том знаку већ четири дана раније. То сазвежђе (Ован), обично називају првим од дванесет, као оно у коме бива равнодневица, као почетак осталим месецима, као глава сунчаног круга, као излазна тачка планетама. Оно време

¹ Брухиј (Прухеј) - назив једног дела Александрије који је био утврђен. Реч је о устанку Александријаца (на страни царице Зиновие) против власти Рима (264-265. година). 270. године тај део града бива уништен до темеља.

² Фаменот или таменот - месец египатског календара, у чији се први дан празновао почетак пролећа.

³ Дистр - други месец македонског календара који се подудара са мартом у римском календару.

⁴ Тј. са двадесет и другим даном месеца марта.

савао сам Господ, Који за епископа те епархије назначи Теодота, који на делу оправда и своје име и своје епископство¹. Он је био чувен и као лекар који је лечио тело али још више као онај који је лечио душе јер је силно волео људе, искрено саосећао са њима и ревносно помагао онима којима је помоћ била потребна. Такође је добро познавао и богословске науке. Такав беше Теодот.

У Кесарији Палестинској прејемник Теотекна постаде Агапије. Ми знамо како се он трудио и бринуо о народу и како је нарочито помагао сиротињу.

У то време упознао сам се са Памфилом, човеком веома уваженим, истинским философом. У овдашњој епископији њега удостојише свештества. Ко је он био? Одакле је родом? То није тешко рећи, али о свим подробностима везаним за његов живот ја сам изложио у засебном делу, њему посвећеном. Он је био један од познатијих људи нашег града. Међу мојим савременицима су и Пијерије², један од александријских свештеника, а такође и Мелетије, епископ цркве у Понту. Први се прославио својом неграмзљивошћу и својим познавањем философије, размишљањима о делима Божјим, њиховом тумачењу. О Мелетију (за кога су многи образовани људи говорили да је мед из Атике), може се рећи да је он у својим беседама досегао савршенство а такође га је красио и живот препун врлина. Знам да је током прогона осам година био свуда по Палестини.

Управу над црквом у Јерусалиму, после недавно поменутог епископа Иманеја преузео је Замвда³. Он не поживе дуго. Његов прејемник постао је Ермон⁴.

У Александрији, прејемник Максима, који је осамнаест година управљао тамошњом црквом, постао је Теона⁵. У његово време, свима у Александрији беше познат Ахила, који је удостојен свештеничког чина заједно са Пијеријем. Он је управљао училиштем свете вере. Његов живот заиста је био као онај који одговара животу по Јеванђељу. После Теона, који је деветнаест година био епископ, дође Петар⁶ који је ту службу носио дванаест година. Пре гоњења он је три године руководио црквом, а остало време живота провео је у великим подвизима, бринући се о браћи и црквама. Девете године прогона он је посечен мачем и украшен венцем мучеништва.

¹ Теодот - дат Богом (грчки).

² Пијерије - свештеник из Александрије (265-281. година). Руководио је Катихетском школом.

³ Замвда - епископ Јерусалима (298-303. година).

⁴ Ермон - епископ Јерусалима (303-313. година).

⁵ Теона - епископ Александрије (282-300. година).

⁶ Свештеномученик Петар - епископ Александрије (300-311. година).

Овим завршавам казивање о прејемству које беше у Цркви током 305 година од рођења Спаситеља нашег до рушења молитвених домова. Сада ми је на реду да потомству оставимнаписмено шта су поднели мученици у наше време због своје вере, какви су били, као и о томе колико их беше.

КЊИГА ОСМА

Предговор

Говорећи у претходних седам књига о прејемницима апостола, одлучио сам да у осмој књизи опишем савремене догађаје који заслужују нарочиту пажњу. Са њима ћемо на тај начин упознати наше потомке те отуда и започињем своје казивање.

1. Глава

Шта се догодило пред само гоњење (Диоклецијан и Максимијан, 304. година)

Ја нисам у стању да опишем како би требало, докле се раширила и рапрострла међу свим народима, Грцима и варварима, наука коју је Христос донео у свет, и по којој треба славити Једног, истинитог Бога. Заиста нисам дорастао да казујем како је та наука себи отворила пут у све крајеве и до какве је славе дошла пре него што ће на њу (у наше време) настати гоњење. Као доказ тога наводим добру вољу државника¹ према нама. О томе сведоче и нама упућени укази императора који нас избављају од принуде за приношењем жртава јер император беше веома благонаклон према нашој вери. А шта рећи о људима који су живели при двору и о самим владарима? Својим ближњима, жени и деци², они су допуштали да и у њиховом присуству слободно говоре о Богу и да се држе хришћанских обичаја. Ишло се и дотле да су препоручивали да узму за слуге хришћане јер беху добри и послушни. Међу њима је био и знаменити Доротеј³, веома поштован човек. Уважаван због вере био је и извесни Горгоније⁴ као и многи други. Како описати та велика сабрања верника по градовима, када су се реке људи сливале у свете храмове. Тада не беше пуно древних храмова јер свуда по граду дизани су нове, велелепне цркве. И заиста, тада је са сваким даном наша вера и благочешће

¹ Треба разумети оба августја: Диклецијана и Максимијана; а од кесара: Галерија и Коншјенција.

² Супруга императора Диклецијана - Приска, и њихова кћер Валерија, биле су хришћанке. Током гоњења и њих су приморавали да принесу жртве.

³ Мученик Доротеј био је један од препозита, тј. високи чиновник при двору. Убијен је по наређењу императора Диоклецијана 302. године. Празнује се 3. септембра.

⁴ Мученик Горгоније, убијен је по наређењу императора Диоклецијана 302. године. Његов спомен је 3. септембра. Његове мошти су пренете у Рим.

расла; ничија нас завист није угрожавала, и злобни демон нас није могао оцрнити јер је са нама свагда била рука Господња, која је чувала народ који тога заиста и беше достојан.

И онда је та слобода изменила ток наших дела и започеше све чешће свађе нас самих. Појави се и велика завист, те нису биле реткост ружне речи којима једни друге обасипасмо а такође дешавало се да се потегне оружје. Предстојатељи цркви насртали су ружним речима један на другог; лаици су устајали на лаике. Неизрециво лицемерје и полтронство умножи се толико да је превазишло границе гнусности. Суд Божји, по обичају, штедео нас је (јер сабрања су још постојала) и покушавао нас упутити ка добру. А онда започе прогон од браће која су била у војсци. Ми, као да смо били лишени сваког разума, не замислисмо се због тога ни једнога трена, а такође нисмо ни помишљали како да умилоствимо Господа, него смо, попут безбожника, мислили да наша дела нису предмет бриге и старања те смо настављали да чинимо зло за злом, а наши пастири, одбацујући заповести благочешћа, још више су подстрекавала узајамна непријатељства и завист, и тако су стремили за влашћу да им на томе могу позавидети и тирани. И тада се испунише речи пророка Јеремије: „Како обастре Господ облаком у гњеви своме Кћер Сионску! Сврже с неба на земљу славу Израилеву, и не опомену се подножја ногу својих у дан гњева свога! Одби у жестоком гњеви сав рог Израилу...” (Плач Јер. 2, 1-2). А такође и у псалму је предсказано: „Разорио си завет слуге Твога, бацио си на земљу светињу његову. Срушио си све ограде његове, поставио си за утврђења његова страх; разграбише га сви пролазници путем, постаде поруга суседима његовим. Узвисио си десницу тлачитеља његових, обрадовао си све непријатеље његове. Одвратио си помоћ мача његовог и ниси га у рату заштитио. Укинуо си очишћење његово, престо си његов оборио на земљу. Умањио си дане времена његовог, обавио си га срамотом” (Пс. 88, 40-46).

2. Глава

Како су срушене цркве

(Диоклецијан и Максимијан, 305. година)

Све се то заиста догоди у наше дане. Својим очима смо гледали како цркве бивају рушене до темеља, а божанствене и свете књиге износили су на тргове и тамо су их спаљивали¹. Видели смо такође како су се пастири цркве скривали по разним местима и како су их тамо проналазили и како су се затим непријатељи исмевали над њима. Тада се испунише речи пророштва: „Народе мој! Који те воде, заводе те, и кваре пут хода тво-

¹ Треба разумети не само књиге Светој Писма, него уопште црквене књиге: зајисе, чишћење, посланице, црквене услове.

јега” (Ис. 3, 12) /у преводу епископа Гаврила наведен је сѝих из ѝсалма: „И заѝо изли ѝонижење на кнезове (незнабошце) и заведе их у бесѝуђе, а не на ѝуѝ” (Пс. 106, 40)/. Није наше да дословно описујемо све те догађаје и да потомству казујемо о тим безумним раздорима која су завладала међу браћом пре гоњења. Немам жељу да овековечим спомен на оне који су пали у искушење поводом прогона, нити на оне који одбацише сваку наду на спасење и по сопственом избору бацише се у кипући бездан погибелји. Казиваћу о онима чији животи могу послужити на корист пре свега њима самим а затим и нашим потомцима.

Пре него што започнемо, укратко ћу рећи о светим подвизима мученика за реч Божију.

Текла је деветнаеста година владавине Диоклецијана, када је месеца дистра (код Римљана је то месец март), уочи празника страдања Господњих, по свуда био обнародован императорски указ којим се наређивало да се цркве руше до темеља, да се Писма спаљују и да сви који су хришћани изгубе своју службу, уколико се не одрекну своје вере¹. Такав је био први указ против хришћана. Ускоро за њим уследио је и други, којим се наређивало да сви епископи буду утамничени, а онда да свим средствима буду принуђени да принесу жртве.

3. глава

Како су се држали подвижници током гоњења

Тада, управо тада, многи предстојатељи Цркве храбро су претрпели најжешће муке. Много речи се може рећи о тим великим подвижницима. Хиљаде људи, опхрвани кукавичлуком, већ на први притисак одмах остадоше без снаге у себи, али небројено више је оних који су издржали све муке, бичевања, откидање комада меса клештима за мучење. Многи тада скончаше. Неке су затим приводили к нечистим жртвама и извикивали су пред масом народа као да су принели жртве и да су се одrekli вере. Те несрећнике изводили су полумртве напоље и они су дуго лежали на земљи и туговали су због тога што их прибројаше међу одступнике. Многи су на сав глас викали да су хришћани и исповедали веру у Спаситеља, тврдећи да нису принели жртву нити да ће је икад принети. Њих су затим тукли а војници, одређени само за то, одвлачили су их са тргова. Непри-

¹ 29. фебруара 303. године до темеља је порушена црква у Никомидији. Следећег дана обнародован је едикт са потписом Диоклецијана и Галерија о прогону хришћана. Те године издата су још два едикта против хришћана: првим се наређивало да епископи, свештеници, ђакони и сви свештенослужитељи буду заточени у тамнице, а други - да сва духовна лица морају принети жртве. Они који су то прихватили пуштани су на слободу а они који су одбијали - стављани су на муке и кажњавани.

јатељи вере придавали су велики значај тој, назови, победи¹. Али свети мученици осујетише им ту радост.

4. глава

О славним мученицима Божјим и о њој како су сјекли венац за веру и исијунили свети сјоменом о себи

Могао бих споменути на хиљаде хришћана који показаше велику храброст у исповедању вере, и то не само током овог прогона, него и раније, када су све сви наслађивали миром. Недавно, сасвим недавно, као из неког најдубљег сна пробуди се у нади за влашћу², и у тајности, попут Деција и Валеријана, устаде на Цркву. Али, рат не објави свима, него најпре онима који су били у војсци (мислећи да ће лакше ухватити друге ако прво заточи хришћане који су војници)³. И тада су многи хришћани иступили из војне службе и почели живети као обични грађани, само да се не би одрекли вере у Господа. Главни вођа војске, ма како се он звао⁴, започе прогон хришћана у војсци и сазва људе и понуди им да се повинују одлуци и тако остану у своме звању или, ако то не желе, да иступе из војне службе. Тада је велики број војника, због вере у Христа, иступио и без премишљања исповедио своје хришћанско име. Тада је било мало оних који су изгубили своју част и били погубљени због тога што су одани

¹ В. В. Болотов овако карактерише однос народа према објављеном прогону хришћана: „Лако се може уочити да је дошло до велике промене у односу незнабожаца према хришћанима јер само су особе блиске власти ревносно испуњавали одлуке едикта о прогону верујућих док се народ, у највећем броју случајева, држао по страни...” - „Лекције из историје древне Цркве”, II, стр. 157, 160.

² Реч је о Галерију, сауправитељу Диклецијана. „Галерија је потребно видети као виновника прогона хришћана који је покренут у време владавине Диоклецијана. То је био човек који је, као и Диклецијан, потицао из најнижих слојева друштва. Налазио се под јаким утицајем мајке, ватрене незнабошкиње. По свом карактеру он је био много грубљи и неупоредиво мање проницљив него ли Диоклецијан, али његова храброст на бојном пољу била је велика. Његов положај кесара није му давао широк утицај на императора, али дошло је до настанка околности које су Галерију ишле на руку, тј, када се он вратио са похода на Персију (296-297. година) и када је извојевао низ великих победа. Његов ауторитет је због тога силно узнатредавао те је дошло до појаве претензија које су биле далеко веће него ли место обичног кесара. Истовремено, његов утицај на Диклецијана је постао неупоредиво већи. Како видимо, у Виталији, Галерије пада под утицај Јеракла, незнабожачког философа који је познат по својој мржњи према хришћанима. На тај начин, Галерије, дошавши на врх своје политичке активности, имао је могућност да се у потпуности окрене прогону хришћана...”, оп. cit. 145.

³ Зна се да су почетци прогона хришћана у војсци започели већ 302. године.

⁴ Јевсевије у свом *Лейојису најомиње да му је име Вејјурије*.

вери, а то је било због тога што је лукави дух, као вешт у зготовљењу замки, радио своју радњу полако и умерено, и није желео да буде препознат пре времена. По свој прилици имао је страх од тога што је видео велики број хришћана, те се не одважи да одмах устане на њих. А када дође време и рат беше отворен, није могуће испричати колико тада беше мука које смо својим очима гледали и по градовима и по селима.

5. глава

О дођађајима у Никомидији (Диоклецијан и Максимијан, 305. година)

Недуго затим беше и у Никомидији обнародован императорски указ о Цркви. Тада неки човек, нама познат, у високом звању, вођен великом ревностју према Богу и побуђен вером, ухвати за указ који је био истакнут на јавном месту и поцепа га знајући да је безбожан и нечастив¹. Тада су у Никомидији била два господара: један као најстарији, а други млађи, по власти четврти иза првога². Тај човек, становник града, прослави се и тиме јер је издржао све муке³, сачувавши до краја здрав ум и душевни мир⁴.

6. глава

О царским њридворнима

Ако је икада било људи, како међу Јелинима тако и међу варварима, који су изашли на добар глас, или су постали чувени по своме јунаштву, то су у наше време далеко славнији и божанственији били у реду муче-

¹ Према Лактијанцијевом сведочењу (сар. 13.), њај човек, џејајући њоменуџи указ, рекао је: „Ту се веровајино ојеџи казује о њобедана над Гоџима и Сармаџима”.

² За њрвоџ Јевсевија смаџира Диоклецијана, а за друџоџа - Галерија.

У време Диоклецијана власт је била у рукама четири управитеља:

Гај Аурелије Валериј Диоклеције (Диоклецијан) - император са титулом авгу-ста;

Марко Аурелије Валериј Максимијан - император са титулом августа;

Марко Флавије Валериј Констанције (Констанције I Хлор) - император са титулом кесара;

Гал Галериј Валерије Максимијан (Галерије) - император са титулом кесара.

У поменутом случају реч је о Диоклецијану и Галерију. Понекад Галерија називају и Максимијан, управо због једног од његових имена.

³ Сџалили су џа живоџ. Њеџово име не сџомиње ни Јевсевије ни Лактијанције. По џрчким минејима џомиње се име Јован.

⁴ Лактанције такође наводи податак да су спалили тог човека. По неким изворима његово име је Јеветије, нпр. како се види из сиријског мартирологија, где се међу именима мученика из Никомидије, под 24. фебруаром, наводи и то име (погл. Н. Delehaye, „Les origines du culte des martyrs”, Bruxelles, 1912).

ника царски момци, који су живели заједно са Доротејом. Цареви су их пазили као своју децу и одавана им је велика част. Али, они су заволели друго благо и више су желели претрпети погрдне речи па и највеће муке него ли да робују земаљској слави. Поменућу о томе како је скончао један од њих, препуштајући читаоцима да закључе шта се догодило са осталима.

Једнога човека у Никомидији изведоше на трг и у присуству поменутих господара наредише да принесе жртву. Онај човек је то одбио. Тада наредише да га свуку, подигоше му тело у вис и почеше шибати, надајући се да ће тај човек, савладан боловима, прихватити да принесе жртву. Он остаде непоколебљив у својој вери мада је сав био у ранама. Тада мучитељи направише смесу од сирћета и соли, па су тиме обливали тело мученика. Он не попусти ни под тим боловима. Онда принесоше металну решетку, распалише ватру испод ње, па ставише на усијан метал оног хришћанина који већ беше сав у ранама. Чинили су то полако, не желећи да брзо сконча, надајући се да ће прихватити њихову понуду и принети жртву. Али, онај мученик ни тада не остави своју веру него издахну, остави до краја Христов. Тако је пострадао један од императорових придворних момака. Име му беше Петар, а заиста се показује достојан тога имена¹.

Ништа мање нису страдавали ни други, али да не бих био преопширан, овом приликом нећемо говорити подробније о тим мученицима. Поменимо само да су Доротеј и Горгоније, заједно са већим бројем императорових људи, после небројених мука удављени и да су добили венце за своју победу.

У то време, Антим², тадашњи предстојатељ цркве у Никомидији беше посечен мачем због своје вере у Христа. Уз њега је страдао и читав низ мученика. Не знам како³ је дошло до пожара у никомидијском двору, али рашчу се глас да је то дело хришћана. Подозрење је било лажно, али по заповести императора, тамошње хришћане почеше да гоне и затварају по тамницама где су их затим, без суда, убијали. Казују да је тада мноштво хришћана заједно са женама изабрало огањ радије него да се одрекну вере. Тада су многе хришћане привезали за бродове и извозили су их на пучину мора. Тако су прошли и императорови придворни момци, које су након смрти бацили у море, не допуштајући да буду сахрањени те да се на

¹ Мученик Петар био је један од придворних људи императора. Мученички је пострадао 302/303. године. Његов спомен је 3. септембра.

² Свештеномученик Антим, епископ Никомидије. Мученички је пострадао 302/303. године. Спомен - 3. септембар.

³ *Лакшанције каже да је кривицом Галеријевих слугу изгорео двор, а ње слуге вршиле су вољу својг невеликог господара. А Констинтин Велики, који је тада био у Никомидији, каже да је вајру изазвао удар грома (Orat. ad cort. Janct. 25).*

њиховим гробовима окупљају верници. Ето шта се дешавало у Никомидији на почетку прогона.

Недуго затим, када су неки људи настојали да преузму царску власт у Мелитинској области¹ а други у Сирији, обнародован је царски указ да се затворе предстојатељи цркви. То шта се тада догодило не може се речима описати јер у тамницама за кратко време беше на хиљаде хришћана. И тамнице које беху направљене за лопове и убице сада су биле препуне епископа, свештеника, ђакона, чтеца и заклињача, тако да за праве злочинце није било места у њима.

Недуго затим, за првим едиктом уследили су и други. На слободу су пуштани они који су прихватили да принесу жртве, а они који су то одбијали, мучени су (по наредби указа), на разне начине. И ко ће набројати мноштво мученика по свим епископијама, нарочито по Африци, Мавританији, Тиваиди и Египту? Из Египта многи тада отидоше у друге градове и епископије, и тамо се прославише као мученици².

7. глава

О Мисирцима у Финикији (Диоклецијан, 306. година)

Знамо и о онима који се прославише у Палестини, а такође и у Тиру Финикијском. Ти мученици, уистину предивни војници за веру, након дуготрајног бичевања беху бачени пред дивље звери. И ти хришћани са великом вером чекали су насртаје леопарда, медведа, дивљих вепрова и бикова које су целати дражили усијаним металним шипкама. Својим очима сам то гледао и видео сам како су ти људи били непоколебљиви у вери. Звери које су иначе лакоме на људско месо, нису се усуђивале да нападу, него су насртале на оне људе који су стајали иза арене и који су дражили животиње. Свети мученици су стајали на средини арене, а када би нека звер и кренула на њих, изненада се заустављала. Све то је трајало дуго, и гледаоци су били задивљени тиме што звери нису могле ништа хришћанима. Разгоропађени мучитељи су у више наврата уводили нове звери у нади да ће оне нападати на мученике. Призор страдања оставио је трага на многим људима који су гледали мучење јер испред себе су видели младиће од неких двадесет година, који су са крстообразно положеним рукама на грудима, проузносили молитве, не показујући ни најмањи страх, а око њих су се кретале дивље звери, покушавајући с времена на време да их убију, али их је у томе заустављала Божанска сила.

¹ *Провинција у Кападокији у Малој Азији.*

² *У то време као мученик је пострадао и епископ Марцелин Римски. Његов претјемник био је Марцел.*

Видели смо тада и друге (њих петорицу), које изведоше пред разјареног бика који је био познат по томе што је нападао људе. Бик се тада залетао на мученике или им никако није могао прићи. Животиња је киптела од беса као и целати који су је дражили усијаним металом, али ништа нису могли да учине. Тада су довели и друге звери, али мученици издржаше и те нападе, а онда их, на крају, посекоше мачем. Њихова тела, уместо у гроб, бацише у море.

8. глава

Шта се дешавало у Еџийџу

Ето какво беше мучење које су Египћани издржали у Тиру, бранећи своју веру. Али, много је било и оних који су мучени у својој отаџбини. Ту је на хиљаде мушкараца, жена и деце, презревши овоземаљски живот, истрпело због Христа небројено мука: неке су мучили на справама, неке су бичевали, неке су бацали у море. Неки од хришћана храбро стављаше главу на место где су их посецали мачем. Неки су страдали од глади. Неки су распињани, онако како то чине са преступницима или са главом надоле, само да би им продужили муке.

9. глава

*Шта је било у Тиваиди
(Диоклецијан, 306. година)*

Муке и страдања које поднесе хришћани у Тиваиди превазилазе сваки покушај да се оне опишу речима. Са њих су клештима откидали месо све док мученици не би издахнули; женама су везивали једну ногу па су их затим, уз помоћ некаквих направа, подизали у вис главом на доле. Оне су претходно биле обнажене и тако су висиле данима, изложене порузи. Другима су стављали у процепе одређене делове тела (најчешће потколенице), те су их онда притискали све док не попуцају. Све то није чињено неколико дана него је то трајало више година. Погинулих је некада бивало десет, двадесет па и шездесет дневно. Догађало се да за дан пострада и стотину хришћана: мушкараца, жена и деце који су скончавали после разних мука, које су смењивале једна другу.

Дешавало се да сам и сам на тим местима, и гледао сам како је кроз разне муке пролазило мноштво људи: неки су посечени мачем, друге су пекли на усијаном жељезу. Мачевима, којим су убијали људе, тупиле су се оштрице, метал је пуцао, целати су падали од умора и мењали су један другог, само да мучење не би престајало. Тада смо сви могли видети пројављену силу Божију и храброст оних који су веровали у Христа. Догађало се да су пресуде још увек читане а да су друге хришћане доводили пред судију, где су верујући исповедали Христа, не плашећи се мука и са

радошћу су примали пресуду на смрт и до последњег даха проузносили химне захвалности Творцу. То беху људи који су задивили многе, али особено су нас задивили они који су били познати по богатству, пореклу, образовању и који су све то видели као ништавно пред истинским благочешћем и вером у Спаситеља и Господа нашег Исуса Христа. Такав је био и Филором, човек који је обављао важне послове управника царског газдинства у Александрији. Он је имао обавезу да свакога дана долази у судницу уз пратњу телохранитеља. Такав је био и Филеас, епископ Тмуиса¹; човек прослављен по томе како је обављао послове који му беху поверени а такође и због своје милости и философског образовања. Узалудни беху наговори њихових познаника, родбине и пријатеља, људи који су заузимали важне дужности, па и самог судије, који их је наговарао да поштеде себе и сажале са над женом и децом. Али, њих ништа није могло одвојити од Христа и судији су исповедили своју веру, мудро расуђујући и крепећи у вери оне који су их слушали. Обојица потом беху посечени мачем².

10. глава

Мученик Филејас ѿисмено казује шѣа се догодило у Александрији

Говорили смо да је Филеас био познат због познавања световних наука. Сада ћемо навести речи где он сам о себи казује, а уједно говори и о ономе шта се тада догађало у Александрији:

Из Филеасовоѣ ѿисма ѿмуйѿским верницима

„Како су сви ови примери³, сви ови обрасци наши као изванредне успомене описани у божанственим и свештеним књигама, то су блажени мученици, који беху са нама, узносили своју душу, све њене помисли само и једино Богу Сведржитељу. И пошто се одважише умрети за веру, осташе постојани у тој одлуци. Они повероваше у Господа Исуса Христа, који се ради нас оваплоти, да би уништио сваки грех и дао нам живот вечни, „Који будући у обличју Божијем, није сматрао за отимање то што је једнак са Богом. Него је себе понизио узевши обличје слуге, постао истоветан људима, и изгледом се нађе као човек. Унизио је себе и био послушан до смрти, и то до смрти на крсту” (Фил. 2, 6-8). За ове вишње дарове благодети, мученици су подносили страдања и трпели су најразличитије муке. И то неки не само једном, него и по неколико пута. Па и ако су им претили копљаници, они не одбацише веру јер у љубави нема страха (погл. 1. Јн. 4, 18). Ја немам речи којима бих могао описати њихову

¹ Тмуис - град у Доњем Еѣију.

² Филеас (Филеј) - епископ Тмуита. Мученички крај епископа Филеаса и његовог саподвижника Филорама био је 307. године.

³ Види се да је одломак преузет из средине ѿисма.

честитост и издржљивост онда када беху на мукама. Свако ко би пожелео могао им је чинити пакости јер то свима беше допуштено. Једне су тукли штаповима, друге су шибали, треће су бичевали... Тако је ишло наизменице и чињено је тим људима много зла. Једнима су везивали руке на леђа, привезивали за стуб, а онда стезали удове некаквим справама. Затим су, по заповести, кидали месо са њих, засецали им бокове ножевима, а то се чинило до тада само са убицама. Нису им штедели ни уторбу, ни колена, ни лице. Друге су испод пазуха обесили за стубове, а то су биле ужасне муке јер се тело растављало од својих бокова. Друге су опет везивали по двоје, тако да су један к другоме били окренути лицем, па су их онда стезали за стуб тако да нису могли ногама дотаћи земљу. Тело је својом тежином ишло ка доле, а ужад су само још више рањавила тела. И ово је тако трајало не само дотле док је са њима разговарао проконзул, него скоро по цео дан. А то је било зато што је проконзул ишао од једног стуба до другог, а остављао је своје поданике уз оне са којима је разговарао, да се нађу при руци онима који желе да се одрекну Христа. Ако се нико не би одрекао вере, наређено је да остану тако све док не издахну, па тек када престану да дишу, да се онда баце на земљу. За нас не треба водити бригу, говорио је проконзул, него треба и мислити и радити према нама онако као да нас (хришћана) никада не беше на свету. Ово је био прелаз са батињана и шибана; тако су вешти и домишљати били наши целати. Неке су након претрпљених мука стављали на даску, па су им онда растезали ноге до четврте мере, а како јадни мученици од тешких рана нису могли лежати на леђима, то су их држали на боковима. Друге су обарали на земљу, па их тако мучили док су лежали. Свако се зграђавао од погледа на њихово тело која су била нагрђена тешким ранама. Према ономе шта се радило од наших, није чудо што су неки издахнули још у време мука и тиме застидели злотворе. Није чудо што су други, после издржаних мука, бацани у тамницу и ту умирали. А који су и поред свега тога остали у животу, видали су ране и враћали снагу како би били још јачи у следећим мукама. Свима су нудили да се дотакну нечистих жртава и обећавали су им слободу... Али се ови не дадоше обманути него су радије прихватили смрт. Они су знали за речи Светог Писма: „Ко приноси жртву другим боговима осим једноме Господу, да се истреби као проклетник” (Изл. 22, 20), и: „Немој имати других богова осим Мене” (Изл. 20, 3)...”.

Ово су речи правог мудраца и богољубивог мученика. Написао их је у тамници, под стражом. Ту своју посланицу упутио је браћи којој је он био предстојатељ. Учинио је то недуго пре него што ће и сам бити осуђен на смрт. У свом писму описује и стање у коме се налазио, а такође саветује браћу да буду постојани у вери и након вести о његовој смрти.

Али, чему сувишне речи. Чему казивања о подвизима које учинише преподобни мученици по читавој васељени, када се добро зна да се тада са хришћанима поступало као да су најжешћи непријатељи?

11. глава

Шта се догодило у Фригији

Малени град у Фригији¹, у коме су живели хришћани, опколише војници² и запалише га заједно са децом и женама, који су вапили Господу. Затим запалише и све житеље града, заједно са управитељем града, старешином војне постаје и осталим магистратима јер сви исповедише своју веру у Господа. Извесни Адавкт, човек високог звања, потомак познате породице из Италије, који од императора беше удостојен многих почести, такође се прослави својим исповедањем вере. Он се украси мученичким венцем, издржавши тешке муке још док је био у служби.

12. глава

О множим дружим мушкарцима и женама који постојаше за веру

Да ли треба да поменице спомињем и остале? Да набрајам мноштво људи, да опишем сваковрсна мучења којима су страдавали угодници Христови? Једне су убијали секирама, као што то би са онима у Арабији; другима су ломили кости и зглобове, као што су то чинили онима у Кападокији; једне су вешали за ноге а испод њих су ложили ватру тако да су давлени димом, као што се зби са онима у Месопотамији; другима су одсецали носеве, уши, руке и остале делове тела, као што је то чињено у Александрији. А шта да кажем за оне у Антиохији, које су пекли на усијаној металној решетки, не са намером да их брзо убију, него да њихове муке буду што дуже; или за оне који су пре хтели да десницу ставе у огањ него да се дотакну нечистих жртава³. неки од њих су, пре него ће пасти у руке прогонитељима, скакали са кровова кућа или са прозора, уверени у то да су на добитку према ономе шта би урадили од њих нечастиви незнабошци⁴. У Антиохији била је и једна жена, предивна по

¹ Највероватније је реч о граду Евменија. Погл. - Ramsay, „Cities and Bishopries of Phrygia”, 1897.

² О овоме догађају казује и Лактијанције (*div. instit. 5, 11*), само што он каже да су уништили цркву а не град.

³ Житије мученика Варалаама казује о том подвигу. Мученик Варлаам пострадао је 304. године. У похвали том мученику писали су свети Василије Велики и свети Јован Златоуст. Празнује се 19. новембра.

⁴ Мученица Пелагија, ученица мученика Лукијана, свештеника из Антиохије, страдала је 303. године у својој петнаестој години. Она се бацила са врха зграде у

својој души; жена чувена у месту рођења по своме богатству, пореклу и часним животом. Имала је две кћери, лепе и одрасле, које је васпитала по правилима вере Христове. Како она, тако и њене кћери, беху потказане од стране злотвора који су по сваку цену желели да их нађу јер су се криле. Али, када је мати видела да ће их пронаћи, склони своје кћери те дођоше у Антиохију али тада улетеше у замку. Видевши то, мати рече својим кћерима шта ће их снаћи, нити од њих сакри да ће бити осрамоћене, рекавши да је велика погибелъ предати своју душу ђаволу у ропство те им предложи да прихвате пут, тј. да утекну Господу. Када се све сагласише на то, обукоше се свечано, и како их је пратила стража, у једном тренутку замолише војнике да их пусте мало на страну, те у тај мах њих три заједно скочише у реку која је туда протицала¹. Управо такве беху те жене! Али у Антиохији беху и две сестре, Богу по вољи, праве сестре, чувених предака, побожне, доброг срца. Њих злотвори бацише у море као да земља није могла примити у себе тако одабрано цвеће.

А шта се догоди у Понту, то је страшно и слушати: једнима су у палчеве на рукама увртали зашиљене комаде трске, забијајући их под нокте; другима су по телу сипали врело олово; над неким су ишли тако далеко да су им пекли гениталије. Ето вам, па сада чујте за ове великодушне судије који дадоше да буду смишљене такве гадости. Мучитељи су се надметали да један другог превазиђу у мучењу и као да су се надали награди за то. И када већ исцрпеше нечувена злочинства, када им већ досади да убијају, и када су већ били засићени крвљу, тада престадоше са својим богомрским послом, и држећи у својој памети да су се вратили на добра и човечна дела, рашире глас да више неће чинити злочињења према нама. Не треба, говорили су они, прљати град крвљу суграђана јер се кроз то подстиче мржња на државну власт која жели свакоме добро и према свакоме је милостива. Штавише, потребно је да се добро царске власти рашири на свакога и због тога, рекоше, не треба више убијати. Тако остадосмо поштеђени од насилне смрти. Али тада изађе заповест² да се хришћани ослепе и да им се одсече једна нога. То беше за њих мера човекољубља! То је био доказ да нам више неће задавати муке! Шта да кажем за милост која изађе из такве човекољубивости нечастивих људи, кад погледам на толике хришћане којима су најпре мачим прободене очи а после усијаним гвожђем спржене руке, као и на оне којима су ноге одсечене до колена, па су затим, и једне и друге, позатварали у руднике, не толико да копају руду колико да ту што пре помру. Мимо тога, мучили су

којој је живела, сачувавши своју девственост и чистоту. О њој су писали свети Амвросије Медиолански и свети Јован Златоуста. Спомен - 8. октобра.

¹ Јевсевије казује о мученицама Домини, Вероници и Просдокији. Њихов спомен, према Мартирологију блаж. Јеронима, празнује се 15. марта.

² По сведочењу Лактијанција (*De mort. pers.* с. 36), ња и самог Јевсевија (*De mart. Paces.* т.8) њу зајавесит је издао Максимин.

нас и на друге начине али ја нисам у стању да казујем о тим мукама јер довољно је да кажем да је храбро држање хришћана надмашило сваку муку. Ето, тако је просијала слава мученика по читавом свету, и сви који су их видели могу посведочити да је реч о великим јунацима који показаше да их штити неизрецива сила Спаситеља нашега. Да помињем свакога од њих по имену било би предуго а можда не би било ни могуће.

13. глава

О црквеним старешинама који својом крвљу зајечаше веру коју су исповедали

Од предстојатеља Цркве који су мучени (по већим местима), прво место заузима у списку правоверних Антим, епископ Никомидије, као сведок Царства Христовог, коме су одрубили главу. После њега, из реда мученика у Антиохији наводим Лукијана, човека познатом по свом животу¹, који је у Никомидији проповедао о Царству Христовом, и бранио то учење најпре кроз беседе које је и цар слушао, а после је то чинио и делом. Што се тиче мученика из Финикије, поменућу неке од пастира стада Христовог који су познати и Богу драги: Терапиона, епископа цркве у Тиру; Зиновија, свештеника из Сидона и Силуана, епископа цркви у околини Емисе². Овог последњег бацише међу звери и он беше прибројан мученицима пострадалим у Емиси. Прва двојица прославише се исповедањем вере у Антиохији. Епископа Силуана бацише у море, а славни лекар Зиновије умро је од тешких болова које су целати задали његовим боковима.

Епископа Силуана, који је управљао црквама у околини Газе, посекоше заједно са тридесет и девет хришћана и то у рудницима бакра, у Фени³. Ту су огњем спаљени и египатски епископи Пелиј (Пилевс) и Нил⁴. Овде ћу додати и Памфила, предивног свештеника, који је наш вршњак и који беше предивни украс цркве у Кесарији, чије смо врлине описали у посебној књизи⁵. Међу оне који су славно пострадали у Египту и Тиваиди, као првог споменућу Петра, епископа Александрије. Он је био предивни учитељ вере Христове. Од његових свештеника спомена су достојни

¹ То је онај Лукијан који је у антиохијској школи многе научио, а међу њима и одабране црквене писмице као: Јевсевија Никомидијског, Теофнеса Никејског и друге.

² Емиса - место у Сирији.

³ Фен - место у Арабијској пустињи. Свештенумученик Силуан и његови ученици пострадали су 304. године. Спомен - 4. мај.

⁴ Свештенумученици Пелиј и Нил пострадали су заједно са још 156 мученика око 310. године. Спомен - 17. септембар.

⁵ Тј. у делу „Живот Памфилов”.

Фавст, Дије и Ермије, савршени мученици Христови; па онда Филеас, Исихије, Пахомије и Теодор, епископи цркви по Египту; а онда хиљадама људи познате особе за које знају обласне цркве. Мој посао није да наводим врлине тих људи који се по читавом свету борише за веру, нити да казујем како су они скончали. За то су позвани они који су то очима видели, а што сам сам видео, о томе ћу казивати у посебној књизи¹. А овде, у овој историји, мимо реченога, придодат је и преглед онога шта је чињено против нас од како је настало гоњење јер то може бити од користи читаоцима.

Не знам чије би речи биле у стању да опишу сву неправедност римске власти која је тада устала на хришћана. Не знам ко би био у стању да казује о тим временима. Било је времена када су државне власти десет, па и двадесет година биле благонаклоне према нама. Тада је њихова власт расла и јачала, а онда, изненада, одбацише мир и ступише у отворен рат. И не прође ни две године од почетка прогона када међу онима који беху на власти све крену наопако. На првог од споменутих дође опасна болест која помути његов разум. Он и други са њим, завршише као обични грађани². Ни ти догађаји не дођоше до свога краја, када се држава подели на два дела. О нечему таквом нема спомена у сећању људи.

Не прође много времена, а император Констанције, који беше познат по својој наклоности према поданицима и кротости (а такође и по својој наклоности према хришћанима) постави за свога наследника рођеног сина - Константина³. Незнабошци су Констанција прибројали међу своје богове и удостојен је после смрти свих почаста. Међу господарима оног времена само је он провео дане своје владавине онако како пристoji једној власти. Гледао је да свакоме учини по правди и да свакоме чини добро. Он не само да није био уз оне који су нас гонили, него нас је собом штитио и чувао од сваког насиља. Он није рушио наше цркве, нити је смишљао против нас нешто ново, па је зато и умро без мука, онако како приличи блаженима.

Његовога сина, Константина, војска је извикала за самодршца и августа. Али још пре њих, то је учинио Господ. Он је ревностно следио свога оца у односу према нашој вери.

¹ Јевсевије је испунио своје обећање и написао је дело о мученицима у Палестини.

² 1. маја 305. године, императори Диоклецијан и Максимијан одрекоше се власти. За августе су проглашени Констанције I Хлор и Галерије.

Овде је реч о Диоклецијану који је остварио време живота и провео у Салони (Далмација). Његов сауправитељ који је седио са престола беше Максимијан.

³ Император Констанције I Хлор умро је 25. јула 306. године. Од тог времена његов син, Константин I Велики (306-337. година) носи титулу кесара.

После тога, општим гласањем државника, би изабран и Ликийније за самодршца и августа¹. Максимиана², који је тада проглашен за кесара, то веома ражести. Он беше потпуни деспот и сам је себи присвојио титулу августа. У ово доба погрдном смрћу умре и онај о коме се сазнало да ради Константину о глави³, и за кога смо рекли да је сишао са престола па је после поново покушао да постане владар⁴. Његове статуе и ликови, као и све што је подсећало на њега и његове почасте, беше оборено и уништено јер је сећало на тог нечастивог и безбожног човека који је хтео да убије Константина.

14. Глава

О моралу његовог човека наше вере

Његов син Максентије⁵ када се домогну владавине над Римом, с почетка је угађао и ласкао народу и показиваше се као да поштује нашу веру. Па када се рашчу да је благочестив, и да би се показао као још бољи и милостивији од својих предака, издао је заповест да престане прогон на хришћане. Али, он заправо не беше онакав каквим се приказивао јер он није пропустио да чини ништа што је гнусно и стидно. Прелуба му беше веома блиска; од мужева је отимао жене па их је затим осрамоћене враћао законитим мужевима. Ово насиље чинио је не само према људима нижег сталежа него и према људима из Сената. Плашили су га се како обични тако и најугледнији људи и сви су заједно стењали под јармом његове тираније. Једном је, због неке неважне ствари, наредио војсци да изађе на улице тако да су смрт на улицама Рима нашле хиљаде људи. А колико је сенатора погубио, само да би се дочепео њиховог иметка, то се не може ни набројати. Али овај тиранин преврши меру својих злочинења тиме

¹ Ликийније - римски император (308-324. година). Титулу добија 11. новембра 308. године.

² Максимин Даза - племеник императора Галерија. 1. маја 305. године добија титулу кесара, а 309. године - августа. Управљао је Египтом и Сиријом.

³ Реч је о Максимијану, који, не могавши да љеда Максентија, отишао у Галију, кзеиу Констанијину. И ту, када је Констанијин отишао неким њослом, хтеде себе да извиче за августиа њо њрећи њуи; како му њо не њође за руком, обеси се.

⁴ Реч је о императору Максимијану који је 305. године отишао са власти заједно са Диоклецијаном. 306. године он поново настоји да добије власт. Докази његове смрти (за коју се мисли да је била 310. године) још увек нису у потпуности утврђени.

⁵ Максентије - син императора Максимијана. 306. године себе проглашава за императора са титулом кесара, а 307. године присваја за себе и титулу августа. На тај начин у Римској империји долази до појаве пет августа: Галерије на истоку, Флавије Север (305. године постао је император са титулом кесара, а 306. године добија од Галерија титулу августа) на западу, Максентије, Максимијан и Константин. - *Сваки (+ Галеријин брат) бира*

што се упусти у владбине. Њему није представљало ништа да распори трудну жену или новорођено дете да би према положају детета у утроби или положају његових органа нагађао каква ће бити будућност. Убијао је и лавове због својих владбина и тада је вршио обреде, веома мрске, да би тобож тиме отерао рат. Он је био убеђен да ће на тај начин доћи до победе. Не може се исказати речима како је тај тиранин угњетавао своје поданике: они су трпели оскудицу и у најобичнијим стварима. Нико од наших савременика не памти такву пошаст у Риму.

У то време тиранин са Истока, Максимин, удружи се тајно са римским тиранином, као са братом себи равним у свему што не ваља. Максимин је крио са то његово удруживање са Максентијем, али се на крају о томе дознаде и то га не прође јефтино. Заиста се треба чудити како су та два тиранина била блиска један другоме и што беху као браћа. Штавише, тиранин са истока надмашио је онога у Риму злочињенима и искварености нарави. Максимин је био страшљив и празноверан; високо је ценио незнабожачке заблуде и клањање идолима, па је због тога био веома благонаклон онима који су били вешти у владбинама. Без гатања и владбина он није хтео ништа да дотакне. Управо због тога је тако жестоко и прогонио хришћане, и у томе беше бездушнији од својих предака. Издао је наредбу да се у сваком месту подигне храм и да се обнове зграде за приношење жртава идолима. Исто тако нареди да се поставе идолски жреци у сваком месту и једнога над њима, тј. врховног жреца за сваку област. За ове врховне жреце узимао је људе који су прошли кроз све структуре државне службе и тако постали славни. Таквом жрецу доделио је и део војске ради заштите. Врачарима је поклањао читаве области и давао им је велике повластице, уколико би се уверио да су му они од користи. После је наредио да му доносе злато и сребро, те постаде веома богат. Заправо, боље је рећи да није пропуштао прилику да све приграби за себе. Од људи који су били умућни и имали наследство од својих предака, отимао је све и онда је део тога давао и својим улизицама. Силно се предаде вину и пијанчењу тако да често није био при себи на пировима. Овако распамећен издавао је наредбе због којих се кајао када би се отренио. У пијанству и разуданости предњачио је над свима. Војницима је давао на вољу да задовољавају своје страсти до ситости. Старешинама области и високим официрима допуштао је да грабе и отимају. Треба ли да спомињем срамотне ствари које је тај човек радио да би угодни своме телу? Или да набројим све оне које је обешчистио? Он није могао пројавити улицом а да не нареди да му се доведе нека од жена или девојака које су туд пролазиле. И то му је свагда полазило од руке осим код хришћана јер ови, презревши овоземаљско, нису се обазирали на то шта их може снаћи због беса тиранина. Мужеви су трпели да их спаљују ватром, да их прикивају на дрво, да их нападају дивље звери, да их бацају у море, да им секу удове, да их пеку усијаним гвожђем, да им избију очи, да

их богаље, да раде тешке послове, све су то трпели због своје вере и не хтедоше да ту веру укаљају приношењем жртви. И жене су показале велику храброст, оснажене науком речи Божије. И оне су трпели што и њихови мужеви и беху награђене као и они. Када су их водили на осрамоћење, радије су замењивале живот смрћу него ли да буду обешчашћене. Између оних које су биле намењене да задовоље страст тиранина била је и једна позната и чувена хришћанка из Александрије која је Максиминоу пружила мушки отпор. Она је била богата, из добре куће и веома образована. Све то за њу не беше важно у поређењу са вером. Максимин јој дуго времена није дао мира и ако је видео да ће жена пре изабрати смрт него ли да се препусти бешчашћу. И поред тога он није имао храбрости да је убије, него нареди да буде послата у заточење а себи узе њен иметак. Било је на хиљаде других које су радије претрпеле муке, ломљења на точку, па и смрт него да стрепе од обласних управитеља који су такође насртали на њихово поштење. Али, чујте за жену из Рима: она је била племенита и веома скромна; и њу науми да придобије тиранин Максентије. Та жена, када је дознала да јој је кућа опкољена од оних који су извршавали тиранинове наредбе, а такође када виде да је и њен муж, префект римски, бојећи се освете, спреман да изда своју жену, она измоли да јој допусте да уђе у своју собу, а када виде да је сама, узе мач и зари га у себе. На овај начин показа она да хришћани сматрају добродетељ као једино, неразрушљиво и непобедљиво благо. Ето, таква велика зла беху тада и на истоку и на западу. И сад, ко а да не каже, ако почне трагати за узроцима, зашто су прогањани хришћани, нарочито ако се има у виду да све те неуредности нису престале раније, него онда када је повраћена слобода хришћанима.

15. глава

О сјољашњим догађајима (Галерије, 311. година)

У току десет година прогона нису престајале буне и међусобни ратови¹. Пловидба морем беше веома отежана јер пресретани су бродови и путници су стављани на муке уз оптужбе да су шпијуни са супротне стране. По свуда су израђивали оружје, штитове, копља, стреле, мачеве и све потребно за ратовање. Такође су прављени и бојни бродови и оружје за поморске битке. Па да би се навршила мера зла, ускоро дође глад и куга, али о томе ћу казивати нешто касније².

¹ На западу су ратовали Констинтин и Максентије, а на истоку - Максимин и Лициније. То још не беше отворен рат, него је припрема за рат.

² Погледајте осму главу девете књиге.

16. глава

Како се сѣвари ѿреокренуше на боље

Ето шта се догодило током прогона. Десете године, по милости Божијој, гоњење би прекинуто, мада је почело да слаби током осме године¹. Јер када је благодат Божија с неба погледала на нас, тада и власт и они који усташе на нас (а то беше велико чудо), одједном изменише своје мисли и постадоше другачији према нама. Почели су издавати наредбе добре по нас и својим снисходљивим указима погасише огањ прогона. Ову промену на боље не могу приписати људима, ни њиховом саосећању, ни човекољубљу као што у први мах може да изгледа. Знамо да су врховне старешине од самог почетка прогона свакога дана смишљали нове муке. Све то указује да је сам Промисао Божји показао своје старање о нама, и окренуо Галеријеве стреле на њега самога да би он, тиранин², осетио како је било нама током прогона. Њега заиста сустиже гњев Божји јер почело је са телесном болешћу а завршило се са душевном. На његовом тајном уду појави се оток, а затим се ту створи и фистулозна рана, од које започе неизлечиво разједање његовог тела. Унутар рана појавише се црви и неописив смрад поче да се шири око њега. И пре болести он беше веома угојен, а када се болест погорша, постаде још већи јер сав беше у гноју и било га је мучно гледати. Лекари, који нису могли поднестити тај смрад, убијани су, а други, који су некако успевали да буду близу њега, нису му могли помоћи.

17. глава

Како је издајѣ царски указ (Галерије, 311. година)

Разумевши у тим мукама какве је преступе учинио против хришћана, он се сабра у мислима, призна Бога Сведржитеља, и затим позва оне који беху око њега и нареди да се прекине прогон хришћана и да се царским указом и законом допусти изградња цркви и да се слободно могу обављати богослужења са молитвама за императора. То шта је он усмено наредио, било је по градовима истакнуто као царски указ. И на све стране беше послата та наредба којом се повлачи ранији указ против хришћана. Тај нови указ гласи овако:

„Самодржац, кесар, Галерије Валерије, Максимин, непобедиви, август, велики првосвештеник који је победио Германију, који је победио Еги-

¹ Прекид гоњења био је 310-311. године.

² Пред крај живота Галерије је оболео од неизлечиве болести. Умро је у мају, 311. године.

пат, који је победио Тиваиду, који је пет пута победио Сармате, који је победио Персијанце, који је два пута победио Карпате, који је шест пута победио Јермене, који је победио Миђане, који је победио Адијабене (Адијављане); трибун по дванаести пут, конзул по осми пут, отац отаџбине, проконзул. И самодржац, кесар, Флавије Валерије Константин, благочестиви, срећни, непобедиви, август, велики првосвештеник, трибун по пети пут, конзул, самодржац по пети пут, отац отаџбине, проконзул. И самодржац, кесар, Валерије Ликијан, благочестиви, срећни, непобедиви, август, велики првосвештеник, трибун по четврти пут, самодржац по трећи пут, конзул, отац отаџбине, проконзул - желимо да сте здрави сви ви који живите у нашим областима!

Између осталих наредби које смо издали у корист и на добро народа, издали смо и оне кроз које смо желели да Римљани живе сагласно древним законима и општедруштвеним установама, те да се постарамо и око тога да хришћани оставе учење својих предака и да се уразуме. Јер ти људи се тако изметнуше својим понашањем, тако се поведоше за безумљем да одступише од древних закона и уводе оне (законе) који су њима по вољи. Па како и сами различито мисле, због тога су и подељени међу собом. Међутим, када смо издали указ којим смо им наредили да се врате у древни закон, многи од њих изложише се опасности, или доведени у забуну, погибоше на разне начине. Видели смо да већина њих остаје у својим заблудама и одбија да се поклати небеским боговима како то доликује, а такође смо видели да не желе да се одрекну свог, хришћанског, Бога. Зато смо нашли за корисно, због нашег човекољубља и обичаја, као што то свагда и чинимо, да будемо снисходљиви према хришћанима, и због тога им допуштамо да остану у својој вери и нека подижу зграде у којима ће се скупљати по свом молитвеном обичају. Једино неће смети да чине било шта што је противно земаљском поретку. Судијама ћемо разаслати нарочиту посланицу да знају како да се опходе. А за ову нашу снисходљивост, хришћани ће бити дужни да се своме Богу моле за здравље и благостање целе државе да би она (држава) била у срећи и напретку, и они сами спокојно обитавали у својим домовима"¹.

Ето, то је садржај указа који смо ми, колико је то у нашој моћи, превели са латинског на грчки језик. Али, сада је време да се позабавимо догађајима који су уследили.

Додајџак²

Нека буде познато да је онај, од кога је потекао овај указ, пошто је признао да је чинио зло, убрзо ослобођен мука и да је умро. По предању се зна да је до њега кривица због прогона хришћана и њиховог свирепог мучења; јер је он, пре него што ће имати у управи савладаре, настојао да

¹ Овај рескрипт обнародован је 30. априла 311. године.

² У неким *ипрејисима* осме књиге налази се и овај *додајџак*.

се одрекну вере они хришћани који су били у војсци, а нарочито они који су службовали на његовом двору. Хришћане у војсци разрешио је дужности а оне друге је свирепо мучио на најгоре начине. Неке од њих је посекао мачем. Успео је да наговори своје савладаре да заједно са њим крену на хришћане. Не би било право када би прећутали о томе како су окончали његови сауправитељи; а било је њих четворица који су царску власт поделили између себе. Двојица од њих, као годинама и чашћу испред других, једва да су навршили две године по прекиду гоњења, и као што је речено, завршише као обични грађани. Онај који беше први по достојанству, дуго је лежао на постељи, савладан тешком болешћу све док није издахнуо; онај други, сам је себе удавио, те тако по демонском пророштву сконча због безакоња која је чинио. Од друге двојице, онај за кога смо рекли да је био вођа прогона, прође онако како смо испричали, а онај који беше испред њега, а то је Констанције, био је добар и кротак, какав се само може пожелети. Док је управљао, служио се влашћу која му беше у рукама онако како доличи господару. Није улазио у заверу са онима који усташе на нас, него је чак и штитио хришћане, онолико колико је било у његовој могућности. Он није рушио наше цркве, није смишљао против нас нове казне и заиста се растао са душом онако како приличи добрима и блаженима. Он је, дакле, један међу онима који делише врховну власт, он је једини који је преминуо у миру и у слави, и оставио је на своме месту рођеног сина, мудрог и благочестивог цара у сваком погледу, кога је војска одмах извикала за потпуног господара и августа. Он пође путем свог оца, у потпуности добронамеран према нашој вери. Ето, тако су поживели и помрли владари, њих четворица који бежу најстарији у држави.

Остао је само један од њих, о коме
рекосмо нешто
малочас.

КЊИГА ДЕВЕТА

1. глава

*О ѿриѿворној милосѿи Максима
(Консѿанѿин и Ликиније, 312. година)*

Промена пређашњег царског указа била је обнародована по читавој Азији и по суседним провинцијама. Док су тако текли догађаји, Максим, тиранин са истока (а на свету не беше таквог разбојника), велики непријатељ Цркве Христове, врло незадовољан оним што је речено у поменутом указу, заповеди њему подвласним старешинама, и то само усмено, да се обустави прогон хришћана. Како није могао другачије показати да у срцу не прихвата оно шта су одлучили они изнад њега, зато је издати закон држао за себе; али да не би изашао на лош глас у областима где је владао и да не би личило да се противи вишој власти, зато је усмено рекао својим потчињенима да се нико не усуди да нас прогони. Ту његову заповест један другоме писмено су преносили нижи управитељи. Тако је Сабин, који је тада био врховни префект, објавио вољу господара областним старешинама на латинском. У преводу (на грчки), ту пише: „Наши преузвишени господари, пребожанствени самодршци већ одавно имаше исправну мисао да се са великом обазривошћу и благочестивом ревношћу чини све да би сви људи своје мисли узвели на свети и прави пут живота, те да би на тај начин и они, који се, као што се може видети, поведоше за обичајима који су страни за Римљане, и да би одступили од тога и клањали се бесмртним боговима као што и доликује. Међутим, неки су наставили да буду упорни и непопустљиви у вољи, те дубоко падоше и нису допуштали да се врате на боље и поред нередбе која је била правична. Нису се, такође, дали застрашити мукама којим се претило. Па како су многи због тога себе увукли у зло, наши велики господари, премоћни самодршци, којима је урођена благочестивост, замислише да њиховој узвишености не приличи да људи буду у опасности због таквих поступака, те с тога и нередише, да теби, смерноме, дојавим да није слободно нападати и мучити оне за које се дозна да су хришћани. Године су посведочиле да се упорност хришћана није дала повинovati никаквим мерама. Према томе, имаш дужност да обавестиш управитеље градова, офицере и окружне власти свакога места да знају да не смеју прекорачити границе овога указа који се тиче хришћана”.

Када су управитељи добили овај распис никоме од њих не паде на памет да цар другачије мисли него ли онако како је то и врховни префект записао. Због тога, да би се извршила царска заповест, они распишу оно шта су требали да знају управитељи градова, офицери и други чиновници у власти. За ову нередбу, као царску вољу, знало се и пре тога расписа и

она је већ била на снази. Тако су управитељи градова пуштали заточене хришћане из тамница а такође ослободише и оне који су били по рудницама. Све ово чинили су, мислећи да је то по вољи цара. И када хришћани тако добише слободу, чинило се да је из густог мрака поново синула светлост. У сваком месту појавише се црквене општине; хришћани су се у великом броју окупљали на богослужења. Оне којима беше мрска наша вера то је веома уплашило, и они су се чудили тој промени. Многи од њих тада рекоше да је Бог у кога хришћани верују заиста једини. Хришћани који су се током гоњења храбро држали и остадоше постојани у вери, дадоше на знање свима да су слободни; а они који су пали и који су осећали прекоре у души, они су радосно ишли да се исцеле, молећи Бога да буде милостив према њима. Они који су били на тешким радовима, враћали су се кућама славећи Бога, и пролазили су кроз градове и села ведрога лица и веселог срца. Најчешће су се враћали сви заједно, певајући песме и псалме Господу. Заиста, било би предивно да је свако могао видети те призоре! И сами они који су нас убијали, обрадоваше се тој промени, гледајући оно за шта су мислили да никада неће видети.

2. глава

*О ѿреврајѹ који је настѡао
(Константин и Ликиније, 312. година)*

Поменути управитељ истока, мрзитељ добра, не могавши да поднесе слободу хришћана, након шест месеци поново поче да устаје на нас. Ево како је он замислио да наруши настали мир: пре свега он је некаквом заповешћу забранио хришћанима да се окупљају на гробовима. Затим је, подговорен од злих људи, рече Антиохијцима да забране хришћанима да живе у њиховом граду. Био је у томе веома упоран и многе је наговарао да следе његове поступке. Вођа те смутње у Антиохији био је Теотекн, страшни и лукави врачар, заиста недостојан свога имена¹. Како сам сазнао, он је био задужан за благајну града.

3. глава

*О новом идолу који је ѿидиѣнуѡ у Антиохији
(Константин и Ликиније, 312. година)*

И тако, припремајући се из дана у дан против хришћана, он је непрекидно настојао да уђе у траг нашим. Понашао се као да су они нечисти разбојници који се крију по пећинама. И пошто је већ пролио толико

¹ Теотекн - Божје дете.

невине, хришћанске крви, он постави нове замке јер пуштао је у народ различите гласине све у циљу да изађемо на лош глас и да нас лако може казнити. На крају, потпуно заведен некаквим врадбинама, он нареди да се подигне Зевсов идол¹, те смисли и мноштво гадости које су представљале некакво посвећење. Уводио је и којекакве нечастиве мистерије сматрајући да је то нешто добро и од користи. О свему томе он је дојавио и цару путем писма. Да би се удовворио цару, он је изјавио да му је Зевс рекао да су хришћани противници царства, те да је због тога спреман да за свагда буду прогнани из града и свих области којима је он (Максими́н) управљао.

4. гла́ва

О ономе што је наређено прои́тив нас

Теотекн је веома смишљено делао против нас, све у жељи да се још више удоввори Максими́ну. И остале старешине, сваки у својој области, похиташе да се повинују вољи Максими́на, те и они послаше писма цару са молбом да се поново подигне прогон на хришћане². И тада се поново распламса прогон. У сваком граду и по провинцијама, по наредби Максими́на, постављани су жреци³ који беху на високим службама у власти. Они беху веома предани злу коме су служили. Сујеверје владара потакло је многе од његових поданика да му у свему угађају и за многе од њих то је била јединствена прилика да зараде огромно богатство. Тада су смишљали и нове муке за нас јер је и за то следила богата награда.

5. гла́ва

О измишљеним акти́ма

Тада су измишљења и тзв. „Пилатова акта”, дело препуно хуле на Христа. По наредби власти, преписи тог дела разаслати су на све стране, по свим градовима и селима, тако да је свако могао да их узме. Учители по школама, уместо предмета које су требали да предају, тражили су од ученика да наизуст казују тај огавни спис. Док се тако радило, војни управитељ Дамаска у Финикији⁴, који се код Римљана назива „duces”¹ (у

¹ Зевсов храм се налазио у Дафни, предграђу Антиохије.

² До данас је сачуван текст писамa која су поводом тога послата из провинције Ли́кија и провинције Памфи́лија.

³ Пре што́га, за жреце су узимани људи који су били по́знати по својим про-
винцијама, а када је Максими́н приграбио власт, он је за жреце по́стављао своје
људе, најчешће по́здане сенато́ре, у жељи да се незнабоштво поново утврди

⁴ Диклецијан је провинцију Финикију поделио на два дела: Финикију Ливанску и
Финикију Приморску. Дамаск, који је био важан трговачки центар, налазио се у
Финикији Ливанској.

йреводу ей. Гаврила: „дих”), нареди да се похватају и изведу на трг неке од непоштених жена, те да буду приморане да писмено потврде да су некада биле хришћанке, те да изјаве да су хришћани преступници који чине гнусобе и безакоња по својим храмовима. Оне су то прихватиле и тако оклеветаше нашу веру, рекавши све оно шта су тражили од њих. Додавши ка поменутиим актима и те њихове изјаве, он обавести цара о свему, а такође нареди да се о томе обнародује и по градовима и селима².

6. глава

О мученицима овога времена

Тај официр ускоро сам себи изрече пресуду и понесе казну због свога злочињења. На нас поново подигосе прогоне и по свим провинцијама беху жестоке хајке на хришћане. Неки од виђенијих хришћана похватани су и осуђени на смрт. Тројицу из Емисе Финикијске, који исповедише своју веру, бацише дивљим зверима. Међу њима је био и епископ Силуан, старац који је четрдесет година носио бреме епископства. У то време Петар, који је славно управљао епархијом у Александрији, велики познавалац Светог Писма и у свему образац истинског епископа, беше ухваћен и након краћег времена посечен мачем, управо по наредби Максимиана. Заједно са њим беху кажњени и многи други епископи из Египта. Антиохијски свештеник Лукијан, човек предиван, строгог живота, погружен у свету науку, беше одведен у Никомидију јер се тада тамо налазио цар. Он иступи пред магистратора са апологијом вере због које је ухваћен. Затворен је у тамницу и тамо убијен. Такво зло учини нама, у кратко време, мрзитељ добра - Максимин. Гоњење које је он покренуо беше веће од оних која су нас раније притискала.

7. глава

О указу йрошйив хришћана који беше йрикован за сйуб

Посред сваког града стајали су стубови од бронзе на којима освануше одлуке против нас, а то до тада није био обичај³. У школама нису пре-стајали да погрдно казују о Христу, управо онако како је то било изложено у „Пилатовим актима”. Чини ми се да је потребно да наведем и

¹ Они беху вође над војском шйшо сйановаше йо йпровинцијама и на йраницама царсйива.

² О акйиима као йодмейнуйиима, говори Јевсевије у 8. глави 1. књиже. Све је йо раније смишљено, а сад је на йлас изнейшо. То је занай йрошйивника наше вере.

³ То шйшо Јевсевије найомиње да до йада није био обичај йошйребно је овако разумейи: до йада није био обичај да се шйексй указа уреже на бакарним йло-чама него је йрейис указа йричвршйен за йај сйуб.

Максиминов едикт, који је био објављен, да би се свако могао упознати са његовом (Максиминовом) надменошћу, мржњом ка Богу и безбожјем којим је насртао на Цркву. Учинићу то и да би се знало како га је стигла Божија правда, која нечастиве не оставља без казне; јер кад је познао на себи казну Божију, променио је своје мисли према нама и издао писмене наредбе потпуно супротне ранијим.

Превод Максиминовог едикта, који је издат против хришћана (текст преузет са стуба у Тиру):

„Човеков ум био је некада тако слаб и нејак да није био у стању да се уздигне и осмели али, најпосле, показа се да у њему има довољно снаге за то да прогна и развеје сву таму и све заблуде које се уселише у срца људи и за које се пре може рећи да су достојне сажалења него ли да су нечастиве. Управо те заблуде наведоше незнање на људе све до сада, те свима постаде јасно да ништа не би било на своме месту и реду да није бесмртних богова који се, из љубави према човеку, старају и брину о свему. Речима није могуће описати колико ми је то пријатно и драго што ви показасте такву усрдност у поштовању богова, која слободно може бити углед свима. Јер знало се и од раније да сте ви спремни на обреде који су прописани за поштовање бесмртних богова, и како сте посведочили своју веру не само празним речима, него честитим и славним делима. Због тога је умесно и правично што је место у коме живите обитавалиште бесмртних богова. То се види и у самој ствари; о томе сведоче небројени примери, да град у коме живите, управо бесмртним боговима има да захвали због свог напретка и бољитка. Ето, и сада, поново се појављују људи који су одани глупости, и тако рећи, ватру која је била угашена, поново распаљују. Али то беше до трену када ви прекинусте своје послове, заборависте на своју корист, сметнусте са ума своје раније молбе које се тичу вас и ваших послова, па без одлагања притекосте к мени, благочестивоме, као главном уочишту за све оне који поштују богове, и молисте ме да вам помогнем. Нема сумње да су вам ту спасоносну мисао дали сами богови због тога што ви чувате и поштујете своју веру. Нема сумње да је том спасоносном жељом испунио ваша срца управо он, највиши и највећи Зевс, који чува ваш славни град, заклања га од погибели, па и ваше домаће богове, и жене и децу, и жртвенике и куће, дајући нам кроз то сазнање како је лепо, славно и спасоносно поштовати бесмртне богове и приносити им жртве са сваком побожношћу. Јер тешко се може наћи неко толико безуман, у толикој мери неразуман, а да не осети, да не увиди како све постоји управо старањем богова. Они воде бригу да земља роди семе које се посеје у њу те да ратар не живи у празној нади. Њиховом старању треба да захвалимо што у бескрај на земљи не трају ратови. До њих је то што покварен ваздух не науди телу, што силни ветрови не покрену из корита узбуркано море, што страшне буре нису штетне за ваздух. А када се покрене и затресе земља, хранитељка и мати све твари,

богови настоје да се она не помери са свога места; па ако је и настао велики понор, богови не дају да она у себе прогута читаве планине које су на њој. У осталом, ко је тај а који не зна да сва доскорашња зла, тешке и љуте невоље које се догодише, произађоше управо кривицом безаконика који су одани погубној заблуди и глупости која окужи душу њихову и, тако рећи, покри стидом и срамом без мало читав свет... Нека погледају они на простране равнице препуне жита, на класове што се савијају, на плодне њиве орошене и лугове препуне цвећа, на очишћен и миран ваздух. И нека се сви радују јер је све тако наредио и утврдио премоћни и прејаки Ареј, зато јер сте благочестиви, јер приносите жртве и јер га прослављате. Нека се развеселе сви и нека благују у миру, спокоју и нади. Онима пак, који се сасвим одрекоше својих слепачких заблуда, и вратише се на мисли добре и који не свраћају са правог пута, њима честитам тај повратак и зато нека се свагда радују и веселе, као да су се спасли од велике буре или као да су оздравили од тешке болести, па ће им сада живот бити претворен у велику сласт. Ако ли пак желе да остану у својој проклетој безумности, онда нека оду на страну и нека буду прогнани далеко од вашег града и ваше области, онако како су и тражили. То нека буде тако да би се на тај начин ваш град, због ваше похвалне ревности, очистио од сваке скрнавштине и нечистоће и да би ви обављали своја дела по урођеној вам жељи, чувајући побожност у срцу према бесмртним боговима и приносећи им жртве. А да би знали како ми је мила ваша молба, и како је моја душа сама по себи склона ка доброчињењу, не обазирјући се на ваше молбе, ја вам за доказ томе допуштам, као мојим поданицима, да према вашој побожности, можете молити (тражити) од мене милост какву хоћете. Само се договорите, па тражите и ја ћу вам испунити жељу. Моја милост неће се устезати да вам учини по вољи. И када већ један пут учини милост према вама и вашем граду, знајте пре свега да ће вам трајати заувек као доказ за вашу побожну веру у бесмртне богове, а уз то ће та милост бити доказ и за вашу децу и потомке, како сте од моје добротe примили достојну награду...”

Ове царске речи биле су изложене народу по читавој области којом је он управљао. Беху то веома злослутне речи за хришћане јер ми, тим царским речима, бисмо сатерани у угао где не би превише наде за нас. Дошло је време када су могли бити преварени и они који су изабрани (погл. Мт. 24, 24). Али, гле чуда! Када су многи од хришћана безмало изгубили сваку наду и када су гласници разаслати на све стране да кажу о царском указу, Господ, Заштитник свете Цркве, не само да је победио тиранина него нам посла и небеску помоћ.

8. глава

*О шоме шїа се догодило када је наишла ѓлад, куѓа и райї
(Констїантин и Ликиније, 312. година)*

Зимске кише и роса тада изосташе и не натопише влагом земљу као раније. Неочекивано се на народ обруши глад, па куга, а онда се појави и нека нова болест од које је сво тело било у грозници и ранама. Та болест названа је антракс¹. Ширећи се по читавом телу, она је била велика опасност по људе. Прво је нападала на очи, и тада многи ослепеше. К тим невољама прибродја се и рат са Јерменима, који су од давнина у миру живели са Римљанима а многи од њих беху и хришћани². Поменути богорац настојао је да их примора на приношење жртава и тако од њих себи начини непријатеље, Све то, у исто време, обруши се на народ. То је силно поразило тиранина који недуго пре тога гордо казиваше да неће бити ни глади, ни болести, ни ратова јер народ поштује идолe и приноси им жртве. Све те беде, тако обједињене, наговестише његову пропаст³.

Он је, заједно са војском, трпео поразе од Јермена. Житељи градова којима је он владао беху изнурени кугом и глађу. Тада је мера пшенице коштала двадесетпет хиљада атичких драхми. На хиљаде људи је умирало у градовима и селима. Из спискова⁴ заувек је нестало мноштво људи који су страдали или од глади или од болести. За малу количину хране даване су скупocenости; људи су продавали свој иметак и падали су у велико сиромаштво. Многи су јели дивље растиње, лежали у боловима по угловима кућа и силно наудише себи. Угледне жене нужда је приморала да забораве на стид и оне су долазиле на трг и тамо просиле. Боја њиховог лица и одећа у којој су биле, говориле су о њиховом добром покрелу. Људи, испијени и бледи, борили су се са смрћу. Многи нису имали снаге да корачају, па су падали на улице и тако лежећи молили за кором хлеба. На крају, све обузе некакво стање безосећајности. На трговима су по неколико дана лежала трупла умрлих људи и они су постајали храна за псе. Живи су покушавали да побију те псе који су долазили из страха да и њих да уједају. Куга, која је ишла упоредо са глађу, убијала је читаве породице. Од ње су страдали они који су имали хране, а најчешће упра-

¹ Реч је о болести чији су симптоми исти као и код тзв. „Сибирске ране” или „Сибирског црног пришта” - anthrax, ανθραξ - cardunculus.

² Међу Јермене свейу веру Христїову донесоше айосїоли, а веру је раширио и учврстїио Гризорије, ше се због шїога он и назива просвейишїељ Јерменије.

³ Максимин је страдао 313. године у до сада још неразјашњеним околностима.

⁴ Реч је о списковима који су састављани приликом пописа грађана Римске империје. Општи цензовни списак није постојао него су они рађени за разне делове империје у разво време. Преписи тих спискова чињени су након пет година са циљем да се утврди број пореских и војних обвезника.

витељи, војсковође и магистрати. По свуда се чуо вапај: на улицама, на трговима; по свуда је био плач и јецај.

Тако беше кажњен Максимин због указа против хришћана. А у тим великим невољама, управо су они (хришћани) показивали велико милосрђе и љубави према ближњима јер су они сахрањивали мртве, припремали за смрт оне који су били на издисају, хранили онолико колико су могли оне у којима још беше живота. Када су то видели незнабошци, и сами почеше да славе Бога у кога су веровали хришћани, и убеђени милосрђем, призваше се памети те многи примише нашу веру. Бог, покаравши људе својим гневом управо због пакости која је нанета хришћанима, обрадова се ономе шта су сада чинили људи, и може се рећи да нас, који бисмо као усред великог мрака, обасја чудесна светлост и могли смо да видимо на веома конкретан начин да Бог свагда гледа на нас и да је свагда спреман да помогне човеку.

9. глава

О томе како ѿрођоше ѿирани и ѿиѿа рекоше на самрѿи

Управо зато, Константин, благочестиви цар о коме се казује као о најмудријем и најпoboжнијем, а са њим и Ликиније, обојица украшени разумом и благочешћем, вољом Бога Сведржитеља и Спаситеља нашега, кренуше у праведан рат на нечастиве тиране. И Бог, на чудесан начин пружи им Своју помоћ. У Риму, у рату са Константином, паде Максентије. На истоку Максимина порази Ликиније, који је тад још увек био при здравој памети¹.

Константин, први по положају и достојанству у империји, сажали се над житељима Рима који су патили под тиранином. Призвавши у молитвама помоћ Бога и Сина Његовог, Спаситеља свих, Самог Исуса Христа, он крену са војском да би повратио слободу Римљанима коју они имаше од предака. Максентије, више се ослањајући на вештине врачаца него ли на војску, није смео да учини ни корак изван градских зидина. Свако место, сваки град, читава околина Рима, све оно шта беше под њим, било је препуно оплита² и хиљадама других војника. Константин иступи, уздајући се у Бога. У првом, другим и трећем боју он извојева победу те прође велики део Италије и беше сасвим близу Рима³. Да не би дошло до боја са самим Римљанима, који још нису били под влашћу тиранина, Бог удеси те Максентије изађе изван градских зидина. И ето, казна која је у прошлости сустизала нечастиве (а већина томе не верује, сматрајући то казивање басном коју су измислили хришћани), постала је очевидна и за незна-

¹ Тј. док није ѿосѿао нейријѿиѿељ хришћана.

² Оплити (οπλιτης) - тешко наоружани војници пешадије.

³ Константин је Максентијеву војску прво победио код Турина а затим код Бре-сције.

бошце јер су то гледали својим очима: као у време Мојсија, „кола Фараонова и војску његову потопа море; изабране војводе његове утопише се у Црвеном мору. Бездани их прекрише; падоше у дубину као камен” (Изл. 15, 4-5). Бежећи од Константинове војске, непријатељи покушаше да пређу реку. Спојили су обале понтонским мостом али ту беше крај Максимијану¹. О њему се може рећи: „Ров отвори, и ископа га, и пашће у јаму коју је начинио. Повратиће се бол његов на главу његову и на теме његово пашће неправда његова” (Пс. 7, 16-17). И заиста, мост који је спајао две обале, у једном тренутку се распаде те у реку потонуше многи од војника као и сам Максимијан. Догоди се предсказање Божије које каже: „И потонуше као олово у дубокој води” (Изл. 15, 10). Божије милосрђе учини да су сада победници, попут Мојсија, могли запевати песму победе: „Певаћу Господу јер се славно прослави; коње и коњанике врже у море. Сила је моја и песма моја Господ, који ме избави; он је Бог мој, и славићу га; Бога, оца мојега, и узвишаваћу га. Ко је као ти међу силнима Госпode? Ко је као ти славан у светлости, страшан у хвали и да чини чудеса?” (Изл. 15, 1-2; 15, 11). И доиста је овако и слично овоме запевао Константин у част и славу Божју када је свечано улазио у Рим. Пред њега изађоше све, и жене и деца, чланови Сената и друге важне особе и сви Римљани. На лицу им је сијала радост која им је извирала из срца. Викали су му у весељу као избавитељу, спасиоцу и добротвору. Ти повици не помутише разум Константина нити се његово срце узвиси слушајући толике похвале јер му је било урођено да о себи мисли на прави начин, па је с тога рекао да му је заиста Бог био у помоћи те одмах нареди да се подигне његова статуа у којој он држи знамење Христовог страдања². Такође је наредио да се ту начини и следећи запис: „Овим спасоносним знаком, који је истински доказ неустрашивости, ја спасох и ослободих ваш град од тирана који вас је тлачио. И повративши слободу вашем граду, повратио сам и Сенату и народу пређашњи сјај и славу”.

После тога Константин и Ликиније издали су указ у корист хришћана. Тада је Ликиније заиста онако мислио и осећао као и Константин, а тек касније ће се одметнути и прерасти у непријатеља хришћана³. У том закону, савршеном и веома опширном, признали су и Константин и Ликиније, да за извојевану победу имају да захвале Богу, који том приликом учини

¹ Одлучујућа битка догодила се 28. октобра 312. године у околини Мулвијевог моста на Фламинијевом путу. Максентијева војска је изашла изван зидина Рима и заузела позиције у предграђу и тиме је у многоме олакшала победу Константину, чије су армије затим победоносно ушле у Рим.

² Најстарије саопштење о чудесном знамењу Крста налази се код Лактанција. Преглед литературе поводом овог питања погл. В. В. Болотов, „Лекције из историје древне Цркве” III, 7-16.

³ 313. године долази до тога да се Ликиније окреће против Константина. Рат између њих двојице завршио се Ликинијевим поразом, 324. године.

велико чудо. Цео тај указ, са описом Божије помоћи послате на чудесан начин, они послаше Максимину који је управљао источном страном државе, и који је показивао придворну дружбу према Константину и Лицинију. Када је Максимин добио тај указ, није му било ни мало по вољи. Али да не би изгледало да чини нешто по принуди, он смисли следеће: написао је писмо, ништа не казујући о царевима, те га посла старешинама области. У том писму казује у корист хришћана, а заправо није тако мислио. Ту је, између осталог, написао и оно што никада до тада није радио.

9a

Указ тиранина Максимина

„Јовије Максимин, август - Сабину.

Мислим да ће и теби и људима бити познато да су наши господари и очеви - Диоклецијан и Максимијан, када су видели да су безмало сви људи напустили богове и да прилазе хришћанима, издали наредбу да оне, који неће да се поклоне бесмртним боговима, треба враћати у древни закон на благ начин и кроз разумне одредбе. Али, када ја срећно дођох овамо на исток, сазнао сам да по неким местима судије шаљу у заточење оне људе који се држе хришћанске вере, а који су могли бити од користи за државу. Тада сам ја судијама забранио да тако жестоко осуђују људе из провинција, и рекох им да ласкањем и саветом приступају тим људима да би се они вратили древној вери и прослављали богове. И док судије радише како им је речено и како сам ја наредио, све дотле није било потребе да се неко прогони. Многи се тада вратише древном закону и поштовао је богове јер се са њима добро поступало. Али када ја прошле године (лета) срећно дођох у Никомидију, и тамо се задржах, дођоше ми људи из тог града носећи са собом ликове богова. Они ме почеше молити да се без сваког изговора забрани хришћанима да живе у њиховој околини. Када сам сазнао да у тим пределима живи пуно хришћана, овако сам одговорио онима који су ме молили: Радо бих вам учинио по молби али не видим да је то жеља свих људи. Ако, дакле, има људи који се упорно држе свог празноверја, пустите им нека им је по вољи; а који желе да се врате и да се поклоне боговима, у томе им не треба сметати. Па као што пре молише грађани Никомидије, исту молбу ми поднесе и грађани других места, тј. да се хришћани уклоне од њих, и ја сам, по невољи, морао да им изађем у сусрет пошто и претходни цареви тако чинише. Штавише, по вољи је и самим боговима да испуним молбу, да се они поштују јер они чувају све људе и брину о благостању државе. Па како за тебе, потчињеног, нису ретке посланице и заповести да се са становницима који живе по областима и који се држе таквог обичаја не поступа жестоко, него умерено и благо; опет зато нећу да им се учини што криво или некакво насиље, било

од стране бенефицијара¹ или неког другог. Па зато налазим за неопходно да овим путем подсетим и тебе, да знаш како ти стоји у обавези да само лепим речима и саветом задобијеш за себе становнике наших области и да се тако поклоне боговима. Они који би тако пристали, треба их примати; а који желе да остану у хришћанству, не треба их дирати. Тако, дакле, ти као потчињени, држаћеш се наредбе која ти је упућена, и пазићеш да нико не учини пакост нашим становницима или да им се нарушава слобода. Придржавај се онога што сам ти рекао...”

Да Максимин није ово наредио по својој вољи, то су прозрели сви па и лицемерне удодворице. Он је такође познат и по томе да је свагда лепо говорио али да је лако и брзо своје мисли преокретао на другу страну. Знајући то, хришћани се нису смели окупљати на богослужења или да се јавно показују. Ни у самом указу све није било прецизно речено јер се казивало само о томе да није било допуштено да нас злостављају. Он у указу ништа не говори о сакупљању на богослужења, о градњи храмова нити о много чему другом шта је и њему познато о нама. Међутим, и ако су гласници мира - Константин и Ликиније, писали Максимињу да нам је подарена потпуна слобода, и ако су њих двојица издала закон по коме је, као њиховим поданицима, било слободно да се окупљамо и да подижемо цркве, Максимин о томе као да није хтео да зна, све док га не сустигну суд Божји, те преко воље и он пристаде.

10. глава

О победи царева који беху по вољи Богу (Константин и Ликиније, 313. година)

Сада ћу рећи о томе шта је Максимин учинио: он (Максимин), не само да није био дорастао за тако високу власт коју доби без достојанства за њу, јер нити је имао здрав ум, нити је ваљано вршио државне послове, него је поврх свега био веома горд и глава му беше препуна сулудих помисли, а међу њима беше и та да се узвиси над Константином и Ликинијем, који су били испред њега и пореклом и образовањем и чиновима и мудрошћу, а што је најважније - смиреним мишљењем о себи и истинским поштовањем Бога. Управо над таквим људима Максимин је пожелио да влада². И пошто се у свом разметању тако узвиси, он погази договор који је имао

¹ Бенефицијари - људи из војног сџалежа који су по вољи више власници били ослобођени војничких обавеза и живели су од пензије. Терциулијан сведочи да су бенефицијари често били штићуни обласних ујравитеља.

² У законцима, у најчистијем сачуваним сџоменицима и сџаиуама, Максимин је најпре сџављао своје име па зајим имена Константина и Ликинија, који су имали досџојансџво авџусџа, дакле, били су по часџи испред њеџа. Максимин је раније добио штићули кесара.

са Ликинијем и уђе у рат са њим. За кратко време покрену војску и народ у областима над којим је управљао. Његова душа се узда у демоне који за њега беху богови и у оклопнике. Али када се сукобише две војске, Максиминову не помогаше ни демони ни оклопници јер по вољи Божијој победи Ликиније¹. Одмах када започе битка, тешко страдаше Максимини оклопници у које се највише надао. Видевши то, копљаници који беху око Максиминова, издадоше га и пређоше на другу страну, тако да он остаде сам. Сав у смутњи, Максимин поскида са себе сва одличја и знамења па се покуша сакрити међу остале војнике. Али када је видео да ни ту није сигуран, поче да бежи кроз поља и села. Овде се обистини пророштво: „Неће се спасти цар због многе војне силе, и исполин се неће спасти мноштвом снаге своје. Лаж је коњица за спасење, и мноштвом војне силе његове неће се спасти. Гле, очи су Господње на онима који Га се боје, који се уздају у милост Његову; избавиће од смрти душе њихове, и прехраниће их у време глади” (Пс. 32, 16-19). И тако се тиранин срамотно врати у један део своје некадашње области и беше тако љут да је одмах побио многе од жреца и пророка управо пред ликовима богова којима се дивео. Те људе убио је због тога јер су га преварили и предсказали му победу. Онда и он поче да слави Бога кога поштују хришћани, те састави закон којим се хришћанима дарује слобода. Недуго затим, савладаше га самртне муке у којима се и растаде од живота.

Ево како тај закон гласи (превод указа тираина у корист хришћана. Оригинал је написан на латинском а овде је превод на грчки):

„Самодржац, кесар, Гаије Валерије Максимин, који је победио Германе, који је победио Сармате, благочестиви, срећни, непобедиви, август.

Уздамо се да никоме неће бити непознато; штавише, уздамо се да ће свако знати и памтити од оних који су гледали како теку ствари и догађаји, да смо свагда и према свима мерили онако да буде добро свим становницима наших провинција, те да смо свагда настојали да они дођу до онога шта ће учинити да на своје добро буду усмерени, да се унапреди свеопште добро и заједничка корист; да чинимо све оно шта се слаже са користи народа и са мислима свакога понаособ. Па стога, када нам је недавно јављено да су грађански чиновници² на име заповести коју издадоше наши божанствени претци - Диоклецијан и Максимијан, забранивши хришћанима да се скупљају, кажемо да су тиме грађански чиновници произвели метеж и оштетили многе од њих. И како се то зло раширило све више на штету људи који живе по провинцијама, а како је нама превасходна брига да се старамо о тим људима јер они лако могу бити опљачкани ако то потраје, ми смо прошле године разаслали по-

¹ У лето 313. године, Максиминова побеђује Ликиније тако да су од тада све источне провинције биле под његовом влашћу.

² Реч је о тзв. официјалима, тј. нижим чиновницима.

сланицу¹ обласним старешинама којом смо наредили да се остави на вољу свакоме да се држи вере коју жели, и да људе нико у томе не спречава. Свако нека остане у оној вери која му је блиска и да не страхује ни од кога нити да се због тога сумња што о њему. Али преко тога свега опет смо сазнали да по негде судије себи иза леђа бацају наше наредбе, и радећи противно тим наредбама, доведоше у сумњу наше царске речи, па се због тога људи једнако устежу да откривено држе веру која им је по вољи. Зато, да би уклонили сваку сумњу, и да не би дали повода свету да се плаши и да страхује, издајемо својом вољом и руком овај указ, да свима буде познато како дајемо пуну слободу свима који желе да буду у хришћанској вери. Нека, дакле, силом овог дара, остане свако у вери која је њему по вољи или обавези, и нека слободно врши све што је везано за прослављање Бога и нека се држи обичаја који су му по вољи. Мимо тога, допуштамо хришћанима да подижу своје храмове. А да би овај наш дар био још већи, у вољи нам је да наредимо и то да све куће и имања, које су хришћани држали по праву као своје, а које су по заповести предака наших одузете од њих зарад државе, или су их присвојили поједини градови или су продате, или су неке поклоњене, да све то буде враћено онима чије је било. Нека из овога свако види, и нека се увери колико смо благочестиви и у којој мери се бринемо”.

То су речи тиранина које он упути народу око годину дана после оног првог указа који је издао против хришћана. Онај, ко је до недавно нас сматрао за велико зло, нечастивцима и безбожницима, људе који треба да буду храна дивљим зверима, сада је, ето, донео указ у корист хришћана. Доскора су пред његовим очима хришћани мучени и усмрћивани као безбожници и нечастивци, а сада они од тог истог тиранина добијају дозволу да обављају своја богослужења, дозволу да граде цркве и признање права.

После тог указа, а то беше њему као велика награда, он је пострадао много мање него што би требало јер погибе у рату. Али он није умро онако како умиру војсковође, у храбром боју са својом војском и зарад славе. Тај нечастивац је у време док је војска стајала на бојном пољу спремна за битку, остао у некој кући, сакривен, и ту понесе заслужену казну: бич Божји изненада га ошину по телу. Његове муке беху велике и страшне; лежао је лицем према земљи и полако је умирао од глади. Огањ, послат од Бога, а који се није могао видети очима, испијао је месо на њему тако да се његово лице није могло препознати и осушио га је тако да је био попут костура мада није дуго боловао. Они који су били око њега, гледали су на његово тело као на гробницу у којој се још увек налази душа. Огањ који га је палио, устреми се тада на његов мозак а затим му испадоме очи и он остаде слеп. Док је у себи још имао снаге,

¹ Реч је о йосланици ујућеној обласном старешини Сабину. Погледајте 9. главу.

призивао је Господа и молио за лаку смрт, а најпосле признаде да је све то заслужио јер је устао на Христа и у том признању испусти душу.

11. глава

Константијин и Лиқиније, 313. година

Након што је Максимин овако скончао, и нестao као последњи и најљући противник вере, по благодати Бога Сведржитеља обновише се порушени храмови и подигоше се нови из темеља. Учење Христово рашири своју светлост, у славу Божју, по свим крајевима васељене. Нечастиви непријатељи вере посакриваше се због силног пораза.

Константин и Лиқиније издаше едикт упућен свим народима империје где су изјавили да је Максимин био веома нечастив и богопротивни тиранин. Статue и ликове са његовим ликом и ликовима његове деце, којих беше мноштво, побацаше на земљу или су их премазивали некаквом црном бојом. Све то постаде предмет поруге и исмевања. Затим су почасти лишени и остали непријатељи вере, пре свега Максиминови истомишљеници, оне које је он поставио за управитеље и оне, који су ради удодворавања тиранину, радо прихватили прогоне хришћана. Такви су, између осталих, били: Певкентије, његов најприврженији удодворица и ласкавац који је због тога био у неколико наврата постављен за конзула као и управитељ државне благајне; такође и Кулкијан, који прође кроз све државне службе, а остао је запамћен и због тога што је у Египту пролио много хришћанске крви¹. Беше још и мноштво других, који су садејствовали Максимину и подржавали његову тиранију против нас.

Суд Божји поразио је и Теотекна: његови поступци у односу према хришћанима не могу бити заборављени јер, између осталог, пошто у Антиохији подигну некаквог идола, помисли да ће бити срећан. Тада од Максимиана доби још један висок положај. Лиқиније, дошавши у Антиохију, почео је испитивати мађионичаре, жреце и пророке који су служили том идолу и тада им нареди да о свему кажу пред народом, тј. како су они обмањивали народ. Они заиста признаше да су све то биле обмане на које их је наговарао Теотекн и сви они добише заслужену казну. Прво је кажњен Теотекн а затим, после многих ислеђивања и остали следбеници те обмане. К њима беху прибројана и Максимина деца² које је он одредио за своје сауправитеље и постављао њихове статue и ликове упоредо са својима. И тиранинови рођаци, раније надмени људи који су радо мучили људе, претрпеше исто јер нису разумели оно шта је речено у Светом Писму: „Не уздајте се у кнезове и синове људске, у њима нема спасења”

¹ О Певкентију нису сачувана поуздана сведочења док се за Кулкијана поуздано зна да је био префект Египта (303-305. година).

² По сведочењу *Лактијанија*, Максимин је имао осам синова и седам кћери.

(Пс. 145, 3). После такве казне нечастиваца, власт остаде у рукама Константина и Ликинија. Истребивши све што је Богу немило, и признавши јавно да је свако добро Њиме подарено, они своју љубав према Господу доказаше и тиме што су издали закон у корист хришћана.

КЊИГА ДЕСЕТА

1. глава

*О миру ишћо нам га йосла Боѣ на дар
(Константин и Ликуније, 313. година)*

Хвала на свему Господу Сведржителју! Нека је неизмерна захвалност Спасителју нашему Исусу Христу, Који откупи душе наше и Коме се молимо да будемо непоколебљиви у свим искушењима и душевним неспокојствима.

Уз молитве, присајединимо и ову, десету књигу, претходним књигама „Црквене историје“, коју посвећујем теби, Павлину¹ кога сматрам заиста светим човеком, који заиста јеси печат овога труда. То чиним јер се покоравам заповести Духа Светога, који каже: „Певајте Господу песму нову, јер чудеса учини Господ; спасе га десница Његова и мишица света Његова. Објави Господ спасење Своје, пред народима откри правду Своју” (Пс. 97, 1-2). Повинујући се тој заповести, запевајмо песму нову јер након мрачних призора и казивањима о мукама које претрпесмо, удостојени смо да видимо и славословимо о ономе шта су многи желели да виде на земљи а то не дочекаше; оно шта су желели чути а не чуше. Уосталом, ти људи ипак добише неупоредиво већу награду јер су удостојени рајског блаженства на небу. Такође знам да ми све ово не добисмо својим заслугама јер смо у добро доведени због добре воље Доброга, који је подавалац свега доброг јер сетимо се шта се каже у Светом Писму: „Ходите и видите дела Божија, чудеса која је поставио на земљи. Ништећи ратове до краја земље, лук ће скршити и оружје ће сломити, и штитове ће сажећи огњем” (Пс. 45, 9-10). И у радости која нас обухвати за све што се догодило, наставимо наш труд.

Када је нестао сав род богомрзитеља (а рекли смо како је дошло до тога), поново се испуни реч Божија: „Видех безбожника где се уздиже и надима се као кедр Ливански; и прођох, и гле не беше га, и тражих га, и не нађе се место његово” (Пс. 36, 35-36). Тада дани беху светли и непомућени никаквим облацима и земља беше озарена чистим зрацима светлости коју је Црква ширила по читавом свету. И они који не беху са

¹ Јевсевије се обраћа Павлину, епископу Тира коме је йоред овоѣ дела йосвейћио и неколико друћих. Павлин је најйре био свеићеник у Антиохији а онда је изабран за епископа Тира. Када је Јевсевије изгубио сћарешинсћиво у антиохијској цркви, на његово местио је дошао Павлин. Умро је шестћ месеци након йшоѣ, ййј. 328. йодине. У руском издању „Историје Цркве” из 2001. године наилазимо на напомену да је он постао епископ Антиохије 323. године - прим. прев.

нама, могли су да уживају јер се и на њима преламао део тог божанског блага који паде нама у удео.

2. глава

О томе како су обновљене цркве

Људи беху ослобођени беде коју је над њима спроводио тиранин и свако је слободно исповедао веру у Бога. Ми, који имамо наду у Христа, Сина Божијег, у нама беше неизрецива радост јер многа места, која су до недавно била пуста, сада су ликовала као да су исцељена од неке тешке болести. Видели смо како се из темеља подижу нове цркве, како су високе и лепе; лепше од оних које су раније биле на тим местима. Властодршци су издавали указе који су помагали да се укрепи Црква. Епископи су поред посланица да слободно обнављају храмове, добијали и новац за градњу. Умесно је овом приликом да се наведу ти укази (преведени са латинског) да би се о њима сачувао спомен међу нашим потомством.

3. глава

Како су ѿосвуда освешћаване цркве

Били смо срећни јер смо својим очима гледали оно шта смо одавно прижељкивали. По градовима и селима насташе светковине поводом освештања и *ѿроносања* храмова који су обнављани или подизани као потпуно нови. А да би се тај чин обавио, долазили су са свих страна и епископи и обични људи; свако је свакоме пријатељски прилазио тако да се удови тела Цркве саставише у једно. Догоди се оно што је пророк предсказао: „Кост се састави са костима другим” (Јез. 37. 7). И ако се овде пророк послужио речима веома загонетним, опет је казивао о истини. Иста сила Духа прикупи све удове и једнодушно су дисали сви; сви су имали исту топлину вере; уста свих проузносила су исту химну Господу. И служба коју су обављали епископи, и чинодејства свештеника, достигли су меру савршенства. Црквени обреди добише изглед достојан само Господу. Чуло се појање псалама и химни које су нам предане од Бога; служиле су се свете литургије и раздавани су неисказани симболи страдања Господа¹. Богу се молило и старо и младо, и мушко и женско, сви су славили Бога који нас обдари садашњим благом. И то су биле молитве проузношене читавим бићем, свом снагом; то су биле речи хвале које су радовале и ум и срце. Том приликом беседиле су старешине цркви

¹ Ови симболи односили су се на она дејсѿва свешћеника и ѿакона *ѿѿо* свршаваше до освећења Дарова. Но ако узмемо речи Руфина о Консѿтанѿину „он још није на себе узео симбол сѿрадања Госѿодњеѿ”, можемо рећи да се *ѿу* мисли на кршћење.

и таквим општеном народним поучавањем настојали су да, свако према својим могућностима, подигну дух у народу који се сабрао на светковину.

4. глава

Свечана беседа о нашој вери (Константијин и Ликиније, 315. година)

Један човек, незнатно заслужан, саставио је беседу и изашавши на средину храма који је био препун света (а ту беше и много пастира који су били спремни да га саслушају), управио је своје речи на једнога од тих пастира, који је по свему био Богу драг епископ, и који се постарао да у Тиру подигне предиван храм, бољи од свих осталих у пределима Финикије.

Свечана беседа упућена епископу Тира, управо због тога што су подигнуте толике цркве¹:

„Другови Божији и свештеници! Ви који сте оденути у свети подир, који сте са неба окићени венцем славе; ви који се оденули у свештену одежду Духа Светог! И ти, који си најбољи украс новог светог храма Божијег, кога је Бог одликовао старачком мудрошћу и који показује разноврсне врлине; ти, коме је сам Бог Пандократор, послао на дар особиту част да подигнеш на земљи дом Христов (овај храм Господњи)! Ко неће рећи да ти ниси нови Веселеил, који сагради скинију, или да си Соломон, цар новог, много лепшег јерусалимског храма, или да си нови Зороавел, који украси храм Божији још већом славом него што је икада био²? А ви, овце свештеног стада Христовог, ви у које су смештене добре речи, који сте школа смерне мудрости, дом благочестивости, коју треба поштовати и која је Бога достојна! Када смо слушали оно што је читано из Светог Писма, научили смо како су чудна знамења Божија, и како су добротворна била за људе она чуда која учини Господ. Говорено нам је да славимо Бога кроз песме, и у стању смо да запевамо и ово: „Боже, ушима нашим слушасмо, и оци наши јавише нам дело које си учинио у дане

¹ Овде Јевсевије казује сам о себи. То се види из његовог пријатељства са Павлином, коме је и наменио ову беседу. Уз то, и садржај беседе открива разноврсно образовање Јевсевија. Препознатљив је његов слој у поређењу са другим беседама наведеним у прелиминарним поглављима.

² Веселеил - син Урије; уметник и градитељ из времена Мојсија. Њему је, заједно са Аголијавом поверено да изгради скинију (Изл. 32, 2-11); Соломон - цар Јудејски; изградио је храм у Јерусалиму (3. Цар. 6. глава); Зороавел - предводник прве групе Јудеја која је изашла из вавилонског робства. Он је у Јерусалим донео свештене сасуде, враћене од персијског цара Кора као и богате дарове саплеменика. Он је започео обнову храма на месту старог који је био порушен (пол. 1. Јездр. 3. глава).

њихове, у дане старе” (Пс. 43, 1). А сада, када с висине мишица и небеска десница преблагога и цара нашега Бога даде нам да не само речима него и својим очима гледамо правду и истину од свега онога што је дошло до нас од памтивека, сада нам је добро запевати и другу победничку песму: „Као што чусмо тако и видесмо у граду Господа над војскама, у граду Бога нашега; Бог га је утемељио до века” (Пс. 47, 9). И какав би то био град ако не овај, изнова подигнути и Богом изидани, тј. црква Божија - стуб и тврђава истине. За који град казује Свето Писмо овим речима: „Преславне ствари говораху се о теби, граде Божји” (Пс. 86, 3)? И тако кад нас преблаг Господ, по благодати Јединца Свога, сабра у овај храм, тада свако од позваних запева овако: „Обрадовах се онима који ми рекоше: У дом Господњи појимо!” (Пс. 121, 1), и: „Господе, заволах лепоту дома Твога и место насеља славе Твоје” (Пс. 25, 8). Али, нека не пева свако за себе, него хајдете да сви заједно, једним духом и једним срцем побожно ускликнемо: „Велики је Господ и хваљен веома, у граду Бога нашега, на гори светој Својој” (Пс. 47, 1). Јер је Он сам заиста велик, па му је и дом велик, висок, простран и дивота је оку човечијем погледати на тај дом. Велик је Господ; Он једини чини чуда; велик је и све што ради велико је и не може се томе ући у траг, а све је славно и узвишено и не може се све то исказати. Он мења време и часе; Он поставља и свргава царе; Он даје мудрист мудрима и разум разумнима (погл. Дан. 2, 21); Он из праха подиже убогога, а из кала узвисује нишчега (погл. Пс. 81, 4); Господ збаци силне са престола, и подиже понижене. Гладне напуни блага, и богате отпусти празне (погл. Лк. 1, 52-53). Тако је Он дао на знање, како вернима, тако и невернима, да треба веровати у древна предања. Он је тај који има власт да чини чуда; Он је тај који чини велика дела; Он је тај ко је господар свега; Он је тај ко је створио све; Он је тај у кога све-могућност; Он је тај који је сама благост; Он је тај ко је једини Бог. Зато, запевајмо Му нову песму: „Јер је до века милост Његова; Који је поразио царе велике, јер је до века милост Његова; И побио царе моћне, јер је до века милост Његова; Јер у понижењу нашем спомену нас Господ, јер је до века милост Његова; И избави нас од непријатеља наших, јер је до века милост Његова” (Пс. 135, 4, 17, 18, 23, 24). И немојмо престајати са оваквим песмама јер је Он творац свега створеног. Али, хајдете да кроз песме прославимо и другог Који је тога достојан, а то је Христос, од Кога имамо праву науку о Богу, Који нам се јави као учитељ тога како треба славити Бога, Који у главу удара нечастиве и кара тиранине; Који све чини да се поправи наше понашање и Који жели наше спасење, нас који се одметнусмо (од Њега). Јер када смо били сасвим покварени, Он - Јединац, преблаг Син преблагот Оца, угледавши се на Оца које љуби све људе, узео на Себе нашу природу, и као искусан лекар који се стара да сви болесници оздраве, позна оно што нас боли, залечи наше ране; и нас, који смо боловали и трпели муке тешких, загнојених рана, нас који смо скоро

veћ били прогутани смрћу, Он је својевољно истргнуо из чељусту смрти. Од свих који живе на небу, нико није имао толико снаге и силе, да би могао спасти толике. Он се сажали на нас, искварене; Он једини узео на Себе наше болести; Он једини издржа казне за наше бешчашће. И када смо били не само полумртви, него смо лежали у гробу и заударали на трулеж, Он једини узео нас к Себи, и пре и сада, и Он нас спасе Својим старањем, које свој корен има у човекољубљу. Он нас обасу благом Оца Свога; Он - који даје живот; Он - који даје светлост. Он - наш велики Лекар, Цар, Господ - Христос Божји. Још када су сва племена људска била затрпана непровидним мраком и дубоком тмином, за шта су својски ревновали нечастиви демони и богомрски непријатељи, јави се Он у зракама свога видела и растопи као восак и најчвршће окове наших безакоња. То исто догоди се и сада. Демон, који не може због своје пакости гледати на нас, и који је непријатељ свему добром; демон од кога долази свако зло, пошто је потпуно поражен (оборен), по милости и доброчињењу Спаса, покрену на нас своје смртоносне силе, и у почетку, као што бесан пас гризе онај камен којим се људи баце на њега, он изли своју јарост на наше храмове уздајући се да ће тако победити Цркву. А касније, ширећи око себе страшни звук и змијско сиктање, кроз претње тиранина, кроз богохулне одлуке злочинаца, претио нам је смрћу, преносио свој смртоносни отров на душе оних које је уловио и наговорио да приносе жртве идолима, повлачећи их тиме у погибел. И кад је својом хитрином задобио звер у људском облику, који није знао меру ни разлог насртања на хришћане, онда се опет, изненада, јави Анђео Великог савета, Велики вођа Божји, пошто је најпре допустио да се војници Његовог Царства искале у вери и трпљењу, те уништи и истреби све непријатеље и противнике тако да им је затрто и само име. А своје војнике и оне који су му као своји, прославио је не само пред људима, него и пред небеским силама, пред сунцем и месецом и звездама, пред целим небом и пред целим светом. И погледајте: оно шта се пре тога није догађало, највиши владари, признајући да су част стекли од Бога, руше бездушне идоле, ногама газе наредбе препуне безакоња које су издали демони; смеју се над заблудама својих предака и признају само једнога Бога, Који је свеопшти добротвор људи. Они (владари), верују и исповедају да је Христос Син Божји, да је Цар свеколике твари; они Га називају Спаситељем у својим указима које затим разашилу по градовима и селима. Они (владари) царски записују Његова дела, Његову победу над нечастивцима да се о томе никада не би заборавило. Сада и властелини земаљски поштују Исуса Христа и то не као обичног цара, изабраног људима, него Му се клањају као истинском Сину Бога Творца. Тако и треба! То је правично! Јер који од земаљских владара би тако силан? Ко је цар који је издао такве благочестиве, мудре законе, и који је био у стању да нареди да се ти закони јавно читају, тако да су за њих чули по свим крајевима света? Ко је тим

законима укинуо и истребио сурове варварске обичаје дивљих народа? Ко је показао своју моћ која је изнад људске моћи, те се из дана у дан расцветавала и подмлађује кроз цео свој век? Ко је дао места на земљи том народу за кога се није знало ни по имену од како је света, и то не у било ком крају света, о коме се ни не зна, него по свуда где сија ово сунце? Ко је наоружао Своје војнике оружјем благочестивости, па се душе њихове боре са непријатељем и показаше се чвршће и срчаније од адаманта (алмаза)? Има ли тога цара који наређује и управља после смрти; који развија толике барјаке у име победе над противницима, који у сваком граду и области, на свакој граници, како међу Јелинима, тако и међу варварима, подиже царске домове - ево овакве, Богу посвећене храмове као што је овај, који је украшен и окићен даровима, заиста великим и важним, да им се не можемо начудити и надивити јер су очевидни доказ Царства Спаситеља нашега, јер: „Он рече и постаде, он заповеди и показа се” (Пс. 33, 9). Јер, ко се може супроставити Цару и Господару свега и самој Речу Божијој? Али, да би се о овоме рекло све, за то би била потребна велика беседа која захтева пуно времена. Исто тако требало би нарочито време и нарочита беседа за то да се укаже како је Господ високо оценио усрдност приложника овог светог храма. Његов дом је силно утврђен „на темељу апостола и пророка где је камен од угла сам Исус Христос” (Еф. 2, 20). Злочестиви зидари који зидаше зле ствари, одбацише тај крајеугаони камен не само при зидању оног древног храма кога више ни нема, него и при зидању других храмова које су људи подигли. С тога је Отац како онда тако и сада, изабрао тај крајеугаони камен и ставио га на угао наше Цркве. А под именом ове велике и заиста Богу достојне светиње, а ја мислим на живи, од нас самих изидани храм Бога живог, а ко би смео описати ако би и видео шта има у том храму тајно, скривено и за многе невидљиво, као по себи Свето над Светом? И ко би, најпоследње, имао срца завирити да види има ли шта иза свештене завесе, осим јединог, великог Архијереја, коме је управо и дато право да познаје тајне сваке душе? Уосталом, може бити да је то исто право још коме, који међу себи равнима заузима друго место после њега, а ја мислим да је то дато ономе који предњачи као вођа војске, коме је сам врховни и велики Архијереј уступио друго место савршенства у овом храму и поставио га за пастира вашег богољубивог стада, који по жребу и суду Оца, као слуги Божијем и гласнику, новом Арону или Мелхиседеку, који носи на себи обличје Сина Божијега, а овај ће га подржати на свагда на заједничке молитве свих вас. Њему једином после оног првог и великог Архијереја, треба оставити ако не прво, а оно друго место, да надгледа и мотри на оно шта се дешава и збива у душама вашим. Јер је он кроз толико време познао свакога од вас; он вас је својим старањем научио реду и благочестивости, па стога му је, више него ли коме другом, поверено да даје одговор за своје послове које учини с Божјом помоћи. Први и велики Архијереј рече: „Син не

може ништа чинити сам од себе него што види да Отац чини; јер што Он чини, то исто чини и Син” (Јн. 5, 19), исто тако и овај архијереј, угледајући се чистим очима ума на оног првог као на учитеља, гледа шта је он чинио, па прихватајући то, чини и сам колико је у његовим могућностима; и то што ради, веома је блиско обрасцима, нити по чему заостаје Весељењу, кога је сам Бог обдарио премудрошћу, разумом и сваким знањем вештина и наука, и дозвоао га да му покаже у ствари какви су они први обрасци на небу. Он тако и учини те сагради храм. На исти начин, носећи у своме срцу обличје Христа, који је Реч, Мудрост, Светлост, саградио је он овај велелепни храм који је пред нашим очима, а који је налик ономе који се не може видети. И заиста је овај храм налик ономе невидљивоме. А како су била узвишена осећања приликом овог дела, како су биле издашне руке, како сте и ви један другог претицали великодушним прилозима и како сте се свесрдно заузимали да започето не буде лоше или другачије од замишљенога, то се речима не може исказати. Ја не могу ћутањем проћи ни то како се он пре свега није презрео на ово место, како су се надали злотвори који су навлаш нанели ту свакојаку нечистоту; нити је попустио злочињцима која је то учинила. Било је у граду и других места, и да је изабрао ма које од њих, мање би имао труда и избегао би превише речи. Али он поче градити најпре сам, па онда створи вољу у народу, и састави се много руку у једну, велику и снажну, те започеше радови од те прве, добре жеље. Он је био убеђен да црква, која је претрпела толике нападе злотвора, која издржа толике болести, толике прогоне као што и сами бисмо прогоњени до недавно, да Црква као мати која је изгубила толику децу, сад треба да ужива веће дарове од преблагот Бога. И тако, пошто је растерао дивље звери, свеколико племе љутих противника, и као што каже Свето Писмо: „Бог скруши зубе њихове у устима њиховим, чељусти лава сатре Господ” (Пс. 57, 7), сабра овај велики пастир поново своја чада у једно, и подиже велики дом за своје стадо а непријатељи се вратише натраг, спотакоше се и несташе. Сад је већ све окончано са супарницима Божјим и као да их никада не беше. На кратко време они начинише забуну, али се затим и сами збунеше, те их сустигну не мала казна од вечне правде: пропаше заједно са својим друговима и пријатељима, а кроз то се испуни речено: „Мач потезу грешници, затегнуше лук свој да обору сиромаша и убогога, да закољу праве срцем; мач њихов да уђе у срце њихово, и лукови њихови да се сломају” (Пс. 36, 14-15). Они вичу али нема ко да им помогне те падоше а ми стадосмо на ноге. Могли су сви тада видети да се испуни пророштво: „Господе, у граду Твом лик њихов уништићеш” (Пс. 72. 20). Тако скончаху они који су, као некада дивови, устали на Бога. Уместо пустиње, дође ова срећа у кој смо данас. Сетимо се речи пророка Исаије: „Радоваће се пустиња и земља сасушена, веселиће се пустош и процветати као ружа. Процветаће обилно и веселиће се радујући се и певајући; слава Ливанска даће јој се и

красота Кармилска. Укрепите клонуле руке и колена изнемогла утврдите. Речите онима којима се срце уплашило: Охрабрите се, не бојте се; ево Бога вашег; освета иде, плата Божја, сам иде, и спашће вас. Тада ће у пустињи проврети воде и потоци у земљи сасушеној, и сухо ће место постати језера и земља сасушена извори воде” (Ис. 36, 1-7). Ово је било предсказано речима Светог Писма у древна времена; а у наше доба не казује нам се то да чујемо, него гледамо очима остварене речи. Та пустиња без воде, та удовица коју нема ко да брани, чије књиге уништише, светињу Божју огњем сажежоше, место где се славило име Његово (ип. Пс. 74. 5), коју хараше сви који су туда пролазили, пошто најпре срушише ограду њену, јер је оштети вепар из дубраве и звери дивље (уп. Пс. 79, 14). Ето, та пустиња процвета данас као крин чудном силом Христовом и по вољи Његовој. Њу је, додуше, покарао онда Он исти јер кога љуби Господ, онога и кара (уп. Јевр. 12, 6), али пошто је покарана, са мером како је требало, даје јој свише заповест нека се радује, и она почиње поново цветати као крин и свој предивни мирис ширити међу све људе. Проврела је вода у пустињи, казује Свето Писмо, а то значи да је оживео источник који даје нови живот кроз свето крштење. И погледајте, ево пустиње која до скоро беше безводна, а сада је ту огромно језеро и потече по жедној земљи жива вода, и оснажише се руке које до тада бежу слабе; дела која се збише довољно сведоче о тој снази. Штавише, и колена која су била уморна, повратише снагу и корачају правом стазом богопознања. Ако су неки пали духом када им је претио тиранин, ипак их не остави спасоносна реч него их лечи и спрема божанствену утеху, позивајући их и храбрећи (уп. Ис. 35. 4). Овај добри и врли Зороавел, давши оштро ухо ума свога да чује пророчке речи, којима се каже, да та, која се по вољи Божијој претворила у пустињу, после горког ропства и мрске пустоши, треба да дође до ових блага, није дигао своје старање са овог мртвог трупа, него је најпре, потпомогнут вашим једногласним мишљењем, притекао молитви и прозбама к милостивом Оцу, па призвавши у помоћ Онога који једини оживљава мртве, очистио палу и каљаву, извадио је из беде, подиже и стави на њу рухо, и то рухо не старо, него оно за које се казује у пророштву: „Слава ће овога дома последњег бити већа него онога првога, каже Господ над војскама” (Аг. 2, 9).

Пошто је забележио колико треба да буде нови храм, давши му простор много већи од пређашњег, подигао је најпре платна и тако оградио место да би за свакога било безопасно уточиште. На тим платнима отворио је величанствена и висока врата од оне стране од које се сунце рађа, како би кроз њих имао свако отворен поглед на сам храм. Још нешто, тиме што је на том месту отворио врата, ишао је он и на то да привуче поглед и оних људи који су по својој вери туђи од нас, па с тога ни један није могао проћи туда а да га у срце не дотакне спомен на ранију пустош, и да не види предивну садашњост која је, као чудом, постала. Оном првом по-

мишљу задобио је оне у цркви, а овом другом мислио је придобити да и они други постану део Цркве. Али ономе који би ушао кроз врата од оградe, није допустио одмах да уђе у саму светињу, онако нечистим ногама, те је стога код врата дворишта оставио празно место и украсио га са сваке стране са четири полукружна портика, који изгледају као четвороугао који држе чврсти стубови. Од стуба до стуба поставио је решетке од дрвета, прилично високе, а простор између портика оставио је непокривен да би се кроз тај простор видело небо, и да би туда лако улазио свеж ваздух, препун сунчевих зрака. Ту, према храму, поставио је место симболима светог очишћења, тј. отворио је источнике који су обилато точили воду за омивање онима који су ушли. Ово прво уточиште за оне који су улазили беше за свакога нешто врло лепо и свето; а уједно било је прикладно и онима који желе да се обуче у основним истинама, и ту су се томе могли припремити. После тога, да би било промене за очи, отворио је неколико улаза у храм, поставивши троја врата у једноме зиду, и то од истока. Средња врата према онима од бока, и виша су и шира, при томе су украшена бакреним украсима; а она друга двоја изгледају према оним средњим као стража која чува царицу. Исто тако удесио је број врата и из других портика према храму, и с једне и с друге стране, оставивши тамо простор за улазак светлости, украсивши их финим дрворезом. А за саму царску кућу узео је материјал и бољи и драгоценији, не плашећи се никаквог трошка. Мислим да би било сувишно казивати колико је ова црква широка и дугачка, како блиста њена лепота на све стране и како је величанствена. Ту не стижу речи јер сам приказ утиском засењује очи. Овај свод чини се као да је полетео у небо, тако је висок, и поноси се скупоченим кедровима с Ливана, о којима није прећутало ни Свето Писмо (погл. Пс. 103. 16). Оно шта сад појединачно треба да спомињем, тј. како је мудро и вешто сачињен план, како је необично израђен сваки део ове зграде, о томе сведоче саме очи, те нема потребе за речима. Навешћу само то да је он довршени храм украсио узвишеним престолима за црквене старешине, и да је поставио стасидије по храму, а на средини је подигао Жртвеник - Светињу над светињама. Па да не би свако могао доћи до те светиње, поставио је унаоколо дрвену решетку, која је веома вешто израђена, тако да јој се свако чуди. Али, он се још подробније побрину за патос и изгради га од плоча најбољег материјала. Затим своју бригу пренесе на спољашње делове храма. Тако, видите, подигао је две зграде уз храм, с једне и са друге стране, и саставио их са средином цркве. Ове припрате подигао је наш мирољубиви Соломун, приложник Божијем храму, за оне људе који су требали да се очисте и умију водом и Духом Светим. И сад се већ пророштво, о коме већ казивасмо, не испуни само речима него и делом; јер сад је слава овога храма уистину већа него што беше слава првог. Уосталом, и треба тако да буде јер кад је пастир и владика једном претрпео смрт за њу, и кад је после страдања тело, које је

узео на себе, да би могао пострадаи, као нечисто преобразио, те га учини светим и славним, тј. своју човечанску природу учинио нерастворљивом, то је онда требало да и црква на исти начин позна који је пут за спасење. И заиста, када је црква већ добила од њега много већа обећања, свакојако жели да дође и до много веће славе при поновном рођењу, када васкрсну нерастворљива тела и постану као и анђели видела у небеском Царству Божијем, са самим Исусом Христом и Спаситељом, када наступи будући век. Преко свега тога, пошто је некада обудовела и била налик пустињи, а после се окити цвећем по благодати Божијој, опет данас дође до лепоте као што је има крин, а о чему нам казују и пророштва. Она се одену у венчане хаљине и венац лепоте стоји јој на глави. Овако украшену уводи је Исаија у коло певача, а она умилним гласом пева песму захвалности Господу: „Веома ћу се радовати у Господу, и душа ће се моја веселити у Богу моме, јер ме обуче у хаљине спасења и плаштем правде огрну ме као кад женик намести накит и као кад се невеста украси украсима својим. Јер као што из земље расте биље и у врту ниче што се посеје, тако ће Господ Бог учинити да никне правда и похвала пред свим народима” (Ис. 61, 10-11). Ето како кличе црква! Чујте сада и то, како јој се одазива женик с неба: „Не бој се јер се нећеш осрамотити, и немој се стидети јер нећеш бити прекорена, него ћеш заборавити срамоту младости своје и прекора удовиштва свог нећеш се више сећати. У малом гневу сакрих за час лице своје од тебе, али ћу те вечном милошћу помиловати, вели избавитељ твој Господ” (Ис. 54, 4-8); „Пробуди се, пробуди се, устани која си пила из руке Господње чашу гнева његовог. Пила си и талог из страшне чаше испила си. Од свих синова које си родила, ни један те није водио, није те прихватио за руку. Ово те двоје задеси: ко те пожали? Пустош и расан, и глад и мач; ко ће те утешити? Ево узимам из твоје руке чашу страшну, талог у чаши гнева својега; нећеш више пити. Него ћу је дати у руке онима који те муче, који говораше души твојој: сагни се да пређемо; и ти си им подметала своја леђа да буду као земља и као улица онима који прелазе” (Ис. 51, 17-23); „Пробуди се, пробуди се, обуци се у силу своју; обуци красне хаљине своје; устани, седи; скини окове с врата свог” (Ис. 52, 1-2); „Подигни очи своје у наоколо и види: сви они се скупљају и иду к теби. Свима њима као накитом заоденућеш се, и украсићеш се њима као невеста, тако био ја жив, вели Господ; јер развалине твоје и пустиње и потрвена земља твоја биће тада тесна за становнике кад се удаље они који те прождираше. И деца коју ћеш имати, пошто си била без деце, рећи ће да чујеш: тесно ми је ово место, помакни се да се могу настанити. А ти ћеш рећи у срцу свом: ко ми их роди јер бејаш сирота и страна, заборављена и прогнана? И ко их отхрани? Ето, ја бејаш остала сама, а где они беху?” (Ис. 49, 18-21). Ето шта је рекао Исаија; ето шта је написано у светим књигама о нама пре толико времена. Да су се обистиниле ове речи, не треба јачих сведочанстава од

онога што видимо својим очима. Али када сам женик овако казује својој невести, то је управо учинио женик који и украси невесту, уздижући ваше руке и заклањајући све вас молитвама; добро је учинио што је подигао невесту која беше опустела, која је лежала на земљи, која је остала без икакве помоћи од стране људи, добро је урадио што ју је подигао по заповести Цара над царевима - Бога, кроз силу Христову, која му се јави. И кад ју је већ подигао, удеси је тако како је научен древним пророштвима. Ово је заиста такво чудо да му не могу ући у траг својом памећу, нарочито они људи, који гледају само на оно како ствари изгледају споља. Али има ту чуда над чудима, кад се управи поглед на првобитна обличја и њихове слике, на обрасце до којих могу допрети само мисли Бога достоје, тј. када се узме на ум како је представљена божанствена и разумна зграда у нашим душама, коју сазда сам Син Божји по свом образу, коју је одликовао Божјом подобношћу по свему, и којој даде природу нерастворљиву, бестелесну, разумну, чисту од свега што је земно, учинивши да она буде себи свесно биће, које никада не беше, него је створено ни из чега, да буде света невеста и најсветији храм за Њега и Оца. О овоме и сам Он казује: „Уселићу се у њих, и живећу у њима, и бићу им Бог, и они ће бити мој народ” (II Кор. 6, 16). А такав је заиста душа човека, савршена и чиста, ако се узме у разматрање њено првобитно стање у коме је она права слика небеске Речи. Но када је она својом вољом постала лукава и када је заволела страсти, око чега се трудио подмукли демон из злобе и зависти, онда се Бог уклони од ње, и тада она, немајући заступника, показа на себи да је лако могу намамити и савладати они који јој одавно завидеше. Запавши у зло стање и поражена од стране невидљивих злотвора, она на себи познаде да је пала, да је оборена на земљу, да је лежала као мртва, да несташе у њој урођене помисли на Бога и да у храму њене добродетељи не остаде ни камен на камену. Душу, која је овако ниско пала, а која је створена по Божјем обличју, не опусти онај вепар из дубраве (шуме), кога видимо својим очима, него демон и они дивљи зверови који се јављају кроз помисли. Они у њој распалише страсти па је бацише у огањ да би изгорела права светиња Божија, и оскрнавише на земљи место где беше име Божије. Овако обешчашћену и јадну, затрпаше је дебелим слојем кала, не дајући јој икакве наде за спасење. Али Реч која спасава, Логос, када виде шта је душа претрпела за грехе своје, угледавши се на љубав преблагога Оца, узе на Себе да је поново ваздигне. И тако је пре свега задобила за себе душе оних људи који имаше у рукама царску власт, па је преко њих, који су Богу верни, очистила земљу од свих нечастиваца а такође и од Богу мрских тирана. Затим је показала свету људе који су себе посветили Христу, и које је он (Логос) тајно чувао и заклањао у сред толиких бура и невоља, па их украси великим даровима Духа, а преко њих очисти и оне душе које су до недавно

биле оскрнављене безбожјем те тако настаде да све постане светло и сјајно, и најпосле предаде вас мудром вођи, који је Богу мио.

Овај вођа, човек у свему разложен и трезвен, при свеколиком настојању да позна душе које су му поверене, није престао руководити добрим путем и то од првога дана своје службе па све до сада. Радећи тако, оправдао је пророштво: „Невољнице коју ветар размеће, која си без утехе, ево ја ћу наместити камење твоје на мрамору порфирном, и основаћу те на сафорома, и начинићу ти прозоре од кристала, и врата од камена рубина и све меће твоје од драгуља. А синови ће твоји сви бити научени од Господа и обилан мир имаће синови твоји. Правдом ћеш се утврдити” (Ис. 54, 11-14). И заиста је он, учећи вас да budete праведни, поделио снагу целог народа према стању свакога. Тако, једне је оградио само спољашњим платном, тј. тврдом вером, а има повише људи који не могу пристати за боље место у једној згради. Другима је поверио улазе у храм и заповедио им да стоје на вратима, и да одводе на своја места оне који уђу (у храм). За ове можемо рећи да су вратари храма. Друге је опет одредио да буду као први стубови, који опасују онај четвороугао, а тиме их жели сетити на четири Јеванђеља. Неке је наместио да буду с једне и са друге стране од царске куће, и то оне који тек почињу спознавати истину, и чекају да ојачају у вери, а опет нису далеко од места где се врше тајне Божије којима могу присуствовати само верни. Из броја ових последњих пробрао је душе чисте, омивене у светој купели, као какво злато, па је једнима одредио да буду стубови далеко лепши него они изван храма, тј. утврдио их је у догматима и познавању Светог Писма, који су скривени и тајанствени, а друге је обасјао светлошћу која улази свише. Цео храм је окитио једним великим вратима у славу једном Цару свега - Богу, а са Његових страна поставио је Сина и Духа, као сјајна видеља. Једноставно речено, на коју год страну храма погледамо, видимо да је он по свуда изнео на видело сјај и јасноћу истине у њеној пуноћи и многоразличитости. Искупио је по свуда живе, тврде и крепке душе као камење, те је од њих саградио велики царски дом, пун сјаја како споља тако и изнутра. Јер у њих уз душу и ум цвета уједно и тело сјајном красотом чистоте и смерности. У овој светињи има и престола, столова и клупа; а то ће рећи, на тим душама седе дарови Духа Светог, као што су некада били виђени над главама светих апостола у време Педесетнице. А на престолу, као најстаријем од свих столова и клупа, седи сам Христос, а на столовима око тог престола седе, опет према томе колико је коме дато силе од Христа и дарова од Духа Светог. Столови за седење јесу душе анђела који се дају свакоме да га учи и чува, а свети Жртвеник није ништа друго већ чистота душе Свештеника и Светиња над светињама. Стојећи с десне стране Жртвеника, велики Архијереј показује лице пуно радости, испружених руку прима од свих благоуханије тамјана, молитве, бескрвну жр-

тву, те све то узноси Оцу, Коме се најпре Сам клања и одаје му почаст, а затим се моли да Он буде благ према нама.

Ето такав је велики храм, који обухвата целу васељену, кога подиже и постави велика, стварајућа Реч, и који храм уједно постоји на земљи као показатељ онога што је изнад небескога свода. А то је Реч учинила стога да би Оца поштовала и славila сва твар, свако разумно биће на земљи. Али ту страну изнад свода небеског, тај Вишњи Јерусалим, тај Небески Сион, град Бога Живог где обитавају анђели и Црква прворођених, записаних у небесима, славе Творца и врховног Владику песмама које ми још увек не можемо схватити јер наше мисли су мале. Јер, сетимо се речи: „Што око не виде, и ухо не чу, и у срцу човеку не дође, оно припреми Бог онима који га љубе” (1 Кор. 2, 9). Међутим, када нам је дато те по нешто и знамо о тој слави Божијој, а оно дајте да сви, и људи и жене, и деца, и мало и велико, једним духом и једном душом прославља Онога који нас обасу толиким добрима. Њега који прашта све грехе и исцељује све болести наше, који избавља од гроба живот наш, венчава нас добротом и милошћу, Који испуњава наше жеље јер поступа са нама не по гресима нашим, нити нам враћа по неправдама нашим. Њега славимо јер колико је небо високо од земље, толика је милост Његова к онима који Га се боје (уп. Пс. 103, 3-13). Сећајмо се овога како данас тако и сутра, и нека нам је то свакога дана пред очима јер нас Он обрадова овим светлим празником, те Га љубимо и поштујмо свом душом нашом. Помолимо се Господу и сада гласом оданости, да би нас Он свагда чувао и учинио нас непоколебљивим слугама Христа, кроз Кога нека је слава Оцу у векове векова. Амин.”

5. глава

Садржај царских закона¹

Навешћемо сада указ императора Константина и Ликинија који је објављен на латинском а ми смо га превели на грчки²:

„Пошто смо видели да не треба укидати слободу која се тиче прослављања Бога, него да је ту слободу потребно препустити свачијој вољи и разуму, тј. да свако чини по питању вере онако како га у томе руководе његова осећања, ми смо још пре обнародовали свима, а тиме и хришћа-

¹ *Царски укази о којима се ѓовори издаћи су ѓре Јевсевијеве беседе, ѓј. 314. године, док је наведена беседа из 315. године.*

² *Латински ориѓинал ове наредбе, ѓочев од речи „Када дођосмо срећно у Милан” налази се код Лакѓијаниѓија (De mort pers. cap. 48).*

Поменути документ се обично назива „Милански едикт”. Јевсевије га повезује са Константином и Ликинијем. По неким сведочењима (нпр. Лактанѓије, пом. дело) имамо казивање да је тај едикт издат од стране Ликинија, тј. да га је он 313. године обнародовао у Никомидији.

нима, да се свакоме оставља на вољу да се држи своје вере и храма онако како то одређује његова заједница. Али како наш ранији указ, којим смо подарили то право, може бити протумачи као недовољно прецизан када су у питању разна исповедања вере те су због њега били у сумњи многи, зато смо ми, када дођосмо срећно у Милан, поразмислили о томе како се може унапредити општа корист и заједничко благо. Ми, Константин и Ликиније август, уз остало што је било потребно, издали смо закон којим ће се очувати и одржати побожност и страх од Бога, тј. свидело нам се да се свакоме остави на вољу, а такође и Хришћанима, да свако буде у својој вери да би Бог или богови, био милостив и према нама а и према свима који живе под нашом влашћу. И тако, руковођени здравим разумом, дајемо на знање нашу вољу како то и доликује. И зато, никоме не браните да буде у хришћанској вери и храмовима, и нека свако буде у вери коју жели, да би на тај начин Бог или богови нама помагао у свему. Признали смо да је потребно боље протумачити ово питање јер је у ранијем указу, на тебе управљеном, било неких изузетака за хришћане, а сада укидамо све разлике као што укидамо и све оно што је било жестоко и што се не слаже са нашом кротошћу. Зато, ко има вољу да прими хришћанску веру и да по њој слави Бога, нека му је то слободно да чини и нека га нико у томе не омета. Потребно нам је да о томе опширно казујемо како би ти знао за нашу вољу, којом дајемо хришћанима право да имају своје храмове. Те, када ми то допуштамо, то ћеш и ти допуштати свакоме да буде у својој вери и својим обичајима. Ово што чинимо, види се да чинимо зарад тога јер имамо пред нама мир у наше време. Нека, дакле у сенци мира ужива у слободи свако и нека је у вери коју жели. Ово издајемо са циљем како се не би могло рећи да имамо намеру понизити достојанство било које вере. Мимо тога, наређујемо у корист хришћана и то да им се без одлагања врате места где су се сакупљали на богослужења, без обзира да ли су откупљена за државу или их је неко други откупио, и то нека се учини тако да нико не тражи натраг новац за њих. А ти ћеш знати да смо ранијим указом другачије наредили. Па и ако је неко та места добио на дар, мора их што пре вратити да би опет били иметак хришћана, као што је и било. А купци и даропримци, пошто врате оно шта није било за куповину или дар, ако пожеље тражити за то накнаду од наше добротe, нека се пријаве обласном старешини, и наша милост неће одбити њихове молбе. Твоја је брига да се то што пре врати хришћанима, што пре и без одлагања. Па како нам је познато и то да су хришћани имали не само места где су се сакупљали него и друга имања, то ћеш ти, по сили закона, настојати да им се и то врати. Треба да знаш да и по том питању остаје на снази наша наредба по којој они који то врате бесплатно имају право да слободно траже накнаду од наше добротe. При овом послу бићеш дужан да идеш на руку хришћанима, како би се наша заповест испунила у најкраће време и како би се сви уверили колико се старамо о свенародном

добру. Јер само за таква дела, како већ рекосмо, имамо се надати добру од Бога, као што то беше небројено пута до сада. А да би за овај закон знали сви, то треба да обнародујеш свима и свакоме, да би свако знао за нашу доброту!”

Копија друге царске наредбе о томе да се добротичијења два цара односе на свету Цркву:

„Нека си здрав, многопоштовани Анилине¹ - по доброту која нам је урођена, не само да смо далеко од тога да притискамо и ускраћујемо туђа права, него нам је жеља да их вратимо у живот, предраги нам Анилије. Зато, наша је жеља, да када примиш ову посланицу, да одмах наредиш да се хришћанима поврати све оно што су имали као своје, било по градовима, било на другим местима, а што се сада налази у власништву грађана или других лица. Ми смо и пре тога дали да се сазна о нашој вољи, да се поврати у живот право које су имале те цркве на своју имовину. И ти, када добро схватиш садржај ове наредбе, побрини се да се њиве, поља, куће и све ствари које су биле у власништву Цркве, врате њима у што краћем времену. Желели би да знамо јеси ли у потпуности извршио ову наредбу. Желимо ти здравље, многопоштовани и љубљени наш Анилине!”

Копија царске посланице којом се наређује окупљање сабора у Риму ради јединства и једномислија²:

¹ Анилин - проконзул Африке.

² Ово и следећа писма, тичу се спора који се распламсао поводом постављања Цецилијана за епископа у Картагини. 311. године, на путу из Рима у Картагину, умире епископ Менсурије Картагински. Приликом избора његовог наследника долази до раскола: већина гласова дата је архиђакону Цецилијану док се један део клира и лаика супроставио том избору. На страну расколника стају епископи Нумидије, незадовољни тиме што је избор Цецилија прошао без њиховог учешћа. 312. године у Картагини сабор од 70 епископа из Нумидије оповргава Цецилијана и на његово место бива изабран чтец Мајорин, који се убрзо затим упокојио. 313. године на његово место је изабран Донат, по чијем имену расколничка партија и добрија име - донатисти. Када је Константин Велики потчинио Северну Африку, он је за епископа Картагине признао Цецилија. Те исте, 313. године, донатисти се обраћају императору са молбом да се дефинише ко је заправо епископ - Цецилије или Донат. При томе донатисти напомињу да је Цецилија рукоположио епископ Феникс Антуански, који се одрекао Христа током Диоклецијановог прогона, те се због тога Цецилијево рукоположење не може сматрати исправним. 1. октобра 313. године, по указу императора, у Риму се окупио сабор од 15 италијанских и 3 епископа из Галије, под председништвом епископа Милтиада Римског. Сабор је у потпуности оправдао Цецилијана и Феликса. То решење није задовољило донатисте и они су тражили сазивање новог сабора. Константин је одредио да тај нови сабор буде у августу 314. године, у Арлу. Решења другог сабора такође нису прихваћена од стране донатиста. На суду у Медиолану, у новембру 316. године, император поново потврђује

„Константин август - Милтиаду, епископу Рима, и Марку¹. Врло чувени проконзул Африке - Анилин, послао ми је неке притужбе из којих се види да неки од црквених људи у Африци имају много тога против епископа Цецилија Картагинског. Жао ми је због тога што у тим областима, које се драгом вољом потчинише мојој власти и по вољи Божијег старања, и у којима живи толико људи, тај исти народ међусобно дели и потхрањује у себи нечисте помисли, а сами епископи су у међусобној завади. С тога ми је по вољи да наредим да Цецилијан дође у Рим; да заједно са њим дођу и они епископи, њих десеторица, који га оптужују. Такође наређујем да Цецилијан са собом поведе другу десеторицу, који ће њега бранити од оптужби. Када са поменутих људима дође у Рим, ту га саслушајте ви и Ретиције, Матеран и Марин², којима сам такође заповедио да дођу у Рим. Гледајте да оно шта радите буде сагласно са најсветијим законом³. А да би све било што боље учињено, ја сам својој посланици придодао и преписе оних жалби које ми је послао Анилин, и послао сам их вашој браћи, као што сам и рекао. Када прочиташ жалбе, расудићеш сам о томе како је најбоље да се све то оконча. Ваша ревност зацело ће показати колико ја поштујем свету Цркву, па због тога и желим да ни у чему међу вама не буде подела и раскола. Велики Бог нека вас, предраги, поживи на многе године”.

Копија царске посланице којом се заказује други сабор ради превазилажења разногласја међу епископима⁴:

„Константин август епископу Христу Сиракуском.

Већ и пре тога када су неки почели погрешно и наопако мислити о начину како треба прославити Бога, па се због тога почеше удаљавати од свете и небеске силе и рушити јединство свете Цркве, ја сам био спреман да томе станем на пут, те сам наредио да се позову неки епископи из Галије; а они што дођоше на заповест из Африке, били су подељени и супростављени једни другима. У општем сабрању, где је седео и епископ

Цецилијана, али издаје и строге указе против донатиста. Њима су одузете цркве и црквена имовина, а вође донатиста послане су у прогонство. 321. године донатисти добијају пуну слободу и њихова струја постаје многобројна. Само на једном афричком сабору из 330. године сакупило се 270 епископа - донатиста. Раскол је прекинут тек у седмом веку, после освајања Африке од стране Сарацина.

¹ Милтиад - епископ Рима (311-314. година). Нису сачувана сведочанства о Марку који се помиње у наслову писма.

² Ретиције (Ретиј) - епископ Отена; Матерн - епископ Келнски; Марин - епископ Арнеата.

³ Погл. 74. апостолско правило.

⁴ Први сабор у Риму ојбравао је Цецилијана и одлучио је да на месџу еџискоџа Карџиџине оџстане Цецилијан а да Мајорин чека док се џде не укаже слободно месџо еџискоџа.

Рима, они су могли исправити све само да су разумно иследали спорна питања. Али, неки од њих, као што се то дешава, ставивши иза себе бригу и о своме спасењу, ослабивши у побожности према најсветијој вери, не могу ни сада да мирно седе него једнако распламсавају пакост и неће да прихвате оно што је одлучено, изговарајући се тиме да је мало епископа било на сабору; и као у некаквој љутњи, они се не обазире на сав труд тог сабора, где су и сами били. Одатле проистече да они на које се мисли да су браћа која живе у једномислију, да су они у сталним раздорима, и све то даје могућности подсмеха људима који су својим срцем далеко од најсветије вере. Због тога, сматрам да ми је дужност да се постарам око тога да се то једном за увек исправи, и ако је то питање већ окончано и изречен је свеопшти договор. Заповедио сам, дакле, да се у календама месеца августа окупи велики број епископа из свих области у место Арлеат¹, а уједно сам одлучио да пишем и теби, да затражиш од честитог Латронијана, управитеља Сицилије, да организује превоз државном поштом². Поведи са собом два духовна лица другог степена³, која ти желиш, и три слуге које ће вам се наћи на путу. Гледај, дакле, да стигнеш у одређени дан на потребно место и да твојим настојањима у једнодушју буде саслушано све по том питању због кога је настао раздор. Такође сам заповедио да ту буде и супростављена страна која такође треба да изнесе своје аргументе. На том сабору сви треба да се сложе о начину који је најприличнији да се по њему слави Бог. Такође сви треба да пристану на једну веру и једномислије. Бог Сведржитељ нека те сачува здравог и неповређеног на многе године”.

6. глава

*О њословима који се ѡичу хришћана
(Константин и Ликиније, 315. година)*

Копија царског писма о давању новчане помоћи Цркви:

„Константин август епископу Цецилију Картагинском. Свидело ми се послати нешто на потребу неким од познатијих слугу Цркве која је по Африци, Нумидији и Мавританији. Због тога сам писао познатоме Урсу, благајнику Африке, да издвоји три хиљаде фола⁴. Када примиш ту своту

¹ Арлеат је данас месито Арл (Француска). Почетак календи августа је први дан месеца августа 315. године

² Државна пошта (превоз) била је устројена у време императора Августа. За њено коришћење био је поребан нарочити докуменат тако да су одређена лица могла користити овај начин превоза само уз посебну дозволу.

³ Тј. два свешћеника

⁴ Фол (Follis) - бакарна монета са примесом сребра. Пуштена је у оптицај у време императора Диоклецијана, 294. године

новца, а ти нареди да се по списку, који је послао Осија¹, тај новац подели онима који су забележени (на списку). Пошто извршиш ову моју жељу, и увидиш шта је још потребно, а ти, без и мало устезања, тражи колико ти је потребно (новца) од Хираклида, управитеља наших добара², кога сам ја већ обавестио да слободно изда онолико новца колико затражиш од њега. Мимо тога, чуо сам да неки немирни људи на стидан начин обмањују и развраћају народ који је у недрима свете Цркве. Па зато, знај да сам усмено заповедио проконзулу Анилину и Патрицију, заменику префекта, да добро пазе на све што се дешава а нарочито на поменуте људе. И ако приметиш да неко неће да се окане тих лудости, а ти се без сваког двоумљења обрати именованим судијама и реци им о свему, а они ће по заповести коју су добили од мене, одмах казнити те људе. Бог нека те чува на многе године”.

7. глава

О томе како су клирици ослобођени ранијих обавеза³

„Желимо ти здравље, предраги наш Анилине! Дела су посведочила да је свагда бивало опасности за државу када се занемарило поштовање Бога, јер то поштовање веома помаже томе да се одржи побожност према најсветијем. Као што је насупрот томе посведочена ствар, да је по милости Божијој, Римска империја бивала најнапреднија и да су сви људи имали среће када се, законима прописано, поштовао Бог. Зато нам се показало, честити Анилине, да је право да људи, који се одликују светињом живота и који чувају тај закон и својом службом раде у корист свете вере, да ти људи буду пристојно награђени за свој труд. Зато, моја је воља, да у области која ти је поверена, особе из Цркве којом управља Цецилијан, а који по своме чину служе вери (а њих најчешће зову клирици), да они буду ослобођени од сваке обавезе у општинама где живе, и да се не одвраћају од службе Цркви ни преварама, ни спотицањима. Такође је потребно pazити да не краду од Цркве и да све чине што имају да чине по закону. Јер, ако служе Богу с вољом и од срца, то ће, чини ми се, бити од користи за све јавне послове. Буди нам здрав, прељубазни и предраги наш Анилине.”

¹ Осија - епископ Кордобе. Саветник императора Константина Великог. Учесник Првог Васељенског сабора (325. година); председавао је помесним сабором у Сардици (343-344. година), који има кључни значај у историји институције папства.

² Дужност управитеља добара (имања) подразумевала је и чување дела империјске благајне. Тај управитељ је имао за обавезу да исплаћује средства по одлуци императора.

³ *Треба имати на уму градске дужности за које су изабирана лица (decuriones, curiales, etc.) али су та лица била изложена јаким трошковима. Пагански жреци и јеврејски рабини били су ослобођени таквих обавеза.*

8. Глава

О томе како се Ликиније њроменио и о томе како је њрошао због њога

Ето, такву нам срећу посла на дар Спаситељ наш. Ето, толиким благом и миром нас Он насити! И ти наши дани среће били су пропраћени весељем и празницима. Али, завист ђавоља није могла спокојно гледати на нашу срећу. Исто тако, ни Ликинија не моглаше призвати памети погибије оних који су себе пројавили као тиранине. Ликинију беше мало то што му је све ишло за руком, поготово оно што се тицало његове управе. За њега је то било мало, то што је на власти био одмах уз великога императора Константина; за њега је било мало и то што се Константин ородио са њиме, давши му своју рођену сестру за жену. Он, Ликиније, није умео гледати на Константина и на његова добротичиња, него се поведе за оним нечасним тиранима, те постаде развратан и зао. Волео је мислити онако како су мислили они које је својим очима видео како су пропали. Све му то беше драже него ли да је у заједници са оним владарем који је био један од најбољих. Он је завидео свом највећем добротвору, те крену са војском на њега; отпоче жесток рат, жигосан грехом; Ликиније баци под ноге закон природе, заборави на заклетве, на пријатељство по крви, на договоре. Константин, као предобри цар, дао му је прилику да га упозна као пријатеља; пристао је на то да се ороди са њиме¹. Мимо тога, кроз тај брак увео га је у везу са старом царском кућом², и уступивши му, као зету и сауправитељу, скоро исти део царства где су спадали народи зависни од Рима; дао му је право да може имати власт у читавом царству, дакле и у оном делу који је Константин задржао за себе. Свему томе успротиви се Ликиније. Свакога дана је смишљао замке против свога добротвора. У почетку је крио те своје намере и приказивао се Константину као да му је пријатељ. Узевши у помоћ подмуклу радњу и обмане, он се уздао да ће лако доћи до онога на шта се намерио. Али, на страни Константина био је Бог, Који изнесе на видело све оно шта је Ликиније радио у тајности. Није прошло пуно времена а Ликиније је увидео да те његове сплетке не дају резултата те одлучи да зарати против Константина. Објавивши рат Константину, објавио је и рат Богу кога је Константин поштовао. У почетку је он по неким областима којима је управљао, прогонио људе за које је знао да су хришћани и ако га ти људи никада нису ничим повредили. Он је то, дакле, чинио по злоби која му беше урођена и која га је потпуно заслепела. Он није хтео да се сети како

¹ За Ликинија је била удаћа Констџанџинова сесџира њо имену Констџанија. Венчали су се 313. године.

² Констџанџинова лоза води своје њорекло од цара Клаудија Другоџ, који је владао 268-270. године.

су пролазили они који су гонили хришћане; не хтеде се сетити да је и сам ратовао против нечастивих прогонитеља Цркве, него је, потиснувши здрав разум, или боље речено, распаметивши се, устао на Бога који је помагао Константину. Прво је са свог двора прогнао све хришћане, а тиме је остао без молитви које су они узносили Богу за све, држећи се обичаја и науке својих предака. После тога наредио је да се из службе отпусте и да буду лишени достојанства они у војсци, они по градовима уз претњу да ће све задржати ако се поклоне идолима и принесу им жртве. Но, ово је тако рећи ништа према неправдама које је он чинио људима. Али, зашто да набрајам злодела тог човека? Зашто да казујем како је он презрео законе а са друге стране, измишљао законе који то заправо нису јер су потпуно безакоње? Тако је издао наредбу да нико не даје храну онима који страдавају по тамницама или су у оковима. Том наредбом је желео да ишчезне добро у људима. Овакав закон је могао издати човек који не зна за стид и срам, који је суров у пуној мери и који је рад истребити из људи сваку жељу за добрим. Па да би одржао на снази тај нечовечни закон, пооштрио га је претњом да они, који из сажалења учине добро онима који страдавају, проћи ће као и сами страдалници; а они који из љубави према ближњем пруже милостињу окованима и заточенима, да ће и сами пасти у окове и тамнице. Ето какве беху његове наредбе! Да ли је вредно набрајати оно шта је наредио о умрлима? То је било не само ново, него и сасвим супротно древним римским законима који беху сачињени мудро и правично. Све то он је погазио и заменио је некаквим новим, варварским законима који су заправо безакоње. Мимо тога, он је на штету својих поданика измишљао којешта само да би себи нагомилао сребра и злата. Премеравао је имања и тражио порезе од сељака који су већ били мртви¹. И то му беше мало те је невине људе изгодио из својих постојбина и слао у заточење и најплеменитије. А то је чинио да би се дочепео њихових жена. Када је осрамотио те жене, онда би их давао својим улицима на двору. Али, каква ми је нужда да трошим речи на ово? То што је чинио у старости, тако је скрнав да је кроз то изнео на видело и оно мање неваљалство што га учини док је био млађи. Свеколике своје безумности окончао је тиме што је напао на епископе, на које је он имао сумњу да осуђују његове поступке. Он није на њих јавно насртао јер се плашио силнијег од себе, него је то радио из потаје и мучки; многе је убио верујући клеветама својих намесника. Треба знати и то да је изумео свој начин уклањања епископа. А шта је радио по Амазији и осталим гра-

¹ О Ликинијевој похлепи створене су читаве приче. Римски историчар Аврелије Виктор о Ликинију каже: Својом грамежљивошћу за новцем превазишао је све. Такав беше и према власти. Био је веома суров, раздражљив и неуздржив; непријатељски се опходио према науци, коју је у своме безмерном необразовању, називао кугом друштва. Нарочито је мрзео беседништво - Напомене о животу римских императора, 41. Весник древне историје, 1964. год. бр. 1.

довима Понта, то прелази сваку меру. Ту је порушио до темеља многе храмове, само да нико од хришћана не би могао да долази на бого-служења. Знајући да му је окаљана савест, он је био уверен да се хришћани моле само за здравље Константина, па је због тога још више појачао свој гнев према нама. Они од његових намесника који су желели да му се удодворе, хватали су хришћане и кажњавали су их као разбојнике. Тада су тела многих побијених хришћана исечена мачем на ситне делове и побацана у море да буду храна рибама. Тада многи од хришћана побе-гоше и слуге Божије се опет мораше скривати по шумама и планинама. Док се све ово овако догађало, безбожни тиранин смисли да нас прогони све до последњег, и у томе га није могло ништа сметнути осим Бога, и заиста, само Он, својом мишицом покрену и доведе Константина у ове крајеве да буде на помоћи хришћанима.

9. глава

*Како је Константин победио Ликинију,
и каква је добра учинио народима који су зависли од Рима
(319-324. година)*

Због тога што је Константин био благочестив, Бог му с неба посла Своју помоћ, којом је победио нечастиве. Јер када је Ликиније у својој лудости превршио меру, тада цар који беше мио Богу, посаветује се са самим собом, па ублаживши строгост правде човекољубљем, крену да помогне људима који су патили под влашћу тиранина, и да кроз погибију неколико злочинаца спасе толике људе у провинцијама истока. Константин је чинио кораке руковођен човекољубљем, али те благе мере нису биле за човека какав је био Ликиније. Он не само да је остао злоћудан, као што је био, него је још жешће изливао свој бес на народе потчињене његовој власти и тим људима се чинило да нема више наде за њих и њихову слободу. Због тога Константин, верни друг правде, подиже своју војску и са собом поведе сина Криспа¹. Њих двојица, отац и син, руковођени Богом опколише војску супарника, и без велике муке извојеваше победу јер по вољи Божијој, ток битке беше онакав какав су желели. И гле, одједном са лица земље несташе оних који су до јуче задавали људима смртни страх; несташе их брже него што изађе реч из уста; несташе их тако да им се више ни име не зна. Све што је остало иза њих, обличја и друга знамења, све је то подвргнуто исмевању и порузи. Самог Ликинија снашло је оно исто што је снашло и друге нечастиве тиране. Тако је и

¹ Крисп - старији син Константина и Минерве. Показао се као талентован војсковођа; учествовао је у битци са Ликинијем у Хелеспонту. 326. године, у још увек неразјашњеним околностима, дошло је до кажњавања Криспа по наредби императора Константина.

требало да прође када се није опаметио страдањима оних који су устајали на Бога. Ето, тако је савладан Ликиније и оборен на земљу; насупротив њему, Константин је стајао украшен свим врлинама благочестивости, и уз њега син његов - Крисп, цар Богу по вољи и у свему налик оцу. И тако, сада је и исток био под влашћу Константина и он, угледавши се на древни обичај, потчини једној власти, једном скиптру све простране области тадашњег царства - од истока до запада и од севера до југа. На овај начин народи се ослободише страховања који су имали док је владао Ликиније. Сада су настали за њих радосни и свечани празници и све је било светло и сјајно. Који су раније корачали погнуте главе, сада су се осмехивали један другоме, веселог лица. И по градовима и селима чула се песма из уста хришћана којима су славили Бога, Цара над царевима. Певали су такође и песме у част Константина и његовог рода. На пређашње невоље нико није ни мислио; све што је било нечастиво, то је препуштено забораву и свако је био оснажен надом на будућност. На све стране, по свим местима, уведени су закони и наредбе цара - победника, као докази његове воље и побожности. И пошто је на овај начин истребљена свака клика тираније, царска је власт постала обезбеђена од сваке зависти и стекла се у руке Константина и његових синова, којима је и припадала по праву.

И они, уништивши сваки траг нечастивости, увидеше да им је то све дато Богом, настојаше да одговоре тој љубави Божијој својим доброчињењем, благочашћем и захвалношћу.

И ова своја осећања обнародоваше
и показаше они
читавом
свету.

САДРЖАЈ:

КЊИГА ПРВА

3

КЊИГА ДРУГА

28

КЊИГА ТРЕЋА

54

КЊИГА ЧЕТВРТА

88

КЊИГА ПЕТА

118

КЊИГА ШЕСТА

149

КЊИГА СЕДМА

185

КЊИГА ОСМА

217

КЊИГА ДЕВЕТА

237

КЊИГА ДЕСЕТА

252

